R.P. LODOVICI

MOLINÆ

E SOCIETATE JESU,

Primarij quondam, in Eborensi Academia
Theologiæ Professoris,

DE

JUSTITIA ET JURE,

Tomus Quintus.

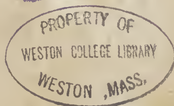
DE JUSTITIA COMMUTATIVA CIRCA BONA HONORIS

& famæ. Itemque circa bona spiritualia.

Cum gratia & privileg. Sacr. Cæs. Majest.

MOGUNTIÆ,

Sumpt. Hæred. JOH. GODOFREDI SCHÖNWETTERI,
Bibliopolæ Francofurtensis.

ANNO M. DC. LIX.

INDEX.

DISPVTATIONVM, QVÆ HOC QVINTO TOMO continentur.

FINIS.

DE IVSTITIA COMMVTATIVA CIRCA BONA HONORIS ET FAMÆ ITEMQVE CIRCA BONA SPIRITVALIA; TRACTATVS QVARTVS.

TOMVS QVINTVS.

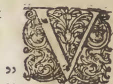
EX dictis in principio tractatus præcedentis liquet, qua ratione tractatus hic de iustitia cōmutatiua circa bona honoris & famæ quartum obtineat locum. Tractatui verò huic adiecimus Disputationem de iustitia commutatiua circa bona spiritualia: ne ea de re peculiarem breuissimum tractatum conficeremus. Placuit autem ea de re potiùs in hoc quarto tractatū disputare, quā in alijs. Tum quoniam hic breuior præcedentibus erat futurus. Tum vel maximè, quoniam honor & fama plus ad spiritualia bona accedunt, quàm bona reliqua, circa quę iustitia commutatiua versatur, de quibus duobus tractatibus præcedentibus est habitus sermo.

SVMMARIVM.

1. *Quid sit honor, & quomodo differat à reuerentia, quæ alteri exhibetur.*
2. *Honor exhibetur tum verbis tum scriptis. Quid sit sacrificium laudis. Quomodo honor verbis & quomodo factis exhibeatur.*
3. *Honor exhibetur tum viuis, tum defunctis: præsentibus & absentibus. Exhibetur non solùm ratione virtutis, sed etiam ratione alterius boni.*
4. *Fama est bona de aliquo existimatio quoad aliquod illius bonum.*
5. *Qui aliquem infamauerit circa aliqua bona, tam generis quam alia, peccat, & ad restitutionem tenetur.*

QVID SIT HONOR ET FAMA?

DISPVT. I.

1

VT ab explanatione obiectorum, de quib⁹ præcipuè in hoc quarto tractatu futurus est sermo, initiū sumamus. *Honor est exhibitio alicui rei alicuius velut in testimonium ac recognitionem boni seu excellentiæ illius.* Non dixi: *est reuerentia quæ alicui defertur,* vt multi honorē definiunt. Quoniam superiores reuerentiam non deferunt suis inferioribus, & maximè Deus suis creaturis: & tamen superiores honorare dicuntur suos inferiores, quando aliquid illis exhibent veluti in testimonium, & recognitionem boni, quòd in eis est, rerumve ab illis bene gestarum: Deusque honorare dicitur suas creaturas libero arbitrio præditas, quando honore sunt dignæ, iuxta illud Ioan. 10. *Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum Pater meus.* Cùm enim reuerentia reputatio sit cū submissione eius, qui reueretur, comparatione eius, quod reueretur, quasi maius reputans, quod reueretur, illique quasi se submittens, sanè esse non potest superiorum, qua tales sunt, comparatione sibi inferiorum: sed potiùs inferiorum cōparatione superiorum, rerúmve ad sublimiores attinentium, quatenus ad illos attinent, & in illis reuerētia sublimioribus defertur. Quod si signum aliquod exterius accedat, quo exteriùs etiā reuerentia exhibeatur, illa dicitur reuerentia exterior ad differentiam interioris: soletq; exterior reuerentia esse signum & effectus reuerētiæ interioris. Ex definitione honoris à nobis tradita facile constat, reuerentiam omnem, ēt internam, (eorum præsertim comparatione quibus est cognita) esse honorē: eo quòd sit exhibitio rei alicuius velut in testimonium ac recognitionem excellentiæ eius, cui defertur: non tamen honorem omnē esse reuerentiam, sed honorem multò latiùs patēre, quàm reuerentiā: quippe cùm honor, qui à Deo, & à cæteris superioribus, quin & ab alijs, sine ea reputatione cum submissione illi cui defertur, reuerentiæ rationem non habeat, sed rationem habeat honoris à reuerentia distincti.

Honor verò interdum *verbis* (sub quibus scripta etiam comprehende) & interdum *factis* exhibetur. 2
Quando enim aliquis boni alicuius, aut excellentię, quę in eo sit, in pręsentia laudatur, aut scriptis, lausque ita ei defertur, honor profectò est, qui illi exhibetur. Vnde laudis sacrificium, quod Deo decantatur, honor est, qui Deo exhibetur, iuxta illud Psal. *Sacrificium laudis honorificabit me: & illic iter, quo ostendam illi salutare Dei.* Quo fit, vt latius sæpe honor sit, quando, s. honorata exhibetur velut recognitio boni, seu excellentiæ illius. Quando verò laudes solùm ordinātur, vt notitia boni aut excellētiæ illius ad aliorum deueniat mētes, tunc laudes famæ aut etiam gloriæ rationem sortiuntur. Est quippe fama notitia boni alicuius. Gloria verò super famam addit, quod ea notitia sit clara (hoc est, multorum, reique præclaræ) cum laude. Quo fit, vt si quis in præsentia laudetur, eas laudes illi exhibendo veluti in recognitionem ac testimonium boni illius, quasi illæ ea ratione sint debitæ, indeque eueniat, vt notitia eius boni in alios diffundatur, qui eas audiunt, & qui in alios notitiam illam vlteriùs diffundunt, eiusmodi laudes simul habeant rationem honoris, atque in aliorum notitiam diffusæ habeant rationem famæ & etiam gloriæ. Factis verò honor exhibetur, quando alicui statua erigitur, caput aperitur, genu flectitur, præbetur sedile, varijsq; alijs modis, quibus velut in recognitionem boni alicuius quod in eo sit, aliquid eiusmodi fit. Et quoniā magistratus, gradus, ac dignitates condignis solent conferri, eorumque collatione velut ostentatio quædam fieri solet boni ac excellentiæ, quæ in eis est, honores appellari consueuerunt, eorumque collatio exhibitio est honoris, si tanquam eis dignis conferantur.

Exhibetur autem honor nō solùm viuis, sed etiam defunctis. Vt quando eorū corpora honorificè sepeliuntur, funebres orationes in eorum laudē habentur, monumentum illis erigitur, & alijs modis. Exhibetur etiam honor non solùm præsentibus, sed etiam absentibus. Vt quando ob egregia facta alicuius absentis, hoc in loco illi erigitur statua in illius honorem, aut facta pręclara illius prędicari publicè decernūtur, aut quando in defuncti honorē alijs in locis funebris pōpa fit, laudesq; illius prædicantur. Exhibetur item honor alicui 3

non solùm in sua propria persona, sed etiam in rebus ipsi coniunctis, ad ipsúmve attinentibus. Hac ratione honor, qui statuę aut imagini alicuius exhibetur, in illius cedit honorem: honor itemq́; qui Sanctorum reliquiis exhibetur, Sanctis, quorum reliquiæ illæ sunt, defertur. Et honor, qui fit pro Rege, aut alijs Regis ministris, quâ tales sunt, in honorem Regis cedit. sicut & contumelia illis facta in iniuriam ac cõtumeliam cedit Regis. Et honor, qui fit vxori aut filio, quatenus vxor aut filius alicuius est, cedit in mariti aut patris honorem: sicut & contumelia illis facta cederet in iniuriam & cõtumeliam mariti ac patris. Exhibetur verò honor non solùm ratione boni virtutis, sed etiam cuiusuis alterius boni, vt nobilitatis ac generis, roboris, pulchritudinis, diuitiarum, scientiæ, dexteritatis in bello, aut in alia arte, ratione dignitatis, aut officij, & aliorum donorum, tam naturalium, quàm supernaturalium, & tam acquisitorum, quàm à natura inditorum: tametsi præcipuus sit, qui ratione veræ virtutis exhibetur. Hæc de honore.

4 Quod verò ad famam attinet, licèt varijs etiam alijs modis vsurpetur, prout ad aliud aut ad aliud institutum de ea est sermo. quod ad pręsens tamen institutum attinet, non aliud est, quàm bona de aliquo existimatio, quo ad aliquod illius bonum. Quo fit, vt quamuis aliquis infamia laboret quoad aliqua alia bona, vt quo ad castitatem aut insolentiam, poterit tamen habere bonam famã, quòd fur nõ sit: & quamuis infamia laboret quo ad furta, poterit tamen habere bonam famam quo ad fidem catholicam, hoc est, quòd hæreticus non sit, nec de hæresi sit suspectus. Item licèt aliquis bonã famam circa aliquid, vt circa castitatem, non habeat coram aliquibus, qui ea de re vitia illius norunt, poterit tamen habere ea de re bonam famam quo ad alios, qui ea illius vitia ignorant. Atque de fama hoc modo sumpta nobis hoc loco est sermo.

5 Porrò fama, vt de ea modò loquimur, esse potest de quocunque bono, ratione cuius suprà diximus posse exhiberi honorem. Quo fit, vt, qui iniustè infamauerit aliquem aut aliquam, circa pulchritudinem, vires, ac magnanimitatem in præliando, aut quoad alia bona, tam generis quàm alia, siue illa acquisita sint, siue natura indita, cõtra iustitiam peccet, & aliquando lethaliter, atq; cum onere restituendi, quantum fuerit infamiæ damnum ea via iniustè datum, vt in sequentibus dicetur.

SVMMARIVM.

1. *Bona honoris media sunt inter bona corporis & bona externa.*
2. *Qui seipsum infamat vel interficit, peccat contra bonum reipub.*
3. *Homo dominus est suæ famæ.*
4. *Honor & fama, bona sunt extrinseca, non secus ac diuitiæ: & ideo felicitas non est in honore, quoniam illa intrinseca est.*
5. *Homo non habet dominium vitæ, sicut famæ.*
6. *Si homo dominus non esset famæ propriæ, non liceret ei se ipsum infamare: quod tamen ei est licitum, vt quando alterius famam læsam cum sui ignominia restituit.*
7. *Licitum est seipsum pro meliùs comparanda virtute vitaque æterna adipiscenda infamare, & propria scelera detegere, exemplo multorum Sanctorum. Quin Christus in Euangelio apertè docet, famam esse fugiendam & vanam gloriam.*

VTRVM HOMO SIT DOMINVS propriæ honoris ac famæ?

DISPVT. 2.

Ona honoris & famæ medium locum quo ad nobilitatem ac præstantiam tenent inter bona corporis & bona externa. Dubium verò est, cum quibusnam computari quoad dominium debeant, num cum bonis corporis, hoc est, cum vita & membris, de quibus *tract. præced. Disp.* 1. ostendimus, nos non esse illorum dominos, sed Deum: an verò cum bonis externis, diuitiisve, de quibus *tractatu* 2. est comprobatum apud nos esse illorum dominium. 1

Caiet. 2. 2. *q.* 73. *artic.* 2. *& in summa verb.* detractio, quamuis nõ dicat, nos non esse dominos nostrę famæ, quadam tñ ex parte id videtur innuere, dum affirmat, se ipsum infamantem peccare contra iustitiam comparatione ecclesię ac multitudinis, seu reipub. cuius est pars, teneriq́; illi ad restitutionem eius famæ: quemadmodum D. Th. 2. 2. *q.* 64. *a.* 5. ait, eum, qui se ipsum interficit, iniuriam reipub. facere; quoniam id, quod ipse est, eius est communitatis, cuius ipse est pars. Ad Caietani sententiam videtur accedere Ioan. Maior. *in* 4. *dist.* 15. *q.* 16. 2

Quicquid autem hi duo doctores hac de re senserint, communis tñ sententia eorum doctorum, qui ea de re disputant, affirmat, hominem dominũ esse sui honoris ac famæ, quæ omnino est amplectenda. Eam inter alios affirmant Sotus *de ratione tegendi memb.* 1. *q.* 3. *& lib.* 4. *de iust. q.* 2. *a.* 3. *conclus.* 4. *& q.* 6. *art.* 3. *ad* 4. *dub. penult. & vltim. & lib.* 5. *q.* 10. *art.* 2. Adria. *de rest. q. vlt.* inter eas quas de rest. fa. disputat & *quodl.* 11. *q.* 1. *lit.* M. Ledesm. 2. 4. *q.* 18. *art.* 2. *Nauar. in Manu. c.* 18. *n.* 47. *& c. inter verba in commentario Hispano à n.* 563. Eandem affirmare videtur D. Tho. 2. 2. *q.* 64. *art.* 5. *ad* 3. vbi ait, hominem cõstitutum esse dominum sui per liberum arbitrium, & ideo licitè de se ipso disponere quo ad ea, quæ pertinent ad hanc vitam, excepto transitu de hac vita ad aliam. Quibus verbis solùm dominium corporis ac vitæ censet non esse illi collatum, atq; adeò neq; membrorum, ex quibus corpus & vita constant. Et *q.* 73. *art.* 4. *ad* 1. ait, in arbitrio hominis positum esse pati detrimentum suæ famæ, nisi vergat in periculum aliorum: eaq; de causa posse cedere iuri suo, patiẽter sustinendo detractiones aliorum, nõ defendendo propriam famam, estò defendere eam possit. Teneri tamẽ defendere famam proximi à detractionibus, si commodè possit: sicut tenetur subleuare asinum proximi iacentem sub onere, aut aliud incommodum temporale eius vitare: quia non est in arbitrio ipsius positum, quòd patiatur detrimentum famæ alterius, sicut suæ. Luce ergo clarius sentit D. Thom. hominem perinde esse dominum suæ famæ atque suarum diuitiarum. 3

Rationibus verò hæc nostra sententia probatur. Primò, quoniam honor & fama sunt quædam bona nostra extrinseca, non secùs atque diuitiæ: est enim fama opinio aliorum, quæ de nobis habetur: & honor est quid exterius, quod nobis ab alijs exhibetur, vt disputatione præcedente est explanatum: qua ratione Arist. 1. *Ethic. cap.* 5. probat felicitatem non consistere in honore & fama: quoniam hæc sunt extrinseca quædam bona, quę facilè sine nostra culpa possunt amitti: felicitas verò esse debet bonum proprium nobis intrinsecum, q; non facilè, nec sine nostra culpa, nobísve nõ volentibus, possit amitti, atq; non solùm honor & fama sunt quædam bona nostra extrinseca perinde atq; diuitię, sed ẽt insuper habent cõducens, vt eorum dominium potiùs sit nostrum, quàm diuitiarum, q; diuitiæ magna ex parte à Deo procreantur sine nobis, in primaq; rerum constitutione collatæ à Deo fuerunt toti generi humano, posteaque homines eas inter se diuiserunt, vt tractatu 2. explanatum 4

planatur n comprobatumque fuit: at verò præcipua fan ia & honor, vt sunt, quæ ob virtutem & ob alia stre nuè à nobis gesta nobis competũt, nos ipsi nostra i ndustria comparauimus nobis, illis effecti digni: ergo quemadmodum diuitiarum, sic longè maiori cum ratione domini sumus honoris nostri ac fan æ.

5 Sec ındò, si non militarent rationes, quibus *tractatu p acedente Disput.*1. ostendimus, dominium vitæ no stræ non esse apud nos, sed apud Deum, sanè dicere mus, Deum contulisse nobis dominium vitæ & 1 nembrorum, nõ secùs atque diuitiarum: sed nulla earum rationum militat in honore & fama, vt liq uet illas intuenti ac percurrenti: quin potiùs hono rem & famam nostra industria per liberum nostr um arbitrium, diuina adiutum gratia, nobis comp aramus, vt proximè explicatum fuit: ergo perin de sumus domini honoris nostri & famæ, atque a liarum rerum externarum, quin & longè inferio ri quadam ratione.

6 Te rtiò, si homo non esset dominus suæ famæ & hon oris, sicut dominus nõ est propriæ vitæ & mẽbror um, vtiq; sicut non potest auferre à se vitam, etiai n pro salute innocentis, quem morti iniustè obtu lit, & ex dictis *tractatu præcedente Disp.*1. 9. & 10. consl at, sic nec liceret sibi se ipsum infamare: sed in mult is euentibus non solùm id illi est licitum, verùm etiam ad id tenetur sub reatu lethalis culpæ, vt qu ando falsum testimonium de aliquo dixit, tene ur cum æquali aut paulo maiori sua iactura se ip um retractare, confiteriq; se fuisse mentitum, atqu e iuramento, si opus sit, id etiam confirmare, vt pa tebit infrà dum de restitutione famæ sermo erit: ergo homo dominus est suæ famæ & honoris.

7 Q uartò, si homo non esset dominus suæ famę & hon oris, sicut dominus non est propriæ suæ vitæ, sequ eretur, sicut nõ potest vitam sibi adimere, etiam pro adipiscenda sempiterna vita, vt *Disp.*9. *cit.* oste nsum est; ita nec pro meliùs cõparanda virtute, t utiusq; ac meliùs cõparanda vita æterna, posse f amã & honorẽ abijcere aut minuere, se ipsum inf amando, suaq; scelera detegendo, etiam quandò id facere posset sine aliorum scandalo ac iacturâ: quod tamen nullus sanæ mentis concedet, contra riumq; docent exempla Sanctorum: Augustinus enim in suis cõfessionibus aliqua sua crimina scripta reliquit, & Anselmus suam virginitatem amissam deplorat, & de Ambrosio fertur, fœminas in cu biculum adduxisse, ne in Antistitem eligeretur. Ite m Sancti atque Euangelium docent, post habere honores: *Si quis*, ait Christus Matth.5. *te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram*; famam que & honorem apud homines non quærere, etiam ex operibus virtutum, vtpote quæ non leue impedimentum sunt ad virtutem sempiternamq; felicitatem obtinendam: *Attendite*, ait Christus Matth.5. *Ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, &cæt. Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua, vt sit eleemosyna tua in abscondito.* Et Ioan.6. ait. *Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis*, satisque Christus exemplo docuit honores contemnere ac fugere: ergo homo dominus est sui honoris ac famæ.

Quintò, idem iudicium in re proposita est de honore & fama: nullus autem vnquam affirmauit, hominem dominum non esse honoris, nec posse illum abijcere absque cuiusque iniuria: ergo idem est censendum de fama.

Fundamentum, cui Caietanus nititur, argumẽtaque alia, quæ aduersus hanc nostram communemque sententiam adduci poterant, commodiùs examinabuntur inferiùs, dum sermo nobis fuerit, num homo lethaliter peccet se ipsum infamando, & num ad restitutionem famæ, quam seipsum infamando amittit, alicui teneatur.

SVMMARIVM.

1. *Varij modi secretorum, quod attinet ad obligationem eá non manifestandi. Aliquando enim oritur obligatio manifestandi ex sola natura rei.*
2. *Qui prodit secretum, cum proximi famæ læsione, peccat contra iustitiam, licèt nulla obligatio interuenerit de illo non prodendo, teneturque ad restitutionem.*
3. *Qui reuelat occultum alicuius thesaurum, & si inde furtum sequitur, peccat reuelans, cogiturque damnum reparare.*
4. *Qui prodit consilia exercitus parti contrariæ, peccat non solùm contra iustitiam, sed etiam ad restitutionem obligatur.*
5. *Non solùm in reuelatione secreti peccatur cõtra iustitiam, sed etiam in manifestatione eius quod est publicum, si nempe illa manifestatio causa aut concausa sit damni iniusti in bonis alterius.*
6. *Oritur aliquando obligatio seruandi secretum ex eo quòd qui id scit, iniustè venit in cognitionem eius, atque adeo peculiariter adhuc obligatur illud non manifestare. Qui iniquè literas alicuius aperuit, & ea via secretum eius didicit, arctiùs tenetur illud seruare, quam qui illud sine præuia quoad id iniustitia cognouit.*

DE SECRETO QVANTVM ATTINET ad hunc quartum de iustitia tractatum. Et primò de duobus illius modis, in quibus rationem non habet secreti formaliter aut virtute commissi: & tamen obligatio est illud non reuelandi, etiam cum onere restituendi damna, si ex reuelatione sequantur.

DISPVT. 3.

Ntequam de infamia dicamus, & de iniurijs ac vitijs iustitiæ commutatiuæ circa bona honoris & famæ cõtrarijs, atq; de restitutione honoris & famæ, quando iniustè sunt læsa, dicendum est de varijs modis secreti, quantum ad hũc quartum de iustitia tractatum spectat, vt meliùs intelligatur, quousque ex manifestatione occulti iustitia commutatiua circa bona honoris & famæ violetur, obligatioque restituendi consurgat, aut non consurgat. Id verò ad alia etiam inseruiet, maximè ad ea, quæ tractatu 5. sequenti dicenda sunt.

Secretorum seu occultorum alijs, varij sunt gradus seu modi, quod attinet ad obligationem ea nõ manifestandi alijs. Aliquando enim, in primóve gradu, oritur obligatio seruandi secretum, nõ manifestãdíve alijs, quod illis est occultum, ex sola ipsa natura rei, non interueniente expresso nec tacito pacto, vel promissione, illud non manifestandi alijs: quatenus videlicet vnusquisque ex natura ipsa rei tenetur, non solùm ex caritate, sed etiam ex iustitia, nihil facere, quo proximus in bonis suis lædatur, siue ea bona honoris sint & famæ, siue corporis, siue externa & diuitiarum. 1

Hinc primò efficitur, vt qui secretum aliquod seu occultum alijs reuelat, ex cuius manifestatione fama aut honor proximi læditur, contra iustitiam peccet illud manifestando, estò nullũ pactum aut promissio interuenerit de illo nõ manifestando, teneaturq; ad restitutionem damni in honore aut fama inde alteri iniustè sequuti, non minùs quàm fur, aut destructor iniustè rerum externarum proximi, tenetur illi ad earum restitutionem. Hac ratione, qui occulta peccata proximi nouit, ad quorum secretum seruandum, illáve non manifestan- 2

nifestando alijs nullo pacto aut promissione se astrinxerat, si illa sine sufficiente ad id causa reuelet, contra iustitiam peccat, ad restitutionemque læsionis famæ illi tenetur: quoniam iniustè, ea detractione illorum peccatorum, illam læsit.

3 Inde etiam secundò efficitur, vt qui casu nouit thesaurum alicuius latêre in aliquo loco, estò nullo se astrinxerit pacto aut promissione id alijs non reuelare, si tamen id manifestet, atque inde sequatur furtum thesauri, non solùm contra iustitiam peccet, sed etiam teneatur restituere rem eo modo furto ablatam, tanquam concausa iniusta eius damni. Agere verò de huiusmodi secreto, de iniustáve manifestatione huius rei alijs occultæ, non ad hunc spectant tractatum, sed ad secundum, in quo de iustitia & damno circa res externas dato sermo est habitus. Satisque est ibi vniuersim dixisse, eum, qui concausa iniusta illius est, & peccare lethaliter, si damnum tamē sit, quod ad culpam sufficiat lethalem, & teneri illud restituere in defectum illius, qui causa principalis exequutríxve illius fuit, vt de hoc euentu particulari, & de aliis similibus, dictum ibi sufficienter censeatur.

4 Inde vlteriùs tertiò efficitur, & qui nouit secreta alicuius exercitus aut principis, à cuius parte bellum est iustum, si ea contrarijs reuelet, non solum peccet contra iustitiam, sed etiam restituere, in defectum tamen causæ principalis, teneatur, si quæ damna inde fuerint sequuta. Et quidem si damna, quæ sequentur, aut quæ inde nata sint sequi, fuerint vitæ, aut læsionis alterius in corpore, agere de manifestatione eius secreti, & de obligatione illud seruandi, ad præcedentem attinet tractatum, in quo sermo est de iustitia & iniustitia circa bona corporis. Si verò damna sint bonorum externorum, agere de ea manifestatione, & de obligatione illud seruandi, quatenus inde nata sunt sequi damna, pertinet ad secundum tractatum. Quod si damna simul sint corporis & bonorum externorum, tunc quatenus inde nata sunt sequi damna corporis, agere de reuelatione eius secreti, & de obligatione illud seruandi, ad præcedentem spectat tractatum: quatenus verò nata inde sunt sequi damna bonorum externorum, agere ea de re attinet ad secundum tractatum: quippe cùm in reuelatione talis secreti peccatum interueniat, tum contra iustitiam commutatiuam circa bona corporis, tum etiam contra iustitiam commutatiuam circa bona externa: sicut qui pugnando iniustè simul interficit, aut percutit, & deprædatur bona externa, eáve destruit, contra vtramque iustitiam peccat.

5 Illud obserua, non solùm in reuelatione eius, quòd est secretum, posse interuenire iustitiā cum restituēdi onere, sed etiam in manifestatione eius, quod est publicū, si ea manifestatio causa aut concausa sit damni iniusti in bonis corporis aut externis alicuius alterius. Vt, verbi gratia, si vnus quærat aliquem, quem non cognoscit, ad iniustè illum interficiendum, sanè estò ille, qui ita quæritur, sit in publico foro, ibique à reliquis omnibus agnoscatur, qui illum manifestaret quærenti eum ad illum interficiendum, cōtra iustitiam peccaret tanquam concausa eius damni, ad restitutionemque teneretur in defectum eius, qui tāquam principalis causa id damnum dedisset. Similiter si vnus interrogaret, quænā esset domus cuiusdam alterius, vt illam iniustè exureret, vtique qui illam ei ostenderet contra iustitiam peccaret, similiterque restituere teneretur damnum ab illo alio in ea datum, estò in eo loco publicum ac notissimum cæteris omnib⁹ esset cuius esset ea domus. Quia verò quādo peccatum alicuius est publicum, ille amissam iam habet in conuictu humano suam famam ea in re, sanè estò aliquis id peccatum illius cuidam manifestet, qui illud ignorabat, non peccet contra iustitiam, quin neque contra caritatem, neque proinde ad vllam restitutionem ei tenetur. Cęterùm de hac re copiosior in sequentibus erit sermo.

Aliquando autem, atque in secundo gradu, oritur obligatio seruandi secretum, non manifestandíve aliis, quod ipsis est occultum, non solùm ex natura rei, modo in præcedente gradu explicato, & simul etiam ex eo, quòd qui id scit, iniustè venit in cognitionem illius, atque ea de causa peculiarem super se induxit obligationem id aliis nō manifestandi, absque vllo pacto aut promissione, qua se ad id astrinxerint. Quemadmodum enim, qui casu rem alienam inuenit, vna tantum ratione tenetur ex iustitia illam restituere, nempe ratione rei acceptæ, quā apud se habet: qui verò furto aut aliter per iniustitiam illam accepit, tenetur duplici ratione eam restituere, nempe ratione rei acceptæ, & ratione iniustę acceptionis, ita qui per iniuriam venit in notitiam peccati alicuius, cuius reuelatio nociua est bono proximi, tenetur ex iustitia id non manifestare, tum quia id postulat natura ipsa rei, iuxta ea, quæ circa præcedentem primum gradum obligationis non manifestandi alijs, quod ipsis est occultum, dicta sunt, in quo hic secundus gradus cum primo conuenit: tum insuper ex eo, quòd per iniustitiam venit in cognitionem illius. Hinc fit, vt qui inique literas alterius aperuit, eaque via in notitiam alicuius secreti deuenit, arctiori vinculo teneatur illud seruare, quàm si sine præuia quod ad id iniustitia in notitiam illius deuenisset. Non tamen peccat duplici peccato reuelando id secretum: sicut neque is, qui simul tenetur restituere ex parte rei acceptæ, & ex parte iniustæ acceptionis, peccat duplici peccato non restituendo, sed vno tantùm. Qui tamen literas inique aperuit, & reuelauit secretum in eis contentum, quod tenebatur non reuelare, vno peccato peccauit literas illas iniustè aperiendo, & altero reuelando postea secretum, in cuius notitiam ea via iniusta deuenerat. 6

SVMMARIVM.

1. *Obligatio seruandi secretum ex pacto, quò quis post agnitum quid promittit se non reuelaturum.*
2. *Qui pacto promittit se non manifestaturum rem aliquam, vi talis promissionis inducit super se obligationem id non reuelandi, nisi cum peccato. Nisi quando pactum iam initum est, postquam illa res à multis cognita est.*
3. *Licèt iudici interroganti detegere aliquam rem, licèt delinquenti promiseris pacto non te reuelaturum, si videlicet ante semiplena de delinquente infamia fuerit. Si ante crimen agnitum præcederet promissio de non manifestando, quando per se ipsum in futurum videret illud patrari, tunc teneretur iudici manifestare, si iuridicè ab eo interrogatur.*
4. *Quamuis pactum obligationem inducat, licet tamen virtutem alicuius reuelare: eo quòd nullum afferat præiudicium: quin potius reuelatio illa cedit in honorem Dei, & proximi ædificationem.*

DE TERTIO MODO SEV GRADV secreti seruandi, in quo interuenit promissio seu pactum illud seruandi, nec tamen propriè est secretum commissum.

DISPVT. 4.

Liquando, in tertioque gradu, obligatio seruandi secretum prouenit ex pmissione aut pacto, quo quis post agnitū aliquid, promittit, se non reuelaturū. Vt vidi, aut alia ratione cognoui 1

gnoui, aliquem interfecisse hominem, aut commisisse aliud flagitium, vel eum fecisse aliud, aut euenisse aliquid, quod non vult sciri: si post agnitam eiusmodi rem illi promittam me illam non reuelaturum, aut pretio, vel in compensationem pro aliquo alio, pactum cum eo ineam, me non reuelaturum rem illã, sæpe ea via super me induco obligationem id non reuelandi vi talis promissionis aut pacti, siue seclusa ea promissione aut pacto fas mihi esset illud reuelare, siue non, iuxta ea quæ disp. præced. circa duos priores gradus obligationis aut manifestandi aliis, quod eis erat occultum, dicta sunt.

2 Dixi, *sæpe ea via induci obligationem id non reuelandi vi talis promissionis aut pacti*: quoniam est magnopere in hac materia aduertendum, quòd quando promissio aut pactum nõ manifestandi aliquid superuenit post id iam agnitum, estò ea promissio aut pactum iuramento confirmentur, non efficiunt, vt, qui alioquin teneretur id reuelare, post eã promissionem aut pactum iuramento confirmata, nõ possit aut non teneatur illud manifestare. Imò verò non secùs tenetur illud manifestare, quàm si ea promissio aut pactum non aduenissent, & quàm si iuramento non fuissent cõfirmata. Ea quippe promissio, pactum, & iuramẽtum, solùm habent vim efficiendi, tum vt qui alioquin tenebatur id non manifestare, arctiùs vi eorum ad id teneatur: tum etiam, vt qui sine peccato poterat id manifestare, & nõ manifestare, vi eorum teneatur illud tacere.

3 Exemplis hæc omnia elucidemus. Nouit aliquis crimen alicuius, quod duo aut tres testes duntaxat sciũt, iudexque, quod de delinquẽte sit iam infamia, aut semiplena probatio, eum, qui id nouit aut vidit, iuridicè tanquam testem interrogat, sane tenetur tunc detegere id crimen eius delinquentis, nihil impediente, quòd delinquenti ipsi, aut cuiuis alteri promiserit, se id nunquã manifestaturum, & quod ad id non manifestandum astrinxerit se illi iuramento. Ratio autem est, quoniam ille in eo euentu tenetur sub reatu culpæ id manifestare, seclusa ea promissione & iuramento superuenientibus notitiæ eius culpæ: promissio aũt & iuramentum, cum nõ sint vinculum iniquitatis, id est, cùm non obligent ad illicitum, obligare non possunt ad contrarium aut contradictorium eius, ad quod seclusa ea promissione sub reatu culpæ tenetur, hoc est, ad illud tunc iudici, interroganti iuridicè, non manifestandum. Eadem ratione, si ante crimen agnitum præcederet promissio, aut etiam iuramentum, de illo non manifestãdo, quando per se ipsum in futurum videret illud patrari, aut per se ipsum illud agnosceret, sane teneretur tunc illud iudici manifestare, si iuridicè modo explicato de illo interrogaretur. Quoniam promissio ac iuramẽtum in eo euẽtu essent de re illicita, hoc est, de eo crimine non manifestando, quando in futurum obligatio esset illud manifestandi. Hæc sint in exemplum, quando promissio, pactum, & iuramentum de seruando secreto, de aliquáve re non manifestanda, nullam obligationem inducunt.

4 Exemplum autem, quãdo obligationem omnino inducant, esset, quando aliquis sciret virtutem aliquam alterius, quam integrũ ei esset manifestare, & non manifestare aliis: virtutes quippe regulariter licitè manifestantur, etiamsi occultæ sint, & etiam si inuitus is sit, cuius sunt: eo quòd nullũ afferat præiudiciũ, sicut præiudicium famæ affert manifestare vitia: quin potiùs manifestatio virtutum alienarum cedat in honorẽ Dei, & in proximorum ædificationem. Item exemplum esset, quando quis sciret vitium, quod similiter integrum ei esset illud manifestare, quia esset publicum: aut quia ipse licitè de eo, posset accusare: eo quòd posset illud probare, & in præiudicium suum esset cõmissum, aut alia ratione, & cuius licitè posset prætermittere accusationem ac manifestationem. In his enim euentibus, & in similibus aliis, si nuda promissione, pacto, aut etiam iuramento, se is, qui illa sciret, astrinxisset ea non manifestare, induceret super se obligationem ea non manifestandi: cum tamen seclusis his superadditis vinculis, nullam ad ea non manifestandum haberet obligationem. Esset autẽ ex eis vinculis obligatio ea non manifestandi sub culpa lethali, quotiescunque interuenisset iuramentum. Quando verò iuramentum nõ interuenisset, obligatio esset sub culpa lethali aut veniali, attenta qualitate rei, ad quam non manifestandam quis se astrinxit, & attentis cæteris aliis circumstantiis cõcurrentibus.

Quando autem promissio, pactum, aut iuramẽtum, essent de non manifestanda re occulta, quam, his vinculis seclusis, teneretur, qui illam sciret, eã non manifestare, iuxta ea quę in duobus prioribus gradibus secreti, reíve aliis occultæ, Disp. præcedente dicta sunt, tunc vincula hæc solùm inducerent obligationem arctiorem eam nõ manifestandi, quàm antea esset. Vtrùm ea obligatio distincta tunc sit specie ab illa alia, quæ erat seclusis his vinculis, & num ex illis resultet species alia peccati distincta, *Disp*. 6. explanabitur.

SVMMARIVM.

1. *Quartus gradus secreti est, cùm consurgit obligatio seruãdi id expresso aut tacito pacto, quo secretum ea lege alicui reuelatur, vt illud cuiquam alteri non manifestetur, sed omnino taceat.*
2. *Censetur sub tacito pacto secretum non manifestandi aliquid alicui reuelari aut dici, quando ei detegitur, qui remedium potest adhibere: vt quando quædam confessario, medio aduocato, & similibus reuelantur, censentur illi id ex vi muneris sui cum eo onere accipere, ne illud detegant. Quando autem quid amico declaratur, vel alicui qui remedium adhibere potest, tutum esset, antequam detegeretur, promissionem ab illo exigere cuiquam non reuelandi.*
3. *Præcedentia non solùm locum habent, quando ipse delinquens sub secreto commisso illud alicui manifestaret, sed etiam quãdo quidam tertius illud idem delictum sub secreto commisso similiter alicui alteri manifestaret, aut quoduis aliud secretum de re ad alterum attinente similiter cuidam alteri, sub pacto nõ manifestandi, illi detegeret. Etiam habet locum id, quando is cui tale secretum commissum est, id contra fidem tertio cuidam reuelat.*
4. *Ratio est, quia secretum seruare est ex iure naturali, non solùm quando necessitate seu vtilitate aliqua detectum commissumque est, sed etiam quando leuitate animi detectum commissumque est.*
5. *Quando quis via iniusta, vel secreta auscultatione, aut violentia, in notitiam alicuius delicti venit, non minore onere tenetur illud non manifestandi, quàm si per secretum commissum illud agnouisset.*
6. *Non semper est de iure naturali seruare secretum commissum, præsertim in his euentibus, quando scilicet secretum est circa delictum, vnde periculum reip. immineat, aut alicui priuato, quando aliter impediri non potest, quam detectione secreti commissi, & cæteris similibus.*
7. *Manifestari etiam potest, quando is, cuius est secretum, aliter erui à peccato non potest, quàm detegendo peccatum secretum illius.*
8. *Quando aliquis praua sponsione seruandi secretum, aut adhibito iuramento, admittitur ad interessendum alicui delicto, aut ad adiuuandum ad illud patrandum, tunc tenetur non secùs detegere, quam si nulla sponsio aut iuramentum præcessisset.*
9. *Obligatio seruandi secretum etiam consurgit ex lege diuina positiua, qua in bonum sacramenti pœnitentiæ salutisque animarum prohibitum est illud reuelare.*

DE QVARTO GRADV SECRETI, quod rationem habet ſecreti formaliter virtute commiſſi. Et de ſecreto confeſſionis ſacramentalis.

DISPVT. 5.

Liquando in quartoque gradu, conſurgit obligatio ſeruandi ſecretum ex expreſſo aut tacito pacto, quo ſecretum ea lege alicui reuelatur, vt illud non manifeſtet cuiquam alteri, ſed omnino retineat. Atq; eiuſmodi ſecretum propriè appellatur ſecretum commiſſum, fidei videlicet illius, cui detegitur: eſtq; de iure naturali illud ſeruare, vt Caiet. 22. *q.* 70. *ar.* 1. & communis doctorum ſententia affirmat, exceptis nonnullis euentibus, in quibus natura ipſa rei omnino efflagitat non ſeruari, vt patebit. Obligatio verò iuris naturalis ſeruandi hoc ſecretum vi talis pacti efficit, vt qui ea tantum via illud nouit, non ſolùm non teneatur illud detegere, ſed ẽt vt ita non poſsit illud reuelare, vt ſi id reuelet, cõtra iuſtitiam peccet, reſtituereque teneatur damna omnia, quæ proximè aut remotè ex ea manifeſtatione fuerint ſequuta.

2 Exemplum quoddam adhibeamꝰ quo hæc melius intelligantur: Reuelauit aliquis crimen ſuum ſecretò alicui, qui alia via illud non ſcit, v.g. ſe interfeciſſe talem hominem, aut flagitium aliud cõmiſiſſe, idq; vel interueniente pacto expreſſo, ea ſc. lege id ei manifeſtari, vt nemini id diceret: vel interueniente pacto tacito, ne id cuiquam manifeſtaret. Tunc autem cenſetur ſub tacito pacto id non manifeſtandi aliquid alicui reuelari, aut dici, quando ei detegitur, qui minus habet remedium adhibendi, & tanquam tali ei detegitur gratia conſilij, ſolaminis, aut alterius emolumenti. Quando aũt leuitate animi id detegeret, non animo vt audiens teneretur id non detegere, quia gratia conſilii, ſolaminis, iuuaminis, aut alterius emolumenti id diceret, ſed iactans ſe de eo crimine, aut quauis alia ratione parui pendens, quòd ſciatur, neq; de ſecreto curans, tunc neque ſub tacito pacto ſecreti ſeruandi cenſeretur id detexiſſe. Hinc ſub tacito pacto ſecretum ſeruandi cenſentur manifeſtari, quæ ſequentibus dicũtur: Quæ confeſſarius in cõfeſsione audit, quæ aduocato tãquã talia à ſuo clientulo dicuntur, quæ medicis, chirurgis, obſtetricibus, & ſimilibus aliis manifeſtantur, vt iuxta ſuam artem remedium adhibeant, quę viris doctis circa cauſas conſcientiæ, & circa alia, conſilij gratia, manifeſtantur, & circa quæ interrogantur ac conſuluntur. Ita Nauar. *in Manu c.* 25. *n.* 24. Hi enim eo ipſo, quòd id munus profitentur, cenſentur ex ſua parte cum eo onere & tacito pacto id accipere, ne illud detegant. Quando autem res detegeretur propinquo, amico, viro prudenti, aut alteri, qui conſilio, ſolamine, vel quouis alio modo adiuuare poſſet, tutum eſſet, vt antequam detegeretur, promiſsio ab illo exigeretur, ſeruandi ſecretum circa rem, quam illi vellet manifeſtare, vt vi fidei, quam naturali iure ſeruare tenetur ratione expreſſæ aut tacitę præuiæ promiſsionis, nec teneretur nec licitè ac iuſte poſſet illud manifeſtare, etiam ſi à poteſtate publica interrogaretur, idemque manifeſtare pręciperetur, quę de ea re ſciret. Fortaſſe tñ quãdo ſine aliquo ex explicatis intelligeretur, ſecretò id dici, eſtò promiſsio de ſecreto ſeruando non priùs exigeretur, obligatio eſſet illud nõ detegendi tanquam virtute dictum ſub ſecreto commiſſo: qui.n. attendit, attenderéve debet, aliquid ſub ſecreto ipſi dici, quia id poſtulat natura rei, & is eſt animus quaſi habitualis dicentis, licèt, qui id detegit, non aduertat exigere prius ab illo promiſsionem, teneri ſane videtur, vel id accipere ſub ſecreto commiſſo, vel admonere dicentem, ne id ſibi dicat, niſi liberum ipſi velit relinquere, vt id detegat. Tametſi non ſim certus, in ſimilibus euentibus obligationem eſſe ſeruandi ſecretum, quando poteſtates publicæ iuridicè alioquin interrogant, quaſi id ita ſciens non teneatur illud detegere, & quaſi pactum tacitum eo ipſo ex parte ſua interuenerit, fidemq; ſuam tacitè dederit, ſe id non detecturum. Vt verò ad rem ipſam redeamus, qñ quis ſuum homicidiũ aut aliud flagitium alicui reuelauit cũ pacto præuio expreſſo aut tacito, modò explicato, vt id nulli manifeſtaret, ſanè eſtò delinquẽs infamia eius delicti laboret, aut id delictum eſſet aduerſus ipſum ſemiplene probatum, iudexq; alioquin iuridicè interrogaret ſcientem id delictũ ſecretò ſibi cõmiſſũ num ſciret quis illud commiſerit, aut num ſciret talem, qui veré illud commiſit, id commiſiſſe, detegere id non poſſet, qñ alia via non ſciret eum illud commiſiſſe quàm via ſecreti ſibi commiſsi, quin potius ſi id detegeret, peccaret lethaliter contra iuſtitiam, reſtituereq; teneretur omnia damna ex ea detractione ſequuta: niſi fortè ignorãtia inuincibili excuſatus fuiſſet à culpa, & per conſequens ab onere reſtituẽdi damna inde ſequuta: quod euenire aliquando poteſt. Quando ergo is, qui ſolùm ſub ſecreto commiſſo id nouit, à iudice interrogaretur, num id ſciret, tunc eſtò ſub iureiurando interrogaretur, reſpondere poſſet ac deberet, ſe id non ſcire, intelligendo ita vt poſſet licitè illud detegere, in quo ſolo euentu ac ſenſu deberet iudex intelligere, ſi iuridice intenderet interrogare: quid ſi in alio euentu ac ſenſu intelligeret, tunc non interrogaret iuridicè, ac proinde opus non eſſet ad mentẽ illius reſpondere, ſed ſatis eſſet reſpondere in illo alio ſenſu, in quo ſolo deberet intelligere, ſi probus eſſet, iuridiceque interrogare intenderet, vt fuſius hæc omnia tractatu ſequenti exponentur.

Illud hoc loco eſt obſeruandum, quæ dicta ſunt, 3
non ſolum habere locum, quando is ipſe, qui delictum patrarat, illud ſub ſecreto commiſſo modo explicato alicui manifeſtaret, ſed ẽt quando quidam tertius illud idem alterius delictũ ſub ſecreto commiſſo ſimiliter alicui alteri manifeſtaret, aut quoduis aliud ſecretum de re ad alterum attinente, ſimiliter cuidam alij ſub pacto expreſſo aut tacito, quod illud non manifeſtaret, illi detegeret. Imò verò id locum habet, ẽt quandò is, cui commiſſum eſt tale ſecretum, iniquè, cõtra fidemq; ab eo datam de eo ſecreto non reuelando, atq; adeo contra iuſtitiam, illud cuidam tertio manifeſtat. Et quidem quando is, qui inique contra fidemq; datam, illud manifeſtat cuidam tertio, ſub ſecreto etiam commiſſo illud ei manifeſtaret, facile conſtat hunc tertium non minus teneri id ſecretum ſeruare, quàm tenebatur is, qui illud ei iniquè manifeſtauit: quippe cum & ipſe ſub ſecreto cõmiſſo illud acceperit, minus teneatur fidem datam de eo non reuelando ſeruare ei, qui iniquè ſub ea fide illud ipſi manifeſtauit, quàm ille teneretur primo, qui ſub ſecreto commiſſo illud ei antea manifeſtauerat. Quando autem ille, qui ſub ſecreto commiſſo illud acceperat, iniquè, contra fidemque datam, illud manifeſtauit, non ſub ſecreto commiſſo, neque aſtringendo audientem vt illud nõ manifeſtaret, eſt dubiũ, qui ita illud ab eo audiuit, aſtrictus ſit illud nõ manifeſtare, ita vt ſi ſciat eũ, qui illud ſibi reuelauit, ſub ſecreto commiſſo illud accepiſſe, neque ipſe alia via illud ſciat, quam quatenꝰ inique ab illo fuit deriuatum, & à iudice interrogetur (alioquin iuridicè) num ſciat, quis illud crimen commiſerit, teneatur illud ei non detegere. Atque reſpondẽdum arbitror, teneri illud non detegere: Ratio autem eſt, quoniam omnis illa cognitio deriuata eſt prima manifeſtatione ſub ſecreto commiſſo, cede-

retque

retq; vlterior illa manifestatio, quę fieret ab eo tertio, in illius iniuriam, qui primò id sub secreto cõmisso manifestauerat: etenim id nihil aliud esset, quam extensio, & ampliatio iniuriæ ac iniustitiæ ipsi factæ à primo iniquo detectore: nullus autem, etiam præcipiente iudice, efficere potest id, quod in se alteri iniuriam irrogat, continuatioq; est atq; extensio iniuriæ illius. Adde in iudicio id testimonium, cum solùm esset ex auditu, nullam efficere fidem nisi dependenter à confirmatione & testimonio eius, qui id iniquè atq; iniustè detexerat: is autem teneretur delictum alterius, sub secreto sibi commissum, negare in sensu suprà explicato, & excusare aut negare se id dixisse, nisi probari illi posset, similiter intelligendo suam negationem, vt posset id confiteri. Vtrùm autem iudex punire possit, quæ ei iniquè detegendo secretum commissum manifestata sunt, sequenti tractatu dicetur.

Ratio autem eorum omnium, quæ dicta sunt, hæc est: Quoniam seruare secretum commissum ex se est de iure naturali, non solùm quando necessitate seu vtilitate aliqua detectum commissumque est, vt ad sumendum consilium, aut ad leuandam tristitiam, sumendamq; consolationem, vt sæpe euenire solet, sed etiam quando leuitate animi detectum commissumq; est, iuri aũt naturali contrauenire non põt iudicis pręceptum, neque vllam aduersus illud habet vim. His accedit, in eo quòd nõ manifestetur, quòd præcisè per secretum commissum scitur, nullum præiudicium reipublicæ fieri: eo quòd id non tollat manifestari, quod simul alia via scitur, quatenus scitur alia via, delictaque perinde relinquantur inquirenda ac punienda à republica; atq; si per secretum commissum manifestata nunquam fuissent à delinquente ipso, aut à quocũque alio: quo fit, vt cum seruatio secreti cõmissi de iure naturali in se sit, eiusque detectio in iniuriam eius cedat, qui secretum commisit, eiusq; qui inde detrimentum patitur, contra iustitiam is peccet, qui illud detegit, ad restitutionemq; damnorum inde secutorum teneatur.

5 Illud hoc loco admonuerim, cũ secreto cõmisso esse computandum secundum gradum secreti Dis. 3. explicatum ad effectum, vt obligatio sit illud nõ detegendi, etiam ad præceptum iudicis de re illa alioquin iuridicè interrogantis, nempe quãdo aliquis per iniuriam atq; iniustitiam venit in notitiã delicti, aut alterius secreti alicuius, vt aperiendo literas illius, aut quia dum ille secreto reuelabat aliquid alicui, clam ipse accessit, idque audiuit, vel quia per vim & metum iniustè illata coëgit aliquẽ reuelare crimen suum, aut quacunque alia ratione similiter iniustè secretũ agnouit. Ratio autem est, quoniam cum per iniuriam illud agnouerit, sanè non cum minore onere illud non manifestandi ex natura ipsa rei cẽsetur illud agnoscere, quam si per secretum commissum illud idem agnouisset: neq; enim minus onus inde in se inducit indemnem illum seruare ex ea notitia per iniustitiam ac iniuriam ita comparatam, quam si sine iniustitia ipsi id fuisset manifestatum, ipso prius spondente, se id nunquam cuiquam alij manifestaturum: sicut fur non minorem obligationem habet restituendi rem furto ablatam, seruandiq; eum indemnem, à quo illam est furatus, quàm si pacto ad id se astrinxisset: quo fit, vt estò à iudice (iuridicè alioquin) interrogetur circa id, quod ea sola via iniusta nouit, non plus fas ipsi sit id illi manifestare, quàm si sponsione præuia se id nunquam manifestaturum, cognitionem illius accepisset.

6 Dixi suprà, *de iure naturali esse seruandi secretum commissum exceptis nonnullis euentibus, in quibus natura ipsa rei omnino efflagitat non seruari.* Euentus autem hi sunt, quando secretum est circa delictum, vnde periculum reipublicæ imminet, aut alicui priuato,

quod aliter impediri non potest, quàm detectione secreti commissi, vt si contaminanda sit respublica, aut aliquis iniustè sit occidendus, vel furtum sit cõmittendum, aut non velit aliquis id restituere, quod restituere tenetur, neq; alia est via similia dãna reipublicę aut proximi impediẽdi, q̃ detegendo id secretũ cõmissum: tũc enim, si nequitia alicui⁹, q non vult à peccato desistere, ea damna imminent, detegendum est secretum commissum, præcisè quantũ sit satis vt impediantur, & non amplius. Dixi, nequitia alicuius, qui non vult à peccato desistere, ea damna imminent: quoniam quamuis ex peccato præterito alicuius illa per accidens immineant, si tamen peccator ille non tenetur iam tunc illa impedire, detegi licitè non potest secretum cõmissum vt illa vitentur. Verbi gratia. Petrus iniustè Ioannem interficit, cuius mors Paulo innocenti imputatur, eaque de causa vita Pauli periclitatur, nisi detegatur non fuisse Paulum, sed Petrum, qui Ioannem interficit. Dico, si Petrus alicui reuelauit secretò, ipsum fuisse, qui Ioannem interficit, non esse detegendũ id secretum commissum, nihil impediente, quòd à Paulo innocente vita eripiatur. Ratio autem est, quoniam Petrus regulariter non tenetur se ipsum prodere, vt cum tanto suo damno vitam Pauli innocentis conseruet: eaque de causa, quia Petrus absq; peccato suo præsente permittit Paulum innocentem mori, detegi licitè non potest secretũ, quod ea de re ipse alteri commisit: eo quòd in culpa non sit, non impediendo damnum, quod per accidens ex peccato suo secreto Paulo innocenti imminet. Quòd si Petrus, collocando se priùs in loco tuto, consulere teneretur vitæ Pauli innocentis, detegendo se fuisse occisorem Ioannis, aut permittendo, vt is, cui id secretum commisit, illud detegeret, quia ea via sine graui suo periculo posset id efficere, liberareq; Paulum innocẽtem à morte, quam non commeruit: tunc, si id efficere non vellet, vt tenetur, detegendum esset id secretum, præcisè quantum esset satis, vt consuleretur Paulo innocenti: Petro tamen prius admonito, vt tempestiuè se posset collocare in loco tuto. Ratio autem est, quoniam iam tunc culpa Petri actuali imminet periculum vitæ Paulo innocenti, quod periculum, supposita nequitia Petri, à qua desistere non vult, impediri aliter non potest, quam detegendo secretum ea de re ab ipso commissum. Quod autem in prædictis euentibus detegendum sit secretũ, quantum præcisè sit satis, vt damno communi aut proximi subueniatur, ostendimus latè cum D. Th. & cum alijs in hac 2.2. in materia de correct. fraterna, *q.33. art.8.* & concinit idem sanctus doctor *eadem 2.2. q.70. ar.1. ad 2.* Atq; eius rei hæc est ratio, quoniã talis reuelatio secreti, culpa ac nequitia eius, in cuius damnum aperitur, efficitur necessaria ad propulsandã iniuriam quam actu infert, cũ ab ea possit desistere, atq; ad desistendũ teneatur, nec desistere velit: quare cũ naturalis ratio docet, licere, quin & obligationẽ esse, eripere ac defendere innocentẽ à damno, q ei paratur ac infertur, etiam cũ iactura nocentis, quando aliter nequitia nocentis eripi ab eo damno non põt: cõsequens profectò est, vt in euentibus explicatis detegendũ sit secretũ commissum, quantũ sit satis, vt damnũ publicũ vel priuatum euitetur ac impediatur: habetq; id verum (vt loco cit. cũ D. Th. *in resp. ad 2.* cit. dicebam⁹) de quocunq; secreto, eo excepto quod per confessionem sacramentalẽ scitur, estò quis iureiurãdo se astrinxisset illud non detegere: eo quod in eis euentibus obligatio sit sub reatu culpæ reuelare id secretum, quantum sit satis ad impedienda ea damna: iuramentumque non sit vinculum iniquitatis, ad malumve non obliget.

Eodem modo (vt in materia de correctione fraterna ostendimus) quando is, cuius est secretum e- 7

rui

rui aliter nequitia illius non potest à peccato quã detegendo peccatum secretum illius, manifestandum est, quantum satis sit vt eruatur, seruato ordine correctionis fraternæ: quoniam præponendum est spirituale bonũ illius bono famæ eiusdem; habetq; id similiter verũ in omni gradu secreti, (excepto secreto confessionis sacramentalis) etiam si iuramento confirmatum fuerit nunquam detegere id secretum: quoniam in eo euentu lege caritatis consurgit obligatio illud manifestandi, quantum satis sit ad eruendum eum proximum à peccato: & iuramentum non est vinculum iniquitatis.

8 Illud vltimò circa quartum gradum secreti, de quo loquimur, est obseruandum, ad multos quotidianos euentus decidendos. Quando aliquis, præuia sponsione seruãdi secretum, aut simul adhibito iuramẽto, admittitur ad interessendum alicui delicto, aut ad adiuuandum ad illud patrandum; non secùs tũc teneri detegere id delictum, quàm si talis sponsio aut iuramentum non præcessissent. Verbi gratia, quando lege est taxatum frumentum vt non vendatur vltra certum pretium, consueuerunt aliqui ea arte vti, ne detegantur postea, quando potestates publicæ inquirunt de iis, qui vltra pretium lege taxatum frumentum vendiderunt, etiam si ij ipsi, qui illud ab eis emerunt, à potestatibus publicis ea de re interrogentur. Prius quám eis frumentum vendant, ab eis accipiunt iuramentũ, se nunquam id detecturos, etiamsi à potestatibus publicis interrogentur, aliterque noluntfrumentũ eis vendere; accepto verò prius ab eis eo iuramẽto, frumentum illis vendunt vltra pretium lege taxatum. De eiusmodi autem hominibus, qui ita frumentum emerunt, dico nihil impediente ea sponsione ac iuramento, teneri detegere vendentes in euentu, in quo, si talis sponsio ac iuramentũ non præcessissent, tenerentur illos detegere. Ratio autem est, quoniam aliud est tradere notitiam de delicto iam commisso sola narratione illius, etiam si leuitate animi id efficiat, & etiam si vt is, qui audit, persuadeatur commissum esse, ostendantur illi indicia, quòd fuerit commissum, vt si ei ostendatur ensis sanguine tinctus, quo quis asserat se interfecisse alium: & aliud longè diuersum est admittere aliquem ad intuitum delicti quando patrabitur aut ad participandum in eo delicto dum fiet. Illud sanè primum est committere illi secretum ea de re, quæ illi detegitur, quando sub sponsione tacita aut expressa, quod illud non reuelabit, ei manifestatur hoc verò secundum non est committere illi secretum, sed facere illum testem ac inspectorem aut complicem eius delicti; eaq; de causa, nihil impediente sponsione ab eo præstita, & iuramento, se nũquam illud reuelaturum; tenetur id manifestare iudici, qui, si non interuenisset ea sponsio ac iuramentum, iuridicè interrogaret. Ratio autem est, quoniam ea sponsio adimere non potuerit reipublicæ ius, quod habebat ad inquirendum delicta, & vt sibi manifestarentur ab intuentibus illa: neq; sponsio obligat, quando est de re illicita, cõtra ius, sve alterius: & cum eiusdem naturæ sit etiam iuramentum, quod ad illicitum similiter non obligat: consequens est, vt estò ea sponsio confirmata esset iuramento, teneatur nihilominus is manifestare id iudici, seclusa ea sponsione & iuramento, iuridicè interroganti. Hac eadem ratione, quãdo multi in idem delictum conspirant, adhibita mutua sponsione ac iuramẽto, se nunquam id crimen nec complices manifestaturos, sanè si eorum aliquis comprehendatur, iuridicèq; de complicibus: iuxta ea quæ tractatu sequenti dicenda sunt, interrogetur, tenetur illos manifestare: quoniam ea sponsio & iuramentum afferre non possunt prę iudiciũ reipublicæ quo ad ius, quod habet inquirendi ac puniendi delicta, suntq; proinde de re illicita, si eum euentum comprehendere illis intenderunt, ac proinde vim non habent ad obligandum in eo euentu.

9 Aliquando, in quintoq; gradu, consurgit obligatio seruandi secretum, non solum ex natura ipsa rei, quoniam ibi interuenit pactum tacitum, sponsiove tacita illud non detegendi, (qua ratione hic gradus ad quartum præcedentem etiam spectat) sed etiam longe, arctius, nullumq; euentum admittens, in quo illud ratione vlla fas sit detegere, idq; ex lege diuina positiua, qua in bonum sacramenti pęnitentiæ, salutisq; animarum, ad quam id sacramentum institutum est, prohibitum est illud reuelare. Qua enim lege Christus scramentum pœnitentiæ statuit, mortalesq; obligauit ad secretam confessionem sacerdoti in eo faciendam, eadem prohibuit detectionem eorum, quæ ea via scirentur. Cum autem eiusmodi prohibitio in bonum sit sacramenti pœnitentiæ, contrariaq; manifestatio eorum, quæ ibi deteguntur, cederet in detrimentũ eiusdem sacramenti pœnitentiæ, sane quatenus ea manifestatio positiua illa lege diuina est prohibita, peccatum est sacrilegeij cõtra virtutem religionis. Dixi, *quatenus ea manifestatio positiua illa lege diuina est prohibita, pèccatum est sacrilegij contra virtutem religionis*; quoniam cum id, quod in confessione sacerdoti reuelatur, ea lege & pacto tacito reueletur à pœnitente, vt sacerdos id non detegat, vtiq; in eo secreto simul interuenit obligatio quarti gradus, quin & primi, si delictum in se sit occultum. Qua de causa simul peccaret contra iustitiam is sacerdos, qui auditum in confessione reuelaret, ac proinde ad restitutionem teneretur damnorum omnium, tam famæ, quàm cæterorum bonorum, quæ ex ea reuelatione sequerentur. Agere tamẽ ex professo de hoc quinto gradu, ad explanationẽ sacramenti pœnitentiæ attinet, aliquidque tractatu sequenti dicetur, quantum ad eum tra ctatum fuerit etiam necessarium.

SVMMARIVM.

1. *Seruare alicuius secretum, quando ad id tenemur, pertinet ad virtutem fidei.*
2. *Seruare secretum, absque vlla prauia promißione aut iuramento, sed obligatio illud seruandi consurgit solùm ex natura ipsa rei, pertinet solum ad iustitiæ virtutem & non ad fidei.*
3. *Seruare secretum quando ad id tenemur, si solùm interueniat promißio illud seruandi, spectat ad virtutem fidei, & detectio contraria pertinet ad vitium infidelitatis.*
4. *Seruare secretum commissum pertinet ad iustitiam & simul ad fidem, quæ iustitiæ est fundamentum: manifestatio verò illius ad iniustitiam spectat & ad infidelitatem.*
5. *Qui ex officio tenetur seruare secretum, contra iustitiam peccat illud reuelando: & tenetur ad restitutionem.*
6. *Seruare secretum confeßionis pertinet ad virtutem religionis.*
7. *Seruare secretum rei propriæ pertinet ad caritatem, qua nos ipsos diligere debemus.*
8. *Ad vitam æternam sufficit seruare mandata, & in præceptis decalogi nullum est præceptum de seruando secreto.*
9. *Christus reuelauit, peccatum Iudæ in vltima cœna.*
10. *Præceptum de non reuelando secreto continetur sub octauo:* Non falsum testimonium dices.
11. *Christus in vltima cœna non reuelauit occultum peccatum Iudæ, sed prophetico spiritu prædixit proditionem futuram.*

SERVA-

SERVARE SECRETVM, QVANDO ad id tenemur, ad quam pertineat virtutem, & ad quod vitium attineat manifestatio tunc illius. Atq; quo decalogi præcepto astringamur secretum tunc seruare.

DISPVT. 6.

1 SOtus *de tegendo secreto memb.* 1. *q.* 1. ait, seruare alienum secretum, quando ad id tenemur in omnibus gradibus, tribus præcedentibus conclusionib⁹ explicatis, pertinere ad virtutem fidei, de qua *tractatu* 2. *Disp.* 262. loquuti sumus, idq; *conclusione* 1. extendit ad primum gradum *Disput.* 3. à nobis explicatum: ait enim, eum, qui visu aut relatione tertiæ personæ nouit crimen alienum, quanquam expresse nõ promiserit secretum, censeri tamen virtualiter promisisse, propter vinculum & ius naturale; quo quisq; tenetur seruare secretum proximi. Præterea arbitratur cum Caietan. (quem nos ea de re *q.* 262. *citata* impugnauimus) virtutem fidei, qua tenemur facto promissa adimplere, quãdo simul ex iustitia tenemur id adimplere, non esse distinctam virtutẽ, à iustitia, sed esse partem iustitiæ subiectam. Item licet *q.* 1. *citata* cum Caietano distinguat fidem, qua tenemur, non ex iustitia, sed ex honestate morali factis promissa adimplere, tãquã distincta virtute à fide, qua ex iustitia conuenta & promissa implere tenemur: hancque fidem, qua id implemus, quod ex iustitia tenemur, dicat cum Caietano non esse distinctam à iustitia, sed esse partem quandam subiectam illius: illam verò aliam fidem, qua ex honestate tantùm morali tenemur factis promissa implere, dicat esse partem potentialem solùm iustitiæ: addit tamen conclusione 2. eum quidem, qui promisit seruare secretum sibi commissum, teneri ex iustitia illud seruare, si actis, cui commissum est depositum, tenetur de iustitia illud seruare, vnde innuit, si illud detegat, peccare contra iustitiam. Eum verò, qui vidit delictum alterius occultum, aut, qui illud nouit ex relatione tertiæ personæ, cui non promisit illud non manifestare, ait teneri illud seruare nõ propriè ex iustitia, sed ex honestate morali: quibus verbis innuit, si illud manifestet, peccare solùm contra fidem, vt est distincta à iustitia, hoc est, quæ est pars solùm potentialis iniustitię, obligans tantùm ex honestate morali. Omnes tamen profectò affirmant, hunc peccare contra iustitiam, eaque de causa restituere teneri famam quam iniustè læsit, & damna omnia vlterius ex ea manifestatione sequuta. Neque id, dum de hac re est sermo, negat aut negare potest Sotus. Suppositis autem ijs, quæ *tractatu præcedente Disp.* 26. *citata* diximus, quibus contra Caietanum perspicuè ostendimus, virtutem fidei, qua vniuersim pacta & promissa adimplemus, etiam quando simul de iustitia illa implere tenemur, distinctam specie esse à virtute iustitiæ, atq; ex suo genere obligare ex sua parte solùm sub culpa veniali, duplicemque rationem formalem vitij interuenire, vnam ex suo genere lethalem, & aliam ex suo genere venialem, quando simul interuenit obligatio ex iustitia aliquid promissum vel conuentum adimplere: illis, inquam, suppositis, quid de priori parte quæstionis in titulo huius Disputationis propositæ sentiamus, sequentes conclusiones aperient.

2 Prima conclusio. Seruare secretum primi ac secundi gradus, de quib⁹ *Disp.* 3. est dictum, & in quibus nullum pactum nullaq; promissio de illo seruando interuenit, sed obligatio illud seruandi cõsurgit solùm ex natura ipsa rei modo ibi explicato, pertinet solùm ad virtutem iustitiæ, & nulla ratione ad virtutẽ fidei: ideoq; qui illud illicitè manifestat, peccat contra iustitiam circa bona famæ, si ea manifestatione fama læditur, aut circa bona corporis, vel circa bona externa, si ea manifestatione bona corporis aut externa lædantur modis *Disp.* 3. explicatis: estq; id peccatum ex suo genere lethale. eo quòd sit contra iustitiam: non verò peccat ille tunc contra virtutem fidei, vitio infidelitatis, atq; in vtraque parte huius nostræ conclusionis à Soto dissentimus. Conclusio verò probatur, quoniam sicut abstinere à furto, & damno in bonis externis proximo dando, vt ab exurenda sine iusta causa domo aliena, aut à destruendis sine iusta similiter causa segetibus alienis, non pertinet ad virtutem fidei, sed ad iustitiam; contrà verò furari aut destruere sine iusta causa domum, aut segetes alienas non pertinet ad vitium infidelitatis, sed ad iniustitiam circa res externas: sic abstinere à detegendo crimine alieno, quando detectione fama illius inique læderetur, non spectat ad virtutem fidei, quãdo nulla sponsio nullumque pactum interuenit de eo crimine nõ detegendo, sed spectat ad iustitiam circa bona famę: contra verò, id crimen inique detegere, pertinet ad iustitiam circa bona famæ, non verò ad vitiũ infidelitatis. Quo loco obserua, me non solũ contendere, abstinere ab ea criminis iniqua detectione, non pertinere ad fidem, vt distinguitur contra iustitiam, obligatq; solum ex honestate morali, & est pars potentialis solum iustitiæ, vitiumq; contrarium non pertinere ad infidelitatem, vt distinguitur cõtra iustitiam, vt ex se, quicquid Sotus in contrarium dixerit, est notissimum: quippe cùm perspicuè in ea iniqua detectione cernatur iniustitia: sed etiam me contendere, in abstinendo ab ea iniqua criminis detectione non cerni fidem, quæ fundamentum est iustitię, & quam Sotus & Caietanus cum iustitia confundunt, affirmantes non esse distinctam virtutem à iustitia, atque cui⁹ transgressio semper habet adiunctam rationem iniustitiæ. Ratio autẽ huius, quod contendo, est, quoniam fides non est fundamentum iustitiæ sumptæ in tota sua latitudine, sed sumptæ solũ prout cernitur in pactis & cõuentis: quis enim dicat, fidem quæ est fundamentum iustitiæ, frangi quando committitur furtum, aut quando iniustè exuruntur segetes alienæ, vel quando homicidiũ committitur, & deniq; quando nullum omnino pactum aut promissio interuenit, & nihilominus iustitia commutatiua violatur? Certe nulla cum probabilitatis specie id affirmari potest. Cum enim in similibus euentibus nullum, neq; virtute, antecesserit dictũ proprium eius, qui ita iustitiam transgreditur, cui teneatur sua facta adæquare, id dictum opere implendo, sanè in eo, quòd is eo modo iniustè operetur, non cernitur fractio fidei proximo datę, atq; adeò neq; infidelitas aduersus proximũ fidei virtuti cõtraria. Quo fit, vt cũ in euentib⁹, de quibus nostra conc. loquitur, neq; virtute interuenerit dictum, quo quis se proximo astrinxerit non manifestare ea aliena peccata, in qua iniquã illorum manifestatione nõ cernatur fidei fractio, neq; vt fides est fundamentũ iustitiæ, neq; fidei latius sumptæ, vt solum est contra honestatem moralem, nullam adiunctam habens iniustitiæ rationem: sed solum in eis euentibus cernatur nuda iniustitiæ ratio, qua iniuste proximi fama læditur. Obserua autem, si ratio illa, quam Sotus reddit, cur in euentibus nostræ conclusionis virtute interueniat promissio non manifestandi ea delicta, & per consequens cur reuelatio illorum delictorũ fit contra fidem, vllius esset momenti, qui scilicet, quanquam ille expresse non promiserit non manifestare id secretum, censetur tamen virtualiter id promisisse, propter vinculum, & ius naturale, quo

quo quis tenetur seruare secretum proximi: si, inquam, ea ratio vllius ad id esset momenti, sanè sequeretur, in omni iniustitia aduersus proximum commissa interuenire etiam propter eandem rationem infidelitatem fidei contrariam, atque adeò iniustitia nunquam ex Soti sententia esset distincta ab infidelitate, neq; fides, quando ad illam seruandam obligatio est iustitiæ, esset pars subiecta iustitiæ cõmutatiuæ, sed æquè latè pateret atque commutatiua iustitia: quod tamen probè idem Sotus & Caietanus negant.

3 Secunda conclusio. Seruare secretum tertij gradus, *Disp.* 4. explicati, quando ad id tenemur, iuxta ea quæ ibi dicta sunt, solùm interuenit promissio illud seruandi, spectat ex eo capite ad virtutem fidei, & detectio contraria pertinet ad vitium infidelitatis: si verò interuenit pactũ pro aliquo emolumento, pertinet simul ad iustitiam & ad virtutem fidei, quæ fundamentum est iustitiæ, vt contraria detectio simul pertinet ad iniustitiam, & ad infidelitatem fidei illi contrariam. Prior pars conclusionis probatur. Quoniam ex virtute fidei tenetur quiuis factis adæquare, impleréve suam promissionẽ, vt *Disp.* 264. *citata* explanatum fuit: quare celare secretum, vt nuda promissione si quis ad id se astrinxit, ad virtutem fidei spectat, & cõtraria detectio pertinet ad infidelitatem, ei fidei contrariam. Hoc loco duo obserua: Vnum est, si quis per eam promissionem se astrinxit ad id non manifestandum, quod seclusa ea promissione de iustitia tenebatur non manifestare, vt si erat vitium proximi occultum, quod sine causa ad id sufficiente nefas esset manifestare, tunc simul tenebitur ex iustitia & ex virtute fidei id non manifestare: atq; in contraria illicita manifestatione simul interuenient distincta ratio infidelitatis & distincta ratio iniustitiæ, quæ similiter esset, estò ea promissio non interuenisset. Alterũ verò est, cùm per promissionem (vt *disp.* 262. *citata*, explicatum fuit) dupliciter possit quis se intendere obligare ad id, quod promittit, nempe ex iustitia, vel ex sola honestate morali, regulariter q; in re: de qua loquimur, solùm se intendant homines nuda promissione obligare ex honestate morali, vtiq; si nõ ex iustitia se is intendit sua promissione ad id obligare, sed solùm ex honestate morali, tunc transgressio ei⁹ promissionis, id secretum manifestando, vt præcisè est contra eam promissionem, solùm erit cõtra virtutem fidei, & non cõtra iustitiam: si autem ea promissione se intendit obligare ex iustitia, tunc transgressio illa ex eo capite & erit iniustitia, quaten⁹ cõtrauentum est obligationi ex iustitia, quã ea promissione intendit super se inducere, req; ipsa induxit, & erit simul peccatum veniale cõtra virtutem fidei, quatenus verba illius promissionis manifesto non adæquauit, eáve non impleuit, vt *Disp.* 262. *citat.* dictũ est. Secunda verò pars cõclusionis ex eo probatur, quòd transgressio pacti & contractus iusti pertinet ad iustitiam, sicut seruare eum contractum ad iustitiam spectat, ac proinde spectat ad fidẽ, prout fides fundamentum est iustitiæ circa pacta & conuenta ex iustitia: *Disp.* autem 262. *cit.* ostendimus, in tali transgressione simul interuenire iniustitiæ peccatum ex suo genere lethale, & peccatum distinctum infidelitatis ex suo genere veniale.

4 Tertia conclusio. Seruare quartum gradum secreti, de quo disput. pręcedente est dictum, & quod propriè rationem habet secreti commissi ad iustitiam pertinet, & simul ad fidem, quæ iustitiæ est fundamentum: contraria verò illius manifestatio ad iniustitiam spectat & ad infidelitatem fidei virtuti contrariam. Probatur conclusio, sicut probata est posterior pars pręcedentis cõclusionis. Quoniam obligatio seruandi id secretum prouenit ex pacto tacito vel expresso, quo ea lege & conditione id secretum reuelatur ei, qui illud non manifestare tenetur, vt teneatur illud non manifestare cuiquam alij: seruare autem pactum, seu contractum illum, ad iustitiam pertinet, & ad fidelitatem, quæ illius est fundamentum circa pacta & conuenta.

Simili modo, qui ex officio tenetur seruare secretum, vt tabellio in aliquibus euentibus, contra iustitiam peccat reuelando id secretum, restituereque tenetur damna inde subsequuta: non secùs atque, qui ex officio tenetur defendere aliquem, eumque non defendit, tenetur restituere ei damna ex omissione culpabili eius defensionis illi subsequuta. Eodem etiam modo, qui communi lege sibi cum alijs tenetur seruare secretum, ac veluti pacto tacito aut expresso inter eos, vt interdum canonici tenentur circa ea, quæ in capitulo fiunt, & tenentur similes alij, contra iustitiam peccant reuelando id secretum, quod communi ea lege, ac veluti pacto, tenentur seruare. 5

De quinto gradu secreti, de quo Disp. præcedente habitus etiam est sermo, iam ibi est dictum, pertinere ad virtutem religionis illud seruare, vt diuina lege positiua ratione sacramenti pœnitentiæ, in eius sacramenti atque in animarum bonum, est iustum seruari, contrariam verò iniquam eius secreti reuelationem esse crimẽ grauissimum sacrilegij, religionis virtuti contrarium. Dictum præterea est, vt simul interuenit pactum tacitum id secretum non reuelandi, esse peccatum contra iustitiam illud reuelare, cum onere restituendi omnia damna, quæ inde fuerint sequuta. Est præterea peccatum infidelitatis contra pactum tacitũ, promissionemque tacitam, id secretum non reuelandi. Quòd si peccata in confessione detecta, occulta sint, ita vt iniustitia esset illa reuelare, si aliunde solùm scirentur, sine pacto ac promissione expressis aut tacitis ea non manifestandi, sed solùm ex natura ipsa rei, ita vt ad primum etiam gradum secreti pertineant, ex eo etiam capite iniustitia esset illa reuelare, cum restituendi onere, vt Disputatione præcedente dictum etiam est. 6

Illud est obseruandum, nos hactenus esse locutos de secreto rei alienæ. Seruare verò secretum rei propriæ, quando ita expedit famæ nostræ ad caritatem pertinet, qua nos ipsos diligere debemus, curareque conseruationem nostram, propriæque nostræ famæ, aliorumque bonorum nostrorum, pertinet item ad constantiam ac continentiam linguæ, & contraria inordinata reuelatio rei nostræ propriæ occultæ pertinet ad vitia his virtutibus contraria, atque ad nostræ famæ prodigalitatem. Quòd si reuelatio eiusdem secreti rei nostræ propriæ in scandalum etiam aliorum redundet, aut in iniuriam ac damnum nobis coniunctorum, simul ex aliorum caritate tenebimur idem secretum seruare, reuelatioque inordinata illius cum caritate, qua eos diligere tenemur, pugnabit. Hæc de primo eorum, quæ in tit. huius disput. sunt proposita. 7

Quod verò ad secundum attinet, vt illud explicem⁹, aduersus hactenus dicta hac & tribus Disputationibus præcedentibus possumus primò argumentari. Ad vitam æternam cõsequendam, vitandaq; proinde lethalia peccata, satis est seruare mãdata, vt Christus *Matth.* 19. docuit: in præceptis autem decalogi nullum est præceptum de seruando secreto: ergo non est peccatum lethale contra iustitiam illud conseruare in euentibus, in quibus dictum est obligationem esse sub culpa lethali illud seruare: præsertim cum ea obligatio, si quæ sit, non sit de iure positiuo, sed de iure naturali, quæ contineri in præceptis decalogi deberet. 8

Secundo, Christus in cœna, vt habetur *Ioan.* 13. manifestauit peccatum Iudæ occultũ, quòd eum esset traditurus: ergo reuelare peccatum occultum non est peccatum: alioquin Christus id nõ fecisset. 9

Ad

10 Ad primum horum est dicendum, præceptum de seruando secreto, quatenus contraria manifestatione fama proximi læditur, reduci ad octauum decalogi præceptum & in eo contineri, ad illud sci-
5 licet: *non falsum testimonium dices.* Quemadmodum etiam ad illud sextum, *non adulteraberis*, reducitur prohibitio omnium aliarum fornicationum, & in eo censetur comprehensa: & ad illud quintum, *non occides*, reducitur prohibitio omniũ aliarum iniuriarum corporalium, & in eo censetur comprehensa. Quando autẽ iniqua manifestatione secreti læderetur vita aliena, corpúsve alienum, aut læderentur bona aliena externa, iuxta ea quæ *Disp.*3. explicata sunt, tunc prohibitio eius manifestationis secreti reduceretur ea ex parte ad quintum & septimum præceptum decalogi, in eisq́ comprehenderetur pro qualitate rerum, quibus id iniustum damnũ ea iniqua manifestatione inferretur. Quã-
6 uis autem seruare secretum effigiem habeat præcepti affirmatiui, vim tamen habet præcepti negatiui, videlicet, non deteges secretum alienum: sicut etiam negatiuum est octauum illud decalogi præceptum, *non falsum testimonium dices*, ad quod reducitur, & in quo comprehenditur. Cùm verò reuelare secretum contra bonum famæ sit, quod mediũ est inter bona corporis & bona externa, consequens profectò est, vt ex suo genere id sit grauius peccatum, quàm furtum, quo bona externa proximi iniustè auferuntur aut læduntur, vt ex suo genere minus graue peccatum sit, quàm homicidium, adulterium, quin & quàm simplex fornicatio, quæ peccata contra bonum sunt corporis. Ex circumstãtiis verò euenire potest, vt furtum aliquod grauius peccatum sit, quàm detectio aliqua iniusta alicuius secreti, & vt detectio aliqua secreti sit grauius peccatum, quàm fornicatio aliqua simplex, & quàm adulterium aliquod, quin & quàm aliquod homicidium, vt si inde spirituale aut corporum grauius aliud malum immineat.

11 Ad secundum verò argumentum, prætermissis alijs solutionibus, dicẽdum est cum Adriano *quodl.*
7 11.*q.*1.*ad*1. & cum Soto *de tegen. secr. memb.* 1. *q.*2.*ad*1. Christum Dominum non dixisse peccatum secretum, quod iam erat in Iuda, sed prophetico spiritu prædixisse peccatum proditionis actualis futuræ, quod publicum erat futurum nequitia Iudæ, sicut etiam eodem spiritu prædixit peccatum trinæ negationis Petri, quod erat similiter Petri fragilitate futurum. Detexisse verò illud ad finẽ redemptionis ac salutis generi humano, nempe vt intelligeretur, sua sponte se obtulisse morti: quandoquidẽ media, per quæ erat futura, & quæ poterat ipse facilè declinare, præsciebat. Præter illud detexisse, vt corda cæterorum discipulorum cõfirmarentur in fide, dum cernerent, rem eueniſſe sicut prædixerat. Adde, eam detectionem prophetico spiritu peccati à Iuda adhuc patrandi adiumento illi fuisse, tum vt doleret de iam patrato, dum decreuit il-
8 lud efficere, & pactum circa illud cum principibus sacerdotum iniuit, (quod peccatum iam patratum in quo tunc erat Iudas, quodque discipulis erat occultum, Christus non detexit) tum etiam vt desisteret à peccato adhuc committendo traditionis actualis Christi, nisi sua malitia eo etiam adiutorio noluisset adiuuari. Item cùm peccatum illud esset aduersus Christum, in suę vitę damnum, grauissimamq́ iniuriam, fas Christo fuisset, etiam vt personæ priuatæ, illud detegere, vt impediretur ac puniretur, nedum illud prædicere. Adde etiam, cum Christus, vt Deus, Dominus esset famæ Iudæ, quin & vt homo dominus dono patris esset omni-
9 um, maximè quantum expediret ad finem redemptionis generis humani, salutisque omnium spiritualis, absque vlla Iudæ iniuria potuisse damnum illud famæ Iudæ inferre.

SVMMARIVM.

1. *Qui famam alicuius lædit, peccat contra iustitiam commutatiuam: & etiam qui id attentauit facere.*
2. *Fama latissimè sumpta est existimatio de aliquo, maximè exterius manifestata. Rumor & fama sunt diuersa.*
3. *Fama, vt est personæ, est status illæsæ dignitatis, legibus & moribus comprobatus.*
4. *Infamia personæ est læsio status, dignitatis, seu conditionis personæ alicuius, qua iuris humani dispositione infamis habetur ac redditur.*
5. *Illegitimo matrimonio natum esse infamia est facti.*
6. *Quando pater in testamento aliquid infame filio diceret, quia ibi maturo iudicio censeretur id dicere, & non iratus, contrahit filius infamiam facti. Similiter quando de aliquo apud graues viros concipitur sinistra opinio quoad mores illius, contrahit ille infamiam facti.*

INFAMIA QVID, ET QVOTVPLEX. Et de infamia facti.

DISPVT. 7.

CONsequenter est dicendũ de ijs, quæ contraria sunt iustitiæ cõmutatiuæ circa bona honoris & famæ. Et primò de contrario obiecto illius, hoc est, de infamia, quæ famæ, circa quã est iustitia versatur, est contraria. Atque quæcunque læsio iniusta famæ, hoc est, existimationis alterius circa aliquod bonum, etiam si illum infamem non reddat, sufficit vt, qui ita iniustè lædit, peccare dicatur contra iustitiam commutatiuam circa bona honoris & famæ, & vt, si id damnum famæ permaneat, teneatur illud restituere. Quin & attentare famam iniustè lædere, etsi ò effectus non sequatur, sufficit ad peccatum contra eam iustitiam commutatiuam, licèt non vt obligatio sit quicquam restituendi: quoniam obligatio restituendi famam exigit damnum permanens in eo datum. Imò verò solùm iudicium temerariũ merè internum, aut suspicio temeraria & iniusta merè interna, quibus interius apud ita iniustè iudicantem aut suspicantem læditur æstimatio ac fama proximi, sufficit ad peccatum lethale aut veniale contra eandem commutatiuam iustitiam: tametsi non ad obligationem restituendi: quoniam eo ipso, quòd à tali iudicio ac suspicione temerarijs ac iniustis cessatur, vt obligatio est cessandi, nullum remaneret damnum.

Quamuis autem quæcunque læsio iniusta famæ alterius modis explicatis, aut attentare ita eam iniustè lædere, quin & voluntariè ac iniustè exponere se periculo illam lædendi, sufficiat ad obiectum iniustitiæ, iustitię commutatiuę circa bona honoris & famæ contrariæ, siue infamis inde reddatur proximus eo vitio offensus siue non, & siue lęsio in illius fama sequatur, siue non: opere pretium tamẽ est agere hoc loco de infamia, à qua quis infamat⁹ aut infamis dicitur: tum vt intelligatur, quando illa iniustè vitio contrario iustitiæ cõmutatiuæ circa bona honoris & famæ inferatur, cum onere restituendi damnum contrariæ famæ ea via iniustè datum: tum etiam vt intelligatur, quando detectio criminis alicuius ijs, quibus non erat cognitus, iniustitia non sit, neque inde obligatio restituendi consurgat: eo quod ille ea de re infamatus iam erat, famámve amiserat: tum denique vt intelligatur, quãdo aliquis iuris dispositione infamis censeatur ad multos effectus suis proprijs in locis explicandos, quorum aliquos *Disputatione* 10. subijciemus.

Fama

2 Fama latissimè sumpta, vt sub se comprehendit bonam & malã famam, est existimatio de aliquo, maximè exteriùs manifestata: & quoniam fando solet fieri verbis ea manifestatio existimationis de aliquo, à fando dicta est fama, quasi fama sit, quod de aliquo dicitur quo ad æstimationem, & notitiam, quæ de eo habetur. Fama, vt bonam & malam comprehendit, atque adeo vt sub se comprehendit infamiam, interdum est de facto, aut de qualitate alicuius, vt quod commissum sit tale crimen aut quòd talis persona illud commiserit, aut quòd bonum aliquod egerit, vel quòd legitimus sit, aut illegitimus, quòd descendat ex parentibus tali ac tali nota affectis, &c. Atque quo ad aliquos effectus fama hæc aliquando sumitur pressè, vt à rumore distinguitur, ita vt rumor sit paucorum ea de re dictum, fama verò sit cõmune dictum in oppido vicinia, aut congregatione aliqua. Prudẽtis autem arbitrio est relinquendum, vt iudicetur, quando censeatur commune dictum & existimatio multorum, ita vt censeri debeat plus quàm rumor, transireq; censeri debeat in famam. Atque quod erit satis, vt fama sit in congregatione domus aut collegij, non erit satis vt sit fama in vicinia, cuius pars est ea domus aut collegium: & quod satis erit vt sit fama in vicinia, non erit satis vt sit communis fama in ciuitate, vel oppido, quod ex multis constet vicinijs. Ad aliquos item effectus fama aliquando sumitur adhuc pressius, vt distinguitur à vanis vulgi seu populi vocibus, vt fama sit communis existimatio ac dictum ortum habens ex verisimilibus coniecturis: si autem ea existimatio, aut dictum, ex verisimilibus coniecturis ortum non habeat, non dicitur fama ita pressè, sed id dicitur vana existimatio, aut vanæ voces populi ac vulgi, vt tractatu sequenti dicetur. Interdum verò fama, vt se extendit ad bonam & ad malam, est de persona aliqua quoad facta & qualitates illius: vnde dicimus homo ille est bonæ aut malæ famæ, inquirique solet qualis famæ aliquis sit.

3 Sumpta autem fama vt est personæ, & vt opponitur infamiæ, quæ personam reddit ac denominat infamem, sic definitur iuxta *l. cognitio, §. existimatio ff. de variis extraord. cogn. & l. tit. 6. part. 7.* accommodatè ad Azonem, Speculatorem, & alios. *Et status illæsæ dignitatis legibus & moribus comprobatus.* Nomine autem dignitatis, vt ibi glossa exponit, intelligitur conditio ipsa humana in se nullo prauo more infecta (intellige, neque nota, quæ iuris humani dispositione infamem reddat) quę dignitate super creaturas omnes mente liberóve arbitrio minimè præditas. Dum autẽ status ille illæsus manet, probatusque est legibus & moribus, quia scilicet legibus est conformis, bonisq; moribus affectus, existimatio, quæ de eo statu habetur, est fama seu bona fama, quæ de eo homine tunc habetur. Atque eiusmodi fama est omnib⁹ numeris absoluta, integra, seu perfecta. Quando autem status esset illęsus sed non probatus moribus ac legibus, vt in eo, qui non peruenisset ad vsum rationis, aut ad eam ætatem, in qua mores elucere possent, tunc vt in illo locum non haberet infamia quo ad mores, sic neq; bona fama illi prorsus cõtraria, qualis est, quę proximè est definita: esset tamen bonæ famæ secundũ quid, hoc est, status illęsi minimève deprauati quo ad mores, tametsi bonis moribus non ornati, saltem simpliciter. Intellige, nisi affectus esset nota aliqua, quæ dispositione iuris redderet illum infamem. Vt si esset filius eius, qui de crimine lęsæ maiestatis humanæ aut diuinæ esset damnatus: tunc enim legibus, quo ad eam notam probatus non esset. Item in adultis bona fama magnam latitudinem potest habere, prout vnus plus alio moribus potest esse ornatus, minusque habere permixtum de malis moribus, aut de nota mala, quę infamem aliquem iuris dispositione non efficiant: neque enim quæcunque morum malorum, aut notæ non bonæ admixtio, infamem aliquem reddit: tametsi famam ex parte denigret ac minuat.

Infamia autem personæ, famę proximè explicatæ contraria, quę personam infamem reddit ac denominat, cùm à dispositione iuris humani pendeat, qu am talem habere ac statuere velit, & nõ à natura ipsa rei, inconstans omnino est, prout ius humanum stare vult, vel illud, efficere aliquem infamem; eam verò sic possumus definire: Est læsio status dignitatis seu conditionis personæ alicuius, qua iuris humani dispositione infamis habetur ac redditur. Eiusmodi autem infamia duplex est. Quædam facti, alia iuris, vt habetur *l. 1. tit. 6. part. 7.* & affirmant glossa. *1. l. 1. ff. de his qui not. inf.* & glossa *c. infames §. porro. verb. infamia 3. q. 7.* & doctores communiter. 4

Inter infamias facti primo loco lex *2. tit. 6. part. 7.* commemorat, genitum esse aliquem nõ ex legitimo matrimonio. Duæ tamen glossæ proximè citatæ non meminerunt huius infamiæ, dum facti infamiã explicant. Greg. Lopez *lege illa 2.* ait, eam legem sequutam esse Azonis opinionem, qui illegitimos infames esse dicit, multosque alios: idem Greg. Lopez refert *titul. 13. in summa, part. 4. verb. en verguenca*, qui illos infames etiam appellant, aitque tales esse saltem facti infamia; iusque prẹsertim canonicum infames eos reputare. Couar. etiam *de pract. qq. c. 19. n. 6.* ait, multos eam infamiã facti appellare. Cum autem hæc qualiscunque infamia ex iuris dispositione descendat, non video, cur non potius iuris, quàm facti, infamia eà debeat appellari: nisi quia eiusmodi illegitimi non simpliciter censentur infames; neque quo ad omnia infames reputantur, à quibus excluduntur, & ad quę inhabiles censentur, qui iuris infamia simpliciter infames sunt; sed dicuntur quodammodo infames, quia comparati cum legitimis: longe inferiores illis censentur, & ad multa iuris dispositione inhabiles sunt redditi, licèt minus ij, qui illegitimi naturales sunt, quàm qui sunt spurij. Vnde in hoc regno illegitimi naturales nõ excluduntur ab ea patris nobilitate, quæ *hidalguia* nuncupatur, cùm tamen spurij ab ea excludantur, minùsque spurij admittantur ad succedendum in bonis parentum, quàm naturales admittantur. Denique illegitimi licèt inferiores habeantur in existimatione & reputatione, quàm legitimi, solum tamen censendi sunt inhabiles & exclusi ab ijs, à quib⁹ iuris dispositione ciuilis vel canonici, comperiuntur exclusi, nõ verò à reliquis, à quibus excluduntur, qui simpliciter sunt infames. Hinc optimè Couar. *de pract. qq. c. 19. n. 6.* cum Calderino aduersus nonnullos affirmat, illegitimum, etiam spurium, non excludi ab obtinendo, & administrando officio tabellionatus: à quo tamẽ excluduntur verè infames: quoniam illegitimus non est simpliciter infamis, sed solùm affectus nota, ob quam iure canonico & ciuili inhabilis ad multa redditur, de quorum numero non reperitur esse tabellionatus officium: quin potiùs cum *l. generaliter §. spurios, & l. spurij ff. de decurionibus* habiles pronuncientur ad decurionatus munus, quod maius est, habiles quoq; proculdubio censentur ad officium tabellionatus, quod est minus, præsertim cùm nullibi reperiantur redditi inhabiles ad id munus. Neq; refert, quod *§. spurius* citato dicatur, si competitorem ad decurionatum habeat aliquem legitimè natum, eum tunc spurio esse præponendum: non, inquam, id refert: quoniam solùm probat, illegitimos inferiores reputari legitimis, & maximè si illegitimi sint spurij: vnde in electione ad munia publica, quæ honoris sunt, & ad quæ illegitimi incapaces non sint, cæteris paribus, legitimi præponẽdi sunt natis illegitimè. Iu- 5

mè. Iuxta ea verò, quæ de illegitimo dicta sũt, credo, si aliquis, qui descendentibus & ascendentibus caret, hæredem institueret aliquem extraneum il-
4 legitimum, vel spurium, nõ posset agere frater institutoris querela inofficiosi testamẽti, vt ipse obtineret eam hæreditatem: quoniam licet ea querela competat fratri testatoris, quando eiusmodi testator hæredem instituit aliquem infamem iuris aut facti infamia, iuxta ea quæ *tractatu 2. in calce Dis. 159.* dicta sunt: illegitimus tamen nõ censetur simpliciter infamis, nec iuris nec facti infamia, nec ab aliis rebus excluditur, quàm ab iis, & à quibus iuris dispositione exclusus comperitur: non verò comperitur exclusus iuris dispositione à successione in tali hæreditate.

6 Quando pater in testamento aliquid infame filio diceret, quia ibi maturo iudicio censeretur id dicere, & non calore iracundiæ, tunc licèt is filius
5 ea de causa non contrahat infamiam iuris, contrahit tamen infamiã facti, qua meritò apud graues & probos viros ea de causa minoris æstimationis haberi debet, quasi prauo more sit affectus. *Ita habetur l. ea quæ pater Cod. ex quib. caus. inf. irrog. & l. 2. titu. 6. par. 7.* Item si iudex in iudicio (& longè maiori cum ratione de principe) aliquem reprehendendo, illi diceret, vt meliùs viueret, aut aduocato, procuratori, aut alteri diceret, vt caueret deinceps ab aliquo calumniosè accusando, id similiter licèt iuris infamiam non irrogaret, infamẽ tamen illum redderet facti infamia: quia similiter apud graues & ꝓbos deinceps ea de causa haberetur minoris existimationis. *Ita habetur l. verbum. & l. interloquutio. Cod. eod. titu. l. ob hæc verba ff. de his qui not. inf. & l. 2. titul. 6. part. 7.* Deniq; quando de aliquo apud bonos, & graues concipitur sinistra opinio quoad mores illius ex dicto fide digni, aut ex aliis non leuibus & vanis indiciis, tunc ille eo ipso (vt ex se etiam satis liquet) contrahit infamiam facti, non tamen iuris, *argumento l. honori, & quæ notantur. l. licet. ff. de obseq. à lib. & habetur l. 2. titu. 6. part. 7. atq; affirmant glossa c. infames. §. porrò. verb. infamia, 3. qu. 7. & doctores communiter.* Non tamen est satis apud viros bonos & probos concipi sinistram opinionem de crimine, etiã manifesto, quòd in conuictu humano non efficit hominem prauæ æstimationis attenta illius qualitate, & statu, vt si homo aliquis sæcularis insolens sit & iracundus, aut in simplices fornicationes incidat, vel immoderatè iuret, similiáve alia crimina habeat: quoniam hæc humano more, & vt in conuictu humano æstimantur, accipienda sunt. Lege inter alios Iul. Clar. *5. lib. sent. § vlt. qu. 14. à num. 9.* Idem Iulius Clarus *eodem §. vltim. qu. 21. in calce numeri primi,* cum Saliceto ait, si infamatus infamia facti de malis moribus per triennium illos mutasset, & perseuerasset integro triennio integræ ac bonæ famæ, censeretur purgare infamiam facti præteritam, neq; ei ad ea noceret, ad quæ infamia facti nocere solet. Item quando aliquis ciuiliter agendo condictione furtiua, aut interdicto, vnde vi, condemnatur, licèt non incurrat infamiam iuris, incurrit tamen infamiam facti, quòd de crimine sit damnatꝰ, ob quod si criminaliter damnaretur, infamiam incurreret: atque vniuersim in quibus criminibus excusatur quis ab infamia iuris ob qualitatem accusati & accusantis, vt si contra patrem aut patronum ageretur, incurrit nihilominus is infamiam facti, *ita habetur l. neque. ff. de vi & vi arm. l. cessat. ff. de acti. & oblig. l. 2. titul. 6. part. 7. & l. honori ac l. licèt. ff. de obsequi. à lib.* Si enim opinio ea de re concepta à probis & honestis ex verisimilibus indiciis infamem illum redderet infamia facti, vt dictum est, multo magis illum reddet infamem, quando res eadem deducta est ad iudicium, & is condemnatus est de ea, quin etiam si solum probata sit, nedumq; lata sit sententia, imò verò estò solum verisimilia indicia eius criminis delata sint ad iudicium, cognitaq; sint ex ea delatione, estò nondum in iudicio plenè probata sint.

SVMMARIVM.

1. *Mulier coniugata in adulterio deprehensa, etiam si condẽnata in adulterio non sit, infamiam iuris incurrit.*
2. *Vidua ad secundas nuptias transiens intra annum luctus, computatum à morte prioris mariti, infamiam iuris similiter incurrit, itidem pater eius, qui illam sciens nuptui traderet: item ille qui illam ducit.*
3. *Vidua, quæ sine facultate Regis transibat ad secundas nuptias intra annum luctus, amittebat omnia, quæ ei obuenerant ex priori marito, siue ratione matrimonij, siue testamento illius, illaque obtinebant filij.*
4. *Mulier, quæ intra annum luctus ad secundas nuptias transibat, permittebatur obtinere à Principe remißionem infamiæ.*
5. *Iure canonico vidua intra annum luctus nubens pœna & infamia soluta est.*
6. *Easdem pœnas, quæ viduis intra annum luctus nubentibus sancitæ sunt, incurrunt viduæ, quæ intra eundem annum cum aliquo fornicantur. In Hispania vidua luxuriosè viuens siue in anno luctus, siue extra eum annũ, amittit hæredibus mariti defuncti medietatem lucrorum, quæ ad ipsam ex eo matrimonio pertinuerunt.*
7. *Easdem pœnas incurrit vidua, quæ suscepta tutela filiorum prioris matrimonij, præstitoque iuramento se non transituram ad secundas nuptias, nisi prius tutorem peteret filiis, ad easdem nihilominus transit.*
8. *Infamiam ipso facto incurrit, qui vel quæ bina sponsalia aut bina matrimonia, aut sponsalia & matrimonium cum duobus simul contrahit, non iussus ab eo, sub cuius potestate sit.*
9. *Infamiam etiam facto incurrunt lenones & lenæ.*
10. *Itidem histriones & scenici, qui se pretio locant ad scenam: sed raro id modò accidit. Olim quidem apud Romanos & Græcos licebat turpia exhibere.*
11. *Itidem qui operas suas locant, vt pugnent cum bestia fera & licèt de facto non pugnent, satis est se ad id locasse.*
12. *Qui pretio accepto in certamen cum aliquo homine descendit, vel qui pretium accipit vt aliquem interficiat, aut percutiat, ipso facto infamiam subit.*
13. *Item quicunque de exercitu est dimissus ignominiæ causa ob delictum in exercitu commissum, etiam si dux esset: qui autem alia de causa esset dimißus, infamis non esset.*
14. *Item miles qui conducit prædia aliena negotiationis causa.*
15. *Item vsurarius.*
16. *Item qui promisit alicui iureiurando se aliquid facturum aut impleturum, neque impleuit quando potuit, & iuramentum ad id ipsum obligabat.*
17. *Item qui sub homagio aliquid in Hispania promittit alicui, nec eidem adimplet, cùm possit ac debeat. Homagium aliquando includit iuramentum, aliquando non.*
18. *Item infamiam subit Sodomita.*
19. *Item in regno Hispaniæ nobiles, qui in iudicio palinodiam cantabant, sed ille euentus hodie locum non habet.*
20. *Si quis postquam infamiam ipso facto incurrit, ad testimonium dicendum accedat, non est testimonium eius vsque quaq; admittendum.*
21. *In iure canonico ipso facto incurrit infamiam, qui in aliquod graue peccatum incidit, vt hæresim, Apostasiam, schisma, incestum, &c.*

INFAMIA IVRIS IN QVIBVS EVENtibus ipso facto seu ipso iure ante sententiam incurratur.

DISPVT. 8.

1 Nfamia autem iuris in sequentibus euentibus ipso facto nulla expectata sententia incurritur. Primò, mulier coniugata, si in adulterio deprehendatur, à quocunq; fuerit in eo deprehensa, etiam si cõdemnata de eo adulterio non sit, imò verò etiam si sit absoluta, infamiam iuris eo ipso incurrit. Si tamen in adulterio non fuit deprehensa, estò probetur adulterium commisisse, non incurrit infamiam iuris, donec de eo adulterio sit condemnata. Facti tamen infamiam iuxta ea, quæ paulo antea dicta sunt, incurret. Hæc omnia habẽtur *l. palam. §. quæ in adult. iuncta glossa ibi ff. de rit. nupt. & l. 3. titu. 6. part. 7.* consentitq; communis doctorum sententia.

Secundò, de iure ciuili, quæ mulier vidua intra annum luctus, computatum à morte prioris mariti, ad secundas nuptias trãsibat, infamiam incurrebat, tam ipsa, quam pater illius, (sub cuius potestate de eo iure communi & partitarum erat) si illam sciens nuptui traderet, atque etiam is, qui, id sciens, cum ea contraheret per verba de præsenti: nisi de mandato patris aut aui, sub cuius potestate esset, contraheret id matrimonium: nam tunc pater aut auus, id ei præcipiens, eam infamiam contrahebat, & non filius ipse aut nepos. *Ita habetur l. 1. & 2. C. de secund. nup. l. decreto C. ex quibus caus. infam.* (in qua lege vestes lugubres remittuntur viduæ, quæ quondam ei præcipiebantur, modò ad secundas intra eum annum non transeat nuptias) *l. 1. §. qui eam. l. genero l. liberorum. ff. de his qui not. infam. & l. 3. titul. 6. part. 7.* Atque ea infamia incurritur ipso facto nulla expectata sententia, vt notat glossa *1. §. qui eam citato, consentaneè ad textum ibi, & ad l. palam. §. quæ in adulterio. ff. de ritu nup.* & ad alia iura. Incurritur verò ea infamia, etiam si secundum matrimonium esset inualidum ob impedimentum illud dirimens. *Ita habetur l. quid ergo, §. cum autem factum, ff. de his qui not. infam.* Elapso autem anno, impunè poterat contrahere secundas nuptias, etiam si antea ignorasset maritum suum mortuum fuisse, *vt habetur l. genero §. vlt. de his qui not. infam.*

2 De facultate verò principis mulier contrahens matrimonium intra annum luctus euadebat pœnam infamiæ & alias pœnas: *l. solet ff. de his qui not. infam. & l. 3. titu. 6. part. 7. & l. 3. titu. 12. part. 4.* vidua etiam contrahens sponsalia per verba de futuro intra annum luctus, nullam ea sola de causa incurrebat pœnam. *Ita habetur l. solet citata, §. vlt.* Sponsa etiam per verba de futuro, si ei sponsus moriatur, celebrare potest statim matrimonium *l. vxores ff. de his qui not. infam. & l. 3. tit. 12. part. 4.* Sub hac pœna & sub aliis, quas subiiciemus, iure ciuili fuit statutum, vt mulier intra annum luctus non transiret ad secundas nuptias. In primis, quoniam si mulier contraheret intra annum luctus, periculum erat, ne esset dubium, an partus sequutus esset prioris mariti vel posterioris, *vt habetur, l. liberorum, §. 1. ff. de his qui not. infam. & l. 3. tit. 6. part. 7.* Quando autem Vlpianus *l. liberorum citata, §. Pomponius,* approbat sententiam Pomponij asserentis, si vidua partum edat intra annum luctus, posse deinceps intra eum annum contrahere matrimonium, intellige ex eo capite: secùs autem ex aliis, quæ causæ fuerunt motiuæ eius legis: alioquin eo etiam ipso, quòd constaret viduam prægnantem relinqui ex priori matrimonio, contrahere posset: quoniam sciretur partum aut aborsum esse prioris mariti: item elapso nono mense à morte mariti contrahere posset, quoniam de partu deinceps edito non posset esse dubium, an esset ex secundo matrimonio. Deinde satis innuitur eadem lege liberorum, vnam etiam à causis motiuis sanctionis eius legis fuisse, quoniã decebat mulierẽ id tempus transigere in luctu mariti: & ibidem dicitur, quamuis maritus dignus nõ fuisset qui lugeretur, vt si perduellio fuisset, aut se ipsum interfecisset ex conscientia sui proprij delicti, vel aliqua alia de causa, ob quam more maiorum defunctus non lugebatur, nihilominus satis esse causas alias motiuas condendæ eius legis perseuerare, vt vidua illa intra eum annum transire non posset ad secundas nuptias: vnde, estò partus intra annum editus fuisset, si tamẽ maritus dignus fuisset, qui lugeretur, indecentia, quæ erat aduersus illum, & sobolem ex ea susceptã, quod vidua illa tam citò ad secundas transiret nuptias, satis erat vt incurreret pœnas ob eum transitum statutas. Alia item causa traditur *in authentico de restitutionibus, & ea quæ pareret, §. vnum & sequentibus* cur transitus intra eum annum sub illis pœnis fuerit prohibitus, quia scilicet eo celeri transitu suspectam ea vidua se reddit, & quod non castè vixerit tempore prioris matrimonij, & quod machinata sit mortem prioris mariti: hæc verò ratio motiua eius legis perseuerat, estò duæ aliæ restarent. *Lex. 3. titul. 6. part. 7. & l. 5. titu. 3. part. 6.* ad hanc tertiam & primam causas prohibitionis transitus ad secundas nuptias intra annum luctus Baldus addit quartam aliam, quia scilicet tactus ventris viduæ illius, coitu secundi mariti, in causa esse posset aborsus, si mulier illa grauida maneret ex priori matrimonio. Huius tamen causæ eius prohibitionis iura non meminerunt, & propter eam causam, si illius esset habenda ratio, prohibitus esset coitus cum propria vxore prægnante, prohiberiuè deberet, quod tamen est falsum. Adde, quando constaret eam viduam prægnantem non esse, atque adeo post decimum mensem à morte mariti, prohibitus non esset transitus eius viduæ ea de causa ad secundas nuptias.

Præterea vidua, quæ sine facultate Regis transibat ad secundas nuptias intra annum luctus, amittebat omnia, quæ ei obuenerant ex priori marito, siue ratione matrimonij, siue testamento illius, illaque obtinebant filij, si qui erant ex eo matrimonio, aut ex alio eius mariti, alioquin ea obtinebant hæredes alij mariti illius ascendentes quidem mater & pater, & in horum defectum auus & auia, & ex collateralibus fratres & sorores eius mariti, & iuxta glossam *lege 1. citanda,* fratres & sorores succedebant simul cum auis, idq; æqualiter, eo quod omnes essent in æquali gradu, & qui æquales sunt in eodem gradu, omnes simul ęqualiter succedunt: deficientibus verò his omnibus consanguineis mariti, fiscus succedebat in eis bonis. Item nullus extraneorum poterat eam mulierem instituere hæredem, vel illi relinquere legatum, fidei commissum, vel donationem causa mortis, sed neque consanguinei ipsius poterant ea illi relinquere, neque poterat illis succedere ab intestato, nisi essent consanguinei ipsius, vsque ad tertium gradum; nam his ab intestato & ex testamento succedere poterat, & accipere poterat ab eis legatum, fidei commissum, & donationem causa mortis. Quæ autem ab aliis essent ei relicta, siue consanguinei illius essent vltra ad tertium gradum, siue extranei, in eis succedebant alij hæredes eorum, qui id ei relinquebant ex testamento, & in defectum hæredum ex testamento succedebant hæredes eiusdem ab intestato. *Hæc omnia habentur. l. 1. Cod. de secund. nupt. in authentico de nuptiis, §. primæ si quidem, & l. 3. titul. 12. part. 4. iuncta. l. 5. titu. 3. part. 6.* 3

Mulier

4 Mulier autem, quæ ita illicitè intra annum luctus ad secundas transibat nuptias, permittebatur obtinere à principe remissionem infamiæ & cæterarũ pœnarum, quas ea de causa incurrerat, absolutè quidem & absque aliqua conditione, si filium aut filios non habebat ex eo priori matrimonio: si autem illos habebat, non aliter permittebatur ei obtinere eam remissionem ac veniam, nisi ex omnibus suis bonis, quæ ipsa habebat tempore, quo posterius matrimonium cõtraxit, medietatem integram ei filio aut filiis absolutè absque aliqua conditione omnino donaret, non relinquendo sibi vsumfructum eorum, sed eum in illos etiam trãsferendo atque ita vt ea medietas bonorum ęqualiter inter eos filios diuideretur, si plures vno essent, & vt, si aliquis eorum ex hac vita discederet, perinde ex ea portione posset ex testamento disponere, atque de aliis suis bonis, si autem de illa non disponeret, nec filios haberet, succederent in illa fratres ex eodem priori matrimonio: neq; aliter ea medietas bonorum ad eam matrem deueniret, quàm si omnes ex hac vita discessissent, neque aliter de illa disposuissent, aut de parte illius. *Hæc habentur l.5. quã mulier C. ad Turpil. & in authentico de nuptiis §. primæ siquidem nuptiæ, vers. dicimus autem infamiam.*

5 Obseruandum est tamen, iure canonico *c. penult. & c. vlt. de secund. nup.* sublatam esse pœnam infamiæ sublatasq; esse cæteras alias pœnas viduæ nubenti intra annum luctus, cùm iuxta doctrinam Apostoli, mortuo marito, soluta maneat à lege viri, eique permittat nubere eo ipso cui vult tantùm in Domino. Et quamuis glossa & quidam alij contenderint, adhuc vim habere leges ciuiles, in foro sæculari, maximè quando ex secundo matrimonio dubium esse poterat, num partus primi aut secundi mariti esset, legesque partitarum vniuersim voluerint, nihil impediente dispositione illa iuris canonici vim habere in foro sæculari pœnas iure ciuili tali viduæ impositas, vt apertè statuit *l.3. titu. 12. part. 4.* atque iuxta id statutæ etiam sint *l.5. titul. 3. part. 6. & l.3. titu. 6. part. 7.* nihilominus communis sententia affirmat, dispositionem iuris canonici circa eam matrimonii materiam, & circa libertatem, quæ in eo celebrando esse debet, auferendo pœnas ei libertati contrarias, derogare dispositionibus illis pœnalibus ciuilis iuris: qua causa merito in hoc regno, cùm antea in foro sæculari staretur legibus illis partitarum relatis, sancita est lex, quinta titulo primo lib. 5. ordinati. quæ est lex 3. *titu. 1. lib. 5. nouæ collect.* & sic habet: *Mandamos que las mugeres biudas puedan libremente casar en el año que los maridos murieren conquien quisieren, sin alguna pena y sin alguna infamia ella ni con quien ella casare, no obstantes qualesquier leyes, que en contrario sean hechas y ordenadas: las quales annulamos y reuocamos, y mandamos à los nuestros iuezes y alcaldes de la nuestra casa y corte y chancilleria, y de todas las cuidades y villas y lugares de nuestros reynos y señorios, que no atienten de proceder ni procedan por la dicha causa y razon contra las dichas biudas, ni contra aquellos que con ellas se casaren, so pæna de dos mil marauedis para la nuestra camara, y los que lo contrario hiziéren, se an emplacados que parezcan ante nos en la nuestra corte.* Idem statutum est *lib. 4. Lusitanarum ordinationum titu 11.* Hæc autem omnia adiunge dictis *tractatu 2. Disputationis. 154. §. de iure ciuili*

9 Tertiò, pœnam infamiæ, & cæteras pœnas, quæ commemoratę sunt statutas esse iure ciuili viduis, quæ intra annum luctus transibant ad secundas nuptias, incurrunt viduæ, quæ intra eum annum luctus cum aliquo fornicantur. *Ita habetur in authentica eiusdem Codic. de secund. nupt. & copiosius in authentico de restitutionib. & ea quæ ponit §. vltim. iuncto authentico de nupt. §. & vers. citatis ac glossa ibi verb. interpositionem, & habetur lege tertia titulo duodecimo parte quarta, & lege tertia titul. 6. part. 7.* Atque cum hæ pœnæ sublatæ non comperiantur iure canonico aut ciuili ab eiusmodi vidua, quæ intra id tempus fornicatur, adhuc vim habent, illasq; incurret, vt cum multis, quos citauimus, *tractatu præcedente Disputat. 90. §. vtrum autem adultera in hoc regno, &c.* dictum à nobis est. Longè autem diuerse est illa alia pœna, quam etiam vidua in hoc regno incurrit, si luxuriosè viuat, siue in anno luctus, siue extra eum annum, vt scilicet amittat hæredibus mariti defuncti medietatem lucrorum, quæ ad ipsam ex eo matrimonio pertinuerunt, de qua pœna dictum est *Disputat. 90. citata §. citato. & tractatu 2. in calce Disputat.* 434. ad quam incurrendam non satis est vna aut altera fornicatio eius viduæ, sed tot requiruntur prudentis arbitrio, vt censeatur iam luxuriosè viuere, vt locis citatis explanatum est. Atque hoc adiunge iis, quæ illis in locis dicta sunt.

7 Quartò infamiam & cæteras pœnas, quas dictum est iure ciuili statutas esse viduæ, quæ intra annum luctus transibat ad secundas nuptias, incurrit similiter vidua, quæ suscepta tutela filiorũ prioris matrimonii, præstitoq; iuramento se non transituram ad secundas nuptias, nisi prius tutorem peteret filiis, & rationem redderet, ac solueret, quæ ad illos attinebant, contra id iuramentum ad secundas transibat nuptias. *Ita habetur authentica eiusdem Codic. de secundis nuptiis,* & copiosius *in authentico de nuptiis, §. si autem tutelam.* Cum autem postea *in authentico vt sine prohib. matr. §. propterea igitur,* sancitum fuit, vt eiusmodi viduæ iuramentum non præstent, sed solum promittant se illa omnia præstituras, antequam ad secundas nuptias transeant, dubium est, an hodie eam pœnam incurrant. Glossa item authentica eiusdem citata opinionem in partem vtramq; refert, & in partem negantem, quam secundo loco refert, videtur propendere. Atque si stemus in solo iure communi, fortasse probabilior est pars affirmans, quòd scilicet, eas pœnas incurrat, si illa, quæ sine iureiurando hodie promittit, non adimpleat, idque propter illa verba §. *propterea igitur*, citati. *Insiurandum verò non præberi, sed sufficere abrenunciationem solam Velleiani, & aliorum omnium & de secundis nuptiis, nullo iureiurando de hoc dando. Mox tamen vt secundas contraxerit nuptias, repentè expelli à tutela, & ea agi, quasi eam iurasse contigisset, perferret, semel iudicio mentita, & præponens propriæ confessioni, & depositioni secundas concupiscentias.* Ecce dicit, *& ea agi.* (hoc est, exequutioni mandari aduersus illam) *quasi eam iurasse contigisset, perferret.* Atque hanc sententiam amplectitur glossa *in authentico de nuptis, verb. interpositionem, supra citata,* quæ absolutè affirmat, viduam, quæ illis non seruatis ad secundas nuptias transit, incurrere omnes eas pœnas. Cæterùm in his regnis vsu videtur recepta pars, quæ negat; eam scilicet, non incurrere eas pœnas, sed solum amittere tutelam, cui consuetudini consentit *libro quinto, titulo decimosexto. part. sexta,* quæ de ea muliere agens, solùm statuit amittere illam tutelam, neque vllam de eiusmodi pœnis mentionem fecit, eaque de causa nos de sola ea pœna amissionis tutelæ mentionem fecimus *tractatu 2. Disputatione 220. §. quando impuberi.* huic ietm opinioni vsu in his regnis receptæ, consonæque *legi illi quintæ citatæ.* adhærentes, quę vt est benignior, ita potius est complectenda. Atque hæc iniunge *paragrapho quando impuberi citato.*

Quintò infamiam ipso facto incurrit, qui vel quæ bina sponsalia, aut bina matrimonia, aut spõsalia, & matrimoniũ, cum duob⁹ simul contrahit, non iussus ab eo, sub cuius potestate sit: nam si ita infans id fecisset, non ipse, sed qui id iussit; & qui habens

habens aliquem, vel aliquam, sub sua potestate, nomine illius eidem facit, vel fit ab eo, qui sub potestate ipsius est, id ipso præcipiente, vel sciente ac permittente, infamiæ pœnam incurrit: secus autem si id ignorasset, estò postquam id sciuisset, ratum id haberet esse factum: nam in eo euentu ratihabitio non retrotrahitur, vt æquiparetur mandato, aut promissioni, ad effectum incurrendi eam infamiæ pœnam: quare solus qui celebrasset ea bina sponsalia, aut matrimonia, vel matrimonium & sponsalia, incurreret tunc eam infamiæ pœnam. Dicitur autem quis simul celebrare cum duobus bina spõsalia, aut matrimonium, & sponsalia, quando nondum dissoluto vno eorum cum vno celebrato, celebrat aliud cum alio, estò non in eodem puncto temporis ea cum diuersis celebret, sed in decursu temporis variis temporibus. Item incurritur ea infamiæ pœna, estò prohibita aut inualida sint ea matrimonia aut sponsalia, vt quia erat impedimentum ea inualida reddens, aut eorum aliquod. *Hæc omnia habentur l.1. in fine, & l. quid ergo in princ. & tribus §§§. sequentibus. ff. de his qui not. infam.* Porrò quòd dicitur, eum qui in potestate habet ita contrahẽtem simul cum duobus incurrere pœnam infamiæ in euentibus explicatis, locum habere potest in hoc & in Lusitaniæ regno, in quibus celebrantes matrimonium eo ipso egrediantur patriã potestatem. Et maximè in hoc regno, in quo per matrimonium non fit egressio à patria potestate, nisi accedat velatio coniugatorum. Vnde si celebrentur bina sponsalia patre præcipiente, aut permittente, aut id efficiente nomine filiæ aut filij, aut si prius celebrentur eo modo sponsalia & postea matrimonium, aut in hoc regno post celebratum matrimonium eo modo, necdumq; sequuta velatione sequantur alia sponsalia similiter celebrata, vel matrimonium, pater eam infamiæ pœnam incurrit.

9 Sextò infamiæ pœnam incurrunt ipso facto lenones & lenæ, vt *tractatu præcedente in calce Disputat.* 97. explanatum fuit. Exceptis, qui in crimen incidunt legis Iuliæ de adulterij modis *eadem Disputat.* 97. explicatis, vt in eodem calce eiusdem disputationis dicimus; hi enim solùm incurrunt pœnam infamiæ post latam sententiam, vt ibidem explicatum est. Quot autem sint genera lenonum & lenarum, & quas pœnas alias incurrant, eadem disputatione fusè dictum fuit: eaque de causa quo ad hæc non plura hoc loco dico.

10 Septimò infamiam ipso facto incurrunt histriones ac scenici, qui se pretio locant ad scenica spectaculumq; sui corporis exhibendum, non tamen est satis vt eam infamiam incurrant, si se ad id locent, nisi id, ad quod se ita locant, efficiant. *Ita habetur l. 1. & l. 2. §. ait prætor, iunctis duabus legibus sequentibus. ff. de his qui not. infam. & l. 4. tit. 6. part. 7.* Hodie verò nõ video apud nos, qui hanc infamiam incurrant, nisi fortè isti qui *farsas*, quas Hispani vocamus, apud nos ab aliquot annis pretio repræsentant, in quibus obscœna bonosq; corrumpentia mores repræsentant. Etenim tempore Romanorum ac Græcorum, dum idola deorumq; multitudo colebatur, turpia & obscęna in suorum deorum honorem per vias & in theatris celebrabantur, quæ dij illi à suis cultoribus exigebant, vt Augustinus 2. *de ciuit. Dei* per multa capita testatur, eaq; ratione frequens inter eos erat vsus eiusmodi comędiarum, tragędiarum, ac ludorum, ad quæ scenici se conducebant. Et cùm scenici eiusmodi in pretio apud Gręcos haberentur, honoribusque afficerentur, tanquam qui ea exhiberent, quæ diis suis placerent, & quibus colerentur, vt Augustinus 2. *lib. citato cap. vndecimo ait*: à Romanis tamen ob turpia & indigna, quæ efficiebant, infamiæ nota afficiebantur, vt ex iuribus citatis constat. Vnde Augustinus *ibidem*, præsertim *cap.13.* eos redarguit, quòd eos deos colerent, qui ea sibi exhiberi vellent in cultum, ob quæ, qui illa exercent, ab ipsis afficiantur nota infamiæ; vnde intelligere deberent, dæmonia eos esse, & non deos. Cùm enim Augustinus, cum Scipione ex lib. de repub. Ciceronis agens, obiecisset, Romanos ferre circa deos suos, quæ circa homines non ferunt, capite 13. sic ait, *Sed responderet* (Scipio scilicet) *mihi fortasse, si viueret: Quomodo nos ista impunita esse nollemus, quæ ipsi dij sacra esse voluerunt, cum ludos scenicos, vbi talia celebrantur, dictitantur, actitantur, & Romanis moribus inuexerunt, & suis honoribus dicari exhiberique iusserunt? Cur ergo non hinc magis ipsi intellecti sunt non esse dij veri, nec omnino digni, quibus diuinos honores deferret illa respublica? Quos enim coli minimè deceret, minimèque oporteret, si ludos expeterent agendos conuitiis Romanorum, quomodo quasi dij colendi putati sunt? quomodo non detestandi spiritus intellecti, qui cupiditate fallendi inter suos honores sua celebrari crimina poposcerunt? Itemque Romani, quamuis iam superstitione noxia premerentur, vt illos deos colerent, quos videbant sibi voluisse scenicas turpitudines consecrari, suæ tamen dignitatis memores ac pudoris, actores talium fabularum nequaquam honorauerunt more Græcorum, sed sicut apud Ciceronem idem Scipio loquitur: cùm artem ludicram scenamque totam probro ducerent, genus id hominum, non modo honore ciuium reliquorum carere, sed etiam tribu moueri notatione censoria voluerunt. Præclara sanè & Romanis laudibus annumeranda prudentia. Sed vellem se ipsa sequeretur, se imitaretur. Ecce enim rectè quisquis ciuium Romanorum esse scenicus elegisset, non solum ei nullus ad honorem habebatur locus, verùm etiam censoris nota tribum tenere proprium minimè sinebatur. O animum ciuitatis laudis auidum, germaneque Romanorum? Sed respondeatur mihi, qua consentanea ratione homines scenici ab omni honore pelluntur, & ludi scenici deorum honoribus admiscentur? Illas theatricas artes diu virtus Romana non nouerat: quæ etsi ad oblectamentum voluptatis humanæ quærerentur, & vitio morum irrepserint humanorum, dij eas sibi exhiberi petiuerunt. Quomodo ergo abijcitur scenicus, per quem colitur Deus? Et theatricæ illius turpitudinis qua fronte notatur actor, si adoratur exactor? In hac controuersia Græci Romanique concertant. Græci putant rectè se honorare homines scenicos, cùm colant ludorum scenicorum flagitatores deos. Romani vero hominibus scenicis nec plebeiam tribum, quanto magis senatoriam curiam, dehonestari sinunt. In hac disceptatione huiusmodi ratiocinatio summam quæstionis absoluit. Proponunt Græci: si dij tales colendi sunt, profectò etiam tales honorandi sunt. Assumunt Romani: sed nullo modo tales homines honorandi sunt. Concludunt Christiani: nullo igitur modo dij tales colendi sunt.* Hæc Augustinus ibi.

Octauò infamiam ipso facto incurrunt, qui operas suas locant, vt pugnent cum bestia fera, satisque est aliquem se ad id locasse, estò non pugnet, vt ipso facto infamiam incurrat. Qui verò se locaret ad interficiendum bestiam, quæ aliis nocumentum afferret, perniciosáve esset, aut ad pugnandum cum illa, infamiam ea de causa non incurreret: quoniam id opus esset virtutis, cederetq; in commodum bonum, neque quòd pretium ea de causa sumat, dehonestat id opus. Qui item cum fera, quæ aliis non nocet, fortitudinis gratia pugnaret, nullo accepto pretio, non incurreret infamiam: quoniam id non ad abiectum ac vilem animum attineret. *Hæc omnia habentur leg. prima, §. item senatus consulto. & §. bestias, ff. de post. lege quarta, titulo sexto, parte tertia, & lege quarta, titulo sexto, parte septima.* 11

Nonò, qui pretio accepto in certamen cum alio homine 12

homine descendit, infamiam quoque ipso facto incurrit: quam nõ dubito incurrere eum, qui pretiũ accipit, vt aliquem interficiat aut percutiat. Qui verò nullo accepto ad id pretio cum aliquo pugnaret, infamiam non incurreret, estò vincenti præmium esset positum. Atque qui ita pugnant lucta, aut quouis alio certaminis genere, fortitudinis ostendendæ ac victoriæ causa athletæ dicuntur, vt ait glossa tituli, consentaneè ad textum ibi *l.1.C.de athletis lib.11.* Ibique statuitur, vt qui athletæ tres coronas in certaminibus publicis obtinuerint, modò vnam earum in noua aut in veteri Roma obtineant, immunis sit à muneribus oneribusve personalibus. Quòd autem, qui pretio in certamen priuatum descendunt, infamiam incurrent, habetur „ *l.2.§.vlt.ff.de his qui not.infam.* cuius verba sunt: *Eos* „ *autem, qui quæstus causa in certamina descendunt*: infamiam scilicet incurrere. Quamuis autem glossa ibi exponat, cum bestia dentata, & addat, idem esse de pugilibus, hoc est, de iis, qui se locant ad certamen cum alio homine, eosque affirmet infamiam incurrere: sanè certamen propriè est cum homine: neque ibi videtur esse sermo de pugna cum fera, de qua re habitus fuerat sermo integer & copiosius *l.1.citata ff.de postul.sed de certamine cum alio homine*: vnde lege athletas statim sequenti continuò subiungitur, athletas, qui non pretio, sed fortitudinis gratia in certamen cum alio homine descendunt, infamiam non incurrere. Atque hanc totam nostram sententiam statuit *l.4.titu.6. part.7.* ita intelligendo paragraphum illum vltimum & legem athletas, non verò sequendo solùm additionem illam glossæ, §.*illa vlt.* vt ibi Greg. Lopez ait.

13 Decimò infamiam ipso facto incurrit, quicunque de exercitu aut ex alia militum congregatione, est dimissus ignominiæ causa ob delictum in exercitu commissum, etiam si dux esset, & quicunque exautoratus ea de causa esset, hoc est, militaria insignia essent ab eo detracta, vt ensem è cingulo illi adimendo ignominiæ causa ob id delictum, aut calcaria ab illo auferendo, vel illi aliquid tale præscindendo. *Ita habetur l.1.in princ.& l.2.ff.de his qui not. infam. & l.4.titul. 6. part.7.* Qui autem alia de causa esset dimissus de excercitu, infamis non esset, vt constat ex iuribus citatis. Qui item exautoratus esset non quidem propter crimẽ commissum in exercitu, sed quia nomen militiæ dedit, eo quòd litem cum aliquo haberet, vt ea ratione suas partes meliores redderet, infamiam non incurreret, *vt habetur l. qui eum, §. exautoratus ff. de re milit.*

14 Vndecimò miles, qui conducit prædia aliena negotiationis causa, infamiam ipso facto incurrit *l.vlt.q.de locato, & l.4.tit.9.part.7.*

15 Duodecimò infamiam ipso facto iucurrit vsurarius *l. improbum fœnus. C. ex quib. caus. infam. irrog. l.4. tit. 6.part. 7. & l. vlt. titu. 6. lib. 8. nouæ collect.* dictumque copiosè est tractatu 2. *Disp.* 334. in princ. Atque, vt ibi dictum est, ea pœna comprehendit omnes vsurarios, qui veras vsuras naturali iure & canonico damnatas exercent, estò iure Cæsareo essent permissæ. Placetque nunc cum Gregorio Lopez. *l.4.citata, verb.vsureros*, comprehendere etiam vsurarios occultos, estò de eorum infamia non sufficienter constet, nisi post latam sententiã, qua pronunciantur commisisse vsuram; neque tunc ex sententia infamiam incurrunt, sed ex delicto antea ab ipsis commisso illam iam incurrerant, licèt tunc constare incipiat, illam antea incurrisse.

16 Decimotertiò infamiam ipso facto incurrit qui promisit alicui sub iureiurãdo, se aliqd facturũ, aut impleturũ, neque impleuit, qñ potuit, & iuramentũ ad id ipsum obligabat. *Ita habetur l. 4. titu.6 part.7. iuxta l.si quis maior Codic. de transact. concinit l. quoties. Codice de dignitatibus libro duodecimo, & affirmat ibi glossa, & glossa leg. Lucius, ff.de his qui notantur infam.* Neque refragatur *eadem lex Lucius*, quatenus definit, quando quis egit iniuriam ex scriptura, in qua testes deposuerant, reum ea iniuria illum affecisse: si iudex fidem non adhibeat ei scripturæ, & absoluat reum, testes illos infamiam non incurrere. Non, inquam, refragatur definitio illa eius legis. Tum quia ille non est euentus, de quo modò agimus. Tum etiam, quoniam non eo ipso, quòd illi scripturæ fides non adhibetur, quantum satis est vt condemnetur ille reus, sequitur testes illos conuictos esse falsi testimonii. In hoc autem regno in euentu, in quo dictum est, incurri eam infamiam, qui non implet id promissorium iuramentum, amittit eo ipso in pœnã bona omnia sua fisco regis. *Ita habetur l.1. tit.6.lib.8.ord.q.quæ est.l.1.tit.17.lib.8.nouæ collect.*

Decimo quartò de iure huius regni, qui sub homagio (*pleito menaje appellant in hoc regno*) aliquid promittit alicui, nec ei adimplet, cùm possit ac debeat, infamiam ipso facto incurrit. *Ita habetur leg.2. titu.5.part.7.* eamque infamiam lex illa appellat *menos valer.* Quo loco obserua, homagium interdum includere iuramentum, vt multis explicat ac probat Greg. Lopez *l.29 titul. 11.part. 3.glossa vlt.* quando iuramentum quidem includeret, tunc promissio sub homagio non esset euentus distinctus á decimotertio præcedente, neque esset quid peculiare huius regni. Quando autem iuramentum non includit, tunc est peculiaris euentus de iure huius regni statutus, vt, infamia in eo incurratur: & de hoc euentu apertè loquitur *lex.2. citata*, vbi dicitur in hoc euentu *caer en menos valer segund la costumbre vsada en Hespaña.* De decimo autem illo tertio euentu in quo in tota sua latitudine de communi infamia incurritur, loquitur *lex.4.tit.6.part.7.* cum eodẽ iure communi, vt satis perspicue constat. 17 „

Decimoquintò infamiam ipso facto statuitur incurri ob peccatum sodomię *l.4.tit.6.part.7.* Quo in loco *Greg.Lopez verb. contra natura*, ait, non reperiri ita expressum de iure communi: ibidemque, & *l.6.tit.1.part.6.glossa vlt.* citat tres doctores, & inter eos Bart. & Bald. qui idem asseruerunt stando in iure communi. Ego verò non video hactenus ius commune, vnde id colligatur. In hoc autem regno *l.1. titu.21.lib.8. nouæ collect.* statuitur, vt estò aliquis damnetur ac puniatur ob id crimen, descendentes tamen eius nullam ea de causa incurrant infamiam. 18

Decimo sextò infamiam incurrebant ipso facto de iure huius regni illi nobiles, quos *hidalgos* vocant, quando *se desdezian en iuizio o por corte*, palinodiamve recantabant, vt habetur *l. 2.tit.5.part.7.* vbi *Greg.Lopez* verb. *el hidalgo*, sic addit: Idem de plebeio damnato actione iniuriarum. Duo tamen obserua. Primũ est, infamiam, quam tunc incurrebat ille nobilis, esse infamiam ipso facto incursam, ac se *desdezia*, atque illud erat, quando erat reptatus, more tunc Hispaniarum, vt constat *titulo quarto, antecedente*: cùm autem mos ille reptandi hodie locum non habeat, prohibitis duellis, vt hodie sunt prohibita: locum quoque hodie non habet euent⁹ ille, in quo ea infamia ipso facto aut ipso iure à nobilibus incurrebatur. Secundum est. Infamiam aliam, quam incurrit plebei⁹, aut etiam nobilis, damnatus actione iniuriarũ, esse non ipso iure, sed post latam sententiam, de qua infamia mox erit sermo: neque, si in consequentiam, quòd iniuriam intulerit, falsum aliquod alicui imponendo, damnatus quis sit actione iniuriarũ, præcipiatur in pœnam, aut in satisfactionem ac restitutionem famæ offensi, *desdezirse*, incurrit infamiam *desdiziendose*, sed illam antea incurrit, quando damnatus iniuriarum fuit. 19

Notat bene Greg. Lop. *l.4.tit.6.part.7.glos.vlt.* cum 20

Baldo in his omnibus euẽtibus, in quibus infamia ipso facto incurritur, necessarium non esse sententiam declaratoriam delicti, vt incurratur, vt de vsurario surpà est dictum, sed ante sententiam fuisse incursam: si autem notorium non erat, neque facti neq; iuris notorietate, illum commisisse id delictũ, sic consequenter notorium faciet, incursam ob illud antea ab eo fuisse eam infamiam.

21 Vlteriùs etiam cum aliis, quos citat, inde optimè notat, quando infamia incursa est ipso facto, si qui illam incurrit, ad testificandum accedat in aliqua causa, illiq; obiiciatur eam infamiam incurrisse, tunc in eadem ipsa instantia examinandum esse, an eam infamiam habeat iam contractam, commiseritq; id, ob quod illam iam contraxit, vt videatur, an admitti eius testimonium debeat, vel non. Quãdo autem infamia incurritur post latam sententiam de aliquo crimine, tunc si, qui crimen illud commisit, nondum de eo damnatus sit, accedatque ad testificandum in aliqua causa, vtiq; cum nondũ infamis sit, causæq; diuersæ sint illa, ad quam testificandum accedit, & ea, quæ aduersus ipsum competit circa crimen, de quo, si damnetur, infamiam incurrit, admitti debet ad testificandum, neq; in ea instantia examinari debet, an commiserit crimen ob quod post latam sententiam, qua de eo condemnetur, incurret infamiam, sed seorsim id examinari debet, si ea de re aduersus eum contendere quis vellet.

22 Vlteriùs notant, tam idem Greg. Lop. ibi, Syluest. *verb. infam. n.* 11. quàm alij doctores communiter, de iure canonico non solùm esse aliquem infamem in prædictis euentibus, in quibus de iure cæsareo communi dictum est infamiam incurri, sed etiam quando incidit in peccatum aliquod graue, vt in hæresim, apostasiam, etiam ab ordine, & à religione, hoc est, à vita regulari, in schisma, incestũ, rapinam, furtum, sacrilegium, homicidium, periurium, veneficium, impositionem manuum violentarum in parentes, & in plerisq; aliis criminibus, quæ memorantur, & ratione quorum statuitur incurri infamiam. *c. infames. 6. q. 2. c. alieni. & duob. seqq. 2. q. 7. c. 1. & duobus seqq. c. consanguineorum, c. conspiratores, c. omnes c. clericus. & c. hi qui 3. q. 4. c. constituimus. 3. q. 5. & aliis iuribus*, adeò vt communiter doctores dicant de iure canonico ob quodcunque lethale peccatum publicum, in quo quis perseueret, neque ostenderit se esse iam omnino emendatum, incurri infamiam. Et quo grauior & fædior ac diuturnior fuisset culpa, eo maior reputanda esset infamia difficiliusq; abstergetur cessatione ab illa, in bonisque perseuerando moribus: qui quo meliores essent, eo citius ac magis antecedentem infamiam abstergerent, quæ solum infamaret, quia ex culpa lethali. Atque in congregationibus, in quibus vitę puritas magis viget, eo lethalia peccata maiorem efficient infamiam, quo magis in eis vitæ puritas disciplinaque regularis ac ecclesiastica magis viguerit. Quia enim antiquitus mores Ecclesiæ non erant adeò corrupti, vt hodie sunt, illa eo modo fuerunt sancita: hodie verò in tanta morum perditione fortè illa non cum tanto rigore sunt in praxi recepta: tametsi illorum maxima habenda sit ratio ad admittendum ad honores ecclesiasticos, beneficiaque & ministeria Ecclesiastica, & vt testibus non tanta fides habeatur, quando laborant aliqua tali infamia.

SVMMARIVM.

1. *Damnatus à iudice competente de crimine publico, sumpto crimine publico, vt à priuato distinguitur, infamiam iuris incurrit: non verò damnatus à iudice incompetente.*
2. *Ex sententia arbitri infamia non incurritur, licet delictũ sit tale, quòd si sententia à iudice ordinario esset circa illud lata, incurretur infamia.*
3. *In Hispania, si quis appellaßet à sententia arbitri, ob quam, si lata esset à iudice ordinario, incurreret infamiam, tunc si confirmaretur a iudice ad quem appellasset, incurreret infamiam.*
4. *In euentibus in quibus infamia non incurritur nisi lata sententia, id solum intelligitur de sententia, quæ in rem transit iudicatam, non verò de ea, quæ in rem iudicatam non transit.*
5. *Variæ opiniones de eo, vtrùm si aliquis via inquisitionis dè crimine aliquo condemnetur, ob quod lata sententia infamia incurritur, infamiam tunc incurrat.*
6. *Calumniari est accusare aliquem de falso crimine scienter seu ex intentione: Qui de calumnia est damnatus, eo ipsò quod ita damnatus est, infamiam incurrit.*
7. *Si iudex instigatorem accusatoris in sententia calliditatis argueret, non incurrit instigator infamiam iuris, sed pudorem potius, ac proinde solam infamiam facti.*
8. *Quando pater filiæ defunctæ aliquem accusat, quod eam interfecisset, non incurrit infamiam: scilicet quando non malitiosè accusauit, sed tantum ex suspicione.*
9. *Iuris infamiam incurrrit mulier lata sententia, quæ sciens se non esse prægnantem ex marito defuncto, fecit se mitti in possessionem bonorum mariti, ratione filij: quem a defuncto marito finxit se in ventre portare.*
10. *Si quis damnetur, quòd præuaricator fuerit, tunc eo ipso incurrit infamiam.*
11. *Tergiuersator, hoc est, qui intentata accusatione circa aliquem de aliquo delicto, non ad pœnam pecuniariam ipsi applicandam, sed ad quamcunq; aliam pœnam, ab accusatione desistit: non interueniente criminis abolitione, incurrit infamiam: idq; scilicet in iure communi.*
12. *Item damnatus de furto, rapina, iniuriis, & actione doli.*
13. *Quicunque damnatus est de rapina bonorum, de crimine publico est damnatus.*
14. *Violator sepulchri, expilator hæreditatis, incurrunt lata sententia infamiam.*
15. *Quando aliquis iniustè de furto damnatus est vel de aliquo alio crimine, ob quod dicitur incurri infamiam, infamis est, si sententia non reuocetur.*
16. *Non solum infamiam incurrit is, qui re ipsa de aliquo crimine supra dicto damnatus est, sed etiam is qui, pactus est, ne aliqua earum actionum accusaretur: nisi pactum ex iudicis authoritate esset factum non gratuitum, tunc enim censetur reus crimen confiteri.*
17. *Quando aliquis ad redimendam suam vexationem pactum non gratuitum facit, ne ipsi intentetur actio in crimine iniusto, euitat infamiam.*
18. *In Hispania & Lusitania non liberatur infamia, qui paciscitur ne ipsi actio intentetur. Infamiam item subit, qui ictibus, aut alia pœna publica delicto commerita, a publicis potestatibus est punitus non præcedente sententia at præcedente delicto.*
19. *Aut pœna incurritur ipso facto nulla lata sententia, aut incurritur lata sententia condemnatoria, & etiam si tunc Iudex maiorem pœnam pecuniariam imponat, non euitatur infamia.*
20. *An deprehensus in delicto, pro quo lata sententia, aut facta transactione, pactóve non gratuito, circa illud infamia incurritur, incurrat infamiam ante latam sententiam.*
21. *Vt damnatus de aliquo crimine (ex quo lata sententia infamia incurritur) eam infamiam incurrat, necesse est vt damnetur propter factum proprium.*
22. *Qui actione pro socio damnatur, vt aliquid socio soluat ratione doli presse sumpti, vt a lata culpa distinguitur, incurrit infamiam.*
23. *Qui tutelæ actione dolo interueniente damnatur, vt aliquid minori aut successoribus illius soluat, infamiam incurrit.*

24. *Qui*

24. *Qui mandati actione directa damnatur, vt aliquid mandanti soluat, dolo ex parte mandatarij interuenienteineo, ratione cuius soluere mandanti id teneatur, infamiam incurrit.*

25. *Qui damnatur actione directa depositi, quæ ex deposito competit aduersus depositarium, si dolus interuenit, depositarius ita damnatus infamiam incurrit.*

26. *Ad stellionatus crimen puniendum vel criminaliter agitur, vel agitur ciuiliter circa id, in quo stellionatus crimen interuenit.*

INFAMIA IN QVIBVS EVENTIbus per sententiam incurritur, aut interueniente aliquo ad iudicium attinente.

DISPVT. 9.

1 Infamia autem iuris in sequentibus euentibus nõ ipso facto cõmisso crimine incurritur, sed per sententiam latam de eo crimine.

Primus. Damnatus à iudice competente de crimine publico, sumpto crimine publico vt à priuato distinguitur, eo ipso infamiam iuris incurrit. Licèt enim committens crimen publicum, vt proditionis, falsi, homicidij, adulterij, aut aliud publicum, ipso facto infamiam iuris non incurrat, antecedente tamen sententia iudicis competentis, qua de eo crimine damnetur, infamiam iuris incurrit. *Ita habetur l.1. §. qui in iudicio, ff. de his qui not. infam. & apertius l. infamem, ff. de pub. iud. & l.5. titul.6. part.7. affirmatque communis doctorum sententia.* Poterit tamen, qui commisit crimen publicum, ante sententiam incurrere infamiam facti, quin & qui commisit priuatum, iuxta ea quæ *Disp.7.* dicta sunt. Quæ autem delicta publica sint, & quæ priuata, *tractatu præcedente Disp. 44.* copiosè fuit explicatum, vbi multa dicta sunt, quę hoc loco onere nos leuant.

Dictum est, à iudice competente: quoniam si ab incompetente esset lata in hoc & in sequentibus euentibus, in quibus lata sententia dicemus incurri infamiam, tunc damnatus de illo crimine à iudice incompetenti infamiam non incurreret, etiam si imperator eam sententiam tulisset, vt cum Baldo, Angelo, & Paulo Castrensi affirmat Greg. Lopez. *l.5. citata glossa 1.*

2 Item ex sententia arbitri infamia non incurritur, estò delictum sit tale, quòd si sententia à iudice ordinario esset circa illud lata, incurreretur infamia. *Ita habetur l. quid ergo, §. ex compromisso, ff. de his qui not. infam. & l.5. titul.6. part.7.* Et quamuis quando crimen est publicum, aut etiam priuatum, de quo criminaliter agatur, locum non habeat sententia arbitri, sitq; omnino nulla, esto ex ignorantia, quod sit inualida, sit lata, *vt habetur l. non distinguamus, §. Iulianus, ff. de receptis arbit.* quando autem crimen est priuatum, & agitur ciuiliter, valida est sententia arbitri, cæterum ex ea non contrahitur infamia, estò, si lata esset à iudice ordinario, ex illa contraheretur infamia in euentibus explicatis, atque id est, quod habetur §. ex compromisso citato. Ait verò Gregor. Lopez. *l. 5. citata verb. de auenencia,* cum aliis quos citat, ex sententia arbitri infamiam non incurri, esto in compromisso fuisset expressum, quod ex ea sententia infamia incurreretur, & estò sententia esset emologata, iuxta ea quæ *tractatu 2. Disp.556.* dicta sunt.

3 Ibidem tamen quærit, num in hoc regno in quo *l.4. titulo 21. libro quarto nouæ collectionis* sancitum est, vt sententia arbitri, aut arbitratoris, si lata sit de contentis in compromisso, & intra tempus in eo concessũ mãdetur executioni, infamia incurratur in euẽtu, in quo si ea sentẽtia lata esset à iudice ordinario, ea damnat⁹ infamiã incurreret. Atq; citat Bart. pro parte affirmante, quòd scilicet stante tali statuto, infamia incurratur. Et pro contraria parte, quod scilicet tunc infamia nõ incurratur, citat Panormitanum, in hancq; sententiam ipse propendet. Quoniam tale statutum nõ tribuit iurisdictionem, sed, ad obuiandum incommodis, tribuit solùm effectum exequutionis: neq; id statutum ad alium effectum est extendendum, quam ad eum, quem concedit: maximè quando effectus est odiosus & pœna, vt est infamia. Neque credo Bartolus contrarium diceret attenta lege illa huius regni, quæ nihilominus cõcedit damnato arbitro appellationem ab ea sententia, diceréque de nullitate, & nihilominus non impediri eam exequutionem. Et fortasse in hoc regno, si quis appellasset à sententia arbitri, ob quam, si lata esset à iudice ordinario, in remq; transisset iudicatam, incurreret infamiam, tunc, si confirmaretur à iudice, ad quem appellasset, incurreret infamiam: quoniam, vt ex *lege.4. citata* constat, is iudex futurus est ordinarius, ac proinde iam tuc ille damnatus esset à iudice ordinario circa id, circa quod sequuta sententia iudicis ordinarii, infamia incurritur.

In euentibus, in quibus infamia non incurritur nisi lata sententia, id solum intelligitur de sententia, quæ in rem transit iudicatam, non vero de ea, quæ in rem iudicatam non transit. Vnde, si à sententia, quæ, si transiret in rem iudicatam induceret infamiam, appellatum fuerit intra tempus ad appellãdum concessũ, tunc ad effectũ vt incurratur ea infamia iuris perinde est ac si extincta ẽet ea sententia, nunquamq; lata fuisset: qm̃, estò á iudice, ad quẽ fuit appellatũ, confirmetur, deueniaturq; tandem ad sententiam, quæ in rem transeat iudicatã: infamia tamen illa iuris solùm incurritur vi sententiæ, quæ in rem transit iudicatam, & non vi antecedentis sententiæ, estò sequatur confirmatio illius pronuncieturq; malé ab illa prima fuisse appellatum: eaq; de causa infamia illa incurritur à puncto latæ vltimæ sententiæ, quæ in rem transit iudicatam, nec retrotrahitur vt incurratur à puncto primæ sententiæ: quare si is, qui ita condemnatur, testimonium adhibuisset tempore intermedio inter primam sententiam, à qua fuit appellatum, & vltimam quæ in rem transiuit iudicatam, validũ esset testimonium, neque inualidaretur, quia præstitum ab infami iuris infamia: eo quod neq; iuris fictione per retrotractionem fuisset ille intermedio illo tempore infamis ea infamia, sequuta postea sententia, quæ in rem transiret iudicatã. *Ita habetur l. furti §.1. ff. de his qui not. infam. & consentit l.1. §. vlt. ff. ad senat. consul. Turpill. & l. 6. titu.6. part. 7. iuncto Gregorio Lopez ibi, verb. el en famamiento.* Neque in re proposita locum habet illa regula, quòd pendente appellatione nihil innouetur, & quòd, si aliquid innouatum fuerit, sit inualidum: quoniam id intelligitur de iis, de quibus erat lis, & de quibus directe lata est sententia: infamia autem de qua loquimur consequitur sententiam, non quamcunq;, sed quæ in rem transit iudicatam: quare cùm nondum adfuerit talis sententia, nondum fuit ille infamis, ac proinde validum est testimoniũ, quod illo tempore is dedit, vtpote datum à non infami tunc ea infamia, etiã iuris fictione. Infamari tñ posset & extenuari posset id testimoniũ ex eo, ꝙ ille iam tunc infamis esset infamia facti, maximè accedente illa sententia, iuxta ea quæ *Disp.7. de infamia facti* dicta sunt. Quando tamen lata fuit sententia, à qua potuit appellari, tunc si non appelletur ab ea intra tempus ad id à iure concessum, transeatque proinde ea sententia tempore illo elapso in rem iudicatam, retrotrahitur infamia, vt censeatur incursa á puncto latæ sententiæ, vt expresse habetur *l. furti*

 §.1. citat.

§. 1. *citato*: quoniam vi ſententiæ ipſius iam latæ incurritur infamia, atque à puncto, quo fuit lata, dependenter tamen ex eo, quod ab ea non appelletur intra tempus ad id à iure conceſſum; tanquam à conditione ſine qua, vt ea ſententia non tranſiret in rem iudicatam, ita effectus infamiæ ab illo puncto cenſeretur ſequutus. Quare ſi in eo euentu, in quo appellatum ab ea ſententia non fuit intra tempus à iure conceſſum, medio illo tempore ita condemnatus teſtimonium præſtitit, tranſeunte ea ſententia in rem iudicatam inualidum redditur, vtpote latum à iam infami. Quæ dicta ſunt de ſententia, quando ab ea appellatum non fuit intra tempus ad appellandum conceſſum, ſimiliter ſunt intelligenda, quando fuit quidem appellatum intra id tempus, ſed deſerta fuit appellatio, eaque deſertione ſententia, à qua fuit appellatum, tranſiuit in rem iudicatam: tunc enim condemnatus ea ſententia, à qua appellauit, cenſetur infamis à puncto latæ ſententiæ, à qua appellauit: quoniam reputatur ac ſi non appellaſſet. *Ita habetur l. 6. tit. 6. part. 7. iuncto Greg. Lopez. ibi verb. fincaria infamado porende.*

5 Dubium eſt, vtrum ſi aliquis via inquiſitionis de crimine aliquo condemnetur, ob quod lata ſententia infamia incurritur, infamiam tūc incurrat. Greg. Lopez. *l. 5. citata gloſſa* 2. hoc dubium mouet, & citat gloſſam 1. *l. 3. §. præterea, ff. de ſuſcip. tutorib. Bartolum & alios*, ad quos circa id dubium remittit, nec illud definit Iulius Clarus *libr. 5. ſent. §. vlt. q. 72. n. 3.* idem dubium etiam mouet, relatis autoribus in vtramque partem: atque ipſe propēdet, infamiam incurrere, quando eſſet præſens & auditus: ſecùs autem quando aut eſſet abſens, aut præſens non eſſet auditus, neque ſeruata eſſent ſeruanda. Dicerem, quando patefacto delicto via inquiſitionis, intentata fuiſſet accuſatio aduerſus reum, aut iudice ex ſuo officio procedente aduerſus illum, intentata ſimiliter eſſet aduerſus illum accuſatio, illeque condemnatus eſſet ſententia, quæ in rem tranſiret iudicatam, incurrere infamiam, eſtò ille abſens eſſet, atque ob ſuam contumaciam, quòd accedere non vellet ad ſe defendendum, eſſet condemnatus. Si verò aduerſus illum intentata non eſſet, ſed iudex ex officio, ſine accuſatione ac defēſione illius, illum damnaret, aut remouendo illum à tutela, aut alia ratione, tunc infamiam iuris non incurreret: id tamen adiumento eſſet vt incurreret infamiam facti, de qua *Diſput. 7.* habitus eſt ſermo. Atque in hoc euentu, quando ſcilicet iudex ex officio remoueret doloſum tutorem à tutela, propterea quòd conſtaret eum infideliter ac male illam adminiſtrare, ait gloſſa illa citata, fortè tutor ille infamiam non incurreret, lata ſententia à iudice ex ſuo officio, qua illum à tutela remoueret.

6 Calumniari, vt habetur *l. 1. in princ. ff. ad ſenat. conſul. Turpil.* eſt accuſare aliquem de falſo crimine ſcienter, ſeu ex intentione: qui enim ſciens aliquem innocentem eſſe de aliquo crimine, aut neſciens aliquem crimen aliquod commiſiſſe, de eo illum accuſat, aut denunciat, præſumitur intendere falsò de eo crimine illum accuſare, aut denunciare, eoq; ipſo calumniæ crimen incurrit. Hoc poſito. Secundo loco, qui de calumnia eſt damnatus, eo ipſo, quòd ita damnatus eſt, infamiam incurrit. Non itaq; ſufficit aliquem calumniæ crimē cōmiſiſſe, vt hanc infamiam incurrat, ſed neceſſe eſt vt de calumnia ſit damnatus: per eam enim ſententiam hanc infamiam incurrit. *Ita habetur l. in princ. & apertius l. athletas, §. calumniatur, ff. de his qui not. infam.* Quando iudex ſolùm accuſatori in ſententia diceret, nō probaſti, nec cenſeretur condemnare illum de calumnia: quando verò in ſententia diceret, calumniatus eſt, tunc cenſeretur illum de calumnia condemnaſſe, vt habetur *l. 1. ff. ad ſenat. conſul. Turpil.* ac proinde infamiam incurreret.

Lege ob hæc verba, ff. de his qui not. infam. ait Papinianus, ſi inſtigatori accuſatoris, vt accuſaret, iudex in ſententia diceret: *callido commento videris accuſationis inſtigator fuiſſe*: non incurrere eum inſtigatorem infamiam iuris, ſed pudore potiùs illius eis verbis onerari, ac proinde ſolam infamiam facti incurriſſe, iuxta ea quæ *Diſp. 7.* dicta ſunt. Reddit verò rationem Papinianus, dicens: *Non enim, qui exhortatur, mandatoris opera fungitur.* Ei autem legi contraria videtur *lex 1. §. incidit ff. ad ſen. conſul. Turpil.* Vbi & mandator, & inſtigator, atque exequutor de crimine calumniæ condemnantur. Accurſius *l. hæc verba, verb. irrogari*, varias reſponſiones adhibet. Prima, quòd lege hęc verba, ſermo ſit de ſententia interloquutoria, & ſine cauſæ cognitione, & §. *incidit*, ſit ſermo de ſententia definitiua & cum cauſæ cognitione, iuxta *l. qui ergo, §. quantum, ff. de his qui not. infam.* cuius verba ſunt: *Quantū ad infamiam pertinet, multum intereſt, an in cauſa quæ agebatur, cauſa cognitali quid pronunciatum ſit*, (per ſententiam ſcilicet definitiuam) *an quædam extrinſecus ſint eloquuta*, (etiam per interlocutoriam ſententiam) *nam his* (quæ ita ſcilicet intrinſecus ſunt eloquuta) *infamia non irrogatur*, iuris ſcilicet: poterit tamen irrogari infamia facti, iuxta dicta *Diſp. 7.* Secunda, quòd inſtigator damnatus videatur calumniæ, & ſubinde infamiam incurrat, non quidem iuxta verba ſenatus conſulti Turpilliani, ſed iuxta mentem illius: & quòd iuxta mentem ſenatus conſulti loquatur §. *incidit*: Papinianus verò lege hæc verba loquatur iuxta verba ſenatus conſulti, nec negare intendat, re vera infamiam incurrere iuxta mentem eiuſdem ſenatus conſulti. Tertia (quæ magis explicat probanda eſt) quòd paragraphus incidit, vt in eo patet, non loquatur de quocunque inſtigatore, ſed de eo, qui accuſare incepit, ac deſtitit, aliumque incitauit, vt eandem accuſationem intentaret: atque hic æquè cum mandante, & cum exequutore calumniæ, condemnatus de calumnia cenſeatur per verba illa: *callido commento videris accuſationis inſtigator fuiſſe*, & per conſequens infamiam incurrat. Papinianus verò lege hæc verba, loquatur de inſtigatore, qui mandans non fuit, ſed tantum conſulens ac ſuadens, neque antea de eodem crimine accuſare cœperat ac deſtiterat. Atque inter hunc & mandantem diſcrimen conſtituat, quod in mandante & in exequutore verba illa ſententiæ ſufficiant ad incurrendam iuris infamiam: in eiuſmodi verò inſtigatore ſufficiant quidem ad incurrendam infamiam facti, non verò ad incurrendam infamiam iuris. 7

Lege vltima, ff. de pub. iud. à numero damnatorum de calumnia eximitur, vt infamiam non incurrat, pater filiæ defunctæ, qui accuſauit aliquem, quòd eam interfeciſſet, ſiue ſeruum generi mariti eius filiæ, ſiue aliquem liberum: idque propter coniunctionem patris cum filia defuncta, & fortaſſe ſimul propter dolorem mortis filiæ: idque intelligerem, quando non malitioſè accuſauit, ſed temeraria ſuſpicione, ſine vllo fundamento. 8

Tertiò loco iuris infamiam lata ſententia incurrit mulier, quæ per calumniam ipſius in ventris poſſeſſionem eſt miſſa, hoc eſt, quę ſciens ſe non eſſe prægnantem ex marito defuncto, quia vel ſciebat ſe prægnantem non eſſe, vel eſſe prægnantem ex alio, ita per calumniā fecit ſe mitti in poſſeſſionem bonorum mariti ratione ventris, filiíve quem defuncto marito finxit ſe in vtero portare: ſi enim de ea calumnia condemnetur, eo ipſo lata ea ſententia infamiam incurrit. Excipitur, ſi de iure communi ſub poteſtate patris aut aui erat, atque ex eorum conſilio id fecit: nam tunc non ipſa, ſed talis pater aut damnatus de ea calumnia, infamiam eam incurrit. Quod ſi is pater aut auus non conſulat, patiatur tamen eam filiam, aut neptem, vti ea calumnia, 9

calumnia, tunc & prægnans ipsa, & pater, aut auus, si damnentur de ea calumnia, eam infamiam incurrunt. *Hæc omnia habentur, l. notatur, & quatuor sequentibus, ff. de his qui notat. infam. iuncta glossa ibi, l. non alia, verb. nomine.*

10 Præuaricator is dicitur, qui partem contrariam adiuuat, vt si stando à parte actoris, reum adiuuet, detegendo illi secreta causæ, aut cõsilio, vel si stando, à parte rei, actorem adiuuet. *Ita habetur l. 1. ff. de præuaric. l. præuaricatores, ff. de verb. signifi. l. athletas, §. item præuaricator, ff. de his qui not. infam. & aliis iuribus.* Quarto ergo loco, si quis damnetur, quòd præuaricator extiterit, tunc eo ipso infamiam incurrit. *Ita habetur, l. 1. in princ. & l. athletas, §. item præuaricator, ff. de his qui not. infam.*

11 Stando in iure cõmuni similiter quinto loco incurrit infamiá tergiuersator, hoc est, qui intentata accusatione circa aliquẽ de aliquo delicto, non ad pœnam pecuniariam ipsi applicãdã, sed ad quamcunque aliam pœnam, ab accusatione desistit non interueniente abolitione criminis, vel generali, vel particulari, iuxta ea quę *tractatu præcedente Disp. 46. conclusione tertia* explanata sunt: si enim de ea tergiuersatione damnetur, infamiam eo ipso incurrit, vt habetur *l. 1. & 2. C. si intra cert. temp. & l. 2. C. ad senat. consul. Turpill. atque affirmat glossa l. 1. verb. qui iudicio, ff. de his qui not. infam.* Dixi *stando in iure communi*: quoniam, vt *tractatu præcedente Disput.* 46. & 47. copiosè est explanatum, neque in hoc regno, neque in Lusitania, neque regulariter in aliis, punitur aliquis eo, quòd desistat ab accusatione intentata pacto gratuito, aut transactione, vel alia ratione, ac proinde locum non habet incurri eam infamiam.

12 Sexto loco infamiam eo ipso incurrit, qui de furto est damnatus. Septimo, qui vi bonorum seu de rapina est damnatus. Octauo, qui damnatus est iniuriarum actione. Et nono, qui actione de dolo est damnatus. Tunc autem actio de dolo conceditur, vbi interuenit dolus pressè sumptus, vt à lata culpa distinguitur, frausve, quando nulla alia actio nec remedium ei competit, qui dolum est passus: quando enim actio alia aut remedium ei competit, quibus illi subueniatur, actio de dolo ei non competit, nec illi conceditur, vt patet, *ff. de dolo per totum eum titulum.* Quod autem in quatuor euentibus explicatis, lata sententia, quia aliquarum actionum quis cõdemnetur, infamiam is eo ipso incurrat, habetur *l. 1. in prin. & l. athletas §. vlt. ff. de his qui not. infam. l. infam. in fine, ff. de pub. iud. & l. 5. tit. 6. p. 7.*

13 Cum autem, vt habetur *l. 1. ff. de pub. iud. & tractatu præcedente Disp.* 44. dictum fuit, vis publica & priuata sint crimina publica, & non priuata: atque in rapina semper vis publica aut priuata interueniat: sanè damnatus actione vi bonorum raptorum, de crimine publico est censendus damnatus, ac proinde infamiam incurrit comprehensam in primo euentu hac disputatione explicata, nec ea infamia computari debuit inter infamias, quæ incurruntur lata sententia de crimine priuato, vt fit *l. infamem citata*, & aliis iuribus citatis, in quibus permixtim cum infamia, quæ incurritur ex damnatione de criminibus priuatis, computantur. Hanc difficultatem mouet *glossa vlt. l. infamem citata.* Et Primò respondet, id gratia exempli esse dictum, in exemplisque non requiri veritatem. Secundò melius respondet, ꝙ quia aliquando reperitur rapina, locumque habet actio vis bonorum raptorum, estò vis non interuenerit re ipsa, vt quando aliquis ingreditur domum alienam animo vim inferendi, si aliquis resistat, & furatur nemine ibi existente, qui resistat, iuxta *legem si quis ex domo, ff. de furtis propter eum euentum*, in quo competit actio vis bonorum raptorum, neq; crimen illud est publicum, sed priuatum, incurriturque infamia, si raptor ille damnetur infamiam incursam ex sententia actionis bonorum raptorum fuisse computatam inter infamias, quæ incurruntur lata sententia circa crimina priuata. De eo autem euentu fuimus nos loquuti *tractatu 2. Disp. 683. §. dubium est.*

Licèt damnatus de furto infamiam incurrat, vt *iuribus citatis, & l. si furti. C. ex quibus caus. infam. irrog.* constat, si tamen res furtiua apud aliquem reperta est, atq; condicatur seu vendatur ex illa conditione furtiua, & sequatur sententia, non incurrit infamiam, vt habetur *l. si. furti citata. & affirmat glossa l. 1. verb. qui furti, ff. de his, qui not. infam.*

Decimò, qui damnatur actione de sepulchro violato, infamiam eo ipso lata sententia incurrit, vt habetur *l. 1. ff. de sepul. viol. iuncta glossa 2. ibi.* 14

Vndecimò, qui damnatur de expila. hæreditate, eo etiam ipso incurrit infamiam, vt habetur *l. si te expilasse, C. ex quib. caus. infam. irrog.*

Quando aliquis damnatus esset de furto, quod verè non commisisset, aut aliqua alia sententia ex ijs, ob quas dictum est, & dicetur, incurri infamiã, neque tamẽ id crimen commisisset, de quo damnatur, infamis nihilominus esset, dum sententia non reuocaretur: quoniam sententia, quæ in rem transit iudicatam, pro veritate habetur. Ita affirmant *glossa vlt. athletas. §. vlt. ff. de his, qui not. infam. glos. in l. non poterit, ff. de furt. glos. vlt. ff. de pub. iud.* & Greg. Lopez. *l. 5. titul. 6. p. 7. verb. seria.* 15

Lege 1. in princ. & l. athletas, §. vel. ff. de his, qui not. infam. non solùm asseritur, eum, qui actione furti, vis bonorum raptorum, iniuriarum, aut de dolo, est damnat⁹, infamiam incurrere, sed etiam eum, qui pactus est, ne aliqua earum actionum accusaretur, siue pactum ea de re factum esset antequam intentata esset accusatio, siue post illam intentatam. Atque ratio redditur *l. quoniam* (quę proximè post paragraphum illum vltimum citatum subiungitur) *& l. 5. tit. 6. part. 7.* "*Quoniam intelligitur confiteri crimen,* "*qui paciscitur.* Imò verò habetur eo ipso pro conuicto de illo, vt habent iura alia, quæ *tract. præced. Dis.* 46. *in calce probationis primæ partis tertiæ conclusionis* retulimus. Id quod intelligendum in primis est, stando in iure communi, atque ad effectum vt habeatur pro confesso & conuicto de eo crimine, intelligendum est, quo ad delicta omnia, circa quæ *Disp. 46 citata* ostensum est, illicitam nullamque esse transactionem stando in iure communi circa ea factam: de quorum numero non est crimen, circa quod vel non potest intentari nisi actio ad pœnam pecuniariam parti applicandam, vel concessum parti est agere, si ita velit, ad eam solam pœnam, nullaque alia imponetur reo pęna in bonum commune, vt esse de iure communi solet actio iniuriarum: tunc enim neque inualida neque illicita est transactio, pactúmve, non gratuitum circa id delictum, quo aliquid datur aut promittitur, vt ea de re actio non intentetur, aut vt desistatur à iam intentata, vt ibidem ostensum est: ac proinde ex tali pacto circa id delictum infamia non incurretur, vt *ibidem* etiam dictum est. Quare à delictis commemoratis, de quibus iura citata docent, non solùm condemnatos de illis incurrere infamiam, sed etiam eos, qui circa illa paciscuntur, vt actio non intentetur, aut vt ab intentata desistatur, excipiendum est, quando actio, circa quam fieret id pactum esset solùm pecuniaria applicanda parti, aut in potestate eius, qui illam adhuc intentare posset, si tum esset intentata re actio, ex qua reus solùm esset condemnatus pœna parti applicanda: in eo enim euẽtu ex pacto non incurritur infamia: cùm tamen si intentata esset ea actio, & reus ex illa fuisset condemnatus, infamiam eo ipso incurrisset. Præterea quod iura illa docent de pacto circa illa quatuor crimina, cum limitatione proximè à nobis circa id adhibita, intelligendum similiter est de simili 16

pacto

pacto circa quæcunque alia crimina, ob quæ, si sequatur condemnatio, incurritur infamia, quando ea crimina sunt talia vt circa ea prohibita, nullaque sit reddita transactio: si.n. circa talia crimina fiat similiter pactum non gratuitum de actione ob illa non intentanda, aut vt desistatur à iam intentata, similiter eo ipso de iure communi incurritur infamia, sicut si, qui id crimen cōmisit, damnatus de illo esset, idque propter eandem rationem, vt *Disput. 46. conclusione 3. citata* comprobatum est. Ob quæ autem crimina sequuta condemnatione incurratur infamia, in hac Disputatione explanamus: ob quę verò eorū de iure communi prohibita sit trāsactic, & ob quæ permissa sit, *Disp. 45. citata* copiosè fuit traditum.

Illud verò est obseruandum, quando pactum non gratuitum iudicis autoritate esset factum, vt desisteretur ab actione intentata, tunc ex tali pacto non incurri infamiam, reum ea pactione non gratuita circa id delictum censeri illud confiteri. Ita habetur *l. furti, §. qui iussu, ff. de his qui not. infam. & l. 5. tit. 6. part. 7.* Legito Greg. Lopez. *ibi verb. sin mandado del judgador.*

17 Dubium est, vtrùm si aliquis ad redimendam suam vexationem faciat pactum non gratuitum, ne aduersus ipsum intentetur actio de crimine, quòd verè non commisit, aut vt desistatur ab ea actione, in euentibus, in quibus dictum est ex eo pacto incurri de iure communi infamiam, quia censetur confessus id crimen & de eo conuictus, vtrùm, inquā, tunc euitet eam infamiam, si probet se non commisisse id crimen, sed ad redimendam suam vexationem fecisse id pactum. Dicendum est, cum *gloss. vltim. l. athletas, §. vlt. ff. de his qui not. infam.* euitare tunc eam infamiam: id quod *Disputatione 46. conclusione tertia citata* latiùs est à nobis ostensum.

Quod dictum est, in euentibus explicatis paciscentem ne aduersus ipsum actio intentetur, aut vt ab ea desistatur, incurrere de iure communi infamiam, non secùs atque si de eo crimine esset damnatus, intelligendum est id, de pacto non gratuito pro pecunia aut pro alia re pretio æstimabili: non verò de pacto merè gratuito, vt si aliquis precibus aut interuentu alicuius, aut alia ratione, merè gratuitis obtineat, vt actio aduersus ipsum nō intentetur, aut vt desistatur á iam intentata: tunc enim nec pro confesso id crimen habetur, nec infamiam incurrit, vt habetur expresè *l. furti, §. pactusve, ff. de his qui not. infam.* latiusque dictum est *Disput. 46. conclus. 3. citata.*

18 Hæc autem, quæ de pacto dicta sunt, quòd scilicet, qui in euentibus explicatis paciscitur, pro confesso crimen, circa quod paciscitur, habeatur, & quod infamiam incurrat in euentibus, in quibus si damnatus esset de eo crimine infamiam incurreret, locum non habent hodie in hoc & in Lusitanię regnis, in quibus *tractatu præcedente Disp. 47.* ostensum est, permitti etiam transactionem pactùmve non gratuitum circa crimina inter offensum, eòsve, quibus incumbit prosequi illius iniuriam, & inter delinquentem, integrumque manere potestatibus publicis, nihil impediente eo pacto & remissione criminis, progredi ex officio suo ad punienda ea delicta in commune bonum: idemque dictum est esse hodie regulariter in cæteris rebus publicis.

19 Vt quædam alia circa hactenus dicta examinemus, obseruandum est. Duodecimò infamiam illam incurrere, qui ictibus, aut alia pœna publica delicto commerita, á publicis potestatibus iussuve earum est punitus, non præcedente sententia, præcedente tamen delicto, in quo ille fuit deprehensus, aut quod ille confessus est, quando id delictum erat tale, quòd si sententia adesset, qua de illo damnaretur, ipso iure lata ea sententia infamiam incurreret, iuxta ea quæ dicta sunt, ob criminis tamen notorietatem aut confessionem rei maxime exigente id rei qualitate, aut ad id adiuuantibus aliis circumstantiis tunc concurrentibus, sine sententia alia iussus fuit ea pœna puniri, mandataque ea pœna fuit exequutioni. Ita communis doctorum sententia iuxta *l. ictus fustium ff. de his qui not. infam. & l. fustibus, C. ex quib. caus. infam. irrog.* sancitumque est *l. 5. in fine tit. 6. part. 7.* Neque refragatur *l. nullam, C. eod. tit. quæ non incurri infamiam illam* definit, qui causa indagandæ veritatis vt, illam confiteretur, iussus est torqueri fustium ictibus: quoniam ob torturam ad indagandam veritatem infamia iuris non incurritur.

Dictum fuit: *qui ictibus, aut alia pœna publica delicto commerito fuit punitus*: quoniam esto delictum esset tale, vt ex illo lata sententia infamia incureretur, si tamen propter illud pœna grauior quàm delictum commereretur, essétve pro eo imponi consueta, imposita esset iudicis sententia, tunc eo ipso censeretur quasi transactum inter iudicem & reū; vt pro illo excessu pœnæ remitteretur infamia nihil impediente sententia, qua de eo delicto esset condemnatus, ac proinde tunc damnatus ita de eo delicto infamiam nō incurreret. Vt si pœna ordinaria pro aliquo delicto, ex cuius condemnatione infamia irrogaretur, esset pecuniaria certæ bonorum partis: & iudex imponeret pro illo pœnam corporalem, censetur eo ipso remisisse ei delinquenti infamiam. Idem si pro eo delicto imponenda fuisset pœna minor corporalis, & imponeretur grauior. Si tamen imponenda fuisset pro aliquo delicto pœna pecuniaria leuior, & imponeretur grauior pecuniaria, non euitaretur infamia, vt si furtum manifestum, quòd solùm est puniendum pœna dupli, iuxta ea quæ tractatu 2. dicta sunt, puniatur pœna quadrupli, non est censenda remissa infamia, quam lata ea sententia is fur incurrit. Censeretur verò, etiam in furto, pœna infamiæ remissa, si pœna pecuniaria commutaretur in corporalem, vel corporalis leuior in grauiorem corporalem. Hæc habentur *l. quid ergo, §. pœna grauior, ff. de his qui not. infam. & l. in seruorum, §. vlt. ff. de pœnis iunctis gloßis vtrobique.*

Vt vero varia iura concilientur, & res hæc exactius intelligatur, sic arbitror distinguendum: Aut pœna incurritur ipso facto, nulla de crimine lata sententia, & tunc siue iudex postea pro eo delicto imponat maiorem pœnam siue minorem, non tollitur infamia ipso facto iam incursa ante latam sententiam; neque eam auferre cadit sub iudicis potestatem. Ita cum Ang. Gregor. Lopez *l. 6. titul. 6. part. 7. verb. es quito el infamamiento.* Aut pœna infamiæ incurritur lata sententia condemnatoria de crimine, & tunc si iudex imponat maiorem pœnam pecuniariam, quam imponere debeat, aut pro pœna corporali imponat pœnam pecuniariam, non euitatur infamia, iuxta dicta paulo antea ex *§. pœna grauior, & l. seruorum, §. vltimo citatis.* Excipe, nisi pœnam pecuniariam imponeret loco corporalis grauioris, quia circumstātię minuerent delictum, in quibus id delictum non iudicaretur dignum maiori pœna, quam ex pecuniaria: nam tunc, iuxta ea, quæ mox subiiciemus, censeretur remissa infamia. Quando autem iudex sine rationabili causa pro pœna pecuniaria, quam deberet imponere, male imponit pœnam corporalem, aut cum imponere deberet pœnam corporalem minorem, imponit maiorem manifestè, tunc iuris ipsius interpretatione causaretur remittere, vt infamiam ea criminis condemnatione non incurrat, commutata infamia in illo augmento pœnæ, iuxta duo illa iura cit. *l. si Posidonia. C. ex quib. caus. infam. irrog. l. qui cum vna, §. ad tempus, ff. de re mil. l. ordinem, ff. ad muni-* 20

municip. & *l.* 6. *titul.* 6. *part.* 7. Quando autem iudex ex rationabili causa auget pœnam, subdistinguendum est. Quoniam vel id fecit, quia circumstantiæ concurrentes augent culpam delicti, augendoque pœnam, imponit eam commensuratam delicto, & tunc non censetur commutare infamiam in id augmentum pœnę, ac proinde ita punitus maiori ea pœna non excusatur ab infamia. Vel id facit in bonum commune, vt quando ob multitudinem grassatorum, aut aliter delinquentium, augetur pœna, & tunc augmentum id pœnæ est in commutationem pro infamia, iuxta iura citata, ac proinde ita damnatus ac punitus infamiam non incurrit, vt rectè Greg. Lop. *l.* 6. *cit. glos. penult.* ait. Si autē iudex minuat pœnam solitam pro eo delicto imponi, tunc vel illud facit sine rationabili causa, & tunc punitus ita minori pœna non euadit infamiam, siue ex ignorantia siue ex malitia id efficiat, iuxta *l. diuus, ff. de iniur.* consentit *l.* 6. *titu.* 6. *part.* 7 *illis verbis, por alguna razon derecha.* & habetur apertè *l. ord. ff. ad municip.* vel id facit ex rationabili causa. Si quidem si id faciat, quia attenta qualitate puniendi, vt quia est persona nobilis, tantò pœna in eo est ea minor corporalis, aut pecuniaria loco corporalis, quantò in ignobili est pœna maior, tunc infamiam incurrit: quoniam delictum ad æqualitatem atque iuxta iuris dispositionem eo modo punitur, neque est cur infamia censenda sit remissa. Si verò pœnam minuat, quia circumstantiæ minuunt culpam, vel quia non ex dolo commissum fuit delictum, vel quia delinquens erat minor, vel quia ex aliqua alia circumstantia extenuatur adeò culpa, vt minori pœna, quam ordinaria, aut quam imponi cōsueta, prudentis arbitrio puniri debeat id delictum, tunc damnatus ita de eo crimine & punitus ea leuiori pœna infamiam non incurrit, vt habetur *l. etsi grauior, & leg. si Posidonium,* (*iuxta vnam lecturam*) *C. ex quib. caus. infam. irrog. l. ad tempus, ff. de decurionibus, & l.* 6. *titul.* 6. *part.* 7. Obserua tamen, si leuior pœna esset imposita, qua ad tempus relegaretur & priuaretur administratione aliqua, tunc intra id tempus censeretur quoad id infamis: finito verò eo tēpore, omnino finiretur infamia, iuxta *l. si cum vno, §. ad tempus, ff. de re mil. l. ordine, ff. ad municip. & l. etsi, C. ex quibus causis infam. irrog.* Quando item aliquis pœna mitiori aut grauiori deportaretur, aut damnaretur in metallum, tum quia per eam pœnam statum amitteret, maneret eo ipso infamis, vt cum Bal. ait Greg. Lop. *l.* 6. *citata verb. es quinto del infamamiento.* Quando pœna minuitur ex circumstantia quòd sit senex, ait Greg. Lopez. *l.* 6. *citata verb. por alguna razon derecha*, illum non manere infamem. Contrarium non dubito esse verum: quoniam senex ratione ætatis non minùs sed plus delinquit: minuuntur verò illi interdum pœnæ: quoniam aliqua pœna corporalis in illo est grauior, quàm maior in iuuene, iuxta ea quæ *tractatu præcedente Disputatione* 37. dicta sunt, vbi & *Disputatione* 38. & *alijs antecedentibus* explicauimus, ex quibus causis pœna minui debeat.

20 Nunc quæritur, vtrùm deprehensus in delicto, pro quo lata sententia, aut facta transactio, pacto, non gratuito circa illud, infamia iuxta hactenus dicta incurritur, vt deprehēsus verbi gratia in furto, incurrat infamiam ante latam sententiam. Et similiter, vtrùm confessus id delictum in iudicio, incurrat eo ipso infamiam ante latam sententiam. Pars quæ affirmat, statui videtur apertè *l.* 1. *in fine tit.* 6. *p.* 7. in vtroque dubio proposito. Ductique videntur conditores eius legis ex eo, quòd is, qui paciscitur circa tale crimen, infamiam incurrit eo ipso, idq; propterea quòd, vt habetur *l. quoniam, ff. de his, qui not. infam.* censetur tali pacto id crimen confiteri: ergo qui idem crimen confitetur formaliter in iudicio, multo magis illam incurret ante latam sententiā: quo argumento Azo & quidā alij id affirmant stando in iure communi. Et idem videtur esse, qn̄ reus deprehensus fuit in delicto, crimenq; est notorium: quoniam ea notorietas æquipollet confessioni eius criminis, neque indiget sententia, vt pœna pro eo crimine statuta executioni mandetur. Contrarium tn̄ in vtroq; euentu est dicendū cum Bart. Panor. & cum communi doctorū sententia. Quoniam in pœnis non valet hoc argumentū: iura disponunt, vt qui paciscitur crimen, pro quo lata sententia incurritur infamia, censeatur illud confessus, incurratque eam infamiam eo ipso ante latam sententiam: ergo id extēdendum est ad eum, qui in iudicio est cōfessus suū crimen, aut ad eum, qui in eo crimine fuit deprehensus: in pœnis.n. non valet argumentum ex paritate aut maioritate rationis, vt pœna in eo euentu statuta extendenda ad id sit, ad quod iure non reperitur extensa: odiaque restringenda sunt, & nō amplianda & extendenda.

Vt damnatus de aliquo crimine (ex quo secuta sententia infamia incurritur) eam infamiā incurrat, necesse est, vt damnetur propter factum suum, & non propter factum alienum, cui succedat, aut cuius personæ ipse subeat ac defendat: itemque requiritur, vt ipse litem suam defendens damnetur, neque satis est, si per suum procuratorem ac defensorem ipse damnetur. Et qui in his euentibus excusari dicitur ab infamia, damnari dicitur nomine alieno, *l. furti, §. si quis alieno, ff. de his qui not. infam.* Vnde si lite contestata cum defuncto actione furti, hæres personam defuncti repræsentans, de furto defuncti damnetur, neque hæres neque defunctus infamiam incurrunt. Si item, in quibus euentibus locum habet procuratorem defendere reum circa actionem, ex qua, si alioquin damnatio sequatur, incurritur infamia, si procurator damnetur, neq; ipse neq; defensus ab eo infamiam incurrunt. Si itē curatore aut tutore defendente minorem circa talem actionem, damnatio sequatur, nec minor, nec curator aut tutor infamiam incurrunt. Hæc omnia habentur *§. si quis alieno citato.* Hinc si ob delictum mancipij intentata sit noxialis actio cum domino illius, vt ob furtum mancipij, & lite cum domino contestata, moriatur dominus relicto mancipio hærede ac libero, sequaturque condemnatio post mortem domini, non incurrit id mancipium infamiam ex ea condemnatione: quia non nomine proprio, sed nomine domini, cum quo lis fuit contestata, & cuius personam ipse tanquam hæres illius repræsentat, damnatur: cum tamen damnetur ob factum suum, atque si lis cum ipso esset cœpta, aut incipiatur, (vt glossa lege citanda ait) & damnetur ipse suo nomine proprio, infamiam incurrat. Ita habetur *l. seruus, ff. de his qui not. infam.* 21

Decimotertiò, qui actione pro socio damnatur, vt aliquid socio soluat ratione doli pressè sumpti, vt à lata culpa distinguitur, infamiam incurrit. *Ita habetur l.* 1. *in prin. vers. qui pro socio, iuncta glossa ibi, ff. de his, qui not. infam. & l.* 5. *titul.* 6. *part.* 7. Cùm autem mortuo vno sociorum societas dissoluatur, ac proinde contractus ille ad hæredes non trāseat, etiamsi pactum fuerit appositum vt ad hæredes transiret, nisi quando societas esset circa vectigalia, aut circa alias res publicas conductas, appositumque fuisset pactum vt ad hæredes transiret, hæresque idoneus esset, vt *tractatu* 2. *in calce Disput.* 412. & *Disput.* 414. hæc omnia ostensa fuerunt: inde est consequens, vt esto hęres alicuius sociorum dānetur ex societate cum defuncto contracta ob dolum defuncti circa illam commissum, aut ob suum commissum post dissolutam societatem in absoluendis, quę cœpta erant tempore socij defuncti, ad quæ hæres tenetur, vt locis citatis comprobatum est, vel in ratione reddenda, & diuidendis bonis societatis, 22

cietatis, tunc talis hæres infamiam non incurrat: quoniam vel non damnatur nomine proprio, sed defuncti, hoc est, ob factum cum dolo in societate per defunctum, & non per ipsum hæredem: vel si damnetur ob factum cum dolo ab ipso hærede, nō damnatur vt socius: eo quòd ipse socius tunc non esset, sed vt gestor loco defuncti, vicemque illius subiens, eorū, quæ ad extrinsecum societatis complementum necessaria sunt: in quo euentu damnatus infamiam non incurrit. Atq; hoc est, quod habetur ac asseritur *l. furti* 8. *illud planè vers. non planè, ff. de his qui not. infam.* In euentu autem illo, in quo societas transit ad hæredē, si postquam ad ipsum trāsiuit, aliquid circa societatem ipse dolosè commisit, actioneque pro socio eo damnetur, tunc quia vt socius id delictum circa societatem commisit, infamiam incurret: neque de hoc raro euentu est sermo versiculo citato. Idem dic, si tacito aut expresso consensu continuetur societas inter hæredē & alios socios, iuxta ea quæ *Disp.* 414. *cit.* dicta sunt, & post ita continuatam seu de nouo tacito aut expresso consensu initam societatem aliquid dolosè efficiat, actioneque pro socio condemnetur: quoniam iam vt socius verus, & non vt hæres prioris socij defuncti, condemnaretur.

23 Decimoquartò, qui tutelæ actione dolo interueniente damnatur, vt aliquid minori, aut successoribus illius, soluat, infamiam incurrit. *Ita habetur l.* 1. *vers. citato, ff. de his qui not. infam. iuncta eadem glossa ibi.* §. *suspectus autem remotus, inst. de susp. tutorib.* cuius verba sunt: *Suspectus autem remotus, si quidem ob dolum famosus est*, (id est, infamiam incurrit) *si ob culpam, non æquè, & l.* 5. *titul.* 6. *part.* 7. Et quia hæres tutoris tutor non est, sed solum tenetur ad debita tutoris defuncti, & ad rationem tutelæ defuncto iniunctæ reddendam, vtique siue ob dolum defuncti damnetur, siue ob suum proprium circa rationem tutelæ defuncti reddendam, restituendisque bonis minoris, infamiam non incurrit, sicut etiam de hærede socij paulo antea dictum est. Atque hoc etiam est, quod de hærede tutoris habetur ac docetur *l. furti*, §. *illud planè. vers. non tamen, ff. de his qui not. infam.*

Quando aliquis aliquid alicui mandauit, tunc ratione mandati à mandatario suscepti competit mandanti actio mandati directa aduersus mandatarium: & mandatario competit aduersus mandantem actio mandati contraria, quam iura vocant, vt *tract.* 2. *Disp.* 549. §. *quamuis*, dictum est, vbi explanatum est, ad quæ actiones illæ se extendant. Illud item obserua, quando aliquis fideiiubet pro alio, tunc cōtractus, quo is alicui se obligat pro alio, est fideiiussio comparatione eius, qui ita pro alio se obligat, si ad petitionem eius, pro quo se obligat, id efficiat, vel eo id sciente & tacente, habet rationem mandatarij, vt pro ipso ita fideiiubeat, & is, pro quo ita fideiiubet, comparatione huius habet rationem mandantis: vnde is, pro quo hic fideiiubet, tenetur huic actione mandati contraria, vt *tractatu* 2. *Disputat.* 539. §. *illud est*, explanatum relinquimus.

24 His ita constitutis, decimoquinto, qui mandati actione directa damnatur, vt aliquid mandanti soluat, dolo ex parte mandatarij interueniente in eo, ratione cuius soluere mandanti id damnatur, infamiam incurrit. *Ita habetur l.* 1. *in prin. vers. qui pro socio, iuncta glossa ibi, & l. furti*, §. *mandati, ff. de his qui not. infam. ac l.* 5. *tit.* 6. *part.* 7. Et quamuis ex actione mandati contraria seu indirecta, itemque tutelæ contraria seu indirecta, qua minor, aut successores illius, ad aliqua tutori ex tutela tenentur, neque etiam ex actione cōtraria seu indirecta depositi, (de qua [illegible] actione mox erit sermo) qua deponens ad aliqua tenetur depositario, etiam sequuta condemnatione ex eiusmodi contrariis seu indirectis actionibus, doloque interueniente, non incurratur infamia, vt habetur *l.* 1. *citata versiculo citato l. furti etiam citata*, §. *contrario iudicio.* (in actione autem pro socio, cùm æquales eiusdemque rationis & appellationis sint socij, non ita distinguuntur actio directa & contraria seu indirecta) quamuis, inquam, hæc ita sint, excipitur tamen in actione mandati indirecta sequens euentus. Si enim aliquis fideiussit pro alio, ac soluit loco eius, pro quo fideiussit, conueniatque illum postea actione mādati indirecta, & ille condemnetur, interueniente dolo ex parte mandantis, qui ita condemnatur, infamiam incurrit ita damnatus actione illa indirecta. *Ita habetur l. furti*, §. *mandari, ff. de his, qui not. infam.* vbi hic solus euentus excipitur ab actionibus omnibus contrariis seu indirectis.

Et quoniam, vt *tractatu* 2. *in calce Disp.* 552. ostendimus, contractus mandati, re integra non expirat morte mandatarij, sed transit ad hæredem, qui tāquam verus mandatarius potest mandare executioni, ac prosequi idem mandatum: inde est consequens, quòd si hæres damnetur actione mandati directa ratione eius, quod dolo ipse fecit in executione mandati, aut ratione eius quod dolo omisit in exequutione eius mandati, damnetur nomine proprio quo ad id, ac proinde infamiam incurrat, secùs autem si damnatur ex eo, quod mandatarius defunctus dolo fecit aut omisit. Atq; hoc est, quod habetur *l. furti*, §. *illud planè, ff. de his, qui not. infam.*

Decimosextò, qui damnatur actione directa depositi, quæ ex deposito competit aduersus depositarium, si dolus interuenit, depositarius ita damnatus infamiam incurrit. Secùs si deponens actione depositi contraria seu indirecta damnetur. *Ita habetur l.* 1. *in prin. vers. qui pro socio, iuncta Glossa ibi, & l. furti*, §. *contrario iudicio, ff. de his qui not. infam. & l.* 5. *tit.* 6. *p.* 7. Et quoniam contractus depositi transit etiam ad hæredem depositarij, vtique si hæres damnetur actione depositi ob id, quod dolo ipse facit aut omisit, postquam depositarius esse cœpit, damnatur nomine proprio, ac proinde infamiam incurrit: secùs autem si damnetur ob id, quod dolo fecit aut omisit depositarius defunctus, cui ipse in deposito successit. Et hoc est, quod habetur *l. furti*, §. *illud planè, ff. de his, qui not. infam.* 25

Circa quatuor actiones directas, pro socio scilicet, tutelæ, mandati, ac depositi, de quibus dictum est, damnatum ex illis, si dol⁹ interuenit, infamiam incurrere, obserua, cùm actiones ex contractu sint, & non ex delicto, esto, qui illis conuenitur, aut conueniri timet, pactum non gratuitum, nec conueniatur, aut vt ab actione cessetur, celebret, non incurrere infamiam: sicut de iure communi eam incurrit, qui simile pactum celebrat circa eam actionem ex delicto, ex qua si damnetur aliquis, infamiam incurrit: atque ea ratione *leg.* 1. *in princip. ff. de his qui not. infam.* commemoratis actionibus ex delicto, ex quib⁹ si aliquis damnetur, infamiam incurrit, addidit, idem esse, si pactum non gratuitum ne accusetur, aut vt desistatur ab accusatione, circa illas celebrat: commemoratis verò quatuor aliis actionibus ex contractu, nihil tale adiecit. Quòd autem causa eius discriminis sit, vnas actiones esse ex delicto, & alias ex contractu, subiungit *l. in actionibus. ff. eod tit.* dicens: *In actionibus quæ ex contractu proficiscuntur, licèt famosæ sint, & damna notentur*, (infamia scilicet) *attamen pactus non notatur. Meritò, quoniam ex his causis non tam turpis est pactio, quam ex superioribus*, (quæ scilicet sunt ex delicto.

Lex quid ergo, §. *vlt. ff. de his qui not. infam.* sic habet. *Crimen stellionatus infamiam irrogat damnato, quamuis publicum non est iudicium.* Cui legi contraria videtur *lex* 2. *ff. de crim. stellionat.* quæ sic habet: *Stellionatus iudicium famosum quidem non est: sed coërctionem extraordinariam* 26

ordinariam habet. De eo crimine quid sit, & quibus pœnis puniatur, *tractatu 2. in calce Disp.532.* dictum est. Vt verò ad concordiam duo iura citata reducantur, & intelligatur quid ea de re veritas habeat, obserua. Quando interuenit stellionatus crimen, vel posse agi criminaliter ad puniendum crimen ipsum stellionatus vel ciuiliter circa id, in quo stellionatus crimen interuenit. Si agatur criminaliter ad delictum ipsum stellionatus puniendum, tunc damnatus de eo crimine ac punitus infamiam ea de causa non incurrit: quoniam id crimen publicum non est, neq; de numero priuatorum, ob quæ, si quis de illis, infamia incurritur, vt constat *l. infa. ff. de pub. iud.* & ex hactenus dictis liquet. Atque de crimine stellionatus, quando criminaliter accusatur, loquitur *l.2. ff. de crimin. stellionat.* quæ negat dãnatum de eo crimine infamiam incurrere. Quando autem interuenit crimen stellionatus, & agitur ciuiliter circa id, in quo id crimen interuenit, tũc si agatur actione, de qua damnatus aliquis infamiam incurrit, iuxta ea quæ proximè dicta sunt, infamia incurritur interueniente stellionatus dolo: atque in hoc euentu loquitur *lex quid ergo, §. vltim. relato.* Si verò agatur actione, de qua damnatus aliquis, etiam si dolo interuenerit, infamiam non incurrit, tunc vtique estò crimen stellionatus interuenerit, qui ita fuerit damnatus, infamiã non incurrit. Exemplum est, quando aliquis, cùm primò haberet rem aliquam vni creditori obligatam, illam sciens & prudẽs alteri etiam obligauit, quæ tñ res non sufficiebat vtrique debito inde soluendo: tunc enim si secundus creditor agat ciuiliter aduersus eum debitorem, qui id crimen stellionatus commisit, contraria pignoratitia actione, vt vel statim sibi aut priori creditori soluat debitum, ita vt ipsi sit satisfactum, aut obligata sibi soli maneat ea res, soluto debito priori creditori, vel vt sibi rem aliam pro suo debito obliget, isque debitor ea contraria pignoratitia actione damnetur, vt vnum illorum trium posteriori creditori præstet, iuxta *l. tutor, §. contrarium, ff. de pignorat. act.* & ea quæ *Disp.532. citata* dicta sunt, sanè debitor ille ita damnatus infamiam non incurret: quoniam ea actio non est de numero earum ciuilium actionum, ob quas si aliquis earum aliqua damnetur, infamiam incurrit, etiam si dolus in ea re interuenerit, ob quam ea ciuilis actio competit.

De infamia, quam incurrunt, non solum committentes crimen læsæ maiestatis diuinæ aut humanæ, insequentes hostiliter cardinales sanctę Romanæ Ecclesiæ, aut manus violẽtas in eos inicientes, fautores & cooperatores ad ea crimina prædictis omnibus, sed etiam eorum filij aut etiam nepotes, dictum est *tractatu 2. Disput.658. & tractatu 3. Disputatione 65.*

SVMMARIVM.

1. *Non est in potestate principis, vel alterius, infamiam facti quoad existimationem, quam alij de te concipiunt, abolere non solum efficiendo, vt concepta non fuerit, sed etiam illam ab aliorum cordibus amouendo.*
2. *Remittere infamiam iuris aut facti, quoad ea, ad quæ impedit, Princeps qui non habet superiorem potest & respublica, quæ non agnoscit superiorem: & item Princeps qui alterius feudatarius est.*
3. *Summus Pontifex summus in temporalibus, comparatione eorum qui sibi in temporalibus sunt subditi, remittit infamiam.*
4. *Clericum, qui infamiam incurrit, famæ restituere ad Pontificem summum spectat, non ad Principem sæcularem.*
5. *Cardinales infamiam remittere non possunt.*
6. *Episcopus directè non remittit, infamiam: indirectè verò in euentu in quo dispensare potest, vt nihil impediente delicto, ob quod in causa est infamia.*
7. *Quando aliquis delictum commisit, ob quod infamiam incurrit, tunc princeps remittens crimen aut pœnam criminis, solùm censeretur illud remittere quo ad pœnam, non verò abolere infamiam.*
8. *Quando Princeps crimen remittit ante latam sententiam contra eum qui deliquit, tunc censetur ei omnis pœna condonata, & in pristinum statum restitutus.*

DE ABOLITIONE INFAMIÆ RE-stitutioneque infamis in pristinum statum.

DISPVT. 10.

INfamiam facti quo ad existimationem, quam alij de aliquo cõcipiunt, siue iustam causam id ita concipiendi atque existimandi de illo habeant siue non, non in potestate principis aut alicuius alterius illam abolere, non solùm efficiendo vt accepta non fuerit, cùm ad præteritum potentia non sit, sed etiam illam amouendo ab aliorum cordibus ac mentibus. Atque in hoc sensu (referente id Gratiano *2. quæ. 3. post c. Euphemium, §. hinc colligitur*) dixit Gelasius: "*Quanquam animas per pœnitentiam saluare possimus, infamiam tamen abolere non possumus.*" In eodemque sensu *l.9. titul.6. part.7.* simile quid dixit, illudque idem tradit Panormit. *c. cum te, num.9. de sentent. & re iud.* Potest tamen potestas publica per sententiam declarare, contrariam habere rei veritatem, vt homines contrariam de illo habeant existimationem, aliaque media ad id poterunt adhiberi, quæ interdum effectum sortientur, & interdum illum non sortientur. Item infamia facti, siue iustè siue iniustè fuerit concepta, ad effectum, vt in futurum ad dignitates obtinendas, & ad alia non noceat, mutatione morum, ad meliorem frugem se recipiendo, iusteq; ac pie viuendo, tam quoad id de quo erat ea infamia, quam quo ad alia aboleri ac tolli potest, ita vt, qui antea infamis erat & habebatur, infamis deinceps non censeatur. Neque de abolitione huius infamiæ est nobis præcipuè hoc loco sermo. Tametsi effectũ ẽt huius infamiæ, quatenus illa impedit ad dignitates obtinendas, & ad similia alia, abolere ac tollere princeps posśit, sicut & infamiam iuris, vt subiiciemus. 1

2 Remittere infamiam iuris, aut etiam facti quo ad ea, ad quæ impedit, nõ solùm ad principem, qui superiorem non cognoscit, spectat, atque adeò spectat similiter ad rempublicam, quæ non recognoscit superiorem *l.1. §. eum qui. vers. de qua autem, ff. de post. l. si qua mulier, C. ad Tertull. l. imperialem, C. de nupt. l.6. titul.6. part.7.* & tradit Panor. *c. cum te de sent. & re iud. à num.10.* iuxta textum ibi, & doctores communiter. Et quamuis quondam id etiam spectaret non solùm ad imperatorem, sed etiam ad senatum Romanum, qui leges etiam condere poterat, vt constat *vers. de qua autem citato*: senatus tamen principum, vt hodie habent potestatem condendi leges, sic neque hæc alia potestas solet eis à principibus concedi. Inferiores autem, siue summi Pontificis ad spiritualia, vt legati à latere ac nuncij, siue principum sæcularium, non habent potestatem remittendi infamiam, nisi eis à principibus summis fuerit concessum, & quantum præcisè fuerit illis concessum.

Princeps, qui feudatarius alteri est, vt Rex Neapolitanus summo Pontifici, & alij similes, si regnũ aut alium principatum acceperunt ad illud omnino administrandum siue dependenter ab illo, cui sunt feudatarij, aut cum ea potestate, remittere infamiam

famiam possunt, vt ex se est notissimum. Vtrùm, autem principes alij, qui superiorem recognoscũt præscribere possint potestatem remittendi infamiam. Dicẽdum est, eam posse præscribere tẽpore de cuius initio non extet memoria: sicut & potestatem imponendi tributa eodem tempore potest præscribere, vt *tractatu* 2. *Disput.* 666. dictum est.

3 Summus Pontifex cùm eorum comparatione, qui sibi in temporalibus sunt subditi, supremus sit temporalis princeps, vt sunt alij Reges, superiorem in temporalibus non recognoscentes in sibi subditos, dubium non est, posse illis remittere infamiam, non solùm quatenus illa impedimento illis est ad spiritualia ac ecclesiastica, sed etiam quatenus est illis impedimentum ad temporalia. Quo ad reliquos verò, qui sibi non sunt subditi in temporalibus, dicendum est, non posse ab illis tollere infamiam ad ea, quæ ad suam iurisdictionem spiritualem non spectant: sed ad principes sæculares, quorum sunt in temporalibus subditi, id attinere. Excipitur, nisi id necessarium multum esset, ad finem spiritualem, neque præstò esset id efficere princeps illius in temporalibus: nam tunc posset, iuxta ea quæ *tractatu* 2. *Disputatione* 29. 171. & 172. dicta sunt de legitimatione ad temporalia: est enim vtrobique eadem ratio, eaque de causa hac de re non plus dico, consentit quoad hæc omnia communis doctorum sententia, quam refert ac sequitur Panor. *c. cùm te citato, n.* 10.

4 Clericum quemcunque, qui infamiam incurrit, cùm de iurisdictione sit summi Pontificis, & non principis sæcularis, in quacunq; republica sæculari ille degat, restituere famæ spectat ad summum Pontificem, non verò ad principem sæcularem: restitutusque à summo Pontifice, desinet simpliciter & absolutè esse infamis: Si summus Pontifex ab aliquo laico, ad alterius principis sæcularis iurisdictionem attinente, infamiam tollat, vt sacros ordines ascendat, quod licitè potest ex rationabili causa efficere, tunc ille sacris ordinibus initiatus per accidens, amittet infamiam simpliciter & quo ad omnia: quoniam eo ipso, quòd sacris ordinibus est initiatus, ad iurisdictionem solam ecclesiasticam spectat: & qui iam ad eum altiorem ac digniorem statum ascendit, & à quo quoad id sublata est infamia, integræ famæ simpliciter censetur. *Ita Panormitanus vbi suprà num.* 11. *& Syluest. verb. infamia, num.*17.

5 De collegio Cardinalium num remittere possit infamiam, quando illam remittere posset summus Pontifex, neganter est respondendum, quando Sedes Apostolica non vacat. Neque enim collegium illud iurisdictionem habet, vt illam habebat senatus Romanus tempore imperatorum, in quo perseuerabant aliqua ex iis, quæ vt reipublicæ liberè quo ad capita illi senatui conueniebant, antequam idem senatus ac respublica subiicierentur imperatoribus, de quorum numero erant potestas condendi leges ac remittendi infamiam. Tempore etiam sedis vacantis remittere similiter non potest infamiam collegium Cardinalium, nisi bonum ecclesiæ in aliquo euentu efflagitaret, vt ante electionem summi Pontificis alicui infamia remitteretur: quòd rarò aut nunquam eueniet. *Ita Panor. vbi suprà n.*12. *&* 13. *& alij, quos citant.*

6 De Episcopo est dicendum, directè remittere non posse infamiam: indirectè verò in euentu, in quo dispensare potest, vt nihil impediente delicto, ob quod incursa est infamia, vt, verbi gratia, non impediente adulterio, de quo aliquis clericus fuit damnatus, eaque de causa depositus, infamiamque incurrit, ministret sanè eo ipso quo ita cum illo dispensat, remittit illi indirectè infamiam ex tali adulterio contractam. *Ita Panor. vbi suprà n.*15. *Syluest. verb. infam. n.*16. & doctores communiter.

Obserua, quando aliquis delictum commisit, ob quod infamiam iuris incurrit, tunc ex eo, quòd princeps diceret, remitto id crimen aut pœnam talis criminis, solùm censeretur illud remittere quo ad pœnam, non verò censeretur abolere infamiam ob illud incursam, neque item condonare bona ob illud ad fiscum delata ac confiscata, vt *tract. præcedente Disputatione* 48. copiosè dictum est: quod intellige, nisi aliud adderet, vnde intelligeretur abolere infamiam incursam, aut nisi ex circumstantiis concurrentibus perspicuè intelligeretur abolere etiam infamiam, restituereq; illum in pristinum statũ quo ad famam. Quòd aũt in remissione criminis facta à principe, si aliud non exprimatur, aut si aliunde non intelligatur fuisse mentem principis, infamiam quoque remittere, non censeatur facta remissio infamiæ incursæ, neque condonatio bonorum ad fiscum delatorum, habetur *l. vlt. C. de generalibus abol. l. generalis, C. de sen. passis*, concinit *l. ad tempus*, *C. ex quibus causis infam. irrog.* Lege alia iura, quæ *Disputatione* 48. *citata* addidimus, & alia quæ ibi dicta sunt. Neque refragatur *l. cum indulgentia, C. de sent. pas.* Quoniam ibi non est sermo de infamia, sed de pœna confiscationis, quæ specialiter fuerat remissa, concedendo damnato illi proprios lares. Fortasse ratio, cur in remissione pœnæ non intelligatur abolitio infamiæ, est: quoniam nota infamiæ nõ videtur propriè pœna, quoniam pro aliquibus criminibus ea nota incurritur ipso facto sine sententia, neque dependenter à sententia: in alijs verò incurritur ex sententia condemnationis de crimine, nulla facta mentione de infamia: quia est nota, quæ ex iuris dispositione consequitur sententiam. Quando autem in remissione diceretur, remitto tibi infamiam, aut restituo te in tuam famam, vel in pristinum statum, tunc abolita censeretur infamia. Quando autem princeps diceret, restituo te in integrum, tunc etiam infamia censetur abolita, & condonantur ei bona sua, si quæ erant confiscata, *vt habetur l.* 1. *C. de sentent. pas. iuncta glossa ibi l.* 1. *§. cum qui, ff. de postul. & aliis iuribus, quæ glossa illa citat.* Excipitur nisi bona ad fiscum delata sint iam alienata, neque in aliquo fiscus ex illis maneat locupletior. Fructus etiam stantes in se aut in aliquo alio, apud fiscum, sunt quoque restituendi, iuxta ea quæ *tractatu* 2. *Disputatione* 575. dicta sunt. Lege quæ longè copiosius hac de re *Disp.* 48. *citata* dicta sunt.

Lege 2. *titul.* 32. *part.* 7. habetur: Quando princeps crimen remittit ante latam sententiam cõtra eum, 8
qui deliquit, tunc omnem pœnam censeri ei condonatam, restitutusque censetur in pristinum statum, in quo erat ante crimen, ac proinde remissa est illi infamia, ita vt nõ alia maneat, quàm ea, quæ in hominum existimatione remanet, quam in potestate principis non est à mentibus illorũ auferre, ac recuperare omnia sua bona, ẽt si annotata ac sequestrata essent à fisco, vt dependenter à sententia ferenda ad fiscum attinerent. Et quidem, quod attinet ad eam iuris infamiam, quæ non incurritur nisi lata sententia nullum põt esse dubiũ: quoniam cùm crimẽ ante latam sententiam remittatur, neq; progrediendum iam sit ad sententiam ferẽdam de crimine remisso, incursurus is delinquens iam non est infamiam ob illud crimen. Quòd verò attinet ad eam infamiam iuris, quæ talis erat, vt propter crimen commissum incursa iam esset independenter à sententia ferenda, idem quoq; dicendum videtur iuxta dispositionem eius legis, illam, s. censeri remissam & abolitam remisso à principe eo crimine ante latam sententiam de illo: quoniam per eam remissionem, qui ita deliquit restituitur ad statum ex parte principis, in quo ille erat ante delictum commissum. Additur in eadem *lege secunda.* Quando princeps post latam sententiam de aliquo crimine

crimine dicit, ſe illud remittere, aut pœnam illius, non id intelligere niſi de pœna corporali, ac proinde nec cenſeri remiſſam infamiam, neq; illi reſtituenda aut relinquenda eſſe bona fiſco adiudicata, niſi princeps exprimeret, vt redderentur ei delinquenti omnia ſua bona, aut niſi diceret, ſe reſtituere illum in priſtinum ſtatum: nam tunc infamia cenſeretur ab eo abolita, reddendaque illi eſſent omnia ſua bona, quæ apud fiſcum manerent in ſe aut in aliquo alio, in quo fiſcus factus eſſet locupletior, aut niſi aliud circa conſumpta & alienata princeps diſponeret, vt ſcilicet ei quoque redderentur. Tunc tamen videndum eſſet, an ea etiam concedi illi, maximè alienata, expediret aut liceret: & num recompenſa ijs eſſet facienda, ad quos ea bona legitimo deueniſſent titulo. Atque iuxta hæc lex illa 2. intelligere ac interpretari videtur diſpoſitiones iuris communis præcedente paragrapho relatas. Et iuxta hactenus dicta intelligenda ac exponenda eſt *lex 6. tit. 6. p. 7.* quo ad ea, quæ hac de re diſponit.

Lege quæ *tractatu 2. Diſp. 624.* dicta ſunt, quouſque reſtitutus in priſtinum ſtatum principis gratia, in maioratum, cuius fact⁹ fuerat incapax, ſuccedat: & quæ *tractatu præcedente Diſputatione* 48. copioſiùs dicta ſunt, atque hæc illis adiunge. Quando enim hæc ſcripſi, recordabar quidem me illa ſcripſiſſe, memoria tamen excidit me ea *Diſp.* 48. *citata* diſputaſſe, omnia tamen conſonant.

SVMMARIVM.

1. *Infamis infamia iuris & infamia facti excluditur ab omni dignitate obtinenda.*
2. *Licèt ſpurij ad dignitates promoueantur, quando non eſt competitor idoneus, qui cum iis de ea dignitate contendat, tamen infames infamia facti ad illas non ſunt admittendi: qui olim fuerint decuriones in vrbibus, & qui* regidores *modò in Hiſpania.*
3. *Si infamia ſit iuris aut facti notoria, inualida eſt electio ad dignitatem: & infamis qui ita ſe curat eligi peccat, & puniendus eſt. Quando verò quis iam in dignitate conſtitutus eſſet, & tum infamiam incurreret, tunc ſi infamia ſit iuris, amittit dignitatem: ſi verò infamia ſit facti, non ideo amittit dignitatem.*
4. *Quando dignitas eſt annexa alteri rei, cuius infamis incapax non eſſet propter infamiam, tunc neque per infamiam iuris amitteretur illa dignitas.*
5. *Officia, ſi publica ſint & aliquid authoritatis habeant, non poteſt infamis adire, nec etiam beneficia eccleſiaſtica: ſi verò ea ad authoritatem adminiſtrantis non ſpectant, infamis ab iis non excluditur.*

INFAMIA A QVIBVS EXCLVDAT inhabilemque infamem reddat.

DISPVT. II.

1 INfamis, nō ſolùm infamia iuris, ſed etiā infamia facti, (modo tamē hæc notabilis ac momenti ſit, quo ad id de eo agitur, vt *tract. 2. Diſ. 620. in reſponſione ad 2.* dictum eſt) excluditur ab omni dignitate obtinenda *l. 2. C. de dignitatib. lib. 12. l. vnica, C. de infamib. lib. 10. l. 7. tit. 6. part. 7. reg. infamibus de reg. iur. lib. 6.* cuius verba ſunt: *Infamibus portæ non pateant dignitatum.* Quid autem ſit dignitas *tract. 2. Diſp. 620. cit.* copioſè fuit à nobis explanatū. Quo in loco communi doctorum ſententia fusè oſtendimus, quando dignitas annexa eſt rei alicui, cuius infamis incapax non eſt, vt titulus marchionatus, ducatus, aut comitat⁹, vel iuriſdictio, bonis maioratus, quorum infamis non eſt incapax, ſæpe adiuncta ſunt, tunc infamiam non excludere ab ea dignitate annexa: cùm tamen excluderet, ſi per ſe, & non tanquam rei alteri annexæ, in illa eſſet ſuccedendum. Legas quæ ibi dicta ſunt. Ex eo autem quod ſpurij admittantur ad decurionatus dignitatem, quando non eſt competitor ad illam idoneus, qui cum ipſis de ea dignitate contendat, vt habetur *l. generaliter, §. ſpurios, ff. de decurionibus,* non ſequitur, infames, infamia facti admittendos eſſe ad dignitates qn̄ alij circa illas cū ipſis non contendunt. Quoniam licèt aliqui computent illegitimos inter infames infamia facti, vt *Diſput. 7.* dictum eſt, lōgè tn̄ verius eſt, illegitimos nō eſſe infames infamia facti, ſed ſolū eſſe incapaces ex diſpoſitione iuris, ad aliqua, non quidem ob ſuū crimen, ſed quòd geniti non ſint ex legitimo matrimonio, culpa in ipſorum generatione interueniente ex parte parētum ipſorum: neque ego in iure video aliam infamiam facti, quam eam, quæ poſita eſt in mala exiſtimatione de moribus alicuius, ſiue illa ortum habuerit ex moribus prauis alicuius à multis cognitis, conſpicientibus eos prauos mores aut indicia illorum, ſiue ex dicto iudicis, aut patris in teſtamēto, ſiue aliunde, & ſiue vera ſit ea exiſtimatio ſiue non. Quòd ſi incapacitas illa illegitimorum ad aliqua ex diſpoſitione iuris infamia eſſet appellanda, poti⁹ dicēda eſſet infamia iuris ad illa, quā infamia facti. Quo ad reliqua verò, atq; iuris diſpoſitione expreſſum nō eſt, eos eſſe incapaces, ſanè incapaces nō ſunt, ſed idonei reputātur, vt ad teſtimoniū ferendum, ad munus tabellionatus, ad dignitatem decurionatus, vt de dignitate decurionatus habetur, *l. generaliter, §. ſpurios, & l. ſpurij de decurionibus,* idemque eſt de reliquis, ad quæ incapaces redditi non reperiuntur iuris diſpoſitione, vt rectè hæc omnia affirmat Couar. *de pract. qq. c. 19. n. 6.* Neq; hanc ſententiam impedit, quòd meritò *§. ſpurius citato* ſit diſpoſitum, ſi competitor idoneus adſit, qui ſimul cum ſpurio dignitatem decurionatus obtinere contendat, præponendum eſſe legitimum ſpurio, vt ex parte hæc omnia *Diſput. 7.* dicta fuerunt: quoniam id ſancitum idcirco fuit, quod cæteris paribus, vt dignior anteferri legitimus ſpurio debeat, vtpote ſpurio dignior ac honorabilior. Porrò decuriones, de quibus *in eo titulo & C. de decurionib. 10.* eſt ſermo, erant, qui in ſingulis oppidis eligebantur, vt à conſilio regimini eſſent oppido, tanquam capita illius oppidum cum rectore ac iudice repræſentantia: quibus in hoc regno reſpondent illi, quos *regidores* vocant, & in Luſitania illi, quos vocant *vercadores,* qui annui eliguntur, annui etiam eligebantur in hoc regno, & eliguntur aliquibus locis illi, quos *regidores* vocant: in præcipuis tamen locis pretio dignitates illæ comparantur à Rege illas ementibus, & ſucceſſoribus ipſorum, illiſve in quos transferre eas volūt, modò tamen nominent ſucceſſorem viginti diebus ante ipſorum mortem. In alia autem longè diuerſa ſignificatione illi decuriones in exercitu dicebantur, qui in ducem militibus præficiebantur à denario illo numero decuriones nuncupati: illis verò hodie apud noſtros reſpondent, quos *cabos de eſquadra* in exercitu appellant.

Notant verò *Panor. c. ſuper eo de electione, & c. inter dilectos de exceſſib. prælat. Couar. de pract. qq. c. 19. num. 5. præſertim concluſ. 5. Greg. Lopez. l. 7. titul. 6. part. 7. gloſſa 1. & 2.* & alij quos citant. Si infamia ſit iuris aut facti notoria, inualidam eſſe electionem ad dignitatem, beneficium, aut officium, de quibus mox erit ſermo, *iuxta regulam infamibus de reg. iur. lib. 6. l. 2. C. de dignit. lib. 12. l. vnica, C. de infamib. lib. 10. & c. cum in cunctis de elect.* peccareque infamem, qui ita curat ſe eligi, aut id permitti, eaque de cauſa puniri, vt patet *l. qui vno, §. 1. 2. & 3. ff. de re mil. & l. 2. C. ſi ſeruus vel libert. ad decur. aſp. lib. 10.* Quando tamen, qui eligeretur, eſſet indignus, neque illius indignitas eſſet manifeſta, tunc non teneretur ille eam manifeſtare, vt cum Bart. & Ioan. de Platea ait Greg. Lopez. 3

glossa 1. citata in fine. Quando verò aliquis esset iam in dignitate, beneficio, aut officio, de quibus erit sermo, infamiamque incurrit: tunc, si infamia sit iuris, amittit dignitatem, beneficium, aut officium, iuxta *l. infam. C. de decur. libr.* 10. *l.* 7. *titul.* 6. *part.* 7. & alia iura citata, estque ab illis remouendus eo ipso, quòd talis infamia probata sufficienter sit. Ait verò Gregor. Lopez. *glossa* 2. *citata*, non amittere illa ipso facto, sed per sententiam, satisque id innuit *l.* 7. *citata*, tametsi Gregor. Lopez. addat, si infamia sit notoria, non valere, quæ is infamis exercet, ac proinde innuit cum aliis amittere illa ipso facto. Si verò infamia sit solùm facti, nō propterea is amittit dignitatem: beneficium, aut officium, vt colligitur apertè ex *c. super his de accusat.* & affirmant doctores citati. Ait bene Couar. *conclusi.* 5. *citata*, cum plerisque aliis, quos citat: Si infamis eligatur ad dignitatem aut officium, de quibus erit sermo, aut postquam illud obtinuit infamiam iuris incurrit, & si tolleretur, tunc acta per illum valida esse, iuxta *l. Barbatius, ff. de offic. præsid.* Quia satis ad id est, electum ad id fuisse, licèt titulus fuerit inualidus, aut ex titulo antea valido obtinuisse munus in quo toleratur, postquam illud infamia omisit ob communem errorem, vt valida sint, quæ in eo munere exercet. Inualida tamen essent, si absque titulo, etiam inualido, munus exercuisset, vt idem autor cum aliis rectè affirmat.

4 Quando dignitas esset annexa alteri rei, cuius infamis incapax non esset propter infamiam, vt titulus ducatus, marchionat⁹, comitatus, & iurisdictio, annexa sunt bonis maioratus, iuxta ea quæ *in principio huius disputationis & tractatu* 2. *Disputat.* 620. dicta sunt, tunc neque per infamiam iuris amitteretur ea dignitas: sicut neque ipsa bona maioratus per eandem infamiam amittuntur, nisi aliud habeat annexum, ratione cuius amittantur ad quod sanè attendisse non videtur Gregor. Lopez. *glossa* 2. *citata*.

5 Quod ad officia attinet, quæ dignitates nō sunt, est distinguendum, quoniam si publica sunt, & honoris ac autoritatis aliquid habent, vt sunt officium iudicis, assessoris iudici, postulantis, seu patrocinantis in iudicio pro aliquo, tabellionis autoritate publica, quamuis non sint de numero eorum, quos regios, seu *del numero*, vocant, idem de illis est dicēdum, quod de dignitatibus est dictum, ab illis scilicet eodem modo reiici infames, quo à dignitatibus. Atque idem propter eandem rationem est dicendum de beneficiis ecclesiasticis, quæ dignitates nō sunt: si verò officia ad honorem & autoritatem ea administrantis non pertinent, & præsertim si ad onus illa administrantium pertinent, in bonumque commune cedat eorum administratio, tunc ab eis infames non excluduntur. Item si munera publica non sint, vt si quis iudex arbiter à partibus ipsis earum electione cōstituatur, tunc ab eis munerib⁹ infames similiter non excluduntur. Et quoniam hæc in particulari suis in locis sunt à nobis explicanda, explicandumque item est suis propriis in locis à quibus aliis infames excludantur, aut minus idonei reputētur, ea de causa non plura hac de re hoc loco dico. Interim legas *legem* 7. *citatam*, & iura quæ Gregor. Lopez. ibi citat. Ea lex statuit, infames non excludi ab officio tutoris testamentarij, & à contrario sensu à parte docet excludi à munere tutoris legitimi ac datiui. Contrarium verò refert ibi Gregorius Lopez. ex Bart. & Bald. esse scilicet eos posse etiam legitimos & datiuos tutores, quando illi, quorum constituuntur tutores, non sunt nobiles altiorisque multum notæ comparatione talium tutorum.

SVMMARIVM.

1. *Iniuria est duplex, latè sumpta & pressè. Iniuria latè sumpta est omne quod contra ius fit: pressè sumpta est, prout præiudicat iuri circa bona honoris & famæ præcisè.*
2. *Quando alicui alapa iniustè impingitur vel simile quid fit, tunc duplex ei fit iniuria, vna contraria iustitiæ commutatiuæ circa bona corporis, vel externa: altera circa bona honoris & famæ, & tunc duplex actio intentari potest.*
3. *Iniuria seu iniustitia circa bona honoris & famæ interdum fit solo actu interno eius, qui illam re ipsa infert.*

DE INIVRIA IVSTITIÆ COMMVtatiuæ circa bona honoris & famæ contraria: & quæ sub se contineat.

DISPVT. 12.

EXplicata infamia, contraria obiecta iustitiæ commutatiuæ circa bona honoris & famæ, dicendum consequenter est de vitio in genere eidem iustitiæ commutatiuæ circa bona honoris & famæ contrario, & de partibus, quas id vitium sub se continet.

Tractatu præcedente Disput. 40. cum Vlpiano *l.* 1. *ff. de iniuriis*, & aliis iuribus ibi citatis, duplicem iniuriam distinximus. Vnam latè sumptam, prout id iniuria dicitur, quod non iure seu contra ius alicuius fit. Et hoc modo quicquid fit in præiudicium cuiuscunque iuris alicuius, siue sit circa bona illius externa, siue bona corporis aut personæ illi coniunctæ, siue circa bona honoris & famæ, iniuria dicitur. Atque iniuria hoc modo sumpta, idem est cum iniustitia latè sumpta, prout iustitiæ in genere contrariatur. Alio modo sumitur iniuria pressè, prout præiudicat iuri, præcisè circa bona honoris & famæ. Atque hoc modo sumpta, appellatur ab Vlpiano contumelia, sumpto latè vocabulo, prout contumelia id omne dicitur, quòd præiudicat honori aut famæ. Quando autem ea contumelia fit contra ius alicuius, atque adeò iniustè, est iniuria contraria iustitiæ commutatiuæ circa bona honoris & famæ: in eaque iniuria cernitur iniustitia commutatiuæ iustitiæ circa bona honoris & famæ contraria, de qua sola in hoc tractatu est nobis sermo, tanquam de propria huius tractatus. Quæ omnia *Disp.* 40. *citata* copiosè explanata sunt, eaque de causa summatim illa hoc loco refero. 1

Ibidem diximus, quando cum iniuria seu iniustitia circa bona externa aut corporis, in personāve circa honorem & famam, vt quando alapa iniustè impingitur, fuste ignominiosè quis percutitur, per vim & contumeliosè auferuntur ab eo bona externa, & in aliis similibus euentibus, tunc duplicem iniuriam seu iniustitiam simul interuenire, vnam contrariam iustitiæ commutatiuæ circa bona corporis aut circa bona externa, & alteram specie distinctam, propriamque huius tractatus, contrariamque iustitiæ commutatiuæ circa bona honoris & famæ: duplicemque proinde competere tunc actionem, vt Vlpianus & alij iurisconsulti rectè docent, siue seorsim duæ illæ actiones intententur, siue simul vna coniunctim cum altera, aut in consequentiam alterius, vt ibidem explanatum comprobatumque fuit. Coacti verò fuimus eo in loco (propter rationem ibi redditam multa in genere tradere de iniuria propria huic tractatui, quatenus coniuncta esse solet cum iniuria seu iniustitia circa bona corporis, vt explicaremus pœnas, quibus puniri debeant corporales iniuriæ, quæ infra mortem fiunt. 2

Vnde,

Vnde, quæ eo in loco diximus, multo nos onere in hoc tractatu leuabunt.

Iniuria seu iniustitia, iustitiæ commutatiuę, circa bona honoris & famæ contraria, interdum fit solo actu interno eius, qui illam re ipsa infert, vt quando temerariè iudicat aut suspicatur malum aliquod de aliquo: eo enim ipso iniuriam re ipsa illi infert eo solo actu interno circa famam ac existimationem, quæ de illo haberi debet: aut quando immeritò illum actu interno despicit. Et quoniam forum externum de actibus internis non iudicat, neque eos punit, eo quòd noti exeriùs non sint, neque in eo tribunali probari posſint, neque pacem & tranquillitatem publicam perturbent aut impediant, idcirco iuriſconſulti de eis nō loquuntur. Quia tamē nos forum internum & externum explicamus, de iudicio etiam temerario hoc loco tanquam in sua propria sede dicimus: est enim iniuria seu iniustitia, commutatiuæ iustitiæ circa bona honoris, & famæ contraria. Interdum verò iniuria seu iniustitia iustitiæ commutatiuæ circa bona honoris & famæ contraria fit actu externo: idque aliquando facto, vt quando alapa impingitur alicui, vel fuste ignominiosè percutitur: & aliquando signis, vt verbis, voce, aut scripto aliquid ignominiosum aut infamans significantibus: atque quando id scripto fit, id signum libellus infamatorius nuncupatur: alia etiam signa ignominiosa ac infamantia fiunt nutibus, & etiam rebus aliis infame aliquid significantibus, vt quando cornua alicui pro foribus appenduntur in signum, quòd aliquis vxore illius sit abusus. Voluntas autem seu consensus internus, aliquid tale efficiendi, etiam si ad actum externum non deueniatur, erit peccatum internum iustitiæ commutatiuæ circa bona honoris & famæ, eiusdē speciei cū eodē consensu, si actus externus ex illo esset sequutus: sicut consensus internus in furtum aut in homicidium peccata interna sunt furti aut homicidij, eiusdem rationis & speciei, ac si furtum aut homicidium haberent adiunctum.

Iniuriam presſè, quæ ad hunc quartum tractatum spectat, diuiſimus *Disput.* 40. *citata* in atrocem seu grauem, & in non atrocem seu leuem: & quid vtraque sit, & ex quibus capitibus expendendum sit, num iniuria atrox sit ac grauis, ibi copiosè explicabimus.

SVMMARIVM.

1. *Sicut in detractione, quæ fit verbo aut scripto, iniustè fama proximi læditur: sic actus intellectus, quibus temerariè concipimus sinistrum quid de proximo, habent se instar actuum externorum, cōparatione actuū voluntatis, quib. illos imperamus: & sunt contra iustitiam commutatiuam.*
2. *Quemadmodum peccatum non in intellectu sed in voluntate consistit ac consummatur: sic licèt cogitationes peruersæ in mente oriantur, & tamen voluntas deliberato consensu non acquiescit, non incurritur peccatum.*
3. *Quamdiu res adhuc in intellectu peragitur, voluntate nondum præbente assensum, non est cur timeatur culpa lethalis temerarij iudicij.*
4. *Viri timorati raro incidunt in culpam lethalem temerarij iudicij, quia non perueniunt ad consensum, vel si repentinus aduenit consensus, non est deliberatus, ac sufficiens ad culpam lethalem.*

IVDICIVM TEMERARIVM, HOC est, sine sufficientibus ad id indiciis conceptum, cuius speciei vitij sit actus. Et quando de re graui non sit culpa lethalis, vel quod nō consenserit voluntas vel quod non cum tanta consenserit deliberatione, quanta ad culpam lethalem requiritur. Et multo magis idem de temeraria in re graui suspicione.

DISPVT. 13.

ORdiendum nobis est ab actu interno, in quo solo, sine ordine ad actum externum, quem imperet aut pro obiecto habeat, cernitur ratio iniustitię, cōmutatiuæ circa bona honoris & famæ contrariæ, nempe à iudicio ac suspicione temerariis mereque internis. 1
Quo loco obserua sicut detractione, quæ fit verbo aut scripto, tanquā actibus externis à voluntate imperatis ac elicitis, iniustè lęditur fama proximi, quatenus eis in causa iniustè sumus, vt alij de eis proximis sinistrā habeant opinionē. id de illis concipiendo, ꝙ nostra detractione asserimꝰ: estq; tunc detractio ipsa, verbo aut scripto facta, actꝰ externꝰ eius vitii cōtra iustitiā circa bona honoris & famæ proximi, actusq; voluntatis, quo detractionē imperamus, aut quo detrahere, in posterū statuimus, vel quo vellemus detrahere, si adesset aliquis, cui sinistrū quid de proximo diceremꝰ, est actus internus eiusdē vitii, pro obiecto immediato habens actus externos detractionis elicitos aut volitos: non secus atq; in furto, homicidio, & in aliis vitiis similiter distinguūtur actꝰ interni & externi eius vitij, internisq; actus pro obiecto immediato habent externos actus, vt 1.2. copiosé explanauimus: sic in re proposita actus intellectus, quibꝰ temerariè concipimꝰ aut suspiciamur sinistrū aliquid de proximo, habent se instar actuū externorū, comparatione, actuū voluntatis, quibꝰ illos imperamꝰ, aut eos voluntariè non cōprimimus & à nobis arcemus: sunt n. illi actus intellectꝰ iniuriosi proximis quo ad famam seu existimationē, quam de illis habere debemus, atq; adeò sunt cōtra iustitiam cōmutatiuam circa bona honoris & famę illorū, non minꝰ quàm detractio externa, qua causa iniusta, sumus, vt aliquis alius sinistrū de eisdem proximis concipiat, in quo fama seu existimatio, quā de illis habere debebat, similiter læditur. Atq; vt hæc melius intelligas, obserua, quemadmodū virtutis studiositatis, & fidei, vt in hac 2.2. *q.* 4. *a.* 3. *& in Concord. q.* 14. *a.* 12. *disp.* 8. dicebamus, quo ad actus imperantes, & habitus illis actibꝰ imperantibꝰ respondētes (quo ad quos, ēt fides est virtus moralis, bonitatemq; moralem habet) resident in voluntate: quo ad actus verò speculādi ac statuendi qn̄ & quomodo oportet, & quo ad actus credendi, assentiendive reuelatis, qui actꝰ imperati sunt, & respondent actibꝰ externis aliarū virtutū, resident in intellectu, participantq; hi actꝰ intellectus, vt boni moraliter sint, ab actibꝰ voluntatis, quibus imperantur: habetq; fidei actus vlteriorem aliū actum externum à voluntate ēt imperatum, quo exterius fidei aut verbo aut scripto cōfitemur: ita vitium, quo temere iudicamus aut suspicamur sinistrè de proximo, habet in voluntate actū elicitum, quo actus illos malos ac iniustos intellectus imperamus, aut omiſsionē voluntariam actus voluntatis, quo illos eosdē malos actus intellectus cohibeamꝰ ac abiiciamus, vt tenemur, & insuper habet actū externum vlterius à voluntate imperatum, quo iudiciū temerariū intellectus exprimimus, id ipsum verbo aut scripto exterius iudicando, ꝙ intellectu cōcipimus ac iudicamus. Hic aūt actus quatenus causa esse pōt, vt qui id audiūt, idem de proximo concipiant ac iudicent, ad detractionis vitium iam spectat, quatenus eo de fama & existimatione proximi apud audientes iniustè detrahimus: iudicio verò interno nostri intellectus solúm nos ipsi de æstimatione, quā de proximo habere debebamus, detrahimus, quatenus aliter iniustè de eo cōcipimus, quā par erat ac tenebamur. Hinc existimo, iudicium temerariū eiusdem speciei esse cum vitio detractionis, imò verò esse partem quandam eius vitii latè sumpti, vt comprehēdit detractionem, qua apud alios detrahimus de existimatione proximi, & detractionem, qua apud

 nosmet-

nosmetipsos detrahim⁹ de existimatione, quam de illo habere debebam⁹: consentitq; B. Iacob. *c.* 4. *suæ canonicæ* in testimonio, q; *Disp.* 16. *in calce conclus.* 1. referemus. In vitiis itaq; & virtutib⁹ voluntatis, quo ad actus imperantes, attendendū est, quos act⁹ imperent atq; habeant pro immediato obiecto, num s. potentiarū externarū, an verò act⁹ intellectus & aliarū viriū internarum: qñ enim imperant actus potentiarū externarū, distinguimus in eis vitiis ac virtutibus actus internos & externos: qñ verò imperant act⁹ intellectus & aliarū viriū internarū, nō distinguim⁹ actus internos & externos eorū vitiorum ac virtutū, vt in virtute studiositatis, in fide, & infidelitate, & in vitio, quo temerariè iudicam⁹, aut suspicamur aliqd de proximo, sed distinguim⁹ actus imperantes & imperatos eius vitij aut virtutis: eo quod imperati (qui externis in aliis virtuti-
2 bus & vitiis respondent) interni etiam sint, sicut & actus imperantes. Hoc ita constituto. Quod ad temerarium iudicium suspicionemq; temerariam attinet, prę oculis mentis est ante omnia habendum, quòd cùm culpa ac peccatū, non in intellectu, sed in voluntate, in qua formaliter est ratio volūtarij, cōsistat ad cōsummetur, quemadmodū in hac 2. 2. *q.* 11. *a.* 2 dicebamus, estò se offerant intellectui tanquam veræ cogitationes fidei catholicæ contrariæ cum rationib⁹ ac inductiuis mentem inclinantib⁹, eas cogitationes veras esse, interim tñ dum voluntas non cōsentit plenè deliberato cōsensu statuens eas sequi, eisve adhærere, aut plenè deliberato cōsensu statuens habere vt falsas, aut saltē vt dubias, & minime certas, cōtrarias fidei veritati, nō incurri peccatū hæresis, tametsi interuenire possit culpa venialis in illis cogitationibus fidei catholicæ cōtrariis reprimēdis, expellendis, ac auertendis: ita in re proposita, estò se intellectui offerat tanq̃ vera sinistra ac temeraria (hoc est, sine indiciis seu rationibus sufficientib⁹ ad id merito sibi persuadendū) cogitatio de proximo cum indiciis seu coniecturis inclinantibus intellectum ad assensum, quibus sibi persuadere videtur id ita habere: interim tñ dum volūtas cōsensu plenè deliberato non cōsentit cum intellectu, id cū illo statuens ac acceptās tanquam determinatè verum: non interuenit lethalis culpa iudicii temerarii, sed vel nulla interuenit culpa, si statim atq; attendere debet sinistrā ac temerariam esse eam cogitationē, eam reprimere conetur ac auertere rationibus in contrariū, atq; dissensu, aut diuertēdo ad aliā cogitationē: quippe cum nondū cogitatio illa fines egrediatur tentationis, cui sine mora culpabili facta sit competens resistentia voluntatis: vel si aliqua interuenit culpa in negligentia voluntaria ac culpabili volūtatis in expellenda ac superanda ea tentatione ac cogitatione ꝓximo nociuam quo ad famam illius & honorem, illa erit culpa solū venialis. Hæc verò multo magis locum habent in suspicione temeraria, interim dum in ea voluntas cum intellectu consensu plenè deliberato non cosentit, sed vel statim ac voluntaria esse incipit, illā volūtas conatur reprimere aut auertere, vel solū est negligēs in illa reprimēda ac auertēda.

3 Hinc primò colligo, quādiu res peragitur solùm intellectu voluntate nondū præbente consensum, neq; statuente ac amplectente illud simul cum intellectu, non esse cur timeatur culpa lethalis iudicij temerarij, esto negligentia aliqua sit reprimendi ac expellendi indicium temerarium, quod se offert & est in intellectu, idq; quamuis materia sit grauis multoq; magis id locū habere in suspicione.

4 Colligo secundò, viros timoratos rarò incidere in culpam lethalem iudicij temerarij, estó sæpe patiantur eiusmodi sinistras cogitationes. Ratio aūt est, quoniam vel non perueniunt ad cōsensum voluntatis, vel certè si repentinus aliquis adsit cōsensus, non est plenè deliberat⁹ ac sufficiens ad culpam lethalem, estò res, de qua est ea cogitatio, grauis sit. Vnde hæc regula videtur statuenda. Quando timorati, præsertim scrupulosi, eiusmodi cogitationes sinistras de proximis suis patiātur, & dubitant, an lethaliter peccauerint, interrogandi sunt, an si tunc aduerterent, illud esse iudicium temerarium ac peccatum, deliberatè voluntate consentirent. Quod si neganter respondeant, censendum est, nō peccasse lethaliter: quoniam vel nullus adfuit voluntatis consensus, sed res peracta est solùm intellectu, dæmone suggerente & acuente eas cogitationes, non secus atque quando, Deo id permittente, excitat similes blaphemiæ cogitationes aut sinistras cogitationes aduersus fidem, inquibus rarissimè est cōsensus deliberatus, vel scrupulis molestat timoratas animas, vt eas his omnibus viis ad amaritudinem perducat, pacem animæ perturbet, suauitatē Spiritus sancti impediat, & deuotionem ac progressum in virtutibus: vel certè, si aliquis repentinus adfuit consensus voluntatis, is non fuit plenè deliberatus ac sufficiēs ad culpam lethalem, estò res, de qua est ea cogitatio, grauis sit. Facilius verò in hac materia, quā in aliis, euenire potest cōsensus voluntatis non plenè deliberatus propter assuetudinem iudicandi intellectu de rebus oblatis, voluntate applicante potentiam intellectus, & concurrente suo imperio cum illa adiudicata. Vnde, vt bene notat Sotus *de iust. q.* 4. *art.* 3. quando aliquis contemplatione aut recordatione rei alicuius quasi rapitur ad sinistre de ea iudicandum, non est cur lethalem timeat culpam: eo quòd desit consensus plene deliberatus, qualis in materia hac ad culpam lethalem est necessarius. Quo loco obserua diabolum solere vexare valde, inquietosque reddere, atque perducere ad amaritudinem multos timoratos ac scrupulosos, offerendo illis sinistras cogitationes de suis proximis, statimque concutiendo ipsorum conscientias timore vano, quod in temerarium iudicium consenserint, peccauerintq; lethaliter, & quod necesse illis sit ipsos de ea re confiteri. Cum tamen diaboli intentum sit, pacem illorum turbare, ad amaritudinemque illos perducere, vt inquieti & amari, eiusmodique cogitationibus ac solicitudinibus implicati, deuotionem ac attentionem ad spiritualia amittant, illis non insistant, & vt quando illis insistunt, insipida illis reddantur, minoremque ad illa habeant applicationem. Quare curandum est, consciētias illorū iuxta regulam propositam sedare, eisque persuadere, ea in re nullam esse culpam lethalē, sed id totum suggestionem esse diaboli, vt eos perturbet: & vt, quæ cōmemorata sunt, aduersus ipsos obtineat. Quando autem sibi confessarius persuaserit in eiusmodi sinistris cogitationibus non interuenire culpam lethalem, optimum consilium sæpe erit præcipere eis, qui de illis confitentur, vt eis de reb⁹ nec secum nec cum quocunque alio confiteātur, estò diabolus vano eo timore perstrepat. Interdum etiam sanum consilium est, confessiones de eis rebus ex illis audire, atque si aliud, non confiteantur, quod absolutione indigeat, mittere illos absque absolutione ad sacram sumendam Eucharistiam: quoniam interdum ita meliùs sedantur ipsorum conscientiæ, audacioresque fiunt ad eiusmodi vanos timores superandos, dum vident confessarios, auditis eiusmodi scrupulis, eos paruipendere, mittereque eos ad sacram Eucharistiam absque absolutione sumendam.

SVMMARIVM.

1. *Aliud est timere aliquid sinistrum de proximo, aliud verò statuere sinistrum aliquid de proximo: timere licet, statuere non licet. Varia exempla ad id probandum:*
2. *Timere licet ad remedium adhibendum, quod & aliquādo necessarium est: nimietas tamen eo in genere est vitanda.*

ADPRV-

AD PRVDENTEM CAVTELAM QVOVSque vereri, inquirere intellectu, aut etiam exterius, expenderéq; culpas aliorum liceat, absque temerario iudicio, & absque temeraria suspicione.

DISPVT. 14.

Illud etiam ante mentis oculos in re hac de iudicio & suspicione temerariis est habendum, quod D.Th. *in hac 2.2.q.60.art.4.ad 3.* Caiet. *ibi*, Sotus 3. *de iust.q.4.ar.4.ad 3.* & Dd. cõmuniter obseruant. Nempe aliud esse, timere aliqd sinistrum de proximo ad damna vitanda, quę inde possent sequi, aut ad remedium vel medicinã adhibendam, ẽt culpam, si qua interuenisset, puniendo: aliud verò statuere ac iudicare sinistrum aliquid de proximo. Sæpe enim qñ nefas temeritasq;
1 esset, statuere ac iudicare aliquid tale de proximo, eo ꝙ sufficientia indicia nõ essent ad id iudicandũ, fas atq; prudentia erit id timere aut (vt D.Th. ait) id supponere ac si esset, ad damna vitanda, aut ad medicinã vel remediũ adhibendũ. Imò v. fas erit expendere, inquirere, & examinare indicia, & quãtũ probabilitatis sit id esse aut nõ esse: modò tñ nihil temere statuatur ac definiatur, seu iudicetur, sed solùm inquirantur & expendantur indicia, expendaturq; probabilitas, quæ iuxta ea indicia est, id esse aut non esse, vt damna vitentur, aut vt remedium, vel medicina, debitaq; pœna adhibeantur. Exempla rem hanc elucidabunt.

Vides hominem, cui⁹ habitus atq; aspectus, verba, aut opera, indicium seu inductiuũ ingerunt licèt leue, suspicandi, ne fortè sit fur: sanè tunc, quãuis nefas sit iudicare, illũ esse furẽ: fas tñ atq; prudẽtia est, timere ne fortè fur sit, eaque de causa fas est, eum in domo tua non recipere, aut marsupium in loco tutiori collocare. Imò etiã nullũ indiciũ ac inductiuũ videas, vnde suspicari possis, illum furem esse, prudentia est accipere marsupium, illudq; in secretiori ac tutiori loco reponere, ne fortè sit fur.

Item habes filiam aut vxorem: sanè quamuis fas non sit iudicare ac statuere sinistrum aliquid de illa aut de proximo tuo, dũ nõ adsunt aperta sufficientiáve indicia, quę id oĩno ꝑsuadeant: fas tñ tibi est, prohibere ac impedire colloquiũ illi⁹ cũ aliquo, nõ solũ qñ aliquod est indiciũ, licèt leue, mali alicui⁹, sed ẽt qñ nullũ est tale indiciũ: prudenter timendo ac præcauendo mala, quę inde possent euenire. Tãtus tñ esse potest excessus in vxore prohibenda & in præcauendo mala, vt si nõ temerariũ iudiciũ, zel⁹ tñ nimi⁹ atq; indiscret⁹, timorq; inordinatus, cũ iniuria ac grauamine iniusto miseræ ac innocẽtis vxoris, posset facilè interuenire. Aliud accipe exemplũ: Est pater, aut materfamilias, aut alius, cui cura aliquorũ incũbit, inuenit furtũ aut aliud delictum ab illis cõmissum: fas illi est indiciis inquirere, quis illud cõmiserit, indiciaq; expendendo iudicare, nõ quidẽ absolute hũc vel illũ id cõmisisse, qñ indicia ad id nõ sunt sufficientia, sed quantũ probabilitatis verisimilitudinisq; sit, hunc vel illũ id cõmisisse vt tandẽ rei veritas quoad fieri possit, inueniatur, damnumq; resarciatur, & malefactor puniatur in ipsius & in aliorũ bonũ, ne iterum quid simile fiat, omnesq;, qui ipsius curæ subsunt, in officio cõtineantur. Imò v. fas aliqñ erit, obiicere id delictũ ei de quo verisimilitudo sit illud commisisse, ipsũ interrogando, quasi illud cõmiserit, aut illũ arguendo, quasi illud cõmiserit: id ꝙ absq; mendacio fieri optimè põt, nihil incertũ asserendo, sed colloquendo cũ illo in modũ supponentis, eũ id delictũ cõmisisse, vt ea via melius veritas pateflat. Quo loco obserua, sicut iudex, dũ res est dubia, nõ potest punire eum, de quo est veri similitudo, id delictum cõmisisse, pęna ordinaria: nihilominus, si sint aliqua vrgentia indicia põt illum torquere, si delictum dignum sit vt ad torturam deueniatur, aut imponere illi purgationẽ, vel pœnam arbitrariam, pro quantitate verisimilitudinis, & qualitate ac grauitate delicti: ita prælatus, paterfamilias, & alij, quib⁹ cura aliquorum incumbit, dum verisimilitudo est, aliquem sibi subditorum commisisse aliquod delictum, potest illum arguere ac reprehendere, obiiciendo illi quantitatem verisimilitudinis, quæ est, ipsum id delictum cõmisisse: quin & aliquam pœnam poterit illi aliquando imponere: eaq; de causa illi prohibere aliquid, tum in cautelam, tum etiam interdum in pœnam arbitrariam, prout recta ratio reiq; circumstantię id efflagitauerint. Hoc autẽ intelligo, nõ solum qñ constat aliquid esse delictum, & nõ esse certum, quis illud commiserit, sed etiam qñ constat aliquem fecisse aliquid, quod speciem habet mali, nec omnino constat esse delictum, sunt tamen indicia ac verisimilitudo id esse delictum, vt si subditus loquatur aut inueniatur cum muliere, ita vt non leuia indicia sint id esse in malam partem. Hoc autem dico propter Caiet. vbi suprà, qui contrarium videtur asserere.

Alia subiiciamus exempla: Es tu priuata persona ex quo aliquid furto est acceptum. Fas tibi est, vt ꝙ tuum est, recuperes, indiciis inuestigare ac inquirere, quis illud furto acceperit. Et quãuis nefas tibi sit, absolutè iudicare ac statuere, quis id furtum commiserit, interim dum nõ sufficientia indicia, quę prudentis arbitrio id omnino persuadeant: fas tamen tibi est, expendere ac iudicare, quantum probabilitatis ac verisimilitudinis ex indiciis sit, hunc vel illum id furtum commisisse, vt quod tuum est, recuperes, delictumq; si opus sit, in cõmune bonum, iustamq; tuam vindictam, puniatur.

Item habes famulum, qui curam habet emendi tibi & familiæ necessaria, aut expendendi multam pecuniæ quantitatem: qua in re, si velit, & propriã poterit onerare conscientiam, & tibi multum surripere. Quamuis nefas tibi sit, interim dum prudẽtis arbitrio non sunt ad id sufficientia indicia, absolutè iudicare, illum aliquid tibi surripere; fas tamen tibi est, vereri ne aliquid tibi surripiat, atq; ad id sciendum debitas moderatas adhibere cautelas, exigendo rationem ab illo, & si quid carius emptum attulerit, rationem exigendo cur tanto pretio emptũ sit, atq; ab aliis interrogando aliqua, vnde rei veritas constare possit: modò tamen adhibita ea prudentia id fiat, vt famulus is coram aliis non infametur, qui tuis interrogationibus existiment illum furem esse, aut te credere, vehementerve vereri illum furem esse.

Itẽ habes subditos, quorum mores ad te spectat corrigere, & circa illos vigilare, ne quid inordinatè efficiant. Fas sanè tibi est vigilare, & vereri illorum facta, ne aliquid sinistrum committant. Atq; 2
ad indicia attendere, & ex illis conficere ac iudicare, quantum probabilitatis ac verisimilitudinis sit illos aliquid mali commisisse, quod corrigas. Imò priuatæ etiam personæ in bonum spirituale sui proximi, vt malum impediat, ipsumque è peccato eruat, dum aliquid videt, quod speciem habet mali, aut indicia aliqua ipsi occurrunt peccati proximi, fas ei, est, ad illa attendere, ex illisque iudicare, quantum verisimilitudinis sit ac probabilitatis peccati alicuius, vt proximum corrigat, aut vt malum, quod alteri inde sequitur, impediat. Cauere tamen debet, ne aliquid temere absolutè, iudicet ac statuat. Ratio autem horum omnium, est, quoniam hæc non sunt temere iudicare, sed prudenter damna propria aut proximorum timere, illisque velle remedium aut medicinam prudenter, viaque iusta adhibere quod non solùm licet, sed etiam aliquando est expedientissimum, quin, & necessarium, vt id fiat. Semper tamen nimietas est vitanda, & curandum, ne dum bonum intenditur, maius malum

sequatur. Atq; erga subditos sic progredi ac vigilãtes esse debent superiores, ad impedienda, inquirenda, præcauenda & punienda mala, ne nimia vigilantia, & nimia suspicio ac cautela, famæ subditorum immeritò deroget, eosque ad nimiam amaritudinem ac perturbationem facilè adducat, occasioque nimietate sua sit, vt dum cauere ac corrigere vult mala, maiora inde mala sequantur.

SVMMARIVM.

1. *Quatuor sunt gradus ex parte intellectus in iudice comparatione sententiæ ferendæ, qui omnes sunt infra euidentem cognitionem, sub cognitione euidente id etiam comprehendendo, quod euidens est sensu. Primus gradus est dubietas, quando intellectus iudicis est anceps, in neutram partem se inclinando: secundus suspicio, quando iam intellectus in alteram partem inclinat propter indicia & inductiua, licèt valdè debiliter: tertius est opinio, quando iudex propter inductiua maiora sibi iam persuadet alteram partem: nec tamen firmiter, sed adhuc dubius: quartus gradus credulitas est, quando propter indicia tam firmiter adhæret, vt amplius non dubitet.*
2. *Quando credulitas ab opinione distinguatur.*
3. *Quando hi tres gradus inter se distinguantur.*
4. *Minora inductiua requiruntur ad non temere suspicandum, quàm ad non temere opinandum.*
5. *Credulitas & opinio vel suspicio duplex est, temeraria & rationalis.*
6. *Præsumptio est existimatio ex indiciis, inductiuis de re, quæ neque in se est euidens existimanti de illa, neque est illi plenè probata testibus, neque reus legitimè est eam confessus.*
7. *Præsumptio duplex, rationabilis & irrationabilis: item rationabilis in leuem, in vehementem, & violentam diuiditur, quid sit leuis, vehemens, ac violenta præsumptio.*
8. *Quomodo hic differat præsumptio à suspicione.*
9. *Præsumptio rationabilis latè sumpta diuiditur in præsumptionem iuris & in præsumptionem hominis.*
10. *Præsumptio iuris subdiuiditur in eam, quæ dicitur præsumptio iuris de iure, & in eam quæ dicitur iuris tantùm.*
11. *Quid sit præsumptio hominis.*
12. *Quo grauius crimen est, maiorique pœna puniendum, eo præsumptio maior esse debet, & indicia vehementiora, vt præsumptio violenta censeatur.*
13. *Maior præsumptio requiritur ad aliquem damnandum criminaliter, quàm ad damnandum ciuiliter, id alteri adiudicando, de quo inter eos est contentio.*
14. *Vna præsumptio eneruat aliam, quæ erit in contrarium.*
15. *Indicia iuuant se inuicem.*
16. *Datur laditudo in leui præsumptione, vehementi, & violenta.*
17. *Potest quis ex parte intellectus, concurrente consensu voluntatis in existimando de aliquo quod famæ illius præiudicet, se habere, vt dubitet primò de bonitate aut de aliqua bona qualitate illius, neutri parti adhuc inclinando.*
18. *Potest esse ita affectus, vt assentiatur alteri parti, non tamen firmiter, sed adhuc hæsitans.*
19. *Vel potest esse affectus ita, vt sine hæsitatione vlla alteri parti assentiatur.*

VARII GRADVS DISTINGVVNTVR quibus iudex circa existimationem de delicto ex indiciis & probationibus potest esse affectus ad iudiciũ publicum sententiamq; ferendam: & quando in illis erit temeritas, quando non item. Varij etiam alij gradus distinguuntur à theologis in priuatis hominibus ad iudicium priuatum: & quando in illis erit temeritas, & quando non erit.

DISPVT. 15.

1 DEinde in lucem eorum, quæ dicenda sunt, varij gradus existimationis de aliqua re ob indicia & inductiua, quæ ad id sunt, distinguuntur; idque in singulis esse poterit temeritas, si prudentis arbitrio indicia & inductiua ad eum existimationis gradum sufficientia non sint: & poterit nulla esse temeritas, si ad eum existimationis gradũ sufficientia sint. Et quoniam distinctio graduum hac de re, quę à iurisperitis ad iudicium publicum sententiámve publicam ferendam adhibetur, lucem afferre potest ad ea, quæ de iudicio priuato (de quo solo nobis hoc loco est sermo) dicenda sunt, ab illa ordiemur, deinde verò distinctionem theologorum subiiciemus.

Iurisperiti cùm Bart. *l. admonendi. ff. de iureiur. à n.15.* quatuor quasi gradus ex parte intellectus, non excludendo voluntatis imperium ac consensum, distinguunt in iudice comparatione sententiæ ferendæ: qui omnes sunt infra sententiam, hoc est, 2 infra euidentem cognitionem sub cognitione euidente comprehendendo id etiam, quod euidens est sensu. Quo pacto dicimus eum, qui testificatur se vidisse aliquid, testificari ex scientia: quoniam, quod vidit, euidens illi est pervisum. Dicimus etiã, eum, qui testificatur, se audiuisse hæresim aut blasphemiam, ex ore alicuius, testificari etiam ex scientia: quoniam, quod audiuit ex ore illius, euidens ipsi est per auditum illum id dixisse. Eum verò, qui ex ore alicuius audiuit quendam tertium aliquid mali fecisse, non dicimus testificari ex scientia malum, quòd is tertius fecit, sed ex auditu: quoniam ex eo, quòd id ipse audierit, non est ipsi euidens, illum tertium id malum fecisse. Infra scientiam ergo ita latè sumptam distinguũt iurisperiti cũ Bart. quatuor gradus ex parte intellectus à iudice comparatione sẽtẽtiæ ferendæ, quos appellant dubietatem, suspicionem, opinionem, & credulitatem.

Primus gradus, hoc est, *dubietas*, est, quando intellectus iudicis est anceps, neutram in partem se inclinando. Ad quod necessarium non est interuenire probationem aliquam. Statim enim atque actor aliquid opponit, & reus illud negat, incipit iudex dubitare quousq; indicia inductiuaq; adsint, quæ ipsum in alteram partem inclinent.

Secundus gradus, nempe, *suspicio*, est, quãdo iam intellectus in alteram partem inclinat, propter indicia ac inductiua, admodum tamen infirmiter ac debiliter, ita vt multum dubietatis remaneat, idq; suspicio nuncupatur, estq; (vt Bar. ait.) primus probationis seu credulitatis grad⁹: quoniam iam propter probationem ac indicia adhærere incipit iudex alteri parti, debili tamen atq; imperfecta quadam credulitate, seu potius quadam tendentia ad perfectam credulitatem.

Tertius gradus, i. *opinio*, est, qñ iudex propter indicia atq; inductiua maiora ac vehementiora sibi iam persuadet alteram partem, non tamen admodum firmiter, sed cum admixta aliqua dubietate, vacillatione, ac formidine, ne forte contradictorium verum sit. Atq; hic gradus *opinio* à iurisperitis dicitur, propter illam formidinem ac dubietatem admixtam. Est aũt iam secundus ꝓbationis ac credulitatis grad⁹. Quo loco obserua appellari ẽt vehementẽ suspicionẽ, ita vt præcedẽs grad⁹ leuis suspicio dicatur, hic verò dicatur suspicio vehemẽs. Vterq; tamẽ gradus suam habet latitudinem. Leuis quippe suspicio esse potest maior aut minor, prout indicia ac inductiua leuiora fuerint, aut minus leuia, & probatio maior aut minor. Vehemens similiter suspicio esse potest maior aut minor, prout indicia, inductiua, ac probationes maiora vel minora fuerint infra plenam probationem, quæ ad credulitatem atq; condemnandũ pœna ordinaria, aut consueta pro eo delicto imponi, sufficiat. Quo fit, vt neutra harũ suspicionũ sit satis ad condemnandum ac puniendum pœna ordinaria, aut consueta imponi pro eo delicto plenè probato. Atque ita intelligo:

telligo *l. absentem, ff. de pœnis*, dum in ea dicitur, suspicionibus neminem debere damnari, consentiunt *c. tua nos de cohab. cler. & mul. & alia iura.*

Quartus gradus, *credulitas* scilicet, est, qñ propter indicia, inductiua, ac probationes, tam firmiter adhæret iudex vni parti, vt dubietatem prorsus depellat, quia videlicet probatio attingit iam limites plenæ ac perfectæ probationis, iuxta id quod iura præscribunt, aut viri prudentis arbitrio. Diciturq; hic gradus à iurisperitis *credulitas*, estq; tertius & supremus probationis, habetq; latitudinem, sicut & duo præcedētes, prout probatio, intra limites plenæ atque integræ probationis maior aut minor fuerit. Obserua autem, hunc gradum non distingui ab opinione latè sumpta, vt à philosophis sumitur pro assensu ineuidenti, cui non repugnat ex qualitate ac natura cognitionis subesse falsum. Fieri quippe potest, vt testes, qui iuxta iuris dispositionē ad plenam probationem sufficiunt, mentiantur, aut decepti fuerint, ac proinde fieri potest, vt iudex eo-
2 rum testimonio fallatur in existimatione sua, atq; in sententia iuxta eam probationem ferenda. Distinguitur verò hic grad⁹ ab opinione pressè sumpta, vt à iurisperitis sumitur, hoc est, à vehementi præsūptione, qua iudex ita alterā partē cōtradictionis sibi persuadet, vt iuxta indicia ac probationes, regulasq; iudicandi, admixtā habeat dubitationē, seu vacillationē, ac formidinē, ne fortè contrariū aut cōtradictoriū verū sit, ob eam admixtā dubietatē ac vacillationē: vnde aliter sumitur formido in re proposita, atq; in definitione opinionis tradita à philosophis: in re n. proposita sumitur ꝓ dubietate admixta, seu aliquali vacillatione: in definitione v. opinionis latè sumptæ, à philosophis tradita, sumitur ꝓ nō certitudine assensus ex natura ipsi⁹, quaten⁹ euidens nō est, néq; alia ratione est certus, cui proinde ex eo capite, ꝙ cert⁹ ex natura sua nō sit non repugnat subesse falsū. Distinctio credulitatis ab opinione pressè sūpta, vt à iurisperitis sumitur, habetur expressè *l. 3. §. idē quoq; ff. de test.* quo in loco cuidā iudici, inter alia, ita rescribitur: *Hoc solū scribere possūt, nō ad vnā probationis speciem cognitionē statim alligari debere, sed ex sententia animi tui te existimare oportere, quid aut credas, aut parū probatū tibi opineris.* Distin-
3 ctio v. omniū triū graduū probationis, qui traditi sunt, colligitur ex *l. 1. in prin. ff. de qq.* dum dicitur, ad quæstionē tormēti seruorū deueniendū esse, qñ suspectus est re⁹, & aliis argumētis ita probationi admouetur, vt sola cōfessio deesse videatur, ad plenā ꝓbationē ac credulitatē. Quo in loco prim⁹ gradus traditur suspicio. Secūdus, qñ vltra suspicionē vehementiora argumenta, quæ accedunt proximè ad integrā ac plenā probationē. Atq; hic est, qui apellatur opinio, in eodemq; textu appellatur vehemēs suspicio, dū subiūgitur, à suspectissimo debere incipere tormēta, ab eoq; á quo facillimè posse se verū scire iudex crediderit. Terti⁹ v. gradus traditur qñ, accedēte cōfessione, adest integra ac plena pro-
4 batio. Circa hos gradus probationis, atq; existimationis iudicis ex indiciis & probationibus, duo obseruanda sunt: Primum est, minora indicia, inductiua, minoremve probationem requiri ad non temere suspicandū, quàm ad nō temere opinandum, & minora requiri ad non temere opinandum, ad non temerève vehementer suspicandum, quàm ad non temerè credendū credulitate, quæ omnem afferat dubitationem seu vacillationem, in sensu suprà explicato, quæq; proinde sufficiens sit ad omnino damnandum, imponendamq; pœnam ordinariam. Quo fit, vt minor probatio minoraq; indicia ac inductiua sufficiant ad meritò ac iustè damnandum aliquem de leuiter suspecto in fide, quàm sufficiant ad meritó ac iustè damnandum aliquem de vehementer suspecto in fide, quam ad meritò ac iustè illum damnandum de hæretico. Hæc omnia exse & ex dictis sunt notissima, receptissimaq; ab omnibus sunt.

Secundum est, tam credulitatem, quàm opinionem, ac suspicionē, distingui in temerariam, & in rationabilem seu non temerariam. Quando n. indicia, inductiua, seu probationes, sufficientia sunt iuris dispositione, aut prudētis arbitrio, ad aliquid absque dubitatione credendum, aut ad aliquid opinandum, vel ad aliquid suspicandum, tunc credulitas, opinio, aut suspicio, ex eis sufficientibus ad id inductiuis ac probationibus concepta & habita, rationabilis minimeq; temeraria est, estq; absque culpa, quoniā nulla iniuria reo fit in eo, quòd ita de eo concipiatur atq; existimetur seu cénseatur Quando v. spectata qualitate criminis & personæ, spectatisq; cæteris omnib⁹ circūstantiis concurrētibus, leuia insufficiētiaq; sunt, ad id ita cōcipiēdū, existimādū, ac cēsendū, tūc credulitas, opinio, aut suspicio, temeraria est, ac ꝓinde culpabilis: quoniā iniuria fit proximo, ꝙ absq; sufficiētib⁹ ad id indiciis ac inductiuis sinistrū aliquid de illo suspicetur, opinetur, aut semota oī dubitatione omnino credatur, præsertim ad ea de causa illum damnandū. 5

Adhuc quod ad forum externum attinet, obseruandum consentaneè ad Panor. *c. quanto de præsumpt. & c. loco de probat.* & ad plerosq; alios; Præsumptionē, tenui meo iudicio, esse existimationē ex indiciis, inductiuis, ac cōiecturis de re, quæ neq; in se est euidēs existimāti de illa, neq; est illi plenè probata testibus omni exceptione maioribus, neque reus legitimè est eam confessus. Quando enim res est euidens, aut plenè probata testibus, aut reus legitimè est eam confessus, non dicitur iudex eam præsumere: sed quando aliis indiciis ac inductiuis (in eis comprehendendo testimonia non omni exceptione maiora, nec sufficientia ad plenam probationem) eam coniicit, ac existimationē de illa elicit, tunc dicitur illam præsumere. Hinc intelliges, præsumptionem cōprehendere in primis duos priores gradus probationis suprà ex Bart. traditos, videlicet suspicionem leuem, suspicionem vehementem, seu opinionem. Ex tertio verò gradu, hoc est, ex credulitate, non comprehendit eam, quam iudex ex eo habet, quòd res sit euidens ac notoria facti notorietate: neque eam, quam habet, quando res plenè ac integre attestationibus est probata: neque item eam, quam habet ex legitima rei confessione: comprehendit tamen quandā aliam, quæ in iure præsumptio violenta nuncupatur, quæ sufficit ad condemnandum, vt subiicemus. Atq; obserua, præsumptionem interdum etiam sumi pro indicio ac inductiuo vnde aliquid præsumitur, trāslato atq; extenso præsumptionis nomine ad id etiam significandum, quod præsumptionem efficit. Vnde dicimus, aliquem in tota anteacta vita probum fuisse, præsumptionem esse (hoc est, præsumptionem efficere) nunc etiam probum esse. Dicim⁹ etiam, aliquem repertum fuisse solum cum sola, & nudum cum nuda in eodem lecto, esse violentam præsumptionem fornicationis cum illa. 6

Præsūptio latè sūpta primo diuiditur in rationabilē seu discretā minimeve temerariā, qualis est, quæ sufficientibus indiciis seu coniecturis est concepta ac elicita: & in temerariam, seu irrationabilem ac indiscretam, qualis est quæ insufficientibus ad id indiciis ac coniecturis est concepta ac elicita. 7

Rursus rationabilis, discreta, minimeq; temeraria præsūptio diuiditur in leuem, vehementē, atq; violentā: (Eadē diuisio suo modo fieri ēt pōt, de temeraria atq; irrationabili præsūptione.) Ita vt leuis præsūptio sit rationabilis quædam præsūptio, attamen modica propter exiguitatem indiciorum ac coniecturarū, quibus est rationabiliter cōcepta & elicita, quę efficere rationabiliter non sufficiunt nisi leuem suspicionem ac præsumptionem.

vehe-

Vehemens præsumptio (*quæ c. inquisitioni. de sent. excommu.* probabilis etiam nūcupatur) est rationabilis præsumptio, quæ infra sufficientem persuasionem ad sententiam condemnatoriam simpliciter ferendam, pertingit ad limites opinionis ac vehementis suspicionis ob magnitudinem indiciorum inductiuorúmve ad id persuadendum. Vt si quis comminatus alicui fuit in rixa, aut propter odium ac inimicitiam, quam cum illo habebat: posteaque is, cui comminatio fuit facta, inuenitur mortuus, nesciturque à quo fuerit interfectus tunc enim præsumptio vehemens est, ab illo, iussuve illius, qui illi fuerat cōminatus, interfectum fuisse.

Violenta præsumptio est rationabilis præsumptio, quæ propter magnitudinem vrgentiamq; magnam indiciorum ac inductiuorum, ad id rationabiliter ita omnino persuadēdum, peruenit ad credulitatem, integramve persuasionem id ita habere: Talis fuit illa præsumptio 3. *Reg.* 3. quæ refertur *c. afferre de præsump.* Cùm enim mulieres duæ coram Rege Salomone contenderent de puero quodam, cuiusnam earum esset filius, iussissetque Salomon puerum scindi medium, dimidiumq; tradi vni, & alterum dimidium alteri, vrgentissimum tunc atque apertum indicium fuit, illam fuisse matrem illius quæ dixit: *date illi infantem viuum* : addente altera: *Neq; mihi, neque tibi, sed diuidatur*: meritoq; id sibi Salomon omnino persuasit, nullaq; expectata alia probatione, protulit continuò sententiam, vt illi traderetur, quam adeò vrgens ac violentum indicium veram esse matrem pueri illius indicauit. Indicia itaq; ac inductiua, quæ sui magnitudine ac perspicuitate meritò, seclusa omni dubietate, iudicem prudentem omnino persuadent, efficere dicuntur violentam præsumptionem: quoniā quasi violēter iudicem ad credulitatem omnimodamq; persuasionem pertrahunt,

8 Quòd si interroges, in quo in re proposita differat præsumptio à suspicione. Respōdeo, in hoc differre, quòd (sumptis vocabulis vt sumi communiter consueuerunt) latiùs patet præsumptio, quàm suspicio, sola quippe leuis aut vehemens præsumptio appellari consueuit suspicio. Dixi, *sumptis vocabulis vt sumi communiter consueuerunt* : quoniam aliquando violenta etiam præsumptio, quæ sufficit ad sententiā simpliciter ferendam, violenta & certa suspicio nuncupatur, vt cōstat *c. literis de præsump.* Sūpto veró tam latè vocabulo suspicionis, in nullo suspicio ac præsumptio differunt.

9 Diuiditur præterea præsūptio rationabilis minimeq; temeraria, latè sumpta, in præsumptionem iuris, & in præsumptionem hominis. Præsumptio iuris est, quæ in iure inuenitur, atq; iuxta quam dicitur ius aliquid præsumere: quādoq; quidem violenter, quandoq; vehementer, seu non modicè, vt habetur *c. super eo de testib.* & quandoq; aliqualiter, seu leuiter. Ex eo n. quod Iudæis dicentibus Christo. Ioan. 8. *Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes?* Christus sólum responderit; *Ego dæmonium non habeo*: non est vehemens, sed aliqualis, valdeq; debilis præsumptio, quod consentire in sensu aliquo voluerit se esse Samaritanum: potuerunt enim esse alia, ob quæ Christus ad illud aliud non respondit. Hoc verò tanquam præsumptio leuis adducitur in iure *c. nonne de præsump.* iuxta expositionē beati Greg. in homilia in eū locū.

10 Rursus præsumptio iuris subdiuiditur in eam, quæ à iurisperitis appellatur præsūptio iuris, & de iure, & in eam, quæ ab eis dicitur præsumptio iuris tantum. Præsumptio iuris & de iure est, quando ius nō solum præsumit aliquid, sed etiam ob eam præsumptionem statuit aliquid, tanquam verissimū sit, quod præsumitur ea præsumptione. Eaque de causa aduersus eam præsumptionem non admittitur probatio, sed cum primū cōstat de re, ob quam aliquid præsumitur, fertur sententia circa id, quod ita præsumitur, non admissa probatione in contrarium eius, quod eo modo præsumitur, idque siue ius exprimat, quòd ea probatio non admittatur, siue nihil tale exprimat, vt Panor. notat. *c. super eo de præsump. n.* 2. Exempla sunt. *Capite accusatas*, *§. ille quoque de hæret. lib.* 6. relapsus censetur, & vt talis iubetur puniri, qui post hęresim abiuratam, de qua constat eum in illam incidisse, hæreticos recipit, deducit, visitat, siue associat, aut dona vel munera eis donat vel mittit, seu fauorem eis impendit, qui excusari nō possit: quoniam illa violenter præsumuntur ex abiurato iam ante errore prouenire. Alia præsumptio iuris & de iure habetur *c. filij eod. titu.* aduersus quam ibi præcipitur non admitti probationem. Item. *c. is qui de sponsalib.* statuitur pro matrimonio esse habendum, quando quis post sponsalia celebrata cum aliqua eam carnaliter cognouit: quoniam præsumitur materiali animo ad illam accessisse additq; textus, contra eiusmodi præsumptionem admittendam non esse probationem. Multa alia exempla sunt in iure. Hoc tamen vltimum locum hodie non habet post concilium Tridentinum, quo est redditum nullū matrimonium aliter celebratum, quàm præsente parocho, aut alio sacerdote ex facultate parochi aut ordinarij, & duobus aliis testibus. Obserua etiam quādo iura in fauorem aut vtilitatem alicuius inducunt præsumptionem aliquam iuris & de iure, licet non alias probationes admittant aduersus id, quod ita præsumitur, admittere tamen probationem contrarij eius, quod ita præsumitur, per confessionē eius in cuius vtilitatē introducta est. Vnde si sponsa illa ante conciliū Tridentinū confiteretur, sponsum non accessisse ad ipsam maritali animo iudicaretur sponsum nec consummasse nec celebrasse matrimonium cum illa eo accessu ad illam. Regula hæc colligitur *ex authentica necesse C. de donat. ante nupt.* ibiq; doctores illam notant, notat etiam eam Panor. *c. quia pleriq; de immu. eccles. n.* 23. & alias sæpe.

Præsumptio iuris tantùm dicitur illa, quę habetur in iure, nullum tñ decretum statuit iuris in ea fundatum. Vt *c. mandata, & c. cum in iuuentute de præsump.* habetur, fuisse aliquem bonum in præteritū, esse præsumptionem, talem quoq; esse in præsenti, & talem fore in futurum: nihil tamen in ea præsumptione fundatum statuitur ac pręcipitur. 11

Præsumptio hominis est, quādo iudex in aliqua causa aliquid pro aliquo vel contra aliquem rationabiliter præsumit. Neq; enim præsumptiones omnes in iure cōtinentur, sed plurima arbitrio prudentis iudicis relinquuntur. Eiusmodi fuit illa Salomonis præsumptio suprà commemorata, ob quā Salomon sententiam tulit, cuius illarum duarum mulierum filius esset puer ille, de quo contendebatur. Plurima aūt præsumenda atq; arbitranda iudicum prudentiæ relinqui docetur *c. si testes. 4. q. 3. & l. 3. ff. de testib.* vbi habetur, iudicem sui animi motum informare debere ex argumentis & testimoniis, quæ rei aptiora esse compererit & vero proximiora, ipsumq; melius scire posse, quanta fides adhibenda sit cuiq; testium spectatis omnibus circūstantiis, quàm scriptis doceri possit: neq; posse certò definiri, quæ argumenta ad quem modum probandæ cuiusq; rei sufficiant: sed id iudicis arbitrio esse committendum spectatis circumstantiis concurrentibus. Hoc ipsum confirmant *c. in præsentia de renunciat. & c. causam de sent. & re iud.* Quamuis autem certa regula tradi non possit, quid in particulari sufficiat, vt rationabiliter leuis præsumptio concipiatur ac habeatur, & quid vt concipiatur & habeatur vehemens, quid item vt concipiatur, & habeatur violenta, sed prudentis arbitrio sit id iudicandum: confert tamen ad id arbitran-

bitrandum attendere, quid in iure tanquam violenta, vehemens, aut leuis præsumptio aliquibus in euentibus habeatur, atque ad eorum normam ac imitationem cætera definire: itemque attendere ad exempla aliqua, quæ à doctoribus traduntur. tametsi fortè aliquando in iure, vel in odium delicti, vel in fidei fauorem, aut rei alterius, vt matrimonij, aliquid tanquam violenta præsumptio iuris & de iure in commune bonum statuatur, quod extra eos euentus non est iudicibus imitandum, antequam à re ipsa statuatur ac decernatur. Atque hac de causa, solum quando præsumptio est iuris & de iure, non admittitur probatio in contrarium. Eadem ratione statui non potest certa regula, quæ præsumptio quæve indicia sufficiant ad sententiā absolutè ferendam, puniendumque pœna ordinaria, consuetáve imponi pro eo delicto plenè probato. Itemque quæ indicia ad torturam sufficiant, aut ad iniungendam purgationem, vel ad suspendendum ab officio, aut à beneficio, vsque ad sufficientem à delicto, de quo est præsumptio, purgationem. Præterea quæ indicia semiplenè probent, eo quòd æquipolleant vni testi omni exceptione maiori, & quæ plusquam semiplenè probēt, aut sufficiant ad tantam vel tantam pœnam arbitrariam iniungendam. Vnde hæc omnia arbitrio prudentis pensanda ac iudicanda sunt.

12 Nonnulla tamen in maiorem horum lucem notanda sunt. Primum est, quo grauius est crimen, acerbiorique pœna est puniendum, eo præsumptionē debere esse maiorem ac vrgentiorem, indicia debere esse vehementiora ac apertiora, vt præsumptio violenta censeatur, hoc est, sufficiens ad sententiam de eo crimine ferendam, illudque puniendum pœna ordinaria. Id quod apertè colligitur ex *c. literas de præsump.* quo in loco Innocentius tertius de quodam valde suspecto de hęreti ait, se propter solam suspicionem, quamuis vehementem, nō velle eum de tam graui crimine damnare. Quibus verbis satis innuit, plus requiri ad damnandum de maiori crimine, quàm ad damnandum de minori: idque Panor. ibi notat.

13 Secundum est, maiorem pręsumptionem requiri ad aliquem damnandum criminaliter, pœnamque illi iniungendam, quàm ad eum damnandum ciuiliter, id alteri adiudicando, de quo inter eos est contentio: quare, quod aliquando est sufficiens, & violenta præsumptio ad hoc secundum, non est violenta & sufficiens præsumptio ad illud primū. Exemplum est in illa Salomonis præsumptione, ob quam adiudicauit puerum illi, quæ vera erat illius mater: vt enim notant panor. & alij. *c. afferte de præsump.* Caiet. & Sotus *art. 3. citato*, præsumptio illa sufficiens fuit ad damnandum ciuiliter eam, quæ non erat vera pueri illius mater, filium alteri adiudicando: non verò sufficiens ad damnandum eam criminaliter pœna ordinaria, quā propter id delictum erat digna: vnde non legimus, Salomonem talem pœnam illi inflixisse. Exemplum verò violentę præsumptionis ad damnandum aliquem pœna capitis est, si euaginato ense sanguineque conspersо conspiciatur fugere de loco, in quo relinquitur aliquis interfectus. Imò verò iuxta Panor. *c. tertio loco de probationib.* & Bart. *l. fur. ff. de furt.* violenta erit præsumptio, si solùm conspiciatur egredi fugiens ense stricto de eo loco. Item violenta præsumptio adulterij, & subinde vt pœna capitis imponatur, est: si quis nudus reperiatur in eodem lecto cū nuda aliena vxore. Atque hæc sunt indicia sufficientia ad condemnationem, de quibus est sermo *l. sciant. Cod. de prob.* Minora verò alia, vt quòd comminatus priùs fuerit aliquis alicui mortem, qui postea reperitur interfectus, quamuis ad torturam sufficiant, aut ad pœnam arbitrariam, & ad vehementem præsumptionem: non tamen sufficiunt ad damnum pœna ordinaria.

Tertium est, vnam præsumptionem eneruare aliam, quæ erat in contrarium: Vt præsumptio honestatis naturalis, quæ est inter consanguineos, eneruat præsumptiones, quę argumenta ac inductiua sunt inter eos copulam interuenisse. Quo fit, vt maior probatio vehementiorque præsumptio (sumpta pro indicio ac inductiuo vnde aliquid præsumitur) requiratur ad probandum, violētérve præsumendum, copulam inter consanguineos, quàm ad illam inter illos probandam, violentérve præsumendam: idque, quod inter alios est violenta præsumptio copulæ, aliquando non erit præsumptio violenta copulæ inter consanguineos. Atque hoc probat *l. si qui adulterij C. ad leg. Iul. de adult.* cuius verba sunt: *Si qui adulterij fuerint accusati, & obtenta proximitatis intentata depulerint, per commemorationem necessitudinis fidem derogando, dum existimatur non debere credi, quod allegatur, vel non potuisse committi.* Quibus verbis, iunctis sequentibus, satis apertè habetur, consanguineos, qui de eo crimine accusantur, sæpe ex ea circumstantia à crimine absolui, quando ea circumstantia seclusa condemnarentur, quia id esset violenta præsumptio seclusa ea circūstantia. Probat etiam *l. eum qui C. de Episc. & cler.* illis verbis: *Hæc tantum eis* (clericis scilicet) *facultate concessa, vt matres, filias, atque germanas intra domorum suarum septa contineant. In his enim nihil sæui criminis existimari, fœdus naturale* (id est, consanguinitatis vinculum) *permittit.* Idem valdè confirmant. *c. cum in iuuentute de præsump. & cap. penul. de cohabit. cleric. & mulie.* & affirmat communis doctorum sententia, quam Ant. Gom. *l. 80. Tauri, n. 16.* refert ac sequitur. Inde verò *n. 17.* mouet dubium, num si consanguinei nudus cum nuda in eodem lecto reperiantur, censeatur ea violēta præsumptio copulæ inter eos, ita vt sufficienter probata censeatur, possintque de incestu damnari. Et licèt quosdam referat, qui id negant, ducti iuribus citatis, asserentes, quamuis præsumptio illa violenta sit copulæ inter extraneos, iuxta *c. literis de præsumptionibus.* non tamen esse violentam copulæ inter consanguineos; ipse nihilominus cum Panor. Fel. & aliis violentam esse asserit, etiam inter consanguineos, excepto, si ascendentes & descendentes sint. Idem ego intelligerem inter collaterales in primo consanguinitatis gradu, vt si frater & soror reperiantur in eodem lecto nudus cum nuda: quoniam *l. cum qui Cod. de Episc. & Cler.* etiam collaterales in primo gradu commemorat, paresque quoad eam suspicionem eos facit cum ascendentibus & descendentibus: & quoniam natura ipsa rei docet, eum consanguinitatis gradum, etiam in eo euentu, multum eneruare præsumptionem, quando simul non adsunt alia vrgentia indicia, quæ illud indicium, in extraneis violentum, corroborent. Excipit etiam Ant. Gom. alios consanguineos & affines, si non secretò & occultè in latebrisque, & horis ad id quæsitis nudus cum nuda in eodem lecto reperiantur: nam caput literis citatum de affinibus loquitur, & quando in latebris locisque, & horis ad id accommodatis nudus cum nuda in eodem lecto reperiuntur, pronunciatque eam præsumputionem violentam, & sufficientem ad diuortium inter maritum, & vxorem eo modo repertam cum consanguineo mariti. Ego verò non adeò id extendendum censeo, quando non aliæ circumstantiæ, vnà cum consanguinitate aut affinitate, adessent, quæ eneruarent ex parte eam præsumptionem: quoniam quando sola consanguinitas aut affinitas in tertio aut in quarto gradu interueniret, imò & in secundo, parum admodum eneruaret adeò vehementem violentamque præsumptionem.

Quòd autem masculi extranei nudi reperiantur

antur in eodem lecto, bene Anto. Gom. subiungit non esse violentam præsumptionem copulæ sodomiticæ inter ipsos, quin nempe leuis præsumptio erit, nisi adsint indicia alia, quæ suspicionẽ augeãt.

15 Quartum est, indicia se inuicem adiuuare: indeque emanasse regulam illam iurisperitorum, *singula, quæ non prosunt*; (id est, quæ non sufficiunt) *collecta iuuant*: intellige, vel ad integram probationem, vel ad semiplenam, vel ad plus quàm semiplenam.

16 Quintum deniq; est, sicut suprà dictum est, dari latitudinem in suspicione, opinione, ac credulitate: ita in re proposita esse dicendum, dari latitudinem in leui præsumptione, in vehementi, & in violenta. Quo fit, vt sicut intra limites leuis præsumptionis esse põt vna præsumptio leuis maior, quàm alia: & intra limites vehementis potest vna præsumptio vehemens esse maior, q̃ alia, ita intra limites præsumptionis violentæ, esse potest vna præsumptio violenta maior, quàm alia.

His omnibus ita circa forum externum iudiciumq; publicum explanatis, quę licèt ad sequentem quintum de iustitia tractatum magis quàm ad hũc quartum attinerent, idcirco tamen hoc loco inserta sunt, quoniam inde quiuis in iudicio priuato, suspicione priuata, atq; in priuata dubietate de delicto, aut existimatione de re alia, quæ alterius famã minuit, melius coniicere ac diiudicare poterit, qñ temeritas interuenerit, quando non item, vnde pendet cognitio, num in ea existimatione culpa interuenerit, an non: quoniam si temeritas adfuit, culpa proculdubio interuenit, eo maior aut minor quo temeritas maior aut minor fuit: si v. temeritas non adfuit, nulla sanè interuenit culpa, saltẽ qua iniuria illata ei fit, de quo ita est existimatum: his, inquam, ita circa forum exterius, iudiciumq; publicum, explanatis, accedamus cum theologis ad iudicium priuatum.

17 Vno è tribus modis potest se quis habere ex parte intellectus, concurrente consensu, aut imperio voluntatis, in existimando de aliquo, quod famæ illius præiudicet. Primò, dubitando de bonitate, aut de aliqua alia bona qualitate illi⁹, vt num peccatum commiserit, animúmue habeat illud committendi, num labem habeat, quæ maculet genus, illius, aut dubitando de alia re simili, neutri parti contrarietatis aut contradictionis assentiendo, sed dubitatiuè se habendo, siue adsit inclinatio aliqua ex parte intellectus in partem alteram, absque consensu in illam, idque ob inductiua, quę in eam partem solicitent, atque inclinent intellectum, siue nulla talis adsit inclinatio intellectus in vnam partem magis, quàm in aliam. Quamuis autem in eiusmodi dubio actus aliquis intellectus cernatur, in quo eo modo dubitans differt, non solum ab eo, qui nihil de eo proximo cogitat, sed etiam ab eo, qui oblata sibi cogitatione circa eam qualitatem proximi suspendit omnino actum, etiam dibitationis deliberatæ aut voluntariæ circa illum, vel expellit eam cogitationem: quia tamen in eo dubio nullus assensus intellectus in partem alteram interuenit, sanè id dubium limites non ingreditur iudicij, siue temerarij, siue non temerarij. Solet verò eiusmodi actus, quando adest inclinatio intellectus in partem deteriorem, sine consensu tamen, appellari suspicio, cum hoc tamen addito quasi diminuente, ne fortè commiserit tale peccatum, aut ne fortè talem labem in genere suo habeat, &c.

18 Secundò potest quis ita esse affectus, vt assentiatur alteri parti, non tamen firmiter, sed cũ hæsitatione ac vacillatione, dubioq; admixto, qualis assensus his verbis exprimitur, videtur cõmisisse tale peccatum, sed res nõ est omnino explorata intra limites opinionis, sed est ex parte dubia. Atque eiusmodi actus appellatur suspicio simpliciter sine addito diminuente, & est medius actus inter dubium, de quo proximè sumus loquuti, & inter iudiciũ adhæsionemve omnino alteri parti sine dubio admixto, tametsi opinione & credulitate humana, cui ex natura assensus ac cognitionis non repugnat subesse falsum: id quod quiuis prudens & doctus, etiam si assensum eliciat opinione & credulitate humana omnino determinata sine vacillatione, hæsitatione, seu dubio admixto ex parte ipsius ita assentientis, facilè confitebitur ex natura talis assensus, quo ita rem sibi omnino sine hæsitatione admixta persuadet, non repugnare subesse illi falsum. Hinc quando Caiet. 2.2. *qu.*90. *art.*3. ad secundum gradum explicatum ait pertinere illum, qui assentitur quidem ac iudicat aliquid sinistrum de proximo suo, non tamen ita firmiter, quin si se ipsum tunc interrogaret, an crederet existimationem suam fortè esse falsam, responderet, simul se credere posse esse falsam, est distinguendum. Quoniam si id quidem responderet, quoniam non firmiter adhæret, sed cum vacillatione & hæsitatione, verum sanè affirmat Caietan. si verò id responderet, quia videt, opinionem & credulitatem humanam, estò determinata ac sine hæsitatione in dubio admixto concepta ac formatã sit, esse talem, cui non repugnat subesse falsum, fallique ita opinantem ac credentem, falsum profectò Caietanus affirmat: quoniam tunc id verè est iudicium plenum, à suspicione distinctum, eoq; magis temerarium de re sinistra absolutè & sine dubitatione admixta ex parte illud elicientis formatum, quo debilioribus indiciis formatum est, ob quorum debilitatem, si reflectat supra se ipsum, seque interroget, num credat eam suam existimationem falsam fortè esse, facilè respondebit, simul se credere posse esse falsam, longè proculdubio facilius, quàm qui sufficientibus indiciis idem iudicium sine vlla temeritate formaret. Circa hunc secundum modum existimandi, quo quis potest esse affectus, quique suspicio sine addito diminuente dicitur, obserua. Quòd cùm latitudinem, vt suprà dictum est, habeat, posśitque plus aut minus de hæsitatione ac dubio habere admixtum, si multum de hæsitatione ac dubio admixtum habeat, dicitur suspicio leuis: si verò parum de hæsitatione ac dubio habeat admixtum, dicitur suspicio vehemens. Vtraq; autem suspicio suam etiam habet latitudinem, vt suprà etiam dictum est. Et leuis esse potest magis aut minus leuis, & vehemens esse potest magis aut minus vehemens, prout vnaquęque intra suos limites plus aut minus habuerit de hæsitatione ac dubio admixtum.

Tertiò potest quis ita esse affectus, vt sine hæsitatione, vacillatione, dubióve admixto, credulitate plena ex parte assentientis alteri parti assentiatur, credens ita omnino habere. Atque hæc est, quæ appellatur iudicium distinctum à dubio & à suspicione, etiam vehementi. 19

Illud dicendum est vniuersim circa hos tres modos, quibus aliquis ex parte intellectus, concurrẽte assensu aut imperio voluntatis, potest esse affectus in existimatione de re aliqua, quæ famæ alicuius existimationi ve, quæ de illo haberi debet, præiudicet. Tunc in vnoquoque eorum esse temeritatem, atq; adeò iniuriam proximi lethalem aut venialem, quando actus cuiusuis horum trium graduum elicitur sine sufficientibus ad eam indiciis: quando verò ex sufficientibus indiciis seu inductiuis ad id de eo concipiendum elicitur, tunc vt nulla in eo cernitur temeritas, sic nulla in eo formãdo ac eliciendo fit ei proximo iniuria. Maiora autẽ requiruntur indicia ac inductiua ad non temere iudicandum aliquid sinistrum de proximo aliquo, quã ad nõ temere suspicandũ illud idem de illo, & maiora

maiora ad id nõ temere de illo suspicandum, quàm ad non temere dubitandum illud idem de eo. Quæ autem in vnoquoque euentu sufficiant ad non temere eliciendum aliquem illorum actuum, statui non potest certa regula, sed prudẽtis arbitrio est id relinquendum. Tametsi nõ adiuuent parum ad id meliùs statuendum ac censendũ, quæ hactenus dicta sunt. Illud tamen est admonendũ, minores probationes minoraque indicia ac inductiua sufficere ad non temere iudicandum aliquid iudicio priuato, quàm ad non temere iudicandum illud idem iudicio publico. Si enim vir vnus, dè quo nulla ratione esset verisimile eum mentiri, mihi narraret, se vidisse aliquos adulterantes, aut aliud flagitium illos commisisse, idque narraret, vel animo, vt per me meliùs corrigerentur, vel fortè leuitate sua mihi & alijs id manifestaret; sanè temeritas nulla esset id credere, neque qui id ita crederet, vllam iniuriam ei faceret, imò potius iniuriam faceret viro illi fide digno, si crederet illum falsum narrare, nihil impediente, quòd cerneret, malè illum facere id ita narrando. Id tamen testimonium, etiam testis omni exceptione maioris, & iuramento confirmati, atque in iudicio publica autoritate susceptum, sufficiens non esset ad sine temeritate iudicium publicum ea de re ferendum, damnandumque illum, de quo id esset testificatum. Ratio autẽ est quoniam sicut plus requiritur ad damnandum aliquem criminaliter, quam ad damnandum ea de causa illum ciuiliter, & plus ad damnandum cum de maiori crimine, vt supra explanatum, comprobatumque fuit: sic plus requiritur ad sententiam publicam, iudiciúmve publicum, maximè quando in eo agitur de damno illi reo exterius ea de causa inferendo quàm requiratur ad iudicium priuatum internum.

SVMMARIVM.

1. *Is qui in re graui, & cum sufficienti deliberatione voluntatis temere dubitat circa sinistrum quid de proximo, idque non firmiter, sed vacillanter, non peccat lethaliter, sed is qui firmiter iudicat, sine vlla hæsitatione.*
2. *Iudicium temerarium, de re quæ proximi famæ præiudicat, ex suo genere est culpa lethalis.*
3. *Vt iudicium temerarium peccatum mortale sit tria requiruntur.*
4. *Primò vt sit voluntatis actus planè deliberatus.*
5. *Secundò vt sit in re graui, quæ tantùm præiudicet famæ eius, vt id ad lethalem culpam in materia iustitiæ sufficiat.*
6. *Tertiò, vt tanta interueniat temeritas in eo iudicio firmando, ac eliciendo, quæ prudentis arbitrio ad culpam sufficiat lethalem. Illa temeritas tripliciter accidit.*
7. *Aliud est iudicare probabilitatem quæ est ex iudicijs, aliud est iudicare aliquem id fecisse, aut velle facere.*
8. *Quando iudicium temerarium est circa rem, quam non temere quis iudicat inesse alicui, licèt temere iudicet illam in se esse culpam lethalem, aut aliquid aliud infamans, cùm tamen ex ignorantia erret, non est culpa lethalis.*
9. *Ob magnitudinem indiciorum & inductiuorum ad credendum aliquando tam parum temeritatis est in aliquo iudicio temerario, vt licèt sit de re graui, ad culpam non pertingat lethalem, sed solum sit culpa venialis.*
10. *Suspicio de re graui, licèt aliqua in eo interueniat temeritas non est culpa lethalis: esse tamen aliquando potest.*
11. *Dubitatio de aliquo circa aliquod sinistrum, etiamsi temeritas adsit, quando ad limites suspicionis non pertingit, regulariter non est culpa lethalis.*
12. *Quænam sit dubitatio de qua hic agitur.*
13. *Examinatio bonitatis alicuius personæ bono fine, nullum est peccatum.*

IVDICIVM TEMERARIVM AN culpa lethalis sit. Et num etiam in suspicione & dubio temerariis, lethalis culpa aliquando interueniat.

DISPVT. 16.

Aiet. 2. 2. q. 60. art. 3. in summa verb. iudicium temerarium, & verb. suspicio, vniuersim affirmat, neque eum, qui in re graui & cum sufficienti deliberatione ac consensu voluntatis, leuibus atque insufficientibus ad id indiciis ac motiuis, ac proinde temere dubitat circa sinistrum aliquid de aliquo, aut id iudicat, cæterùm non firmiter, sed cum hæsitatione, vacillatione, seu dubio admixto, peccare lethaliter, sed solùm eum, qui firmiter, hoc est, sine hæsitatione admixta, iudicat, peccare lethaliter. Addit Caiet. (& in eo Sotus 3. *de iust. q. 4. art. 3.* etiàm consentit) Diuum Thomam in eo articulo 3. nomine eius, qui leuibus indiciis de bonitate alicuius dubitat (quod Diuus Thomas veniale esse affirmat pertinereque ad tentationem humanam, sine qua hæc vita non ducitur) comprehendere, non solùm eum, qui ita dubitat, vt nullum assensum eliciat, sed etiam eũ, qui quamuis assensum eliciat, non tamen ita firmum eum elicit, quin admixtam habeat hęsitationem. Qui assensus, ait Sotus, suspicio nuncupatur: id quod satis constat ex dictis disputatione pręcedente. Confirmant verò Sotus & Caiet. Diuum Thomam, nomine eius, qui leuibus indiciis de bonitate alicuꝰ dubitat, vtrumque illorum comprehendisse: quoniam explicando statim iudicium temerarium, quod de re graui ait esse culpam lethalem, esse dicit, quando quis pro certo æstimat malitiam alterius ex leuibus indiciis. Cui sententiæ concinit glossa in illud 1. *ad Cor.* 4. *Nolite ante tempus iudicare,* quæ est *Aug. tract.* 90. *in Ioan.* quam Diuus Thomas in confirmationem suæ sententiæ citat, & sic habet. *Si suspiciones vitare non possumus, quia homines sumus, iudicia tamen, id est, definitiuas firmasque sententias continere debemus.* Hæc glossa illa. Cum Caietano consentire videtur Nauar. *in Man. c. 18. n. 9.* Alii verò aliter interpretantur Diuum Thomam, censentq; in suspicione & dubio de re graui interuenire culpam lethalem, cùm quibus ex parte consentiunt Sotus vbi supra, & Victoria in Commentariis manuscriptis in eundem Diui Thomæ articulum. 1

Quid de hac re sentiamus, sequentes conclusiones aperient. Prima conclusio. Iudicium temerarium de re famæ, existimationive, quæ de proximo haberi debet, præiudicante: ex suo genere est culpa lethalis. Conclusio hæc est Diui Thomæ *art. 3. cit.* & communis doctorum. Probatur, quoniam fama, bonaq; existimatio in mentibus aliorum inter bona nostra computatur altioris ordinis ac valoris, q̃ sint bona externa: ergo qui temerariè ex leuibꝰ, minimeq; sufficientibꝰ indiciis ac inductiuis sinistrè de aliquo iudicat, cõtra iustitiã peccat, iniuriamque illi facit in re, quàm iure optimo plus æstimat, quàm externa bona: cum ergo peccatum cõtra iustitiã ex suo genere sit culpa lethalis: præiudicareque proximo per iudicium temerariũ in bono famæ existimationisve, quam de illo habere debebat grauius ex se & ex sua natura sit, quàm illi pręiudicare in bonis illiꝰ externis, meritoq; is, cui ita præiudicatur, grauiꝰ illud ferat, plusq; æstimet, quàm si in externis bonis esset ei præiudicatũ; cõsequens profectò est, vt iudicium temerarium ex suo genere cul- 2

re culpa sit lethalis. Item, qui falsum testimonium alteri dicit de re præiudicante bonæ existimationi alicuius aut peccatum occultum illius alteri detegit, lethaliter peccat ex omnium sententia, quatenus iniusta causa est, vt is, qui id audit, sinistrè cōcipiat de eo, de quo id dicitur, famaq; seu existimatio illius apud eum lædatur, etiam si periculum nō sit notitiam illam diffundendā esse ad aliquem alium: sed non minùs iniuriam quis alteri facit in eo, quòd ipse temere de eo id malū iudicet & cōcipiat, quàm in eo, quod detegendo crimen secretum illius, aut falsum testimonium de illo dicendo in causa sit, q alter similem existimationem de illo concipiat: ergo iudicium temerariū culpa est ex suo genere lethalis. Item, qui temerè de aliquo iudicat, illū sine iusta causa apud se contēnit, vel certè eo ipso se exponit periculo temere atq; iniustè illū contēnendi, ac iudicandi eum indignum muneribus, beneficijs, ac dignitatibus: ergo iudicium temerarium ex suo genere culpa est lethalis. Confirmatur ex illo *Mat. 7. & Luc. 6. Nolite iudicare* (temere scilicet iudicio interno, aut etiam externo ore vlterius prolato) *& non iudicabimini* (iudicio videlicet condemnatorio ob eam culpam) Vnde statim subiungitur. *Nolite condemnare* (temere ac iniustè) *& non condemnabimini* (pœna videlicet iusta ob id delictum) *in quo enim iudicio iudicaueritis* (id est, pro qualitate iudicij, quo inique proximos vestros iudicaueritis) *iudicabimini* (pœna competēti vobis ea de causa imposita) *Et in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.* Vnde continuò addit, expedire magis, vt vnusquisq; ꝓprios defectus cōsideret, eosq; corrigere ac deplorare studeat, vt ab eis purgetur ac mūdetur, quàm alienos inquirere ac iudicare: indignumq; esse, vt quis, neglectis maioribus suis delictis in minoribus alienis inquirendis ac iudicandis se occupet, etiam si obtendat, se id efficere gratia illos corrigendi: minusque aptum esse ad syncere inspiciēdos minores alienos defectus, eosq; corrigendos, qui maioribus est affectus, eosq; corrigere non curat: sic enim addit: *Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? Aut quomodo dicis fratri tuo; frater, sine eijciam festucam de oculo tuo, & ecce trabes est in oculo tuo? Hipocrita eijce primum trabem de oculo tuo, & tunc videbis eijcere festucam de oculo fratris tui.* Et Iacobus Epistola sua Canonica c. 4. cum detractione, quæ ex suo genere culpa est lethalis, coniungit temerarium iudicium, dicens: *Nolite detrahere alterutrum fratres mei. Qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem suum detrahit legi*, deficiendo scilicet ab impletione illius seu subtrahēdo ab obseruatione illius. Addit, *& iudicat legem*, suum scilicet iudicium præferendo iudicio & mandato legis, quæ non temere iudicare cum præiudicio famæ proximi præcipit.

3 Secunda conclusio. Vt temerarium iudicium peccatum sit lethale, tria necessaria sunt simul cōcurrant. Primum, vt concurrat voluntatis actus plenè deliberatus, quantum in quauis alia materia sufficere solet ad culpam lethalem. Secundum, vt sit de re graui, quæ tantum præiudicet famæ eius, de quo tale iudicium habetur, vt id ad lethalem culpam in materia de iustitia ac iniuria sufficiat. Et tertium, vt interueniat temeritas tanta in eo iudicio formando ac eliciendo, quæ prudentis arbitrio ad culpam sufficiat lethalem.

4 Quod attinet ad primū ex his tribus necessarijs, vt temerarium iudiciū culpa sit lethalis, satis sunt quæ diximus *Disput. 13.* vbi copiosè explicauimus, quando iudicium peragatur solo intellectu nō interueniente consensu voluntatis, & quando consensus voluntatis censeri debeat non plene deliberatus, atq; adeò quando iudicium temerarium cēsendum sit carere culpa lethali ex eo, quòd ad illud non concurrat actus voluntatis plene deliberatus.

Quòd verò ad secundum attinet, vt scilicet sit de re graui, quæ tantum præiudicet famę eius, de quo tale iudicium habetur; vt id ad lethalē culpam in materia iustitię ac iniuriæ sufficiat; multi hanc regulā tradunt, quòd quando aliquis temere de proximo suo iudicat id, quod in eo proximo esset culpa lethalis, tunc id temerarium iudicium sit culpa lethalis: quando verò aliquid aliud temere de proximo suo iudicat, tunc id iudicium non sit culpa lethalis. Probe verò Sotus *art. 3. citato*, post Victoriam, & multi alij post illos censent eam regulā non esse vniuersim veram. Primò, quoniam si de iuuene amoribus inhonestis dedito, aut de aliquo alio, qui parum curet se existimari amoribus inhonestis deditum, aliquis temere iudicet, illum sinistra intentione mulierem aliquam aspicere, aut ad se eam afficere curare, sane tale iudicium temerariū, hoc est, sine sufficientibus tunc indicijs deliberate conceptum, non erit culpa lethalis: quoniam modica aut nulla iniuria eo illi infertur. Atque idem censendum est de iudicio temerario, quo quis iudicaret de aliquo, ipsum velle digladiari cum alio aut velle sumere de illo vindictam, aut aliquod aliud crimen, quando is nihil curaret, aut non multum ægre ferret, talem de ipso haberi existimationem. Idem esset de eo, qui famam omnino perditā haberet quo ad aliquod vitiū, in quod sæpe incidisset, & à quo non esset emendatus, si de illo temerarie iudicaretur, cōmisisse actum alium eius vitij, vel velle illum cōmittere, estò ille peroptaret, non talem de ipso haberi existimationem: quoniā adeo infamato de eo vitio, parū nocet quo ad existimationem de illo circa id vitium ac contrariā virtutē, existimatio temeraria, quòd vnum aliud peccatum eiusdem speciei etiam commiserit. Quo ad peccata etiam venialia, quę cōsiderato statu, & existimatione sanctitatis, quæ de illo habetur, multū detraherent de existimatione illius, & non leuiter illius famam denigrarent, ita vt merito ille ægrius ferret, talem de ipso haberi existimationem, quam si iactura iniusta in bonis ipsius externis fieret, quę ad culpam sufficeret lethalem, verisimile satis est, iudicium temerarium quo ad illū, quòd in ea incideret peccata, aut detractio de illo, quòd eâ commiserit peccata, culpam esse lethalem, ob notabile detrimentum, q ea via famæ & existimationi, q̃ de eo haberi debet, inferretur; vt si de illo temere existimaretur, aut detraheretur, mendacē esse, vel intemperatū valde esse in cibo & potu, aut alijs culpis venialibus esse deditum, quæ notabiliter attenta qualitate status, & existimationis, quæ de illo habetur denigrarēt famā ac existimationē illius. De eo q temere iudicaret, natum honesto loco, esse de genere hebræorum aut saracenorum, quidā dicunt, id culpā nō esse lethalē· qm, inquiunt, apud Deum, & apud recte sententes, id infame non est, cùm in eo nulla ipsius interuenerit culpa. Fatentur verò detractionē, qua id alteri significetur, esse culpam lethalem. Non tamen video, cur esse causam iniustam, quòd alius de illo habeat eam existimationē de re, q̃ nulla est culpa ita infamati, neq; apud Deū & homines recte sentientes vlla est infamia, culpa sit lethalis: & non sit culpa lethalis habere temere & iniuste eam existimationem ac iudicium de illo; cùm ille, de quo temere id iudicatur, non minùs ægre ferat haberi id iudicium & existimationem de ipso ab eo, qui id temere iudicat, quàm ab alio, cui id detractione sit significatum: & cùm non minùs ea de causa ipsum interiùs, in suaq; reputatione, ipsum contemnet ea de causa, qui id temere de ipso iudicat, quam is, cui detractione id significatum sit. Quare tale iudicium temerarium de ea aut de alia simili re grauem iniuriam cum Soto *vbi supra* & cum alijs quo ad honorem & famam huius sæculi reputo, quam ægrius quisque ferret, quàm si tanta læsio in bonis externis esset ei facta, qua suffice-

ret

ret ad culpam lethalem, aut quam si temere de ipso iudicaretur ipsum incidisse in culpam aliquam lethalem; ac proinde lethalem culpam in eo iudicio, si valde sit temerarium, interuenire existimo. Nulla ergo melior regula statui potest ad iudicandum, quando iudicium temerarium ad culpam lethalem ex eo pertingat, quòd sit de re graui, quàm attendere, num inde tanta iniuria ac læsio in fama & existimatione illius sequatur, quæ prudentis arbitrio ad culpam pertingat lethalem.

Ex dictis colligo, si quis in re graui temere iudicaret, aliquem indeterminatè commisisse aut cõmittere velle aliquod delictum, nullum in particulari hominem concipiendo ac designando, non peccare lethaliter: quoniam nulli in particulari faceret iniuriam. Nisi fortè id iudicaret de religioso alicuius monasterij in particulari, ita quòd iudicium illud in contemptum & peruersam existimationem religiosorum illius monasterij aut religionis redundaret.

Colligo deinde, si quis in re graui temere iudicaret de aliquo determinato in singulari, quem à lõgè videret, aut de nocte inueniret, neq; eum agnosceret, neq; agniturus esset, quis ille esset, non peccare lethaliter. Quoniam modicam illi iniuriam ac læsionem in sua fama id ei efficeret, nullusque ægre notabiliter ferret, talem de ipso haberi sinistram existimationem. Hæc de secundo eorum, quæ necessaria sunt, vt iudicium temerarium de aliquo culpa sit lethalis.

6 Quod verò attinet ad tertium, nempe vt tanta interueniat temeritas in eo iudicio formando ac eliciendo, quæ prudentis arbitrio ad culpã sufficiat lethalem, obseruat Diuus Thomas *art. 3. citat.* triplici ex capite euenire interdum solere, quòd quis temere de proximo suo aliquid iudicet. Interdum enim euenit ex parte iudicantis, qui qualis ipse est, tales alios iudicat, ex sua conscientia alios æstimans ac dimetiens, iuxta illud Ecclesiastici 10. *In* » *via stultus ambulans, cùm ipse sit insipiens, omnes stultos æ-* » *stimat.* Interdum verò prouenit ex prauo affectu ad eum proximum, puta ex odio, inuidia, aut alio simili affectu ad illum. Voluntas quippe vim magnam habet ad flectẽdum intellectum, iudiciumque rationis peruertendum: eaque de causa, qui prauè ad alium est affectus, facile leuibus indiciis malum de illo suspicatur ac iudicat. Interdum etiam prouenit ex longa experientia. Qua ratione Arist. 2. *Reth. c. 13.* ait, senes esse multum suspiciosos, eo quòd multoties experti sint aliorum defectus (tametsi alias etiam rationes coadiuuantes reddat, cur suspiciosi sint.) Et quidem quando temeraria suspicio aut iudicium temerarium ex aliqua duarum priorum causarum euenit, plus culpæ cæteris paribus habet, quàm quando ex tertia causa prouenit, quatenus experientia, quòd cum paruis indiciis, quin & sine illis, deprehendi id malum solet: ea enim experientia conducit ad temeritatem ex parte excusandam.

7 Obseruandũ deinde est, aliud esse iudicare probabilitatem ac verisimilitudinem, quæ est ex indiciis, vt aliquis sinistrũ quid fecerit, aut efficere velit, aut vt labes aliqua in eo sit; & aliud iudicare id fecisse, aut velle facere, vel in eo esse talẽ labem ac defectũ: quando enim indicia sufficientia non sunt ad absolutè aliquid horum iudicandum; sunt tamen talia, vt prudentis arbitrio verisimile ac probabile id efficiãt, tunc nulla est temeritas iudicare verisimilitudinem ac probabilitatẽ, quæ iuxta ea indicia est, vt id sit. Quare non solùm ad sufficientẽ cautelã, & ad subueniendum malis, fas est iudicare eam probabilitatem, vt *Disp. 14.* explanatum copiosè fuit; sed etiam absq; vlla temeritate idem iudicat quicunq; alius, qui sine tali bono fine id iudicat, & absq; vlla iniuria ei[9] id facit, de quo id iudicatur: quippe cùm non plus iudicetur verisimilitudinis & probabilitatis, quàm sufficienter ea indicia atque inductiua persuadeant.

Illud præterea est obseruandum cum Caiet. 2. 2. *q. 60. art. 4.* & cum plerisq; aliis, quãdo iudicium temerarium est circa rem, quam nõ temere quis iudicat inesse alicui, licèt temere iudicet illã in se esse culpam lethalem, aut aliquid aliud infamans, cùm tamen ex ignorantia erret, taleq; id in se non sit, regulariter non esse culpam lethalem. Vt si quis, arbitratus ex sua ignorantia imprecari malũ iumento culpam esse lethalem, cernensque aliquem iumento malum imprecari, iudicet illum peccasse lethaliter, tale temerarium iudicium nõ esset culpa lethalis: quoniam id non cedit in grauem iniuriam eius, de quo ea de causa existimat is peccasse illum lethaliter: cùm illius ignorantiæ id imputetur, facileque quiuis contemnat ex ea ignorantia aliquẽ arbitratum esse, ipsum peccasse lethaliter. 8

Illud deniq; est obseruandum, cùm peccatum lethale in iudicio temerario expendendum sit ex quantitate iniuriæ, quæ proximo fit, id temere de ipso iudicando: & quo minora ad id iudicandum sunt indicia, eo plus temeritatis & iniuriæ sit sinistrum aliquid de eo iudicare; quo verò maiora indicia ad id iudicandum sunt, eo minùs temeritatis & iniuriæ in eo iudicio sit, consequens profectò esse, vt aliquando ob magnitudinem indiciorum ac inductiuorum ad id credẽdum tam parum temeritatis sit in aliquo iudicio temerario, vt licèt sit de re graui, ad culpam non pertingat lethalẽ, sed solùm sit culpa venialis: qua de causa rectè Sotus affirmauit, aliquando non posse certo definiri, an iudicium aliquod temerarium culpa sit lethalis, an verò solùm venialis. Id verò multo magis habebit locum in suspicione, estò in illa aliquid temeritatis interueniat. 9

Tertia cõclusio. Suspicio de re graui, licet aliqua in ea interueniat temeritas, regulariter non est culpa lethalis: esse tamen potest de re adeò graui, & tãta in ea interuenire poterit temeritas, vt sit culpa lethalis. Prior pars est glossæ ex Aug. desumptæ *tractatu 90. in Ioan.* supraque relatæ, & Diui Thomæ *ar. 3. citat.* qui regulariter sunt intelligendi, in eamque consentiunt Caiet. & Sotus *locis citatis.* Probari autem potest. Quoniam in primis, si vel nulla ratione sit voluntaria seu libera, vt in suspicione longè faciliùs potest euenire liberam nõ esse, quàm in iudicio, tũc neq; culpa erit venialis, estò materia valde sit grauis: quoniam sine libertate esse nõ possit ratio peccati, etiam venialis. Si itẽ nulla in ea interueniat temeritas, quia nõ maior est suspicio, quam indicia ac inductiua id suadeãt, tunc nulla iniuria in ea fit proximo, vt de iudicio, in quo nulla interueniat temeritas, dictũ est, ac proinde nullum peccatum contra iustitiã, etiam veniale, in ea interueniet, estò plenè deliberata sit, & de re graui. Quòd si vtiliter, sineq; aliquo honesto, iuxta ea quæ *Disp. 14.* dicta sunt, ea suspicio eliciatur, tunc op[9] erit honestum, & nec veniale peccatum in ea interueniet: si autẽ vtilitate & fine honesto careat, ad summum esse poterit culpa venialis, tãquam otiosum minimeq; vtile opus. Porrò si non plus quis suspicetur quàm iuxta quantitatem probabilitatis, quæ prudentis arbitrio fit, attentis indicijs ac inductiuis, iuxta ea quæ suprà dicta sunt, nulla erit temeritas in ea suspicione: si verò plus vehementiùsve suspicetur, tunc temeritas erit iuxta augmẽtum solum maioris suspicionis, quàm pro quãtitate indiciorum ac inductiuorum æquum sit id suspicari. Deinde verò suspicionẽ, etiã si interueniat aliqua temeritas, quia maior est suspicio, quàm indicia meritò persuadeant, & etiam si de re sit graui, (nam de re prudentis arbitrio non graui dictum est iudiciũ temerarium non esse culpam lethalẽ, & multo mi- 10

nùs suspicio erit culpa lethalis) atq; etiam si interueniat libertas, regulariter non esse culpam lethalem, probatur. Quoniã licèt de iudicio temerario de re graui, interueniente plena deliberõne, & magna temeritate, attenta qualitate indiciorũ, ostensum sit esse culpam lethalem; non tñ cernitur tanta iniuria proximi in vno dũtaxat tali iudicio interno priuato, vt nõ posset facilè aliquis dubitare, nũ tanta iniuria eo fiat, quæ ad culpam lethalem sufficiat: cùm ergo in suspicione, cæteris omnibus paribus, maximè si nõ sit adeò vehemens, vt ferè nihil de dubio admixta habeat, vt regulariter esse nõ solet, ex vna parte sit lõgè maior iniuria proximi, quam in iudicio temerario; & ex alia minus libertas esse soleat in illa, quàm in iudicio plenè deliberato; eo quòd facilius & violẽtius rapi soleat intellectus ac voluntas ad suspicandum ex indicijs, quã ad determinatè iudicandum; & quando in illa temeritas interuenit, esse soleat modica, quoad excessum, comparatione quantitatis suspicionis, quã absq; iniuria proximi poterat idem suspicans formare pro qualitate & quantitate indiciorum, consequẽs profectò est, vt regulariter suspicio de re graui, etiam si in ea temeritas aliqua interueniat, non sit culpa lethalis: præsertim cum de iudicio temerario de re graui dictũ sit, aliquando non pertingere ad culpam lethalem propter modicam temeritatem, quę in illo interuenit. Vnde in praxi confessionum nõ est ratio habenda suspicionum, quasi in illis culpa interueniat lethalis, quando non sunt de re admodum graui, atq; tunc cum indicijs admodum leuibus, nisi quis in baratrum scrupulorum incidere velit, perturbareq; pœnitentes, iugumque confessionum plus iusto reddere graue sibi ac pœnitentibus: præsertim cum quando suspiciones admodum sunt vehementes, quæ modicum dubium habeant admixtum, pœnitentes distinguere nesciant illas à iudicijs temerarijs, atque pro iudicijs temerarijs illas soleant confiteri, vixque confessarij examinando pœnitentes discernere possint, num suspiciones vehementissimę sint, an potius iudicia temeraria. Quòd si doctus aliquis confiteatur, qui iudicium à vehementi suspicione discernat, ipse id aperiet, atque fortasse sub dubio confitebitur, num suspicatus id tantum vehementer fuerit, an deuenerit ad iudicium temerarium. Adde sæpe non esse tantam temeritatem, etiam in vehementissima suspicione quæ ad culpam sufficiat lethalem: eo quòd vehementia iudiciorum, quæ id vehementer suspicari efficiunt, aufert multum de temeritate eius vehementis suspicionis.

Posterior verò conclusionis pars, esse s. posse suspicionem de re adeò graui, & in ea posse interuenire tantam temeritatem, vt sit culpa lethalis, ex eo cum Soto & Victoria probatur. Quoniam in iudicio & suspicione temerarijs, ex quantitate iniuriæ quę fit proximo temerarie iudicando, aut suspicãdo de illo sinistrum aliquid, expendendum ac censendum est, num id iudicium, aut ea suspicio, culpa sit lethalis vel venialis: sed maior fit iniuria alicui, quòd ex leuibus omninoq; insufficiẽtibus indicijs opineris de illo cum vacillatione ac dubio admixto, seu suspiceris, illum hæreticum esse, aut patriæ proditorem, sodomiticum, vel concubitum habuisse cum matre, quàm si plene iudices temere de illo commisisse fornicationem cum muliere communi, aut delictum aliud, quod non leuiter præiudicet famæ ac æstimationi, quæ de illo haberi debet: consequens profectò est, vt suspicio non leuis in re illa adeò graui, pleneq; deliberata, si leuibus indicijs concepta elicitaque sit, culpa sit lethalis.

11 Quarta conclusio. Dubitatio de aliquo circa aliquid sinistrum, etiam si temeritas adsit, quando ad limites suspicionis nõ pertingit, regulariter nõ est culpa lethalis. Probatur, quoniam in dubitatione, estò temeritas aliqua interueniat, & deliberata sit, sitque de re valde graui, lõge maiori iniuria, cæteris paribus, fit proximo, longeque proinde minor culpa interuenit, quã in iudicio temerario, & quã in suspicione: atque ad non temere dubitandum longe minora iudicia sufficiunt, quàm ad non temere suspicandum, vt ex se & ex dictis cõstat: ergo præterquã quòd dubitatio facilius esse poterit non plene deliberata, quàm iudicium temerarium, & quàm suspicio, & quòd difficilius sit transigere hãc vitã sine dubitatione de probitate aliorum, quàm sine suspicione, imò quòd cauti esse attendereq; à falsis etiam prophetis debeamus, propter humanã fragilitatem ac malitiam, quam sæpe in multis experimur, sane rarò indicia sufficientia non erunt ad dubitationem de re quantumuis sinistra proximi, quam formamus, & estò interdum insufficientia ad id sint, tam modica erit temeritas comparatione nudæ dubitationis, & tam longe minor erit iniuria temerariæ dubitationis, quàm temerariæ suspicionis, vt ea temeritas & iniuria ad culpã non sufficiat lethalem. Ait Sotus *artic. 3. citato*, dubitare de bonitate beatissimæ Virginis Mariæ, sancti Ioannis Baptistæ, aut alterius similis sancti, esse culpam lethalem. Id quidem fatemur, si ea dubitatio deliberata sit, imò erit hæresis: postquam sanctitas beatæ Virginis & sancti Ioannis Baptistæ adeò explorata est ac certa, vt ad fidem Catholicam eam credere pertineat: eaq; de causa in conclusione diximus, regulariter dubitationem deliberatam ac temerariam de re graui non esse culpam lethalem, quoniam aliquando rarò culpa esset lethalis: quãdo verò sanctitas alicuius no est adeò certa ac manifesta effecta, vt iudicio Ecclesiæ manifesta sit canonizatione, aut beatificatione Sanctorum, aut si manifesta sit effecta apertissimis miraculis, & consensu populorum, rarò sola dubitatio de probitate aut de peccato alicuius ad culpam pertinget lethalem. Tametsi quo grauior ac sanctior est persona, pluresq; sunt circumstantiæ, quę illius sanctitatem ac probitatem suadent, eo maiora indicia requirantur ad non temere dubitandum de illius bonitate, grauiorque iniuria ei fiat, insufficientibus ad id indicijs de illius bonitate dubitare.

Illud est obseruandum, dubitationem, de qua modò loquimur, non esse suspensionem iudicij & assensus, vt Sotus arbitratur, falsò addens, nos teneri habere bonam existimationem de proximo nostro non suspendendo iudicium: sed esse adducere intellectu in quæstionem bonitatem proximi de illa diffidendo, & illam quasi dubiam examinando: quod si temere fiat, in iniuriam proximi cedit. In eo autem, quòd oblata cogitatione de bonitate aut de malitia proximi, iudicium suspendam, & auertam cogitationem ad alia, nolendo me intromittere in ea re, neque bonam neque malam existimationem de illo formando, neque illam curando examinare, adduceréve ad discrimen apud me, sane nullam omnino facio illi iniuriam. 12

Illud item obserua, adducere in examẽ probitatem alicuius bono aliquo fine, vt quia cura & vigilantia circa mores illius incumbit ei, qui illos examinat, vel vt videat, num vere sit dignus & aptus, quem præficiat alicui rei, aut in quo beneficium aliquod, collocet, nullum esse peccatum: quoniam bono fine id fit, neque in eo vlla fit ei iniuria, cuius mores in eum finem examinantur. 13

Illud postremò obserua, ex solo iudicio temerario, aut suspicione vel dubio temerarijs, nõ cõsurgere obligationem restituendi. Quoniã licet iniuriam inferant, eo tamen ipso, quod ab illis cessatur, cessat iniuria proximi in futurum, nullumq; damnum remanet, pro iniuria aũt præterita, quæ nullũ damnũ relinquit, nulla restitutio debetur, vt duo-

bus tractatibus præcedentibus sæpe dictum comprobatumque fuit.

SVMMARIVM.

1. *Non tenemur, licèt temere iudicando in malam partem interpretemur, bonam existimationem de proximo habere, sed satis est, si abstineamus à sinistrè illa in re iudicando.*

VTRVM DVBIA INTERPRETARI in meliorem partem debeamus.

DISPVT. 17.

Quæstio hæc excitatur propter glossam in illud ad Rom. 14. *Qui non manducat, manducantem non iudicet*, vbi glossa ait: *Dubia in meliorem partem sunt interpretanda.* Desumpta verò fuit ex Aug. *lib. 2. de sermone Domini in monte c.28.* vbi enarrans illud Matth. 7. *Nolite iudicare, & non iudicabimini, &c.* atque de iudicio temerario doctissimè & copiose ibi disputans, circa illud testimonium Matth. citatum sic ait: *Hoc loco nihil aliud nobis præcipi existimo, nisi vt ea facta, quæ dubium est, quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur.* Et proculdubio intelligit, non male de illis iudicando. Nam ait, non aliud nobis præcipi illis verbis Matth. 7. *Nolite iudicare, &c.* Illis verò nõ aliud nobis præcipitur, quàm vt abstineamus à iudicio temerario, in peiorem partem interpretando, quę dubia sunt, quo animo sint facta. Neque enim (quicquid Sotus 3. *de iust. q. 4. art. 3. & 4.* in contrarium dixerit) tenemur tunc bonum iudicium ac æstimationem habere de proximo, sed satis est si abstineamus à sinistrè de eo illa in re iudicando, vt disputatione præcedente dictum est, & affirmant Caiet. 2.2. *q.60. art.4.* & doctores communiter. Item cùm Augustinus *ibidem* copiosè doceat, nobis non esse prohibitum iudicium certum de ijs, quæ perspicue bona aut perspicue mala sunt, vniuersimque ita de rebus iudicare, vt temere & cum periculo errandi in proximi præiudicium non iudicemus: circa ea quæ dubia sunt, sic ait: *Sunt ergo quædam media, quæ ignoramus, quo animo fiant, quia & bono & malo fieri possunt, de quibus temerarium est iudicare, maximè vt condemnemus.* Ecce temerarium affirmat Augustinus, rem dubiam iudicare, determinate in alteram partem, tam in bonam quam in malam, cum periculo errandi. Addens verò, *maximè vt condemnemus*, non negat, temerarium quoque esse, iudicare determinate contrariam partem cum periculo sentiendi falsum: quod sane malum esset intellectus. Neque vnquam mihi potui persuadere, non solum nos teneri habere iudiciũ, quo nobis persuadeamus id vere esse, quod ignoramus, ita esse, sed neque licite posse nos tale iudicium elicere, vt scilicet quando dubium est, an malo animo proximus aliquid fecerit, licite determinate iudicemus, eum bono animo id fecisse, idque nobis licite persuadeamus. Tametsi hoc aliud iudicium habere tunc possimus, expediensque ac bonum est, vt illud habeamus, credendum mihi non est, eum malo animo id fecisse: quoniam in tali iudicio non erramus, estò ille malo animo id fecerit: quare ille habendus à nobis mihi non est malus ea de causa, neque condemnandus, sed potius est absoluendus, si ad nos spectat eum iudicare in exteriori foro: quoniam in dubio melior est cõditio ipsius, qui in possessione erat, vt non malus haberetur: non tamen est pronunciandum, eum id bono animo fecisse: quoniam periculum esset falsi in eo iudicio, in eaq; sententia, ac proinde vtrumque esset temerarium, vt Augustinus perspicue affirmat, tametsi tunc non esset iudicium temerarium cum præiudicio & iniuria proximi. Vnde in foro exteriori, quando aliquis accusatur de aliquo crimine, quod sufficienter aduersus illum nõ probatur, absoluitur ille ab accusatione, pronuncian do actorem id crimen de illo nõ probasse, quod sane est verissimum, estò ille vere id crimen commiserit: non tamen pronunciatur, eum id crimen non commisisse, quod esset temerarium & mẽdacium: quippe cùm contra mentem eatur, non solũ quando affirmamus, quod scimus esse falsum: sed etiam quãdo, quod dubium est, determinatè affirmamus esse aut nõ esse. Vnde & iudex, quando ita absoluit ac pronunciat sententiam, & quicunque priuatus, quando abstinet à iudicando temere de illo in sinistram partem, aut quando verè iudicat, sibi nõ esse iudicandum illum sinistra intentione id fecisse, vel quando iudicat ea de causa illum non esse ab ipso reputandum malum, licitè simul iudicare secũ potest, quantum probabilitatis ac verisimilitudinis ex indicijs sit, illum sinistra intentione id fecisse, aut illum id crimen fecisse, iuxta ea quæ præcedentibus disputationibus dicta sunt. Imò verò in foro exteriori interdum licite ac iuste condemnatur de leuiter aut de vehemẽter suspecto de eo crimine, vt ibidem dictum est. Quia ergo dum res aliqua est dubia, neutram in partem possumus eam absque temeritate iudicare determinate, sed iudicium de illa determinatum ac certum ad Deum spectat 1. ad Corinth. 4. ait Paulus: *Nolite ante tempus iudicare,* (quę dubia scilicet vobis sunt, minimeque explorata) *quoad vsque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit vnicuique à Deo.*

SVMMARIVM.

1. *Omne quod iniustè honori alterius præiudicet, spectat ad vitium in genere iustitiæ commutatiuæ circa bonum honoris contrarium, siue fiat signo aut facto, siue absenti, siue præsenti: quod vitium contumelia dicitur latissimè sumpta.*
2. *Qui alteri præiudicat in bonis corporis & in honore, is non solùm peccat contra iustitiam commutatiuam circa bona corporis, sed etiam contra iustitiam commutatiuam circa bonum honoris, peccato specie distincto.*
3. *Committitur etiam peccatum contra iustitiam commutatiuam circa bonum honoris, quando læsio honoris non intenditur, & tamen inde ea sequitur, nisi probabilis ignorantia excuset.*
4. *Qui differant contumelia & detractio.*
5. *Interdum fit aliquid absque iniustitia, quòd præiudicat honori alterius, & tunc non spectat ad contumeliam.*
6. *Quando vrbanitatis gratia licitè obijciuntur vitia & defectus, licèt cum pudore sustinentium, non spectat ad contumeliam, dummodo moderatè fiat.*

DE VITIO IN GENERE IVSTITIÆ commutatiuæ circa bonum honoris contrario, hoc est, de contumelia latissimè sumpta.

DISPVT. 18.

Explicato vitio contrario iustitiæ cõmutatiuæ circa bona famæ latissime sumptæ, cuius actus imperatus à voluntate, aut voluntarie elicitus, est internus, mentem intellectúmve non egrediens nempe explicato iudicio temerario, suspicioneque ac dubio temerarijs consequenter est dicen-

dicendum de vitijs contrarijs iustitiȩ commutatiuæ circa bona honoris & famæ, quorum actus imperati externi sunt. Ordiendumq; nobis est à vitio in genere iustitiæ commutatiuæ circa honorem contrario.

1 Et quidē quicquid fit exteriùs, quod iniustè honori alterius prȩiudicet, id totum pertinet ad vitium in genere iustitiæ commutatiuæ circa bonum honoris contrarium, siue fiat signo, hoc est, verbo, scripto, aut quouis alio signo, vt cornua appendendo foribus alicuius, in signum quòd alius adulteratus sit cum vxore illius, siue fiat quouis facto, & siue fiat præsenti, siue absenti, & siue fiat viuo, siue defuncto, atq; siue fiat in propria persona eius, cuius honori prȩiudicatur, siue in re ad ipsũ attinente, vt in statua, equo, domo, in vxore, filio, mancipio, aut in re alia illius, prout *disp.*1. explanatum fuit, totidem modis honorem contrarium posse alicui exhiberi. Actus autē voluntatis internus, quo quis iniustè aliquid tale fieri aut intentari consentiret, esset peccatum internum eiusdem vitij: sicut peccatum furti internum est consensus in furtum, & peccatum homicidij internum est consensus in homicidium, & ita in cæteris vitijs. Vitium hoc in genere in toto suo ambitu, quo ad actum externũ, contumelia dicitur latè sumpta, & consentit legitima ethymologia eius vocabuli tradita ab Vlpiano *l.*1.*ff. de iniur.* dicitur enim à contemnendo; atque in prædictis omnibus aut cōtemptus opere cernitur siue cōtemptus intendatur à lædente iniustè in honore, siue nō. Quòd autem cōtumelia fiat non solũ verbo, sed etiam facto, atque adeò quòd vtrumq; nomine vitij contumeliæ contrarij iustitiæ commutatiuæ circa bonum honoris comprehendatur, affirmat perspicuè glossa interlinearis in illud ad „ Rom.1. *contumeliosos*, quæ sic habet: *Contumeliosi sunt,* „ *qui dictis vel factis contumelias & turpia inferunt.* Dixi, id vitium in toto suo ambitu dicitur contumelia late sumpta: quoniam aliquando contumelia presśiùs sumitur, vt infrà dicetur. Hispane vitium hoc in toto suo ambitu *afrenta* nuncupatur, & actus illius *afreniar*.

Non solum signo committi hoc vitium, vt verbo, scripto, aut alio signo obijciendo; seu improperando alicui aliquod vitium moris, aut naturȩ, vel aliquem defectum, rémve aliam vnde erubescere posśit, vt appellando illum furem, ebrium, cȩcum, gibbosum, humili aut infami loco natum, dicendo illi mentiris, aut simile aliud, sed etiam facto committi, satis est perspicuum, vt si alapa vel fuste aliquis percutiatur, aut pedibus conculcetur, si illi ostendatur pollex inter duos alios digitos *darhiga* Hispane dicitur, aut aliquid aliud fiat, quod in contemptum illius cedat.

2 Hinc sequitur, si aliquis iniuste percutiendo alium simul illi prȩiudicet in bonis corporis & in honore, tunc peccare non solum contra iustitiam cōmutatiuam circa bona corporis, sed etiam contra iustitiam cōmutatiuam circa bonũ honoris, peccato specie distincto, ac proinde teneri aperire vtrumque in confesśione. Quando tamen confitendo percusśionem iniustam, sufficienter intelligitur præiudicium honori illatum, tunc pœnitens confitendo eam percusśionem sufficienter censetur confessus vtrumque crimen. Vt si se accuset, iniuste alapam alicui infixisse, aut iniuste alium fuste percusśisse. Simili modo, si quis præiudicando iniuste alicui in bonis externis, simul in honore illi præiudicet, peccat contra institiam commutatiuam circa bona externa, & peccato specie distincto contra iustitiam commutatiuam circa bonum honoris, atque vtrumque crimen tenetur aperire sufficienter in confesśione.

3 Illud verò est obseruandum, non solùm quando facto aliquo, aut signo, intenditur iniuste lȩsio honoris, committi peccatum contra iustitiam commutatiuam circa bonum honoris, sed etiam committi idem peccatũ, quando ea læsio non intenditur, & tamē inde ea sequitur, nisi probabilis inuincibiliter ignorantia, quòd ea via talis lȩsio euenire posset, excuset ab ea culpa. Verbi gratia, si quis fuste solũ intendat lædere iniuste corpus proximi, nō verò lædere honorem illius, sane si actus ex se læsiuus sit honoris illius, simul peccat contra iustitiam cōmutatiuam circa bonum honoris, nisi ignorantia inuincibilis eum excuset ab ea culpa. Ratio autem est, quoniā ea iniusta læsio honoris licet intenta nō fuerit, fuit tamē voluntaria, quatenus in potestate eam inferētis fuit eam vitare, fuitq; subinde imputatiue ab illo volita, iuxta ea quæ 1.2.*q.*60. & aliàs sæpe dicta à nobis sunt. Quāuis enim ad rationē actus virtutis necesse sit obiectum eius virtutis esse intentum ac volitum qua tale; ad rationē tamē vitij ac peccati satis est si obiectum, malúmve, quod sequitur, sit volũtarium atq; imputatiuè volitum, vt ex se liquet, ac locis citatis est ostēsum. Hoc admonui propter Caiet. 2.2.*q.*72.*& seq.* Sotum 5.*de iust.q.*9. *& seq.* & propter quosdam alios, qui in contumelia, detractione, & in alijs similibus vitijs, ad rationem & speciē talium vitiorum plus forte iusto exigere vidētur intentum inferendi damna, quæ eis vitijs inferuntur. Quamuis enim absentia talis intentionis non parum culpam horum vitiorum extenuet, atq; aliquando culpā, quæ alioquin esset lethalis, reddat venialem; nihilominus tamen semper, quando in potestate inferentis ea damna fuit illa vitare, saltem quia attendere potuit ac debuit nata esse inde sequi, neque id attendit, cernitur ibi ratio ac culpa eius vitij, cum onere restituendi damna ita sequuta, si perseuerent, estò formaliter ea inferre non intenderit. Quando autem culpa tunc ad lethalem perueniat, prudentis arbitrio, spectatis circumstantijs omnibus concurrentibus, est iudicandum. Illud verò est dicendum, quando si ȩquale damnum, proportione quadam, in rebus externis eodem modo præter intentionē inferretur, cum eademque animaduertentia, aut inanimaduertentia, quòd inde sequi posset, iudicaretur in ea materia culpa lethalis, iudicandam quoq; esse culpam lethalē in re, de qua disputam⁹: eo quòd bona honoris & famæ præstantiora sint bonis externis diuitiarum. Atque hæc poterit esse nō inepta regula manuducens ad rectiùs arbitrandum, quando in eiusmodi euentibus in quibus præter intentionem læditur honor aut fama proximi, culpa interueniat lethalis contra iustitiam commutatiuam circa bona honoris ac famæ.

Illud facile ex dictis hac & prima disputatione liquet. Afferri iniuste præiudiciũ honori, esse quod 4
per se distinguit contumeliā à detractione, qua famæ iniuste præiudiciũ affertur. Fieri autē aliquid iniuste in præiudicium honoris aut famæ, in præsentia vel in absentia eius, cui⁹ honor aut fama iniuste læditur, per accidens ad rationē contumeliæ ac detractionis ad earumq; inter se distinctionē se habent. Quocirca, vt ex dictis hac & prima illa disputatione facile constat, quemadmodũ honor exhiberi potest absenti ac defuncto, ita illis potest fieri contumelia, nō solùm quando aliquid ignominiosum fit aut dicitur, vt tandem ad illius notitiā deueniat, in cuius dedec⁹ cedit, sed etiam quando aliquid fit in re ad ipsum attinente, in contemptũ ac dedecus illius. Item detractio fieri potest in prȩsentia eius, cui detrahitur, vt aduersus alios recte notant Nauar. *in Man.c.*18.*n.*12.*&* 18. & Adria. *quodl.* 11.*lit.D.* Si enim in prȩsentia alicuius crimina illius alijs iniuste manifestentur, qui illa ignorabant, sane fama illius denigratur, eique detrahitur, estò simul interueniat contumeliæ peccatum, quatenus in facie illi ea obijciuntur. Coniungi quippe in

pe in eodem actu optimè possunt duæ illæ species detractionis ac contumeliæ, quatenus eo simul iniustè læduntur honor alicuius & fama illius coram alijs.

5 Illud præterea est obseruandum, idcirco nos dicere, quod sit iniustè in præiudicium honoris alicuius pertinere ad contumeliam, vitium contrarium iustitiæ commutatiuæ circa bonum honoris: quoniam interdū fit absq; iniustitia aliquid, quod præiudicat honori alterius, & tunc non spectat ad vitium contumeliæ. Hispano autē sermone *afrenta* etiam id comprehendat, quod iustè fit contra honorem alicuius: atq; etiam id comprehendit contumelia latino sermone, vt infrà ex Cicerone referemus. Quemadmodum autem malefactor puniri licitè potest in bonis corporis, & in externis diuitiarum, prout delicta talem pœnam commeruerint: sic etiam iustè ac licitè puniri interdum potest ac consueuit in bonis honoris ac famæ, vt Diuus Thom. *2.2.q.72.art.2.ad 2.* etiam ait: neque tunc contumeliæ aut detractionis vitia committuntur, sed exercetur actus iustitiæ vindicatiuæ. Atque interdum simul punitur malefactor in corpore & in honore ac fama, vt quando publicè verberatur, triremib⁹ in pœnam addicitur, aut furca necatur: interdum verò solùm punitur in honore & fama, vt quando exponitur in loco publico, vt verecundiam ab inspicientibus patiatur, aut ignominiosè defertur per vias publicas absque vlla læsione in corpore. Interdum quoque licitè culpæ aliquorum puniuntur obiurgationibus & improperijs à parentibus, magistris, heris, & ab alijs, qui iustè ac licitè id efficiunt, iuxta ea quæ duobus tractatibus præcedentibus dicta sunt. Nonnullis autem licitum est obiurgare, quæ malè fiunt, pudore eâ ratione delinquentes afficiendo, quibus licitum non est punire in corpore, aut in externis diuitiarum bonis. Admonent verò Caiet. *2.2.q.72 art.2.* Sotus *5. de iustit.q.9. artic.2.* consentaneè ad Diuum Thom. ibi, & admonent alij, prælatos, religiosorum præsertim, debere abstinere quàm maximè ab iniuriosis verbis, dum vitia puniunt aut reprehendunt. Quoniam, præterquam quòd indecens sit eo modo tractare sibi subditos, inde interdum sequi solent grauia mala, & maiores amaritudines, quàm ex alijs pœnis. Vnde (addunt multi) nisi suggerente Spiritu sancto, dici non debent iniuriosa verba.

6 Interdum etiam vrbanitatis gratia licitè obijciuntur vitia & defectus, corporis præsertim, etiam quando, qui id patiuntur, leui aliquo pudore afficiuntur (modò tamen non contristentur & cōmoueantur ad iram) quod proinde neq; ad contumeliæ vitiū neq; ad aliud pertinet, dummodo moderate atque vt oportet id fiat, sed spectat ad virtutem eutrapeliæ ac vrbanitatis, iuxta diuum Th. *q.72. citata, art.2. ad 1.* Vnde Arist. *4. Ethic. c.8.* ad eutrapeliam vrbanitatemq; pertinere ait bene conuitiari. Et Tullius pro Cælio, *Maledictum*, inquit, *nihil habet propositi, præter contumeliam, quæ si petulantius iactatur, conuitium, si facetius, vrbanitas nominatur.* Quo in loco contumeliā in bonam etiam partem sumpsit. Neque tam late *afrenta* Hispane sumitur, vt hanc, quam Cicero contumeliam appellauit, comprehendat.

SVMMARIVM.

1. *Contumelia latè sumpta est peccatum lethale.*
2. *Ex circumstantiis tamen nonnunquam est culpa venialis.*
3. *Contumelia latè sumpta, vt vitium totum iustitiæ commutatiuæ circa bonum honoris contrarium comprehendit, species infima est.*
4. *Contumelia frequentissimè ex ira oritur.*

VTRVM CONTVMELIA LATE sumpta ex suo genere sit culpa lethalis sitq; infima species. Et ad quod capitale vitium reducatur.

DISPVT. 19.

Vod ad primum attinet, dicendum est, contumeliā ex suo genere culpam esse lethalem. Probatur primò ex illo Matth. 5. *Si quis dixerit fratri suo fatue, reus erit gehennæ ignis.* Si autē contumelia illa, quæ non inter maiores computatur, culpa est lethalis, siquidē sempiterno inferni igne punitur, vt Christus testimonio illo docet, consequens profectò est, vt contumelia ex suo genere culpa sit lethalis. Secundò, quoniam licèt contumelia ex suo genere minùs graue peccatum sit, quàm homicidium, & quàm adulterium, quin & quàm simplex fornicatio, est tamen ex suo genere peccatum grauius, quàm furtum, vt vtrumq; affirmat diuus Thom. *2.2.q.73. de detractione*, est verò eadem ratio de contumelia, idque affirmant doctores communiter. Ratio autem est, quoniam grauitas peccatorum ex suo genere attenditur penes obiectum, à quo ratio & species peccati sumitur, & penes genus damni, quod infert: cùm ergo bona honoris & famæ media sint quo ad bonitatem ac præstantiam inter bona corporis & vitæ, quæ sunt illis præstantiora, & inter bona externa diuitiarum, quæ sunt illis minùs præstantia; atque per homicidium, adulterium, ac fornicationem simplicem, præiudicetur bono vitæ ac corporis, saltem quo ad prolem generandam, vt alio in loco est ostendendum: per furtum verò præiudicetur bonis externis diuitiarum, cōsequens profectò est, vt contumelia & detractio, quibus præiudicatur bonis honoris & famæ, licèt minùs grauia delicta ex suo genere sint, quàm homicidium, adulterium, & fornicatio simplex, grauiora tamen ex suo genere sint, quàm furtum: quare cùm tractatu secundo ostensum sit, furtum ex suo genere esse culpam lethalem, idque omnes confiteantur, consequens profectò est, vt contumelia & detractio multò magis ex suo genere culpæ sint lethales. 1

Ex circumstantijs verò, vt si contumelia aliqua præiudicetur modicum honori eius, cui fit, aut si intenta non sit, & ex alijs circumstantijs, poterit interdum contumelia aliqua non solùm esse leuius multo peccatum, quàm furtum aliquod, sed etiam fieri poterit, vt non pertingat ad lethalem culpam, sed sit solùm culpa venialis. Ex multis verò capitibus euenire potest, vt contumelia aliqua modica læsio in honore fiat. Vt si id, quod contumeliosè dicitur aut fit, modicè læsiuum sit honoris: vel si is, cui dicitur aut fit, modicum honoris habeat, nec multum eam contumeliam curet ac pendat. Qua de causa contumelia, quæ si facta esset homini alicuius notæ, culpa esset lethalis, facta homini infimæ notæ, qui parum honoris habet, pro nihiloque honorem æstimat, erit solùm culpa venialis. Et contumelia, quæ facta homini maioris ætatis, culpa esset lethalis, facta puero, erit aliquando venialis. 2

Ex dictis *disputatione præcedente* intelligitur, quòd sicut furtum, vt suo loco tractatu secundo est dictum, significat solùm contractionem externam iniustam rei alienæ: attentatio verò furandi, & voluntas interna furandi, quando effectus nō sequitur, non dicuntur furta, sed peccata furti: sic contumelia solum significat dictum & factum, quo iniustè præiudicatur re ipsa honori proximi: nō verò attentationem inferendi iniustè præiudicium ho-

 nori,

nori, quando non perducitur ad effectum, neque item significat nudam internam voluntatem præiudicandi iniustè honori alterius: sed hæc dicuntur peccata contumeliæ, non verò contumeliæ. Hæc de primo eorum, quæ præposita sunt.

3 Quòd verò attinet ad secundum, num scilicet contumelia latè sumpta, vt vitium totum iustitiæ commutatiuæ circa bonum honoris contrarium comprehendit, species infima sit. Affirmanter est respondendum cum Caiet. *2.2.q.72.art.1.* Soto *5. de iust.q.9.art.1.* & cum plerisq; alijs. Quoniam iniustitia contumeliæ non consistit in eo, quo tanquam medio ac instrumẽto iniustè honori proximi præiudicatur; tametsi ex qualitate medij iniuria interdum ac præiudicium honori accrescat, vel ex natura rei, vel in hominum æstimatione, sed consistit in præiudicio honori proximi illato: quare cum obiectum vitij contumeliæ latè sumptæ sit honor, quo ad præiudicium, quòd iniustè illi infertur, & non sint media diuersa, quibus id præiudicium infertur: præiudiciumq; ipsum iniustè illatum semper sit eiusdem rationis in ratione præiudicij honori iniustè illati, quocunque medio id præiudicium inferatur, solumq; differat secũdùm magis & minùs, quod satis non est ad efficiendam diuersitatem specificam, consequens profectò est, vt vitium contumeliæ proximi species infima sit, nullas inferiores species sub se continens. Hæc de secundo.

4 Quod verò ad tertium attinet. Cùm vitium non capitale ex eo capitali vitio oriri dicatur, ex quo frequentiùs emanat: contumelia verò frequentiùs ex ira quàm ex quouis alio capitali vitio oriatur: meritò Greg. 31. *Moralium* contumeliam ex ira oriri affirmat, atque inter iræ filias eam computat, ad capitaleque proinde iræ vitium illam reducit. Ita autem ex ira oriri consueuit cõtumelia, vt instrumentum esse soleat, quo iratus vindictam de eo, in quem est iratus, sumere ea soleat. Vnde mulierum est potiùs id vitium, quæ arma alia non habent, quibus vindictam sumant, quàm virorum.

SVMMARIVM.

1. *Consilium ac meritum est patienter contumelias ferre, quando aliud non exigit bonum aliorum, aut bonum eius qui contumeliam affert.*
2. *Quando ita expedit bono aliorum, aut iniuriam inferentis, consilium est respondere ac resistere; quia vnicuique mandauit Deus de proximo suo: præsertim si fieri potest sine damno aliquo, & si quando iniuriam patiens non valet se defendere.*
3. *Fas est etiam, dum iniuria adhuc fit, & vlteriùs continuatur, tueri honorem proprium: non quidem contumeliam in recompensationem acceptæ inferendo, sed impediendo, ne iniuria vlteriùs progrediatur.*

VTRVM CONTVMELIAE SINT patienter ferendæ.

DISPVT. 20.

1 Vuic quæstioni sequentibus conclusionibus est satisfaciendum. Prima conclusio. Consilium ac meritum est tacere, patienterq; contumelias ferre, quando aliud non exigit bonum aliorum, aut bonum eius, qui contumeliam infert. Probatur, quoniam ea via euitantur mala, quæ oriri ac sequi possent, si resistere ac respondere vellemus, maximoque cum nostro merito virtutem patientiæ exercemus tacendo atq; id ferendo Dei amore ac eius proximi, idq; via est commodata ac apta, vt is ipse, qui contumeliam infert, nostra patientia confundatur, redeat ad cor, ac emendetur, & vt, qui nostram intuentur patientiam, ædificentur. Confirmatur ex illo Psal.37. *Qui inquirebant mala mihi, loquuti sunt vanitates. Ego autem tanquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum.* Itemque exemplo Christi, *Qui cùm malediceretur, non maledicebat, & cùm pateretur, non comminabatur,* vt habetur 1. *Petr.2.* plurimasq; contumelias verbo & facto sibi illatas tacens patiẽtissimè sustinuit. Ad Rom.12. *Non vos defendentes charissimi, sed date locum iræ.* Et Mat. 5. *Qui te percusserit in vnam maxillam, præbe ei & alteram:* eademque est ratio, quando contumelia & iniuria fit verbo, aut quocunque alio ignominioso actu. Porrò hæc & similia alia testimonia non sonant præceptum, sed consilium, quicquid diuus Thom. 2.2.q.72. & alij innuere in contrarium videantur.

Secunda conclusio. Quando ita expedit bono aliorum, aut ipsiusmet, qui iniuriam infert, consilium est respondere ac resistere, quantum id alterius aut aliorum bonum postulat. Imò verò aliquando ad id quis tenebitur. Responsio tamen tunc esse debet moderata, atq; intra limites rectæ rationis. Probatur conclusio, atque in primis quando id expedit bono iniuriam inferentis. Quoniam si respondendo ei, illiq; ostendendo falsitatem eorum, quæ dicit, aut alia via sine iniuria & peccato compescendo illius os, à peccato desistit, aut resipiscet, sanè lege caritatis tenetur id efficere is, qui contumelia afficitur, quando aliud malum inde non imminet, nec iustè timetur: quippe cùm vnicuique mandauerit Deus de proximo suo. Vnde *Prouerb.* 26. dicitur: *Responde stulto* (qualis est omnis, qui peccat, & à recta ratione legeque Dei deuiat: sic enim frequenter in Prouerbijs Salomonis id vocabulum vsurpatur) *secundum stultitiam suam,* (id est, vt expedit ad stultitiam illius respondeatur, eam illi ostendendo, vt recta tunc ratio circumstantiæq; postulauerint) *ne sibi sapiens videatur,* cùm tamen erret, stultusque sit. Proximè autem ante ea verba relata præmiserat idem sapiens: *Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam,* hoc est, verba contumeliosa & inordinata, qualia ipse dixerat, atq; in vindictam eorum quæ dixerat) *ne efficiaris ei similis.* Id quod confirmat vltimam partem nostræ conclusionis. Vnde, quod sapiens posteriori loco subiungit, nihil omnino repugnat ei, quod proximè ibidem præmiserat.

Deinde verò probatur conclusio, quando id expedit bono aliorum. Quoniam cùm vnicuiq; Deus 2
mandauerit de proximo suo, sanè quando ex eo, quòd ei non responderetur, qui contumeliam dicit, vera esse crederentur vitia, quæ improperat ac obijcit, indeq; in alijs generaretur scandalum, vel doctrina parui penderetur, spiritualisque aliorum fructus impediretur, obligatio tunc esset respondere, si ex responsione, speraretur ea mala esse impedienda. Vnde Greg. *Homil.9.in Ezechielem*: *Hi,* inquit, *quorum vita in exemplo imitationis est posita, debent, si possunt, detrahentium sibi verba compescere, ne eorum prædicationem non audiant, qui audire poterant, & ita in prauis moribus remanentes, bene viuere contemnant.* Quando verò ex responsione non speraretur ea mala esse impedienda, tunc obligatio ex eo capite non esset respondendi ad contumeliam: quoniam id sine fructu fieret, sed patientia potiùs iuuat ad bene æstimandum de eo, qui patienter suffert, & ad tollendum scandalum, quàm si emittatur patientiæ actus, quando ex non omissione actus patientiæ veritas non persuadetur.

Quando contumelia iactaretur in alium, & ego, qui id audio, consulere possem honori illius, mea responsione obturando os peruersè aduersus proximum suum loquentis, aut defendendo honorem eius,

eius qui iniuriam patitur, tenerer tunc id efficere, si commodè sine notabili meo damno possem, & qui iniuriam eam patitur, non posset sufficienter honori suo consulere. Quoniam nō minùs tenetur quis subuenire iniuriā patienti in honore & fama, quam patienti iniuriam in bonis externis diuitiarum, quando commodè & cum fructu potest id efficere, & alius non potest sibi ipsi sufficienter subuenire. Hæc tamen obligatio non est ex iustitia, sed solùm ex caritate, quando is ex officio non tenetur tunc subuenire eo modo.

3 Tertia conclusio. Quamuis in euentibus, extra commemoratos præcedente conclusione, consiliū sit non respondere nec resistere, sed sustinere contumelias patienter: fas tamen est, dum iniuria adhuc fit atque vlteriùs continuatur, tueri honorem proprium; non quidem contumeliam, in recompensationem acceptæ, inferendo, & multo minùs ea de causa percutiendo, quoniā id esset vindicta: sed impediendo ne iniuria vlteriùs progrediatur ac continuetur, vtique illam repellendo. Tanta autem esse posset iniuria, qua contumelia inferretur, vt licitum illam patienti esset, interficere eam inferentem, quando aliud non sufficeret impedire, ne vlteriùs progrederetur. Pro modica verò iniuria repellenda nefas est interficere. Hæc omnia cōstant ex dictis *tractatu præcedente*, *Disp.* 17. Si enim pro defensione bonorum externorum diuitiarum quę alicuius sint momenti, fas est interficere, quando aliter defendi non possunt, longè maiori cum ratione effici licitè id poterit pro defensione honoris famæ, quæ excellentiora multò sunt bona. Lege quæ *disputatione citata* quo ad hæc omnia dicta sunt. Post contumeliam verò completè illatam, fas est in eisdem euentibus sumere via iudicis competētem vindictam, non verò autoritate propria. Atq; non solùm dum contumelia infertur, sed etiam post illam completè illatam, licitum est, nō solùm arguere ac moderate increpare peccatorem illum, sed etiam aperire rationes veras, quæ ea in re minuant autoritatem eius, qui eam infert, aut intulit, coram audientibus. Ratio autem est, quoniam id non est vindicta, quippe cum eædem rationes adduci in iudicio licite possint ante latam sententiam ad compurgandam ac tuendam propriam famam & honorem: quòd non liceret, si id esset vindicta: quemadmodum percusio illius qui illam intulit tunc non liceret: consentire autem in hoc videtur Sotus 5. *de iust. q.* 9. *art. vlt.* Nihil tamen est licitum obijcere ei, qui iniuriam intulit, quod falsum sit, aut quod ad conseruandum & resarciendū proprium honorem ac famam non pertineat. Nihil item licet obijcere illi, aut de illo dicere in vindictam de illo sumendam autoritate propria. Qua etiam ratione illicitum est tacere, dum contumeliam alius infert, eo animo vt ille acrius ea de causa commoueatur, ægriusque id ille ferat, animoq; ea via sumendi de illo vindictam; vt recte Sotus *vbi suprà* affirmat.

SVMMARIVM.

1. *Quid sit conuitium.*
2. *Quid sit improperium.*
3. *Quid sit derisio, irrisio, & subsannatio.*
4. *In derisione, illusione, ac subsannatione, quatenus frequenter honor proximi iniustè læditur, species contumeliæ interuenit, licet eis actibus læsio honoris non intendatur.*
5. *Quando derisio est circa opera virtutum, est graue peccatum, tum ex obiecto, tum quia homines à virtutibus deterrentur.*
6. *Derisio, illusio, ac subsannatio parentibus illata peccatum est graue, contrarium speciali virtuti pietatis parentibus debita: & grauius est, si Deo inferatur.*

DE CONVITIO, IMPROPERIO, IRrisione, & subsannatione.

DISPVT. 21.

HÆc omnia ad contumeliam latè sumptam, vnà cum maledictione, aut maledicto, de quo disputatione sequenti sermo erit, spectant, aut certe coniunctam illam habere solent: & idcirco paucis sigillatim explananda sunt.

Conuicium (ait Vlpianus *l. item apud Labeonem.* §. 1. 1 *ff. de iniur.*) *dicitur vel à concitatione, vel à conuentu, hoc est, à collatione vocum. Cùm enim in vnum complures voces conferuntur, conuicium appellatur, quasi conuocium.* Hæc Vlpianus ibi. Consentit cum hac ethymologia significationeque huius vocabuli, quòd Tullius conuicium pro strepitu multarum vocum aliquādo vsurpat. Pro Sextio sic ait: *Et is qui antea cantorum conuicio conciones suas celebrare solebat, cantorum ipsorum vocibus eijcitur.* Et pro Archia: *Quia suppeditat nobis, vbi & animus ex hoc forensi strepitu reficiatur, & aures conuicio defessæ requiescant.* Festus verò à vicis, in quibus primò habitari cœpit, deriuatum esse ait. Et iuxta vtramque ethymologiam cum c scribi debet. Alij verò dicunt, conuitium esse maledictum, seu vitium obiectum cum contumelia, atque à vitio deriuari. Valla. 6. *lib. elegantiarum* ait à conuito esse dictum, quasi à nobis eum vitemus, in quē similia obijcimus. Atque iuxta has duas posteriores ethymologias scribi vocabulum hoc debet cum t. Sumpto ergo conuitio in malam partem, vt frequentiùs sumi consueuit, iuxta priores duas ethymologias conuicium dictum est quasi plurium coëuntium vocum ad vitium alicui obijciendum contumelię ac dehonestationis gratia, quemadmodum 4. *Reg.* 2. multitudo puerorum clamabat ad Eliseum, *Ascende calue.* Quamuis autem illæ fuerint ethymologiæ eius vocabuli, significat tamen etiam ea, quæ ab vno solo similiter obijciuntur: neque enim est necesse vt ethymologia omnibus competat, ad quæ significanda sese extendit vocabulum. Diuus Th. 2. 2. *q.* 72. *art.* 1. *ad* 3. ait, conuitium magis late patêre, quàm cōtumeliam pressè sumptam, quasi contumelia solùm sit, quando obijcitur vitium moris, vt quando aliquis appellatur fur, ebrius, arrogans &c. conuitium verò sit, quando obijcitur quodcunque vitium siue moris, siue naturæ, & quicunq; alius defectus, vt si appelletur cæcus, caluus, gibbosus, sordido loco natus, &c. Addit tamē contumeliam aliquando sumi late pro obiectione cuiuscunq; vitij ac defect⁹. Iuxta hæc contumelia non comprehenderet maledictum, in quo nullum vitium obijceretur, sed solum commendaretur aliquis Satanæ, aut imprecaretur ei aliud malum in iniuriam & contemptū illius, nullum vitium illi obijciendo. Hodie verò contumelia latissime sumi consueuit, vt conuitium, maledictum pressè sumptum, & quamcunque aliam iniuriam comprehendit verbo aut facto illatam, quæ honori præiudicet: quo pacto *Disp.* 18. *& sequentib.* à nobis est sumpta. Dixi, *maledictū pressè sumptum*: quoniam aliquando sumitur late, vt contumeliam omnem verbo illatam comprehendit, etiam quādo absq; vitio vrbane infertur, iuxta testimonium Tullij pro Cælio *in calce Disp.* 17. relatū.

Improperiū idem esse videtur, quod cōuitium, 2 vt conuitium est obiectio in faciem alicuius vitij moris, aut naturę, vel cuiusuis defectus: neque videtur comprehendere maledictum, in quo vitium aut defectus non obijcitur. Atq; improperare est, quod Hispane dicimus *dar en rostro con alguna cosa*, quasi defectum ex parte eius, cui improperatur, obijciendo. Neque repugnat illud de illiberali &

auaro

auaro Ecclesiastici 20. *Exigua dabit, & multa improperabit.* Quoniam sensus est, parua conferet beneficia, & multa improperabit, quasi in illis non respõdeatur beneficio collato, ingratusque sit, qui id beneficium accepit, exigendoque quàm plurima in beneficij exigui gratitudinem, & querimonias multas excitando, quòd non respondeatur beneficio accepto, easque querimonias in faciem objiciendo. Consentit illud Terentij in Andria: *Commemoratio hæc beneficiorum quasi exprobratio est immemoris beneficij*, quod est ingratitudinis vitium improperare. Probrum verò & opprobrium (quod obiectum probrum significat) idem quod improperium esse videntur: & exprobratio actum significat probrum objiciendi.

Derisio & irrisio (quòd Hispanè *mofa* dicitur) latiùs, quàm illusio, patêre videtur. Est enim, tam factis, quàm verbis, & tam in præsentia, quàm in absentia, vsui ac veluti ludibrio aliquid habere. Illusio verò est ludibrio habere factis, aut verbis, quasi decipiendo, quod irrisionis genus passus pro nobis est Christus, quando velata eius facie eum percutiebant, dicentes, *Prophetiza, quis est, qui te percussit?* quin & quando in Regis similitudinem coronatus est spinis, & veste purpurea est indutus, arundine loco sceptri in dextra eius collocata. Latiùs tamẽ interdum sumitur illusio, pro alijs quoque ludibrijs seu irrisionibus. Subsannatio autem est motibus corporis ac membrorum aliquem in præsentia, aut in absentia, irridere, ludibrióve habere, quod *escarnecer*, presſè sumpto vocabulo, Hispanè dicitur. Dicitur verò subsannatio à sanna, quod id ludibrij genus significat, Hispaneq; *escarnio* dicitur. Id quoq; genus irrisionis passus pro nobis etiam est Christus, dum mouentes capita sua illi dicebant: *Vah, qui destruis templum Dei, &c.* Quòd si horum aliquid moderatè fieret, sine contristatione & commotione ad iram, & sine læsione honoris ac famæ eius, cui aut de quo fierent, seruatisq; reliquis circumstantijs necessarijs, vt ad vitium non declinaret, tunc ad vrbanitatis eutrapeliæque virtutem id attineret, estò rubore aliquo is afficeretur, cui id fieret, neque propriè id mereretur, nomina illa, quorum significatio proximè à nobis est explicata, queq; nomina ad vitia, quæ in eiusmodi actibus internenire solent, significanda frequentius solent vsurpari. Interdumque metaphoricè sumuntur ad significandum, quod iustè fit in pœnã commeritam, Deo non dolente pœnas peccatorum, sed complacente in illas tanquam iniustè inflictas, valdeq; commeritas, iuxta illud Psal. 2. *Qui habitat in cœlis, irridebit eos, & Dominus subsannabit eos.* Et illud Prouerb. 1. *Quia vocaui, & renuistis; extendi manum meam, & non fuit, qui aspiceret; despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis: ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo, cùm vobis id, quod timebatis, aduenerit: cùm irruerit repentina calamitas, &c.* flagellorum meorum temporalium pro peccatis vestris.

4 In derisione seu irrisione, illusione, ac subsannatione, quatenus frequenter honor proximi iniustè læditur, vitium ac species contumeliæ interuenit, estò eis actibus læsio honoris nõ intendatur: quoniam satis est, si voluntaria ac iniusta læsio honoris interueniat, vt actus, quo infertur, rationem contumeliæ sortiatur, vt *Disp.* 18. explanatum fuit. Quòd si simul iniustè fama læditur, aut fama sola iniustè læditur, & non læditur honor, cernitur ratio detractionis, estò id non intendatur. Quatenus verò ex actibus illis sequi solet proximi erubescentia ac rubor, contristatio ac commotio ad iram & vindictam, sanè estò id nõ intendatur, sed intendatur capere eis actibus inordinatam oblectationẽ, nihil curando, quòd illa in proximo inde sequatur, culpa in eis actibus contra iustitiam & caritatem proximi cernitur, quę esse poterit lethalis, si effectus illos notabiles inde euenturos intelligebatur, aut intelligi debebat, spectatisque alijs circumstantijs concurrentibus. Multò autem magis culpa lethalis interueniet, si effectus illi in proximo intendantur, vt ex eis etiam effectibus inordinata oblectatio sumatur. Et multò magis si ex proximi odio effectus illi in eo intendantur.

Quando derisio est circa opera virtutũ, est graue peccatum: tum ex obiecto; tum etiam quoniam arcentur homines à virtutibus aggrediendis ac exercendis, occasioq; eis præbetur, vt in vitia prolabantur. Quòd si de peccato duorum filiorum Heli, qui, antequam adeps incenderetur, cogebant immolantes dare partem carnium, quæ obueniebat sacerdoti, ait scriptura 1. Reg. 2. *Erat peccatum puerorum grande nimis coram Domino: quia detrahebant homines à sacrificio Domini*: quantum, quæso, peccatum erit coram Domino, derisionibus circa opera virtutum arcere homines à virtutibus aggrediendis ac exercendis? 5

Derisio, illusio, aut subsannatio parentibus facta, peccatum est graue, contrarium speciali virtuti pietatis parentibus debitæ. A Noë maledictus fuit Chanaan, quòd deriserit eum, irreuerenterq; se habuerit circa eum, nuditatẽ illius denunciando fratribus suis. Et *Prouerb.* 30. inter varia hominũ genera detestabilia connumeratur: *Generatio, quæ patri suo maledicit, & quæ matri suæ non benedicit.* Et infra. *Oculum, qui subsannat patrem, & qui despicit partum matris suæ*, (hoc est, matrem, quæ cum tanto dolore ipsum peperit, immemor gratitudinis, qua illis tenetur, ac reuerentiæ, quam illis exhibere debet) *suffodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filij aquilæ*, hoc est, dignus est, qui actus in patibulum ea de causa, corui & aquilæ, qui ad cadauera deuoranda (maximè in eminenti patibuli loco posita) accurrere solent primi, oculum ei eruant: incipere enim consueuerunt ab oculis, dum in corpore aliquo depascuntur. 6

Hæc eadem, si in Deum fiant, ad peccatum blasphemiæ contra virtutem religionis spectant, vt à nobis in hac 2.2.q.13. explanatũ fuit. Et quia Christus Deus erat, ait Lucas c. 22. *Et viri, qui tenebant Iesum, illudebant ei, cædentes. Et velauerunt eum, & percutiebant faciem eius, & interrogabant eum, dicentes: Prophetiza quis est, qui te percussit? Et alia multa blasphemantes dicebant in eum.*

SVMMARIVM.

1. *Maledictio fit tribus modis, primò affirmando malum alterius: secundò, imperio malum alicui efficiendo, quod est eum maledicere: tertiò per modum optantis seu imprecantis malum.*
2. *Maledictio verbis expressa, si in præsentia alicuius fiat, honorique illius iniustè præiudicet, ad contumeliam spectat.*
3. *Maledictio, ex parte mali, quod maledicendo quis exoptat ei cui maledicit, si illicitè illud ei exoptet, ad solum odium spectat: vel pertinet ad iniustitiam, si via iniusta, ex parte eius qui id desiderat, illud ei exoptet.*
4. *Maledictio ex suo genere est culpa lethalis, siue contumeliæ siue odij rationem sortiatur. Ex circumstantiis porrò potest fieri culpa venialis.*
5. *Aliud est post maledictionem in aliquem coniectam, continuò non velle, vt tale quid ei eueniat; aliud verò non velle, etiam quando conijcitur, vt id eueniat; quod postremum excusat maledicentem à culpa lethali, quando maledictio non præiudicat honori notabiliter.*
6. *Creaturæ irrationales tribus modis in maledictione spectari possunt: Primò per comparationem ad creaturas rationales, ob quas sunt: Secundò, vt effectus & opera Dei: Tertiò secundùm se.*

7. Vt

7. *Vt maledictio creaturarum sæpe in pœnam hominis redundet, præsertim si fiat per modum imperij, licitè tunc fit ab eo, qui talem pœnam iustè imponere potest*
8. *Creaturæ irrationabiles maledici etiam possunt ad aliquid significandum, idque per modum imperij: ac tunc si is, qui ita maledicit, ius habet ad destruendum illam creaturam, licitè fit.*
9. *Eædem creaturæ maledicuntur etiam non in modum imperij, sed in modum optantis, nec semper ex animo, sed solùm exprimendo dolorem, idq; nonnunquam hyperbolicè.*
10. *Excusatur impatientia Iob.*
11. *Quomodo intelligendæ in S. scriptura imprecationes mali pœnæ, quæ peccatoribus fiunt.*
12. *Blasphemum est maledicere creaturis, tam rationabilibus, quàm irrationabilibus, vt sunt opera & effectus Dei.*
13. *Maledicere creaturis irrationabilibus, secundum se consideratis, non est culpa lethalis, aut venialis.*

DE MALEDICTIONE.

DISPVT. 22.

1 Aledicere cùm idem sit, quod malum dicere, tribus fit modis. Primò, enunciando seu affirmando malum alterius. Si autem famam minuat, vt quia detegitur iniustè crimen alterius occultum, pertinet tunc maledictio ad detractionem. Si verò honorem lædat, vt quia in faciem crimen aut defectus alterius obiicitur, ad contumeliam spectat. Imprecando item & exoptando alicui malum, aut etiam per modum imperij illud ei iniustè inferendo, (qui sunt duo alij modi, quibus maledictio fit, vt subiungemus) lædi potest honor, & qua ratione ea via iniustè honor læditur, ad contumeliam duo illi modi etiam spectant. Atque disputare de maledictione, quatenus famam aut honorem lædit, ad hunc quartum de iustitia tractatum pertinet. Et quatenus verbis maledictio fit, eaque iniustè honor aut fama læditur, qui illam exercent, maledici nuncupantur, de quibus Paul. 1. *ad Corinth.* 6. ait, *Neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt.* Nomine item maledicti contumeliam omnem verbo illatam comprehendit Tullius pro Cælio in testimonio *in calce Disp.* 18. relato. Hac autem ratione de maledictione, quatenus sub contumelia latè sumpta comprehenditur, disputamus hoc loco. Tametsi hac occasione de illa latiùs etiam sumpta dicemus.

Secundo modo fieri potest maledictio, imperio malum alicui efficiendo, quod est eum maledicere. Atque hic maledicendi modus potissimum conuenit Deo, qui suo imperio causa est rerum, (*ipse enim dixit, & facta sunt*) quique proinde dum bonum alicui impertitur, benedicere eum dicitur: maledicere autem alicui dicitur, dum malum illi infert. Idem maledicendi modus conuenit etiam creaturis, quatenus imperio suo aliquem mouent ad malum aliq; in aliquem exercendum. Quo pacto iudex malum pœna infligi alicui iubet. Modus hic maledicẽdi licitè & illicitè fieri potest. Si enim pœna condigna sit, isque, qui illam infligi imperat, ius potestatemve legitimam eam imperandi habeat, neque odio aliòve sinistro fine moueatur, tunc maledictio est licita: sin minùs illicita erit, & aliquando erit iniusta, iuxta ea quæ *supra in hac* 2. 2. *in materia de caritate q.* 25. *artic.* 8. dicta sunt, & aliàs tractatibus præcedentibus.

Tertio modo fit maledictio per modum optantis, seu imprecantis malum alicui. Atque hoc vulgo consueuit appellari maledictio. Potestq; etiam priuatis licitè & illicitè fieri. Quando autem licitè fiat, & quando illicitè, copiosè *q.* 25. *art.* 8. citato fuit explanatum, neq; est cur, quæ propria sunt eius loci, hoc loco repetantur.

2 Maledictio hoc modo sumpta, verbis expressa, si in præsentia alicuius fiat, honorique illius iniustè præiudicet, ad contumeliam pertinet, eaque ratione ad hunc locum de ea agere spectat. Quando autem ex hoc capite ad culpam pertingat lethalem, ex quantitate detrimenti honoris, & ex aliis circumstantiis concurrentibus, iuxta ea quæ *Disputat.* 19. dicta sunt, est expendendum. Quòd si maledictio dicatur, ita vt peruentura non sit ad notitiam eius, cui maledicitur, vel alia ratione honori eius non præiudicet, saltem iniustè, cui maledicitur, vt si obiurgationis causa filius à patre maledicatur, seruus ab hero, aut discipulus à magistro, tunc non sortitur rationem contumeliæ.

3 Ex parte autem mali, quod maledicendo quis exoptat ei, cui maledicit, si illicitè illud ei exoptet, pertinet maledictio (siue simul sortiatur rationem contumeliæ, siue non) vel ad solùm odium, quod caritati aduersatur, vt si per causas naturales aut alia via non iniusta mortem aut aliud malum illicitè illi exoptet; vel pertinet ad iniustitiam, si via iniusta ex parte eius, qui id desiderat, illud ei exoptet. Atque pro diuersitate obiectorum qualitatisve detrimenti, quod exoptat, pertinebit ea maledictio ex eo capite ad diuersas species: vt si malum quod illi desiderat sit corporis, bonorum externorum, diuitiarum, aut honoris & famæ, vel boni spiritualis. Quare in confessionibus attendendum examinandumque est, num maledictio rationem habeat contumeliæ, & num ex eo capite culpa sit lethalis: itemque num maledicendo exoptauerit proximo, cui maledicit, malum, quod illi imprecatur, & quale malum illi exoptauerit, num corporis, vel diuitiarum, vel honoris, aut famæ, vel boni spiritualis, & num id ad odium dundaxat pertineat contra caritatem, (quod frequentiùs eueniet) an verò ad peccatum iniustitiæ.

4 Maledictio, siue rationem contumeliæ sortiatur siue odii, quia maledicens malum, quod imprecatur, illi exoptat, cui maledicit, ex suo genere est culpa lethalis, eo grauior, quo malum, quod maledicens exoptat, est maius, & quo, attentis circumstantiis omnibus concurrentibus, plus in ratione contumeliæ honori illa præiudicatur. Atque si maledictio sit in parentes, est specie distincta, vt pote contra virtutem pietatis. Id quod de omni contumelia facta parentibus est similiter dicendum. Si verò sit in Deum, in ratione contumeliæ est blasphemia: si autem Deo malum exoptetur, est odium Dei.

Ex circumstantiis maledictio proximo facta esse potest culpæ venialis. Vt si malum, quod ei desideratur, sit leue, aut si nõ ex animo, vt tale aliquid ei eueniat, maledictio sit in eum iactata, vel si non adsit deliberatio ad culpam lethalem necessaria, neque honori maledictione notabiliter præiudicetur. Hinc maledictiones parentũ in filios, herorum in seruos, sine animo vt tale quid eis eueniat, sed ex ira, aut obiurgationis causa, vt comuniter fieri solent, non sunt culpæ lethales. Idem est dicendum, de quacunque alia maledictione, quæ sine animo vt tale quid eueniat conicitur in aliquẽ alium, quando ei aliquod aliud notabile damnum non exoptat, neque attentis circumstantiis omnibus concurrentibus, ea maledictio notabiliter præiudicat illius honori. Habet autem id verum, (quic-

(quicquid Sotus 5. *de iust. q.12. art.* 1. in contrarium dixerit) etiam si aliquis diabolo alium commendet sine animo vt tale quid ei eueniat, vt regulariter homines eum animum habere non solent. Quando autem aliquis ex ira se ipsum diabolo commendaret, estò sine animo, vt ita eueniret; id faceret, non auderem eum excusare à culpa lethali ob fœditatem, horrorem, ac peruersitatem rei: eaque de causa; quando id in confessionibus deprehendo, soleo numerum eorũ peccatorum interrogare, acriterq́ vitium id paterno affectu reprehendo. Quando item maledictio in patrem inijceretur, propter reuerentiam & obseruantiam, quam filij ei debent; præsertim si in faciem illi inijceretur, excusandum non erit regulariter à culpa lethali. Idem suo modo dic de maledictione suo modo in prælatum, in sacerdotem, aut etiam in herum.

5 Bene autem Caiet. 2.2. *q.*76. circa eiusmodi maledictiones omnes in communes proximos obseruat, aliud esse post maledictionem in alium coniectam; continuò non velle vt tale quid ei eueniat; aliud verò non velle, etiam quando conijcitur, vt id eueniat, quasi solo verbo maledicat, (quod Caietanus appellat maledictionem non transire guttur) atq́ hoc secundum excusare maledicentem à culpa lethali, quando maledictio est de re graui, neque notabiliter honori præiudicat: illud verò primum eum non excusare à culpa lethali, quando tempore maledictionis verè desiderabat, quod ea maledictione proximo illi imprecabatur. Quo loco obserua, maledictionem conijci ex ira, & ex cõmotione magna animi, non esse indicium sufficiens ad iudicandum peruenisse ad culpam lethalem. Sæpe autem in confessionibus dum rudes aut timoratæ personæ examinantur, interrogatæ, discernere nequeũt, an animo vt ita res eueniret maledixerint: meliusq; pro rei & personarum qualitate id aliquando conijciet prudens confessarius, quàm pœnitens id sciat exprimere ac confiteri, etiam variè à confessario interrogatus, dum ex ira & commotione, quam tunc habebat, timet, ne animo vt ita eueniret, id dixerit.

6 Vt verò aliquid de maledictione creaturarum irrationalium, aut etiam rationalium inter illas & vnà cum illis, etiam dicamus, obseruandum est: Irrationales creaturas tribus modis, quod ad rem præsentem attinet, spectari posse. Primò per comparationem ad creaturas rationales, ob quas sunt. Secundò, vt sunt effectus & opera Dei. Et tertiò secundum se. Primo modo spectatæ, varijs modis possunt maledici.

7 Primò, vt ea maledictio in pœnam hominis redundat. Et quidem si maledictio sit per modum imperij ac casualitatis, licitè ab eo fit, qui talem pœnam iustè imponere potest. Hoc modo Deus *Gen.* 3. in pœnam peccati Adami maledixit terræ, reddendo illam minùs fœcundam, (quod etiam de illa, in qua paradisum plantauerat, intelligo) quàm fuerit condita, futuraq; fuisset, quatenus id redundabat in laborem & afflictionem hominum,
„ dicens: *Maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes*
„ *ex ea cunctis diebus vitæ tuæ, spinas & tribulos germinabit*
„ *tibi, & comedes herbas terræ.* Et, quasi dicat, non iam de fructibus arboris vitæ, & de alijs pomis paradisi, quæ optima & potentissima erant, ad fine aliò tuo & posteriorum tuorum labore conseruandam in magno vigore in integraque ac perfecta sanitate vitam. Simili modo *Deuter.* 28. comminatur Dominus maledictiones multas filijs Israel in pœ-
„ nam, si mandata eius non custodierint, vt: *Male-*
„ *dictum horreum tuum, & maledictæ reliquiæ tuæ, maledi-*
„ *ctus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, armenta boum*
„ *tuorum, & gregum tuorum, &c.* Contrà verò, si custodierint mandata illius, in præmium illis pollicetur copiosissimam earundem omnium rerum benedictionem, vt patet id totum caput legenti. Si verò eiusmodi maledictio sit in modum optantis, fieri licitè poterit à quocunque qui licitè alicui desiderat pœnam in bonis illius, vel malum aliquod in eiusdem bonis intuitu maioris boni, iuxta ea quæ *Disput.* 25. *articulo octauo, citato* copiosè explanata sunt. Quo in loco diximus, non valere hanc consequentiam; licitè quis potest alicui velle aliquod malum in pœnam, aut intuitu maioris boni, ergo licitè potest illud ei inferre, quoniam ad hoc secundum iurisdictio est etiam necessaria, quæ sæpe ei deest, qui licitè alicui pœnam aut aliud malum exoptat. Quòd si per modum imperij ac casualitatis bona alicuius externa ab eo maledicantur, qui id in iustam pœnam non potest infligere, vel in modum optantis alicui illicitè desideretur malum aliquod in eisdem bonis, iuxta ea quæ *art.* 8. *citato* explicata etiam sunt, tunc culpa interuenit aut venialis, pro quantitate mali, attentisque circumstantijs omnibus concurrentibus, idque vel contra solam caritatem, vel etiam contra iustitiam, prout fuerint circumstantiæ concurrentes.

Secundò eædem creaturæ irrationales eodem modo spectatæ maledici possunt ad aliquid significandum, idq; per modum imperij ac casualitatis. 8
Ac tũc, si is, qui ita maledicit, ius habeat ad destruendum talem creaturam, siue nocendum, licita est ea maledictio. Sic Christus, qui Dominus est omnium, *Marc.* 11. maledixit ficulneæ, in qua fructum non inuenit, quem esuriebat, sed tantùm folia, quæ statim à radicibus aruit, ad significandam maledictionem, pœnamque grauissimam desertionis Dei, quæ imminebat Synagogæ, eo quòd reddere noluerit fructum iustitiæ. Sic etiam in grauissimis criminibus dirui domus & destrui ciuitates malefactorum præcipiuntur, saleq́ seminari, cum præcepto vt in æternum non reædificentur, in signum & memoriam ac detestationem tanti criminis eorum, quorum domus ac ciuitates illæ erant.

Tertiò creaturæ eodem ferè modo spectatæ maledicuntur, non in modum imperij ac casualitatis, 9
sed in modum optantis, nec semper ex animo vt id ita fit, cùm quàm sæpisimè & vt in plurimum, qui eo modo maledicunt, impossibilia imprecantur irrationalibus aut etiam rationalibus rebus, & quæ vident futura omnino non esse, neque curant aut intendunt vt sunt, sed solùm exprimere dolorem suum & affectum, quamque indignum aliquid in se sit, vt euenerit, præcisè in se spectatum, vt funestum ac triste, non habita simul consideratione, quòd vtile illud alioquin sit ac valde proficuum, atque ex Dei dispensatione ac prouidentia in fines optimos profectum: qua ratione illi ipsi patienter, quin & gratanter, tanquam à Deo profectum, vt beneficium singulare, Deique donum ipsis factum, si viri sint sancti, (quorum exempla proferemus) complectuntur. Vnde in eiusmodi maledictionibus hyperboles interuenire solent non modicæ, ad magis ea ratione exprimendum animi affectum, quo ad id dicto præcisè modo spectatum: consuetæque antiquis temporibus fuisse videntur ad planctus & affectus circa mortes & alia infortunia exprimendos: magistræque erant, quæ ex munere habebant alias ducere ac instruere in cantu lugubri ac lamentabili infortunium exaggerendo, laudesque defuncti proferendo, ad idque cum alijs mulieribus & hominibus se conducebant, præficæ nuncupabantur, homines, qui in planctu idem munus exercebant, dicebantur præfici. De eiusmodi autem planctibus tunc consuetis sermo est in scripturis sacris in veteri & in nouo testamento. In eis verò imprecatio-

cationibus, rerum impoſsibilium mendacia non ſunt, non ſolùm quòd hyperbolicè dicantur ad exprimendum affectum, ſed etiam quòd non in orationibus optatiuis aut imperatius, ſed ſolùm in indicatiuis, quæ ſolæ enunciatiuæ nuncupantur, affirmationeſque ſunt aut negationes, mendacium cerni poſsit. Sic Dauid 2. *Reg.*1. ad exprimendum affectum, quem ipſi & alij filij Iſrael habere debebant circa infortunium mortis Saul & Ionatæ, atque aliorum fortium Iſraël, ad illudque exaggerandum, maledixit montibus Gelboe, in quibus acciderat, dicens: *Montes Gelboe, nec ros nec pluuia veniant ſuper vos, neque ſint agri primitiarum: quia ibi abiectus eſt clypeus fortium, clypeus Saul, quaſi non eſſet vnctus oleo.* Satis autem eſt perſpicuum, Dauidem intellexiſſe, Deum ea de cauſa ſupernaturaliter non effecturum, vt nec ros nec pluuia deinceps caderent in eis montibus, neque colerentur agri, vnde primitiæ Deo offerrentur: præſertim cùm in pœnam iuſtam peccatorum Saulis eas cædes ibi permiſerit, atque vt Dauid regno Iſraëlis potiretur, quem loco Saulis elegerat: neque videtur Dauid id optaſſe, ſed ſolùm ea via exprimere affectum ac dolorem habendum de eo infortunio in ſe præcisè ſpectato, ſecluſis affectibus inde ſequutis, finibuſque optimis, ob quos à Deo fuit permiſſum. Maximè quia litera planctus illius tradita fuit á Dauid, vt filij Iuda illo modo plangerent infortunium illud, iuxta morem eius temporis: ſic enim eodem capite 2. habetur: *planxit autem Dauid planctum huiuſcemodi ſuper Saul, & ſuper Ionatan filium eius. Et præcepit vt docerent filios Iuda planctum, ſicut ſcriptum eſt in libro iuſtorum. Et ait: Conſidera Iſrael pro his, qui mortui ſunt ſuper excelſa tua vulnerati. Incliti Iſrael.&c.* Facilè autem quiuis intelliget, eos, qui illum planctum canebant, illoq; modo infortunium illud lamentabantur, non intendiſſe optare & poſtulare à Deo, vt in memoriam eius infortunij nec ros nec pluuia caderent deinceps in eis montibus, nec colerentur agri nec eſſent paſcua: ſed illa hyperbole optatiua intendiſſe ſolùm ſignificare affectum & dolorem illius ruinæ, atque ad illius luctum ac planctum more illorum temporum ſe inuicem excitare. Eodem etiam modo alias hyperboles continet planctus ille ad laudes interfectorum more eorundem temporum, vt eſt illud: *A ſanguine interfectorum, ab adipe fortium, ſagitta Ionatæ nunquam rediȷt retrorſum, & gladius Saul nunquam eſt reuerſus inanis. Saul & Ionatas amabiles & decori valde, aquilis velociores, leonibus fortiores.*

Eadem hyperbolica optatiua maledictione Iob *capite tertio*, maledixit diei, in qua natus fuit, & nocti, in qua fuit conceptus, multa magna ex parte impoſsibilia per hyperbolem optatiua oratione exprimens, quæ ſuis tribus amicis ſignificarent, quanta anguſtia & quot miſeriis eſſet repletus, ad quas ſi ſolùm reſpiceret, & non ad Deum, cuius amore illud patiebatur, & à quo erant illi permiſſæ, atque ad præmium & bonum virtutis, quod perpeſsio earum afferebat, libenter optaſſet, ſe nunquam fuiſſe natum nec conceptum, mortemque cum vita fuiſſe commutatam, antequam ad illas deueniſſet. In quo ſenſu *Eccleſiaſtes* 4. Salomon etiam dixit: *Vidi calumnias, quæ fiunt ſub ſole, & laudaui magis mortuos, quàm viuentes, & feciliorem vtroque iudicaui, qui nunquam natus eſt, nec vidit mala, quæ fiunt ſub ſole.* Quare præterquam quòd ea omnia à beato Iob optatiua hyperbole ſunt dicta, more tunc in deploratione infortuniorum ac miſeriarum atque in expreſsione affectus ac doloris conſueto; & quòd impoſsibilia ita per hyperbolem optatiuè prolata intelligantur, ſi eſſe poſſent; ſanè non intelliguntur ſimpliciter & cum omnibus ſuis circumſtantiis, ſed ſpectatis nudè ac præcisè miſeriis illis in ſe & quo ad anguſtiam atque afflictionem, quam pariunt, ſecluſis alijs circumſtantiis, quòd à Deo ſint permiſſæ, & eius amore perferantur, & quòd bonum virtutis ac præmium pariter perpeſſæ afferant: quo pacto ſpectatæ non ſolùm ſunt tolerabiles valde, ſed & optabiles. Hoc enim modo illas ſpectatas patientiſsimè Iob, ingentique cum merito illas pertulerat, vt ex duobus antecedentibus capitibus conſtat, adeoque per ſpem firmus in Deo erat, etiam poſt eam hyperbolicam maledictionem diei ſuæ, & poſt cæptam diſputationem cum amicis ſuis, vt *cap.*13. dixerit; *Etiam ſi occiderit me, in ipſo ſperabo.* Et cap. 19. *Quis mihi tribuat, vt ſcribantur ſermones mei? Quis mihi det, vt exarentur in libro ſtylo ferreo, & plumbi lamina, vel celte ſculpantur in ſilice? Scio enim, quòd redemptor meus viuit, & in nouiſsimo die de terra ſurrecturus ſum, & rurſus circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum, quem viſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpecturi ſunt, & non alius. Repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo.* Quæ verba copioſè expoſuimus 1. *p. quæſt.*27.

Illud, ſub aliorum iudicio, concederem, tamen in hac hyperbolica optatiua maledictione, poſt ad- 10
uentum, planctum, ac ſilentium trium ſuorum amicorum ſeptem illis diebus, quàm in ſequentibus, attenta innocentia vitæ ſuæ, & magnitudine laborum, miſeriarum, tribulationis, & anguſtiæ, quæ ſe immeritò pati contendebat, volendo ſtare cum Deo in iudicio, contendereque cum eo, maiora & acerbiora pati, quàm mereretur, (de qua re *in fine capitis* 39. & *initio capitis* 42. recognoſcit ſuam inſipientiam & culpam, agitque pœnitentiam) optaſſe ſibi mortem cum vita commutari, vt à tam ingenti miſeria & anguſtia liberaretur, vt perſpicuè conſtat ex diſputatione cum ſuis amicis. In quo à perfectiſsima patientia, vt homo, aliquid defeciſſe videtur, & fortè cum peccato aliquo veniali: eaque de cauſa Scriptura ſacra duobus capitibus præcedentibus, cum in calce capitis primi, poſt acerbiſsimam amiſsionem bonorum externorum, & filiorum ac filiarum, in laudem eximiæ patientiæ Iob dixiſſe; *In omnibus his non peccauit Iob labijs ſuis, neque ſtultum quid contra Deum loquutus eſt*; & cum ad finem capitis ſecundi, poſt ſanctiſsima illa verba ad vxorem accepto inſuper vlcere illo peſsimo, ex quo ſedens in ſterquilinio teſta ſaniem radebat, eadem ſcriptura in commendationem eiuſdem eximiæ patientiæ addidiſſet; *In omnibus his non peccauit Iob labiis ſuis*, de maledictione diei ſuæ, & de ijs, quæ ſequuntur, nihil tale ſcriptura dicit. Tametſi in ijs, in quibus non peccauit, rectum ipſum fuiſſe loquutum ſcriptura ipſa capite vltimo teſtetur: atque non ſic rectum amicos illius fuiſſe loquutos, quatenus ex miſerijs, quæ Iob fuit perpeſſus, temere illum iudicarunt hypocritam, peccatoremque occultum, Deumq; hominibus per ſuam prouidentiam non permittere ſimilia mala, niſi in pœnam ſuorum peccatorum. Quia verò in beato Iob tanta ſanctitas atque innocentia adeoque eximia patientia fuit, peccatumque illius fuit ex ignorantia, facilè ab illo fuit erutus, facileque illi fuit condonatum, ob ſuamque eximiam patientiam cum ingenti merito bonis copioſiſsimis fuit cumulatus, interceſſorque à Deo ipſo fuit conſtitutus, vt amicis illius peccata remitterentur, quæ etiam ignoranter, intuituque honoris Dei, Deique partes aduerſus beatum Iob defendendi, commiſerant.

Circa illa verba, quibus inter alia Iob diei ſuæ maledixit; *Maledicant ei, qui maledicunt diei, qui parati ſunt ſuſcitare Leuiathan*; inter alias expoſitiones, ea nobis magis probatur, qua *Leuia than* duæ voces ſint in Hebræo eo in loco ſignificantes luctum ſuum. Vnde ſenſus illorum verborum eſt, *Maledicant ei*, diei ſcilicet natiuitatis ac conceptus mei,

mei, *qui maledicunt diei*, in qua ſcilicet aliquid triſte atque aduerſum aduenit, & inter eos illi, *qui parati ſunt ſuſcitare luctum*, id eſt qui tanquam magiſtri, ducesque aliorum in planctu, præficique ac præficæ ea de cauſa dicebantur, parati ſunt excitare luctum, ad illumque prouocare: hi enim conſueuerunt & locum & diem maledicere, in quo id triſte, quod plangitur, euenit, quaſi dicat Iob, qui maledicere ſolent aliis diebus, in quibus aliquid aduerſum ac triſte aduenit, inter quos illi præcipui & frequentiores eſſe ſolent, qui magiſtri conſtituuntur ad triſtia lugubriaque cantica componenda, & ad alios excitandum ac ducendum ad luctum, maledictiones quas inter alios dies conijcere ſolent, eas omnes in eum diem conijciant. Expoſitionem reliquorum verborum maledictionis, quibus beatus Iob ille diei ſuæ maledixit, apud expoſitores eius loci legas.

Similis quoq; hyperbolica maledictio, longeq́ durior, ad magis exprimendum dolorem, tædium, ac laborem ſuum, legimus apud Ieremiam *ca.* 20. Cùm enim, ꝓpterea quòd captiuitatem Babylonicam prophetaſſet, percuſſus fuiſſet, & in duriſsimum carcerem fuiſſet coniectus, atque ab omnibus exoſus habitus fuiſſet & quòd aliquantulum tardaſſet euentus, etiam à quondam ſibi amicis pſeudopropheta eſſet habitus, ac perſequutus, adeò vt ſanctus propheta in querimonias ad Dominum ex impatientia (vt homo) fuiſſet conuerſus; poſt excitationem ad laudem & gratiarum actionem Deo, quod ſibi aſtitiſſet tanquam bellator & adiutor fortis, eumque eruiſſet ab omnibus aliis malis, euentuque comprobaſſet, veram atque ex Deo fuiſſe prophetiam ſuam, idque verbis illis: *Cantate Domino, laudate Dominum, quia liberauit animam pauperis de manu malorum*; continuò, ad exprimendum in quanto tædio, afflictione, ac labore antea fuerit, ſubiunxit: *Maledicta dies, in qua natus ſum, dies, in qua peperit me mater mea, non ſit benedicta. Maledictus vir, qui annunciauit patri meo dicēs, Natus eſt tibi puer maſculus, & quaſi gaudio lætificauit eum. Sit homo ille, vt ſunt ciuitates, quas ſubuertit Dominus, & pœnituit eum* (ſubuerſas ſcilicet fuiſſe, reparari illas permittens, reuocando ſententiam ſubuerſionis earum) *Audiat clamorem manè, & vlulatum in meridiano*, (id eſt, nunquam deficiat tribulatio in domo eius) *qui non me interfecit a vulua*, (id eſt, dum eſſem in vtero materno) *vt fieret mihi mater mea ſepulchrum, & vulua eius*) id eſt, vterus illius, *conceptus æternus* (ex quo ſcilicet nunquam ſequeretur partus) *Quare de vulua egreſſus ſum, vt viderem laborem & dolorem, & conſumerentur in confuſione dies mei?* Hæc per hyperbolen propheta ibi, poſtquam tranſacta fuit illius afflictio & anguſtia maxima, ad exprimendum, quantus tunc ipſius fuerit dolor, afflictio, ac tædium, & quali exclamatione hyperbolica dignum, ſi ad illud in ſe ſolum oculi conijcerentur, ſine aliis adiunctis circumſtantiis, quæ eum dolorē lenirent ac tolerabilem propter Deum bonumq́ virtutis ac meritum redderent. Atque quòd per hyperbolem illa ſint dicta, teſtatur, quòd iniquè & ſine cauſa propheta exoptaret tantum malum homini illi, qui abſque culpa, imò etiam merito, natiuitatem ipſius patri ſuo nunciaſſet, & qui non ſine graui peccato ipſum necaſſet in vtero materno: maximè cum ignarus tunc fuiſſet afflictionum & dolorum, qui Ieremiæ erant ſuperuenturi: & cùm impediturus ea via fuiſſet, ſanctitatem maximam ac meritum eius prophetæ. Vnde Hieronymus in eum locum ait; *Quæ omnia dicuntur hyperbolicè.* Et idem de hac exclamatione Ieremiæ, & de illa alia beati Iob, affirmant Dionyſius Carthuſianus in eum locum, & in fine commentariorum *in 3. cap. Iob.* & alij.

11 *Quæſtione 25. art. 8. citato*, diximus, imprecationes mali pœnæ, quæ in pſalmis & prophetis inueniuntur factæ peccatoribus, vt eſt illud: *Conuertantur peccatores in infernum, omnes gentes, quæ obliuiſcuntur Deum. Conſtitue ſuper eum peccatorem, & diabolus ſtet à dextris eius*, &c. Et ſunt aliæ ſimiles, vel eſſe prædictiones ſpiritu prophetico, vt ſit ſenſus, conuertentur, & conſtituetur, vel eſſe imprecationes optatiuas vel imperatiuas, intuitu quòd ita iuſtum ſit vt fiat, conformandoq́ ſe voluntati diuinæ ea in parte, prophetico ſpiritu agnitæ. Neque video, cur homines in hac vita, iuſtitiæ intuitu, & quia ita eſt dignum ac bonum vt fiat, petere iuſtè ac licitè poſsint à miniſtris Dei iuſtam & competentem vindictam, & non eodem modo ac intuitu petere idem poſsint à Deo. Tametſi conſulendum ſit, vt potiùs à Deo poſtuletur miſericordia circa eos, qui nos offenderunt, quiq́ pœna ſunt digni, quàm petere vt de illis Deus ipſe nos vindicet, iuſtam pœnam illis infligendo. Tum quoniam illud primum poſtulat miſericordia & caritas in eos proximos. Tum etiam quoniam id prouocat miſericordiam Dei, vt nobis peccata noſtra dimittat, miſericordiam ſuam circa nos exerceat.

Si creaturæ, tam irrationales quàm rationales, 12
ſpectentur ſecundo modo, nempe vt ſunt effectus atque opera Dei, tunc blaſphemum eſſet maledicere illis eo modo ſpectatis. Quoniam id cederet in iniuriam & cōtemptum Dei, à quo emanarunt: idque etiam ſi malediceretur diabolus quo ad illius naturam quatenus eſt effectus Dei. Illud veró Eccleſiaſtici 21. *Cum maledicit impius diabolo, maledicit ipſe animam ſuam*; non intelligitur de diabolo quo ad naturam, ſed quo ad culpam: quod licitum eſt. Senſus verò illorum verborum eſt, iudicat ſe ipſum eodem modo dignum maledictione ob culpam, in qua ſimilis illi eſt: iuxta illud Pauli ad Rom. 2. *In quo iudicas alterum, te ipſum condemnas: eadem enim agis, quæ iudicas.*

Si autē irrationales creaturæ tertio modo ſpectentur, ſecundùm ſe ſcilicet, tunc quia capaces iniuriæ nō ſunt, non eſt culpa lethalis illis maledicere, ſed ſolum venialis ob indecentiam, quæ eſt eo modo maledicere, & quoniam id vanum, otioſum, atque irrationabile eſt, vt diuus Thom. *2. 2. q. 76. art. 2.* ait. Quare, qui iumentis, vento, pluuiæ, & aliis ſimilibus rebus maledicunt, cùm regulariter illis ſecundum ſe ſpectatis maledicant, regulariter quoq; non peccant lethaliter, ſed venialiter. Hoc loco dicendum poſt hanc diſputationem foret, de pœnis pro delictis contra iuſtitiam commutatiuam circa bonum honoris, & de reſtitutione propter damna honori alieno iniuſtè data, niſi commodiùs vtrumq́ explanaretur inferiùs, dum de pœnis ob delicta circa bonum famæ fuerit ſermo, & de reſtitutione pro damno famæ iniuſtè illato.

SVMMARIVM.

1. *Omne quod exteriùs fit, quod iniuſtè famæ alterius præiudicet, id totum pertinet ad vitium in genere iuſtitiæ commutatiuæ circa bonum famæ contrarium: actus verò internus voluntatis, quo quis iniuſtè aliquid tale fieri, aut intentari conſentiret, eſt peccatum internum eiuſdem vitij.*
2. *Non ſolùm committitur peccatum contra iuſtitiam cōmutatiuam circa bonum famæ, quando verbo aut facto aliòve ſigno intenditur læſio famæ alicuius, ſed etiam quando non intenditur, niſi ignorantia probabilis excuſet.*
3. *Detractio pars eſt vitij contra iuſtitiam commutatiuam circa bonum famæ.*

DE

DE VITIO IN GENERE IVSTItia commutatiuæ circa bonum famæ contrario, & de detractione parte illi subiecta.

DISPVT. 23.

Xplicatis vitiis, quæ sunt contra iustitiam commutatiuā circa bonum honoris, dicendum consequenter est de vitiis iustitiæ commutatiuæ circa bonum famæ contrariis. Et quoniam à *Disput*.13. dictum est de parte quadam subiecta huic vitio latissimè sumpto, cuius actus imperati interni sunt, nempe de iudicio temerario, suspicione & dubio temerariis, nunc solùm dicendum est de vitiis eidem iustitiæ commutatiuæ circa bonum famę contrariis, quorum actus imperati externi sunt.

1 Quemadmodum autem *Disputat*. 18. dictum explanatumque est quicquid exterius fit, quod iniustè honori alterius præiudicet, id totum pertinere ad vitium in genere iustitiæ commutatiuæ circa bonum honoris contrarium: actum verò internum voluntatis, quo quis iniustè aliquid tale fieri aut intentari consentiret, esset peccatū internum eiusdem vitij: sic nunc est dicendum, quicquid exterius fit, quod iniustè famæ alterius præiudicet, id totum pertinere ad vitium in genere iustitiæ comutatiuæ circa bonum famæ alterius contrarium: actum vero internum voluntatis, quo quis iniustè aliquid tale fieri aut intentari consentiret, esse peccatum internum eiusdem vitij. Potest verò (vt etiam circa vitium iustitiæ commutatiuæ circa bonum honoris est dictum) fieri aliquid exteriùs, quòd iniustè famæ alterius præiudicet, non solum vocalibus verbis & scriptis, atque aliis signis, vt cornua appendendo foribus illius, in signum quod aliquis adulteratus sit cum vxore illius, similibusque aliis signis, quæ aliquid significent, quod in infamiam illius cedat, sed etiam factis. Si quis enim ita alapam alteri inpingat, aut fuste illum percutiat, vel pedibus illum conculcet, aut barbam illius euellat, vel simile aliud ignominiosum illi efficiat, vt ea contumelia in notitiam aliorum deueniat, sanè is non solùm contumeliam læsionemque in honore est passus, sed etiam passus est læsionem ac iacturā in fama & existimatione, quæ de illo habebitur, interim dum iuxta leges mundi non sumpserit competentem vindictam. Paruipendetur quippe in aliorum existimatione, neque coram aliis apparere audebit, existimationem timendo, quæ de illo ea in parte habebitur, vt experientia testatur: longeque plus id faciet, quàm per eandem contumeliam læsionem sibi esse factam in reuerentia & honore, qui illi debebatur. Idem dicendum est de eo, cum cuius vxore ita adulterium sit commissum, vt in aliorum notitiam commissum id esse deueniat, & de quocunque alio, qui simili modo contumeliam sit passus. Sicut enim læsio in corpore, & læsio in honore, quæ interdum eiusmodi contumeliis iniustè fiunt, simul sunt contra iustitiam commutatiuam circa bona corporis, & contra iustitiam commutatiuam circa bonum honoris, atque si vtrumque damnum perseueret, obligatio ex commutatiua iustitia cōsurgit restituendi vtrumque: sic quoque læsio, quæ simul iniustè in fama & in existimatione cōsurgit, pertinet ad distinctam speciem iniustitiæ contra iustitiam commutatiuam circa bonum famæ, cōsurgitque obligatio restituendi etiam id damnum, si perseueret: quandoquidem si persequutiuè est voluntariè datum iniustè, vna cum læsionibus illis aliis in honore & in corpore. Suntque species illæ tres vitij ac iniustitiæ sufficienter aperiendæ & in confessione, aut quæ earū simul fuerint repertæ, vt *Disput*. 18. explanatum fuit. Multosque reperies, qui in contumeliis ad hanc rationem vitij contra iustitiam commutatiuam circa bonum famæ non attendant, neque ad damnum contra famam eiusdem contumeliis iniustè datum: cùm tamen quando contumelia simul honor & fama iniustè læduntur, consurgere soleat longè maior obligatio restituendi damnum famæ iniustè datum, quòd permanere maiusque esse solet, quàm damnum honoris, vt ex dicendis constabit. Fieri autem factis læsionem in fama, sicut & verbis, inter alios affirmant Adrian. *quodl*. 11. *quæst*. 1. *lit*. *D*. 1

2 Quemadmodum Disput. 18. dictum est, non solùm quando facto aliquo aut signo iniustè intenditur læsio honoris, committi peccatum contra iustitiam commutatiuam circa bonum honoris, sed etiam committi idem peccatum, quando ea læsio non intenditur, & tamen inde sequitur, nisi probabilis inuincibilisve ignorantia, quòd ea via talis læsio euenire posset, excuset ab ea culpa: sic quoque in re proposita est dicendum, non solùm quando verbo, aut facto, signóve alio intenditur læsio famæ alicuius, committi peccatum contra iustitiam commutatiuam circa bonum famæ, consurgereque obligationem restituendi damnum permanens famæ ita iniustè datum, sed etiam quando non intenditur ac sequitur, nisi ignorantia probabilis sit seu inuincibilis, quòd ea via euenire posset, quemadmodum à culpa iniustitiæ circa eam læsionem famæ, ita ab honore restituendi famæ damnum excuset. Ratio autem est, quam ibi reddidimus, quia scilicet ea iniusta læsio famæ licet intenta non sit, est tamen voluntaria, imputatiueque volita, quod sufficit ad rationem vitij ac culpæ, & ad obligationem restituendi damnum ita culpabiliter contra iustitiam datum. Vt tamen ibidem subiunximus, id damnum non esse intentum, non parum extenuat rationem culpæ, fierique interdum poterit, vt ex eo capite culpa, quæ alioquin esset lethalis, solùm sit venialis. Prudentis autem arbitrio ibidem subiecimus, spectatis cæteris circumstantiis concurrentibus, esse iudicandum, quando tunc culpa ad lethalem perueniat: regulámque adiecimus vnde id melius posset iudicari. Quæ omnia vt in damno ita præter intentionem iniustè contra honorem dato locum habent, ita habent locum in damno circa famam similiter præter intentionem iniustè datam, eaque de causa non plus in hac re explicanda immoror.

Eadem *Disputat*. 18. dicebamus, quod per se hoc vitium distinguitur specie à vitio contrario iustitiæ commutatiuæ circa honorem, esse quòd in vitio hoc iniustè læditur fama, in illo verò læditur iniustè honor: quòd verò in præsentia aut absentia lædatur, per accidens esse quo ad distinctionem horum vitiorum attinet. Vnde ibidem ostendimus, vitium hoc in præsentia eius posse committi, cuius fama iniustè læditur, vt si vitium illius coram illo aliis manifestetur iniustè, aut etiam falsò, aut si contumelia illi fiat, quæ existimationem ac famam illius lædat. Lege quæ ibi copiosius hac de re dicta sunt.

Non habemus nomen, quo hoc totum vitium contra iustitiam commutatiuam circa bonum famæ significetur. Pars quædam illi subiecta detractio dicitur. Et quamuis, si ad vim huius nominis, ad verbumque vnde id nomen deriuatur, attendas, sanè ad significandam detractionem cuiuscunque rei atque de quacunque re fuerit impositum, atque per translationem accommodatum sit ad significandam detractionem famæ iniustè 3

atq; in malam partem, potuisset que proinde ea ratione transferri & accommodari ad significandum totum hoc vitium; si quidem eo vitio toto signo aut facto iniustè detrahitur de fama proximi, eave iniustè læditur; ex vsus tamen accommodatione solùm significat detractionem iniquam & iniustam verbo vocis, aut scripto, famæ alterius: & qui id vitium verbo vocis, aut scripto, committit, detractor dicitur. Hispanè *murmuracion* vitium hoc nuncupatur, & qui illud committit, *murmurador*. Videturque vsurpatio harum vocum Hispanè ad id significandum, à murmure vocabulo latino, & à murmuratione originem traxisse: quòd vocis murmur interuenire soleat, dum id vitium committitur.

SVMMARIVM.

1. *Nocumentum famæ alterius inferri potest sine peccato, quando ita est necessarium ad eruendum eum à peccato cuius famæ detrimentum infertur, aut ad impediendum peccatum illius.*
2. *Item, quando nequitia eius cuius famæ præiudicatur, ita est omnino necessarium ad malū impediendum, quòd reip. aut priuato alicui imminet, licet inde nullum spirituale commodum eius, cuius famæ id detrimentum infertur, speretur.*
3. *Item, quando ad liberandum innocentem necessarium esset reuelare crimen occultum eius, qui verè nocuit.*
4. *Item, quando licita est accusatio de peccato alieno occulto, aut quis tenetur, vel licitè potest de illo testificari, aut denuntiare à iudice interrogatus vel non interrogatus.*
5. *Item, in pœnam iustam delicti ab eo commissi potestas publica licitè aliquem infamat.*
6. *Item, quando ita expedit bono communi, aut etiam bono eius qui infamatur.*
7. *Quando de vita & moribus requiritur, ad magnum aliquod emolumentum inquiritur, tunc nefas est detegere peccata eorum occulta, de quibus ad eum finem inquiritur.*
8. *Quando aliquid ita requireretur aliquibus, ijsve qui ad id eligerentur, dummodo tales vel tales habeant conditiones, ita vt si eas conditiones non habuerint, ius ad id non habeant, tunc licet istos defectus, licèt paucis notos, detegere.*
9. *Licet etiam historiographis aliquid plus scribere in historijs, quod ad infamiam aliquorum, de quibus scribunt, spectat.*
10. *Quando in læsione propriæ famæ peccatum interuenit contra caritatem & non contra iustitiam, id non attinet ad vitium iustitiæ commutatiuæ circa bonum famæ contrarium, sed ad vitium propriæ caritati contrarium.*

IN QVIBVS EVENTIBVS ABSQVE vitio, atque adeò licitè, nocumentum famæ alterius inferatur.

DISPVT. 24.

ANtequam vitium iustitię commutatiuæ circa bonum famæ contrarium, partesque illius, magis explanemus, explicandum est, in quibus euentibus absque vitio atque adeò licitè famæ alterius nocumentum inferatur. Quia enim sæpe absque vitio fieri potest, idcirco initio præcedentis disputationis, explicando hoc vitium, dictum est; quicquid exterius fit, quod iniustè famæ alterius præiudicet, id totum pertinere ad vitium in genere iustitiæ commutatiuæ circa bonum famæ contrarium.

Primò autem id licitè & absq; peccato fit, quando ita est necessarium ad eruendum eum à peccato, cuius famæ detrimentum infertur, aut ad impediendum peccatum illius. Tunc enim licitè manifestatur peccatum illius occultum cum detrimento famæ eiusdem, aut alia via præiudicatur licitè famæ illius: præcisè tamen quantum est satis ac necessarium ad eum effectum. Id verò inde originem habet, quoniam præponenda est vita spiritualis illius, illumq; Deum non offendere, famæ eiusdem. Quia tamen non maius detrimentum licitè inferri potest famæ illius ad eum effectum ac finem, quam necessarium ad illū obtinendum sit, seruari debet ordo correctionis fraternæ in euangelio præscriptus, quoad fieri poterit, atq; sufficere sperabitur ad eum finem intentum, vt in materia de correctione fraterna copiosè à nobis fuit explicatum. Ordo quippe ille correctionis fraternæ in eo naturali iure fundatur, indeq; originem traxit, quod correctio proximi in bonum spirituale illius fieri debet cum minori iactura illius posibili, vt naturæ lumen præscribit. Lege circa hunc euentum, quæ diximus *suprà Disp. 5. §. eod. modo*. 1

Secundò idem licitè fit, quando nequitia eius, cuius famæ præiudicatur, ita est omnino necessarium ad malum impediendum, quod rei publicæ aut priuato alicui imminet, estò inde nullum spirituale commodum eius, cuius famæ id detrimentum infertur, speretur; tantum præcisè famæ illius præiudicando, quantum nequitia illius ad id fuerit necessarium, vt *Disput. 5. §. dixi suprà*, hoc totum explanatum copiosè fuit. Illa legas. 2

Ex hoc & ex priori euentu sequitur, si famulus deprædetur dominum suum, aut filius patrem, neque aliter id damnum impedire posit, quàm domino aut patri reuelando, tunc reuelare ei debere, nihil impediente iactura famæ illius malefactoris, & punitione aliquali, quæ eidem malefactori ex eadem reuelatione immineret. Quoniam id totum postponi debet saluti spirituali illius, impeditionive, aut peccatorum, quæ, si id non reueletur patri aut domino, ille ea ipsa in re continuabit, & quòd impediatur id temporale damnum talis patris aut domini, quod culpa eiusdem malefactoris adhuc pendet in futurum. Si tamen satis esset admonere patrem, aut dominum, vt aliquid efficeret, vnde impediretur id damnum, sine reuelatione malefactoris, id solum fieri tunc deberet. Quando ex reuelatione malefactoris timeretur mors illius iniusta, aut maius malum illius, quam esset detrimentum temporale patris aut domini, reuelari tunc id delictum non deberet. Hæc eadem similiter intellige, quando filius aut domesticus inhonestè viueret, neque aliter speraretur vitanda peccata quæ pendent in futurum, quàm reuelando rem patri aut domino.

Propter eandem rationem, si aliquis se fingeret optimum medicum, aut idoneum ad aliquid aliud, ad quod idoneus non esset, idque vergeret in præiudicium alicuius, si admonitus desistere ille non vellet, licitum esset detegere, talem illum non esse, quantum satis esset, vt id damnum impediretur, estò illius existimatio minueretur. Imò verò, estò ille non se fingeret ad id idoneum, & alius vti ad id illo vellet, ignorans idoneum ad id illum non esse, illicitum esset detegere, idoneum illum ad id non esse, vt euitaretur damnum illud proximi.

Eadem ratione si aliquis mihi, amico meo, aut cuiuis alteri proximo, imponeret aliquid, aut contra iuris ordinem accusaret, vel testificaretur, ita quòd iniustè ego aut proximus maneremus ab eo infamati, alterive notabili periculo obiecti, sanè quando aliter repellere non possemus eam infamiam aut damnum, fas esset, vim vi repellendo, extenuare illius famā, quantū satis esset ad expellendam

lendam iniuriam ab eo nobis illatam: non quidem falsa illi imponendo, aut aliquid in vindictam illi obijciendo, vel aliquid contra famam atq; existimationem illius obijciendo, vel efficiendo, quod nihil ad nostram defensionem & ad nostræ famæ purgationem inseruiat, sed solùm quod ad hæc inseruiret.

3 Tertio, quando ad liberandum innocentem, necessarium esset reuelare crimen occultum eius, qui verè nocuit ac deliquit, licitum esset illud reuelare cum detrimento famæ illius, & cuiusuis alterius pœnæ, cui ea reuelatione subijceretur. Verbi gratia, Petrus crimen occultum commisit, quod Ioanni imputatur, ita quòd vita, fama, aut aliud notabile bonum Ioannis periclitetur, nisi detegatur Petrum id crimen commisisse; tunc dico, tertium, qui sciuerit, non Ioannē, sed Petrum id crimen cōmisisse, teneri illud detegere præcisè quantum satis sit ad liberandum Ioannem innocentem ab eo periculo ac detrimento: modò tamen id nō sciuerit per secretum commissum in euētu, in quo iuxta dicta *Disp.* 5. teneretur illud seruare. Ratio autem est, quoniam præponderare apud eum tertium debent fama & bonum innocentis, quàm hæc ipsa nocentis, qui q; dignus suo delicto est, vt detrimentum in illis subeat, neq; tunc vlla iniuria in eo fit nocenti. Ita Nauar. *c. inter verba nu.* 702. in Commentario Hispano. Admonendus tamen esset nocens, vt se collocaret in loco tuto antequam detegeretur, quando id sufficeret vt innocens liberaretur à periculo, in quo est.

4 Quartò, quando licita est accusatio de peccato alieno occulto, aut quis tenetur vel licitè potest de illo testificari, aut denunciare à iudice interrogatus, vel etiam nō interrogatus, iuxta ea quæ quo ad hæc omnia tractatu sequenti explicanda sunt, licitè præiudicatur famæ talis peccatoris detegendo peccatum illius occultum. Pro bono quippe communi, & vt delicta impunita non maneant, atq; suam vel suorum iniuriam prosequendo, iustam vindictam ac compensationem iniuriæ sibi aut suis illatæ postulando, hæc licent: & aliquando, qui tale peccatum detegit, ad id tenetur.

5 Quintò, in pœnam iustam delicti ab eo commissi potestas publica licitè aliquem infamat. Sicut enim pro delicto commisso licitè malefactor punitur in corpore, & in bonis suis externis: ita etiam puniri iustè potest in bonis honoris & famæ, vt *Disp.* 18. dictum etiam fuit.

6 Sextò, quando ita expedit bono communi, aut etiam bono eius, qui infamatur, licitè præiudicatur eius famæ, detegendo crimina & defectus illius, tantum præcisè, quantum ad id fuerit expediens ac necessarium. Vt si aliquis sacros ordines petat, aut beneficium ecclesiasticum, aut aliud munus, sitq; indignus propter delictum occultum, ita vt promoueri, conferri ei beneficium ecclesiasticum, aut præfici alicui muneri, perniciosum futurum sit bono cōmuni, aut saluti spirituali eius, qui id petit, aut cui id conferri paratur, quia incidet in baratrum delictorum, quæ multum Deum offendant, dedeceant id administranti, & cedant in scādalum aliorum, detegendum tunc est id crimen illius occultum, non solùm quando de eo inquiritur, sed etiam quando de eo non inquiritur: modò tamen ex ea detectione fructus speretur: & modò id fiat cum quàm minima iactura famæ illius fuerit possibile. Ratio autem est, quoniam præponi debet commune bonum, aut etiam spirituale eius peccatoris, famæ eiusdem.

7 Quando autem de moribus & vita alicuius inquireretur ad gradū in aliqua vniuersitate sumendum, (vt in Euorensi academia, quæ Ecclesiastica est, statutis illius fit) vel de moribus ac vita alicuius fœminæ inquireretur, vt illi eleemosyna, qua nubat, conferatur; quoniam talis eleemosyna relicta aut constituta sit, vt solum elargiatur fœminis honestè viuentibus; vel quando de vita & moribus alicuius ad aliud simile inquiritur; tunc nefas esset detegere peccata eorum occulta, de quibus ad eum finem inquiritur; sed solùm fas erit detegere ea peccata, de quibus ille laborat infamia: quoniam illi soli, qui de eis criminibus infamia laborant, intendi videntur excludi ab eis gradibus, ab ea eleemosyna aut ab alia simili re, ad quam ea morum honestas exigitur. Neq; quacunque de causa fas est detegere peccata secreta, aut de illis licitè inquirere: eo quòd pluris facienda sit hominum fama, quæ alioquin multum necessaria est ipsis ac reipublicæ, quàm vt ob similes res liceat præiudicium illi afferre. Qua de causa *in materia de eleemosyna q.* 32. *art.* 9. dicebamus, nefas esse inquirere peccata pauperum occulta ad eos, qui probi sint, eligendos, vt eis potiùs, quàm aliis, eleemosyna conferatur: peccatumque esse lethale, tum ea de causa illa inquirere, tum etiam eadem de causa illa detegere: solumque fas esse illa de causa ea peccata inquirere ac detegere, de quibus est saltem infamia. A regula tamen tradita exciperem, quando ex susceptione talis gradus iustè timeretur notabile detrimentum boni communis & periculi animarum, vt si ob eum gradum is assumeretur ad munus, vnde periculum immineret animarum, aut si graue scandalum immineret ex eo; quòd ille ad eum gradum esset promotus, vt si peccatum illius occultum sit tale, quod verisimiliter fiet postea publicum, relabetur is postea in illud magno cum dedecore gradus, & scandalo, quòd is, qui ad eum gradum assumptus est, talis sit moribus: id quod facilè euenire potest, præsertim si gradus sit doctoris in sacra Theologia. In hoc tamen euentu, non quia statutis vniuersitatis sit sancitum, vt inquiratur de moribus illius, qui eum gradum voluerit suscipere, fas est tale crimen occultum detegere, sed quoniam natura ipsa rei, caritas, ac recta ratio postulant, vt pro bono communi id crimen detegatur, modo ex ea detectione fruct⁹ speretur.

Illud est obseruandum; quando aliquid ita relinqueretur aliquibus, iisve qui ad id eligerentur, dummodo tales vel tales habeant conditiones generis, vel alterius similis rei, ita vt si eas conditiones non habuerint, ius ad id non habeant, incapacesq; proinde ad id sint; tunc, estò eiusmodi defectus paucissimis noti sint, licitum est illos detegere. Quoniam agitur de euitando præiudicio tertij, & simul sæpe de euitando peccato ac iniustitia eius qui id intendit, vt si eos suos defectus sciat, & nihilominus id intendat: eaq; lege is censetur se ad illud opponere, aut illud intendere, vt quicquid de illo ea de re sciatur, detegatur. Quando tamen aliquis, ignorans se eo defectu laborare, defectusq; is esset occultus; tunc is, qui eum defectum sciret, teneretur admonere eum, qui id intendit, vt priùs, quàm de eo inquireretur, aut quàm inquisitio absolueretur, desistat ab ea re intentanda. Si autem ille desistere non vellet, teneretur eum defectum illius detegere. 8

Pro bono item communi, quod ex historiis resultat, aliquid plus licitū est historiographis scribere in historiis, quod ad infamiam aliquorum, de quibus scribunt, posterorumque ipsorum spectat, quàm alioquin illis liceret, vt in sequentibus dicemus. 9

Illud quoq; est obseruandum, quando in læsione propriæ famæ, aut alicuius alterius, peccatum interuenit contra caritatem, & non contra iustitiam, vt sæpe interuenire liquebit in sequentibus, id non attinere ad vitium iustitiæ commutatiuæ circa bonum famæ contrarium, ex quo solo consurgit obligatio restituendi damnū in alteri⁹ fama 10

datum, sed pertinere ad vitium caritati propriæ aut proximi contrarium: eaque de causa *Disputatione præcedente*, explicando vitium iustitiæ commutatiuæ circa bonum famæ contrarium, diximus; quicquid exteriùs fit, quòd iniustè famæ alterius præiudicet, id totum ad id vitium pertinere.

SVMMARIVM.

1. *Quid sit susurratio & susurro: & quomodo susurro à detractore differat.*
2. *Qui detrahendo amicitiam perturbant, non solùm si sua detractione eum effectum intendant, sed etiam illum non intendant, sint tamen illius causa voluntaria, duplici peccant peccato.*
3. *Susurro aliquando sine vitio detractionis potest peccare contra caritatem, tum eius cui illa detegit, tum eius de quo ita susurrat, dum occasio est, vt detrimenta illi sequantur.*
4. *Susurratio, quæ præiudicium iniustè amicitiæ affert, est species infamiæ.*
5. *Quis sit bilinguis & duplex lingua.*

DE SVSVRRONE ET BILINGVI.

DISPVT. 25.

1 SVsurratio propriè est murmur sonúsve non vehemens, sed tenuis, vt sunt aquarum decurrentium ac ventorum murmura, apum soni seu murmura, quæ *zumbido* hispanè dicimus, & sunt similes alij tenues verborum soni, qui ad aures nostras perueniunt. Et quia detractores, maximè dum timent ab eis audiri, quorum famæ detrahunt, aut ab aliis, qui id ad eos deferre possint, solent summissè loqui, ita vt quasi murmur tenuísve sonus verborum ipsorum deueniat ad eos, quibuscum ita loquuntur de aliis detrahendo, aut ad aures aliorum, qui non longè distant, idcircò detractores nuncupati sunt susurrones: illi præsertim, qui ea de aliis reuelant, quæ pacem, amicitiam, ac beneuolentiam perturbare possint inter eos, quibus illa reuelant, & eos de quibus reuelantur, qui *gismeros*, & actus, quibus reuelantur, *gismes* Castellanè dicuntur: Lusitanè verò *mixericheros* & *mixericos*: vnde nauicula illa, velox in nauigando, quæ asportare solet nuncia, peruenisse naues Indicas ad insulam Angræ, & quæ peruenire solet asportando similia alia nuncia, *amixeriquera* in Lusitania nuncupatur. Hinc susurro & late sumi potest pro detractore: vnde Isidorus 10. *lib. Etymol.* 27. *Susurro de sono loquutionis appellatur, qui non in facie alicuius, sed in aure loquitur detrahendo*; & glossa in illud Ecclesiastici 5. *Non appellaberis susurro*, ait, id est *detractor*: & potest sumi presse pro eo, qui ita detrahit, vt amicitiam, beneuolentiam, ac pacem perturbet. Vnde glossa in illud ad Rom. 1. *Susurrones, detractores*, ait, *susurrones inter amicos discordias seminantes: detractores, qui aliorum bona negant aut minuunt*, subaudi, aut aliter proximi famam iniustè minuunt.

2 Qui detrahendo amicitiam, beneuolentiam, pacemque perturbant, non solùm si sua detractione eum effectum intendant, sed etiam si illum non intendant, sint tamen illius causa voluntaria, quia attendere potuerunt ac debuerunt inde sequi posse, nec illum vitare curarunt, duplici sane peccant peccato, necessario aperiendo in confessione, si vtrumque, attentis circumstantijs concurrentibus, prudentis arbitrio ad culpam perueniat lethalem. Vno vitij iustitiæ commutatiuæ circa bonum famæ contrario. Et altero læsionis iniustæ beneuolentiæ ac amicitiæ proximi: quæ læsio ac damnum si permaneat, obligatio est in foro conscientiæ illud compensare, non minùs, quàm damnum famę eadem detractione iniustè datum. Satis enim est, si is effectus voluntarius fuerit, qui euitari potuit ac debuit, nec fuit euitatus, vt censeatur imputatiue iniustè volitus, ac proinde vt in eo detractionis actu interueniat noua illa alia species vitij ac iniustitiæ, & vt obligatio sit restituendi id aliud damnum permanens, estò intentum non fuerit. Imò addo, si inde etiam vlterius damnũ aliud sequatur, vel læsionis in corpore, aut in bonis externis eius, de cuius fama est detractum, quia is, apud quem est detractum, inde permotus fuit ad illi nocendum in corpore aut in bonis externis, saltem expellendo illum à commodis, quæ ex ipso habebat, habiturúsve erat; sanè ea detractio ac susurratio adiunctas etiam habet has alias species vitij atque iniustitiæ circa bona corporis & circa bona externa, necessariò in confessione aperiendas, si voluntariæ fuerunt, quia susurro attendere potuit ac debuit ex sua susurratione sequi ea damna posse, tenebiturque tunc compensare illi ea damna, saltem in defectum principalis malefactoris, si alius iniustè tanquam causa principalis ea damna intulit.

Hoc loco obserua, susurronem, & eum præsertim, quem Hispanè *gismero* dicimus, aliquando sine vitio detractionis susurrationibus, detractionéve eorum, quæ vnus de alio dixit, aut quæ in offensionem illius fecit, peccare posse grauiter contra caritatem, tum eius, cui illa detegit ac significat, dum occasio ea ratione est, vt succenseat in eum, qui illa in sui offensione dixit aut fecit, de eoque vindictam sumere velit, aut etiam reipsa sumat: tum etiam contra caritatem eius, de quo ita susurrat, dum occasio est, vt detrimenta illi sequantur. Quando tamen compertum non fuerit peccasse contra iustitiam, sed solùm contra caritatem, quatenus verum dixit, neque detraxit famæ eius de quo illa dixit, quia erant publica, aut aliqua alia ratione, sed solum peccauit contra caritatem, quia significare illa non debebat tunc illi, cui illa significauit, solumque ea narratione fuit occasio, & non causa, vt ea detrimenta illi alteri sequerentur, tunc ad nullam restitutionem eorum detrimentorum illi tenetur. Si autem non indebite illa tunc narrauit ac detexit, sed licite spectatis circumstantijs omnibus concurrentibus, tunc neque contra caritatem peccauit, quicquid inde iustè aut etiam iniustè præter suam intentionem atque spem fuerit ea occasione sequutum. Dixi suprà, *præsertim eum, quem Hispanè gismero dicimus*, quoniam licet forte susurro is solus latine dicatur, qui famę alterius modo explicato iniustè detrahit; Hispane tamen *gismero* is dicitur, qui quacunque ratione id non debuerat ei detegere, qui obiurgare, punire, aut indignari ea de causa poterat: & aliquando ad eum etiam extenditur, qui iure optimo id facit. 3

Obseruat Caiet. 2. 2. *q.* 74. quamuis variæ amicitiæ species distinguantur, ratione vtilis, ratione delectabilis, vt inter coniuges, & ratione honesti, susurrationem nihilominus, quæ præiudicium iniustè amicitiæ affert, esse speciem infamiæ, Quoniam susurratio per se tendit ad lædendam mutuam amicitiam ac beneuolentiam per accidens verò quo ad id est, quòd amicitia inter eos, inter quos læditur, sit ratione vtilis, delectabilis, vel honesti. Et quoniam sicut ratio odij proximi est species infima, nihil impediente diuersitate malorum, quæ ex odio quis desideret proximo, sine tamen iniustitia ea in re aduersus eum distincta inter se sint specie. Fatetur tamẽ, quòd si susurro ordinet læsionem amicitiæ inter coniuges, vt 4

ea via

ea via faciliùs cum vxore eius mariti adulteretur, peccare etiam peccato adulterij ex relatione læsionis eius amicitiæ ad illum alium malum finem delicti specie distincti: si verò ordinet læsionem amicitiæ inter aliquos ratione lucri, vt impediat lucrum alicuius, committere etiam speciem iniustitiæ circa bona externa, quo ad id iniustum datum, tali susurratione intentum. Obserua tamen, & in susurratione præter vitium iniustitiæ contrarium iustitiæ commutatiuæ circa bonum famæ, si in ea susurratione læsio famæ iniusta interueniat, si ea via simul interueniat amicitiam ac beneuolentiam lædi ac dissolui, siue susurro id intenderit, siue non, sed solùm ex leuitate detexit id, vnde præter intentionem suam sequutum sit lædi amicitiam ac beneuolentiam, cùm tamen attendere potuerit ac debuerit, eum prauum effectum ac damnum ex sua susurratione sequi posse, peccare, vel contra caritatem, vel etiam contra iustitiam, si iniustè id dixit ac detexit, vnde talis effectus sequutus est, peccato alterius speciei iniustitiæ quo ad eum effectum: itemque si inde vlterius sequutum sit damnum aliud iniustum, vt læsionis in corpore, quo maritus percussit vxorem, vel alius amicus suum amicum aut proximum, vel separationis matrimonij, vel damni illati in bonis externis, peccare quoque peccato iniustitiæ specie distincto comparatione talis effectus, prout fuerit is effectus, nempe contra bonum corporis, vel contra bonum externum, modo tamen is, ex cuius susurratione id damnum sequutum est, attendere potuerit ac debuerit id damnum sequi posse. Itaque à Caietano dissentimus, quod vt in susurratione interueniant hæ etiam rationes peccati atque iniustitiæ, necesse non est, vt intendantur ea susurratione, & vt ad eos effectus à susurrante ordinetur ea susurratio, sed satis est, quòd inde hi effectus nati sint sequi, & quòd susurrator attendere potuerit ac debuerit posse sequi: id enim satis est, vt sint voluntarij, ac proinde imputatiuè censeantur ab eo voliti, & per consequens vt ea susurratione peccauerit simul peccatis omnium earum specierum, & vt restituere teneatur ea omnia damna iniustè data, si inde sint sequuta ac permaneant. Ad primum ergo vnde Caietan. & quidam alij ducuntur, vt contrarium censeant, dicendum est, in primis, vt in susurratione ea ratio formalis vitij reperiatur, quam ipsi admittunt, necesse non esse, quòd susurrator intendat lædere mutuam beneuolentiam & amicitiam inter illos, sed satis esse, quòd ex ea susurratione sit natum id sequi, & quòd potuerit ac debuerit attendere id posse sequi, licet id non intenderit, sed ex leuitate id narrauerit, aut ex appetitu ei placendi, cui id narrauit, vt dictum est. Dicendum deinde est, quòd licet per accidens sit, quòd amicitia, cui susurratione læditur, sit ratione vtilis, delectabilis, vel honesti, si tamen damna in corpore aut in bonis externis, sint nata sequi ex læsione iusta talis amicitiæ, quæ censeantur imputatiue ea susurratione volita, id satis esse, vt in ea susurratione interueniant etiam illæ aliæ species iniustitiæ. Ad secundum verò neganda est similitudo: quoniam in re proposita iniustitia interuenit in his effectibus imputatiue volitis, & quorum susurratione data est causa iniustè: iniustitia autem circa bona corporis distincta est specie ab iniustitia circa bona externa.

5 Vt verò reliqua, quæ de susurratione addenda, sunt, cum sermone de bilingui misceamus, obseruandum est: Bilinguem eum dici, qui circa eandem rem duplici vtitur lingua, contrario modo vitiose de eadem re loquens. Dixi, *vitiose*: quoniam si iusta de causa sententiam mutet, eaque de causa contrario modo de eadem re loquatur ac antea fuerat loquutus, id non est bilinguem esse, vt vitium denotat, & vt communiter id vocabulum vsurpatur. Si autem quis contrariè de eadem re loquatur ex inconstantia, & ob aliquod commodum, quia non audet displicere alicui, aut quia adulari ac placere alicui vult, vel intuitu pecuniæ, vel alterius commodi, vel ob vitandum incommodum aut periculum, quod timet, vel quacunq; alia de causa; tunc, estò vitium susurrationis non interueniat, bilinguis dicitur. Susurro autem bilinguis esse solet, de eadem re coram vno loquendo vno modo, & diuerso ac contrario modo loquendo de ea coram alio, apud quem detrahit de priori, causasque odij ac discordiæ seminat. Interdum etiam ita inter duos se gerit, vt vni aduletur rectè de eo loquendo, & detrahat apud illum de alio; & vicissim accedat ad eum, de quo detraxerat, illique aduletur, rectèque de eo loquatur, & detrahat apud eum de illo alio, sicque mutuas discordias prauasque existimationes inter illos seminet. Hispanè bilinguis *hombre de dos lenguas, & cara de dos hazes* dicitur: maximeque posterior hic loquendi modus vsurpatur, quando vno modo loquitur apud vnum, & diuerso ac contrario loquitur apud alium. De bilingui in genere loquitur Sapiens *Ecclesiastici secundo*, id vitium dissuadens, dum ait: *Non ventiles te in omnem ventum, & non eas in omnem viam. Sic enim omnis peccator probatur in duplici lingua.* Quamuis autem quidam affirment in illis verbis; *Non ventiles te in omnem ventum*; in textu græco non esse illud pronomen, *te*: legitimum tamen sensum eius loci exprimit. Metaphora enim illa ventilationis, qua paleæ separantur & expelluntur à grano in contrariam partem ei, ex qua ventus perflat, admonet sapiens vnumquemque nostrum, vt fugiat bilinguem esse, dicens: *Non ventiles te in omnem ventum*, sinens te inconstanter pertrahi verbis tuis ac sententia in partem, quam aura placendi alijs, consequendi aliquod commodum, aut fugiendi aliquod damnum postulat, quasi obseruans eum ventum, vt illi te accommodes & sequaris dictum illius. Et quia paleæ ducuntur vento, neque in earum potestate est eo modo ab eo non duci ac pertrahi: in nostra autem potestate est, sequi aut non sequi auram commodi obtinendi, aut incommodi fugiendi, ea Metaphora nos admonet, vt non ventilemus nosmet ipsos in omnem ventum, sequendo nostra sponte eam auram. Idem autem est, quod sequitur verbis illis proximè subiunctis; *Et non eas* (verbis scilicet tuis & sententia tua: ea enim de re loquitur, vt patet intuenti sequentia in eo capite) *in omnem viam*, (qua videlicet ducit idem intuitus commodi consequendi aut damni vitandi) *sic enim omnis peccator* (qui scilicet constans non est in verborum rectitudine ac sententia, de quo solo est sermo) *probatur in duplici lingua.* Duplex enim lingua, qua inconstanter ita vtitur, probat eum peccatorem. Et paulò inferius de susurrone, qui bilinguis esse solet, subiungit ibi idem sapiens: *Non appelleris susurro in vita tua*, sed fugias omnino talis esse, & talis appellari, *& lingua tua ne capiaris*, vt te deprehendant susurronem, *& confundaris. Super furem enim est confusio & pœnitentia* (quòd talis scilicet sit agnitus & notatus) *super bilinguem* (susurrando scilicet.) Quia enim detrahens susurrando nocet proximo suo in bono famæ, quod præstantius est, quàm bonum externum diuitiarum, in quo fur ei nocet, neque ductus necessitate & vtilitate aliqua; ita susurro nocet in fama alterius, quemadmodum fur nocet necessitate ductus vt habeat vnde sustentetur & transigat hanc vitam, (qua de causa *Prouerbiorum sexto* dicitur; *Non grandis est culpa, cùm quis furatus fuerit; furatur enim, vt esurientem impleat animam*) idcirco meritò hoc loco dicitur, maiorem confusionem & dolorem ac peiorem notationem subire deprehēsum bilinguem

guem susurrando, quàm subeat is, qui deprehensus est fur. *Susurratori autem odium, & inimicitia, & contumelia*, dum scilicet bilinguis ac susurrator fuerit deprehensus. Et *Prouerb.* 26. habetur. *Cum defecerint ligna, extinguetur ignis*, (quia scilicet eis nutritur ac sustentatur) *& susurrone subtracto, iurgia conquiescunt*, quæ ab illo inter amicos & proximos excitantur, fouentur, ac nutriuntur, sua bilingui detractione. Et paucis interiectis; *Verba susurronis quasi simplicia*, (cùm tamen bilinguis sit, callideque loquatur) *& ipsa perueniunt ad intima cordis*, vbi lædunt & exulcerant, posteaque dolorem non modicum generant, dum eis blandis verbis, quæ simplicia videbantur, decepisse intelligitur. Et capit. 18. in eodem sensu dixerat: *Verba bilinguis quasi simplicia, & ipsa perueniunt vsque ad interiora ventris*. Et Ecclesiastici 28. *Susurro & bilinguis maledictus: multos enim turbauit pacem habentes. Lingua tertia* (bilinguis videlicet, qui inter duos, quos sua susurratione excitauit ad malè de se inuicem loquendum, atque ad se inuicem odio prosequendum, ideoque lingua ipsius tertia ita susurrando inter eos dicitur, Complutensis verò Codex habet, *lingua duplex*, id est bilinguis) *multos commouit & dispersit de gente in gentem*, (in causa illis existens, vt vt deserere cogerentur proprium locum, alioque commigrare) *ciuitates munitas diuitiarum destruxit*, (ob rixas & odia ab illa excitata) *& domus magnatum effodit*. Multaque alia mala, quorum causa esse potest ac solet, commemorat ac prosequitur in eo capite.

SVMMARIVM.

1. *Grauius est vitium ex suo genere, vitium contrarium iustitiæ commutatiuæ circa honorem, quam vitium iustitiæ commutatiuæ circa bonum famæ contrarium.*
2. *Susurronum bilinguiúmve vitium in suo genere grauius est quàm contumelia & detractio, quia est contra amicitiam, quæ in suo genere est maius bonum quàm honor.*
3. *Vitium commutatiuæ iustitiæ circa bonum famæ contrarium licèt ex suo genere culpa sit lethalis, ex circumstantiis tamen poterit esse solùm culpa venialis.*
4. *Non semper detractio de rebus venialibus est culpa venialis nec semper de rebus lethalibus lethalis.*
5. *Non infertur vlla iniuria ex eo, quòd de illo qui maiorem habet famam quàm par sit, proferatur iudicium verum ea de re ex iis, quæ in illo apparent, non detegendo crimen illius occultum, nisi id ex mala aliqua intentione fiat.*
6. *Quando generalibus verbis ita detegitur peccatum alicuius occultum, vt non magis ex iis verbis concipi poßit, illũ quo ad id laborare culpa lethali quàm veniali, tunc illa detractio est solùm venialis.*
7. *Quando liceat licitè aliorum defectus manifestare.*
8. *Vitium totum iustitiæ commutatiuæ circa bonum famæ contrarium species est infima.*

VTRVM VITIVM IVSTITIÆ COMMVTATIVÆ circa bonum famæ contrarium ex suo genere sit culpa lethalis. Et num sit species infima.

DISPVT. 26.

Vemadmodum *Disput.* 10. dictum est, vitium iustitiæ commutatiuæ circa bonum honoris contrarium esse ex suo genere culpam lethalem, minus quidem grauem, quàm homicidium, adulterium, quin & quam simplicẽ fornicationem, sed grauiorem ex suo genere, quàm sit furtum: sic quoq; idem est dicendum de vitio iustitiæ commutatiuæ circa bonum famæ contrarium: idque propter rationem ibi confectam, quæ, vt ibi constat, communis est huic & illi vitio, & de vtroq; vitio id efficaciter probat.

Vtrùm autem vitium hoc grauius ex suo genere sit, quàm contumelia, seu quàm vitiũ iustitiæ cõmutatiuæ circa bonum honoris contrarium, an è contrario, Diuus Thom. 2.2. *quæst.* 73. *art.* 3. *ad* 2. ait, contumeliam ex suo genere esse grauius peccatum, quàm detractionem, censereque proinde videtur, vitium contrarium iustitiæ commutatiuæ circa honorem grauius ex suo genere esse, quàm vitium iustitiæ commutatiuæ circa bonum famæ contrarium. Quod Sotus 5. *de iustit. quæstio.* 10. *articul.* 3. ait, non ex eo esse, quòd honor, qui contumelia læditur, sit maius bonum, quàm fama: contra namque ait rem habere: & nos *Disputation.* 23. diximus, meritò homines, qui contumelia affecti sunt, pluris facere damnum, quod in sua fama in existimationéve, quam alij de ipsis habebunt, eo quòd ea contumelia sint affecti, quàm faciant damnum sibi illatum esse in suo honore, præcisè consideratũ ab ea existimatione, ab eóve damno sibi ipsis in sua fama dato, diximusque id experientiam ipsam testari. Sotus autem ait, contumeliam grauius esse delictum ex suo genere, quàm detractionem, prouenire ex contemptu, qui in contumelia interuenit: quam etiam rationem Diuus Thomas reddidit. Ego verò licèt quo ad eam circumstantiam iudicem ac consentiam, contumeliam esse grauius peccatum, quàm detractionem: eam tamen ipsam circumstantiam existimo eos, qui contumeliam sunt passi, ex eo ferre grauius, maioremque quo ad eam illi censere factam ipsis esse iniuriam propter existimationem, quàm de ipsis alij habebunt, quòd eum contemptum sint passi, quàm ob contemptum ipsum in se, prout solum est contra ipsorum honorem, atque adeò existimo acerbiorem iniuriam ac læsionem ratione eius circumstantiæ esse illis factam in fama, quàm in honore. Vnde contumeliam existimo esse grauiorem culpam ex suo genere, quàm detractionem factam à tergo, de quo loquitur Diuus Thomas, si contumelia spectetur prout simul etiam nocet in fama & in existimatione, quæ de tali contumelia affecto habebitur, id quod cum contumelia solet esse coniunctum, atq; eo modo intelligo Diuum Thomam. Si tamen comparemus vitium iustitiæ commutatiuæ circa bonum honoris contrarium, cum vitio iustitiæ commutatiuæ circa bonum famæ contrario, quo ad proprias rationes formales præcisè cõsideratas, arbitror grauius peccatum ex suo genere esse vitium iustitiæ commutatiuę circa bonum famæ contrarium, maioremque & acerbiorem iniuriam inferre, quàm sit & quàm inferat vitium iustitiæ commutatiuæ circa bonum honoris contrarium: eo quod, vt Sotus rectè affirmat, fama bona maius bonum ex suo genere sit, quàm sit honor. 1

Susurronum bilinguiúmve vitium, qui pacem & amicitiam detractionibus suis perturbant ac dissoluunt, ait Diuus Thomas 2.2. *quæst.* 74. *art.* 2. esse ex suo genere grauius peccatum, quàm cõtumeliam & detractionem: quia est contra amicitiam, quæ ex suo genere est maius bonum, quàm honor & fama, quæ contumelia & detractione læduntur. Malitiam ac grauitatem eius vitij satis detestatur ac exprimit Scriptura sacra, vt ex dictis *Disputatione præcedente* constat. Atque quatenus detractionem includit, & addit effectum pessimum perturbandi ac dissoluendi pacem & amicitiam inter proximos, aliorumque pessimorum effectuum solet esse vlterius 2

terius causa, non est dubium esse ex suo genere grauius peccatum, quàm nudam contumeliam, & quàm nudam detractionem. Ex circumstantijs tamen dari poterit nuda contumelia, detractioque nuda, quæ grauius peccatum sit, quàm aliqua susurratio.

3 Vitium commutatiuæ iustitiæ circa bonum famæ contrarium, licèt ex suo genere culpa sit lethalis, ex circumstantiis tamen poterit esse culpa solùm venialis. Vt si cum semiplena duntaxat deliberatione, aut ex inaduertentia quadam ex parte culpabili, quis alium infamet: ea quippe inaduertentia reddere potest culpam, quæ alioquin futura esset lethalis, venialem. Id quod sæpe euenire in viris timoratis consueuit: qui si ad damnum, quod inferunt, attenderent nihil tale commisissent: neque enim tales existimandi sunt lethaliter peccasse: tametsi in materia graui tutum sit de eiusmodi excessibus ad cautelam confiteri, idque viri probi efficere semper soleant. Ex eo item quòd eo vitio modica læsio secundum hominum fiat existimationem, esse interdum poterit culpa solùm venialis. Vt si quis vitium occultum alterius detegat, quod, attenta qualitate & conditione eius, cuius est id vitium, non multum illum infamet, viliorísve existimationis illum efficiat apud homines. Si enim de iuuene, quem iudicio hominum huius sæculi id non dedeceat, aut admodum parum, quis detegat amores eum gerere cum aliqua fœmina, eam non detegendo, aut aliquid libidinosum cum illa habuisse, aut vulnerasse vel percussisse aliquem, sanè id non erit culpa lethalis: quoniam attenta qualitate personæ, id vel non infamat, vel non ita, vt pertingat ad culpam lethalem. Imò verò si nihil id famam illius lædat, aut illi placeat talia de ipso dici, non erit id culpa contra vitium, de quo disputamus: eo quod volenti & consentienti nulla fiat iniuria, atque adeò neque iniustitia: sed solum id erit culpa, quia verbum otiosum, quod nihil boni & multum mali audientium animis afferre potest.

4 Quamuis detractio de culpis venialibus regulariter sit culpa solum venialis; grauiorque regulariter sit detractio de rebus pertinentibus ad mores, quàm de alijs vitiis & defectibus, qui ad naturam, scientiam, artem, aut ad id genus spectant; non tamen potest generalis circa ea regula cōstitui, quòd detractio de venialibus, aut de vitiis & defectibus, qui ad mores non spectant, sit venialis, & alia sit lethalis. Si enim detractio de re ad mores pertinente atque lethali non notabiliter famam in communi hominum æstimatione lædat, neque ex illa ei, de quo ita detrahitur, notabile aliud detrimentum sequatur, sanè non erit culpa lethalis, estò ea detractio de culpis lethalibus occultis sit. Contrà verò si detractio de re veniali, aut de re nihil omnino ad mores attinente, notabiliter in hominum existimatione, attentis circumstantiis concurrentibus, famam lædat, aut de illo sequatur ei, de quo ita detrahitur, notabile aliud detrimentum, sanè ea detractio culpa erit lethalis. Verbi gratia, si de fœmina aliqua venialis aliqua leuitas cum aliquo narretur, certè talis esse posset ea fœmina, & talis ea leuitas, vt plus ei fama ea detractione læderetur, maiusq; inde detrimentum acciperet, quam si de alio culpa aliqua lethalis detegeretur, quæ non leuiter eum infamaret: eaque de causa, qui eam leuitatem de ea fœmina detexisset, lethaliter peccasset. Idē esset, si quis de religioso aliquo, vel de prælato aliquo, quos, attenta qualitate status eorum, attentaque existimatione, quæ de illis haberetur, multum id dedeceret, detegeret quis similem leuitatem venialem cum fœmina aliqua, aut aliquid aliud in se veniale, quod autoritatem eorum existimationēque, quæ de illis haberetur, notabiliter minueret. Idem item esset, si de aliquo vitium generis illius occultū detegeres: plus enim illi noceres in existimatione, quæ de illo habebatur, grauiusq ue id ferret, quàm si graue illius peccatum occultum detegeres: atque aliquando longè maius detrimentum illi afferres detectione eius vitij generis, quia ea de causa excludetur à variis muneribus & honoribus, quàm si graue aliquod eiusdem crimen detegeres. Eadem ratione si significes vitium ac defectum alicuius artificis circa artem, quam exercet ac profitetur, aut imperitiam alicuius literati, vel inidoneitatem alicuius ad aliquid exercendum, aut aliquem minùs fortiter & strenuè se gessisse in aliqua pugna, vel contumeliam ab aliquo accepisse, aut aliud simile, plus aliquando ei nocebis detectione eius defectus, vel in sola fama, vel etiam vlterius in bonis externis & in emolumento, quod ea de causa amittet, quam si graue lethale illius peccatum occultum detegeres meritoque grauius illud feret, quàm hoc. Quare si vel id illi imponas, vel illud detegas, quando erat occultum, non ductus sufficienti ratione & causa ad illud detegendum, vt quia ita expedit ad vitandum commune damnum, vel ad vitandum damnum priuatum alicuius, cui noceret imperitia illius, aut illum esse ad id minus idoneum, vel aliqua alia iusta & rationabilis causa, sanè lethaliter in eo peccas. Non ergo alia regula ad hæc omnia, & similia alia, statui potest, quàm hæc. Nempe quando prudentis arbitrio, spectatis circumstantiis omnibus concurrentibus, id quod illicitè detegitur graue nocumentum infert famæ in hominum existimatione aut aliis bonis eius, de quo detegitur, culpam esse lethalem ita de illo detrahere, siue quod detegitur, sit vitium moris lethale siue veniale, siue etiam sit vitium ac defectus ad mores non spectans, qui absque vlla contrahitur culpa, quando verò prudentis arbitrio solum infert leue detrimentum, esse solum culpam venialem.

Illud verò admonuerim; ex eo quòd de illo, qui maiorem famam habet, quàm par sit, vel in scientia, vel in aliqua alia re, etiam si id sit in moribus, proferatur iudicium verum ea de re ex ijs, quæ apparent ac conspiciuntur in illo, non detegendo crimen aut vitium illius occultum, me non videre inferri illi vllam iniuriam, vllúmve id esse peccatum nisi id fiat ex odio, inuidia, aut ex praua alia mala intentione. Quoniam id non est manifestare vitium illius occultum, sed ex est ijs, quæ apparent, & quę habet natura ipsa rei, verum iudicium proferre quo ad rem, circa quam alij errant, illam nō penetrando, aut ad illam non quantum est necesse attendendo. Quòd si in eo ita iudicando ac manifestando aliis, sinistra aliqua intentio misceretur, tūc pro qualitate eius sinistrę intētionis maior aut minor culpa seu peccatum interueniret, non quidem contra iustitiam commutatiuam circa bonum famæ, sed contra caritatem. Hoc admonui ad tollendos scrupulos, quos viri timorati hac de re habere solent. 5

Regula illa Syluestri *verbo. detractio. numero secundo,* cōsentanea Diuo Antonino *parte secunda titulo octauo capite quarto in principio*, nempe quando generalibus verbis ita detegitur peccatum occultum alicuius, vt non magis ex eis verbis concipi possit, illum quo ad id laborare culpa lethali, quàm veniali, detractionem talem non esse culpam lethalem, sed solum venialem, vt si de aliquo dicatur, eum esse iracundum, superbum, contentiosum, auarum, præsumptuosum, inanis gloriæ cupidum, aut aliud simile; ea, in qua regula non est vniuersim vera, vt bene obseruat Nauarrus *in Manuali capite decimo octauo numero vigesimoquarto, & capite in te verba in Commentario Hispano à numero quingentesimo- decimo- octauo.* In similbus nam- 6

namque euentibus, iuxta regulam à nobis paulo antea traditam, prudentis arbitrio, spectatis circumstantiis omnibus concurrentibus, est expendendum, in fama eius, de quo ita est detractum, læsa notabiliter maneat apud audientes, vel num inde notabiliter aliud detrimentum illi immineat, an nō. Et quidem in priori euentu iudicandum est culpam interuenire lethalem: in posteriori verò interuenire culpam solùm venialem: id quod in exemplis propositis frequentius eueniet,

7 Hæc verò omnia semper sunt intelligenda, quando non interuenit iusta causa reuelandi crimina & defectus, iuxta ea quæ in præcedentibus dicta sunt, & quæ in sequentibus addentur. Itemque quando crimina non publica, aut eis nota, cum quibus de illis fit sermo. Regula namque generalis est statuēda, crimina aliena, estò enormia sint, aliorumque defectus, ex iusta causa posse licitè reuelari, quantum ex ea causa recta ratio præscribit. Itemque quando crimina sunt publica aut nota illis, cum quib⁹ de eis loquimur, notaque illis esse nobis cōstat, tunc absque vitio iustitiæ commutatiuæ circa bonum famæ contrario nos de illis loqui: idem etiam est de aliis defectib⁹ publicis aut eis notis, quibuscum de eis defectibus loquimur. Ratio autem est, quoniam in eo non lædimus famam eius, cuius sunt ea crimina aut defectus. Hæc de primo eorum, quæ in titulo huius Disputationis proposita sunt.

8 Quod verò attinet ad secundum, quemadmodum *Disputatione decimanona* cum Caietan. Soto, & alijs dictum est, vitium totum iustitię commutatiuæ circa bonum honoris contrarium speciem esse infimam: sic quoque est hoc loco dicēdum, vitium totum iustitiæ commutatiuæ circa bonum famæ contrarium speciem esse infimam, idque propter similem rationem ei, quam *Disputatione decimanona* quoad vitium iustitiæ commūtatiuę circa bonum honoris contrarium, reddidimus. Quia scilicet vitium hoc respicit formaliter tanquam obiectum famam quoad illius læsionem ac detrimētum: per accidens autem quod attinet ad hoc vitiū est, quòd id detrimentum, eàve iniusta famæ læsio, hoc vel illo fiat medio aut instrumento. Lege quæ *Disputatione decimanona* copiosius dicta sunt.

SVMMARIVM.

1. *Septem modis detrahitur proximo: primis tribus directè, quatuor postremis indirectè.*
2. *Quando detegitur crimen alicuius occultum, non detecta persona eius, qui eo crimine laborat, si verisimile non sit deuentum iri in notitiam personæ, quæ eo laborat, tum non est culpa lethalis.*
3. *Quando crimen detegitur occultum personæ alicuius non detecta quidem persona, sed detecta qualitate illius personæ, ex qua licèt persona agnosci non possit, infamia tamen in alios redundaret, posset interdum culpa esse lethalis.*

VARII DETRAHENDI MODI. ET num reuelare peccatum graue occultum alicuius, non detegendo personam, quæ illud commisit, culpa sit lethalis.

DISPVT. 27.

Diuus Thom. 2.2.*q.73.art.1.ad* 3. septem detrahēdi modos enumerat: quos Sot⁹ 5. *de iust.q.10.art.1.ad* 3. in octo diuidit. Quatuor ex illis directè detrahitur, atq; primus est, quando ei de quo detrahitur, falsum aliquod crimen imponitur, secundus quando verum crimen augetur, tertius qn̄ vitium illius occultum detegitur, & quartus, quando q; bonum est, sinistra dicitur intentione factum aut aliter temerariè de aliquo exterius iudicatur. Id quippe licèt ad temerarium iudicium dicentis spectet; simul habet rationem detractionis, quatenus læsiuum est existimationis eius, de quo ita detrahitur, apud illos, qui id audiūt, consurgitq; obligatio restituendi eam famam, quando læsio permanens ex tali detectione sequitur.

Quatuor verò posterioribus modis indirectè detrahitur: eorū verò primus quintus in ordine post præcedentes est, quando quis negat alterius bonū, sextus, quando illud silet tempore, quo manifestare illud tenebatur. Quod si, attentis circumstantiis concurrentibus, teneretur de iustitia illud manifestare, tunc contra iustitiam peccaret illud silendo, cum onere restituendi damnum, si quod inde esset subsequutum. Si verò solum ex caritate teneretur id manifestare, vt regulariter euenire solet, tunc illud silere, solum erit peccatum contra caritatem, absq; vllo restituendi onere. Septimus, quādo quis merita aliena diminuit, & octauus, quando ita laudat, vt laus in diminutionem cedat famæ ita laudati. Sæpe enim rei vna laudatio in vituperium atque infamiam laudati cedit. Hæc de primo eorum, quæ proposita sunt.

Quod verò attinet ad secundum. Quando detegitur crimen alicuius occultum, aut defectus illius occultus, non detecta persona eius, qui eo crimine aut defectu laborat, si verisimile non sit, deuētum iri in notitiam personæ, quæ eo laborat, tunc satis perspicuum est, id ita detegere culpam non esse lethalem, estò id crimen aut defectus valde grauia ac enormia sint, multumq; apta infamare illis laborantem. Ratio autem est, quoniam ea detectione nullius in singulari fama læditur. Quando autem esset periculum probabile, deuentum iri in notitiam personæ, quæ eis laboraret, tunc culpa esset lethalis id ita detegere, idque siue postea in notitiam eius personæ deueniretur, siue non. Quando item periculum esset, quòd deueniretur in suspicionem personæ alicuius in singulari, quòd eo crimine aut defectu laboraret, sed non in notitiam certam, neque in opinionem determinatam, tunc peccatum esset lethale aut veniale, id ita manifestare, pro quantitate maioris vel minoris suspicionis, quæ de aliquo circa id posset haberi; & pro qualitate criminis, spectatisque reliquis omnibus circumstantijs concurrentibus. Neq; enim fama alicuius læditur solum firma opinione, quòd ille crimen aliquod commiserit, aut quòd defectu aliquo laboret, sed etiam suspicione: tametsi non tantum lædatur fama tali suspicione, quantum opinione determinata ac firma: vnde & de leuiter aut de vehementer suspecto de aliquo grauissimo crimine condemnatur interdum aliquis in exteriori foro. 2

Quando tamen detegeretur crimen occultum personæ alicuius, nō detecta quidem persona, quæ illud commisit, cæterum detecta qualitate illius personæ, ex qua licet persona agnosci non posset, infamia tamen in alios redundaret, tunc committi interdum posset culpa lethalis pro quantitate & qualitate talis infamiæ. Vt si ex religione aut ex cœnobio aliquo, de q̄ optima haberetur existimatio ea in parte, religiosus aliquis inhonestum aliquid cōmitteret, aut aliud simile, quod religionem illam aut cœnobium infamaret, sane culpa esset lethalis id detegere nominando religionem aut cœnobium, in quo erat religiosus, estò non nominaretur persona, neque periculum esset, quòd vnquam agnosceretur quis ille esset in particulari. Ratio autē est, quoniam ea detectione peccati occulti iniustè 3

lædæ-

læderetur fama eius religionis aut cœnobij; obligatioque esset id damnum permanens illi restituere. Si autem religio aut cœnobium tale esset, quòd amissam ea in parte famam iam haberet, quoniam scitur id non esse ibi inconsuetum, nō auderem cōdemnare culpæ lethalis, simile quid detegi, estó religiosi eius religionis aut cęnobij probi regulariter haberentur, talesque re ipsa essent. Negandum tamen non est, improbum esse id reuelari, timerique posse interuenire in ea reuelatione culpam lethalem, saltem quando id cœnobium non laboraret magna circa tale crimen infamia. Quod autem de cœnobio est dictum, intelligendum etiam est de familia, quando de consanguineo aut affine patrisfamiliæ detegeretur crimen graue occultum, non explicādo quis in particulari illud commiserit, idque in infamiam cæterorum de eadem familia redundaret. Quādo autem falsum testimonium imponeretur alicui de cœnobio aut de familia, non explicando aliquem in singulari, cui ita imponeretur longè maius esset peccatum, & obligatio restituendi damnum famæ tali cœnobio aut familię illatum.

SVMMARIVM.

1. *Qui defunctum de occulto peccato infamat aut alia ratione, si notabilis sit infamia, pertingere posset in culpam lethalem, non solùm quando ea infamia redundaret in alias personas illi propinquas, sed etiam si nihil omnino in alios redundaret.*
2. *Historiographi peccant, qui occulta aliorum peccata in suis historiis scribunt, licet illi, de quibus scribunt, iam sint defuncti.*

VTRVM INFAMARE DEFVNCTVM culpa sit lethalis. Et num peccent historici, qui delicta notasque defunctorum, in prosapiam illorum redundantia, scribunt.

DISPVT. 28.

Qui personam iam defunctam de occulto peccato infamat, aut aliqua alia ratione, licèt minùs, cæteris paribus, peccet, quàm si viuam personā eodem modo infamaret, si tamen notabilis ea infamia sit, pertingere poterit ad culpam lethalem, non solum quando ea infamia redundaret in alias personas illi propinquas, sed etiam si nihil omnino in alios redundaret. Fit enim defuncto iniuria eo modo peruersè famam illius lædendo, quæ etiam post mortem bonum quoddā illius est. Quo fit, vt obligatio sit illi restituendi dānum in fama illius iniustè illi datum. Nisi constaret eum esse in inferno, neque damnum in fama illius redundare in alios illi coniunctos. Tunc enim tanquam hosti Dei, & nostrúm omnium, qui proximus noster iam non est, obligatio non esset quicquam illi restituendi, iuxta ea quæ *tractatu præcedente Disp.* 83. præsertim in calce conclusionis tertiæ dicta sunt.

Hinc constat, peccare eos historiographos, qui occulta aliquorum peccata in suis historijs scribūt, estò illi, de quibus illa scribunt, defūcti iam sint, vt Sotus *de tegend. secr. mem.* 1. *q.* 2. in fine. & 5. *de iust. q.* 10. *art.* 2. Adr. *quodl.* 11. *q.* 1. & alij rectè affirmant, tenerique restituere damnum famæ, quod ea ratione inferunt: Quæ autem non sunt ita occulta, fas illis est scribere, (pręsertim si hominum iam sint defunctorum) idque pro bono publico. Tum vt notitia rerum gestarum historijs habeatur. Tum etiam vt homines spe famæ comparandę, quę historiis ęternitati mandetur, timoreque infamiæ incurrēdę, cuius similiter historijs perpetua sit memoria, alliciantur ad res pręclaras gerēdas, ad turpiaque atque inde cora magis fugienda ac vitanda. His enim de caussis plus aliquid historiographis in historiis de aliorū vitijs ac defectibus scribere licet, quam alijs diffundere liceat, quia absque vllo publico emolumēto vel oblita exsuscitāt, estò olim publica fuerint, vel quę in vno loco sunt publica, ad alia, ad quę notitia illorum deuentura non foret, illa deriuant. De qua re in sequentibus redibit sermo.

SVMMARIVM.

1. *Detegere delictum graue occultum alterius, vni tantùm, qui id non deteget, non est culpa lethalis, ex sententia aliquorum.*
2. *Contra tamen sentiunt nonnulli Theologi:*
3. *Licet ex iusta & rationabili causa crimen reuelare vni aut multis, quantum ea iusta causa postulauerit.*
4. *Reuelare crimen graue & occultum filiorum aut famulorum vt facit vxor marito, aut filius parentibus, vel etiam aliquis extraneus, paruæ culpæ expositum est, & interdum nulla.*
5. *Multum extenuat culpam, vel etiam omnino excusat, reuelare occultum graue crimen alterius, non animo nocendi aut diffamandi, sed aliqua bona de causa.*
6. *Maior culpa est in iudicio temerario, maiorque ei fit iniuria de quo habetur, quàm sit culpa in detectione peccati alterius occulti vni tantùm, qui id alijs non deteget.*
7. *Culpa lethalis est ex suo genere reuelare alienum graue crimen occultum vni tantum, licèt is nemini manifestaturus sit.*
8. *Vt lethalis culpa iniustitiæ contra famam alterius committatur, necesse non est, quòd ita fama eo peccato lædatur, vt ille famam amittat, sed satis est, quòd notabiliter existimatio, quæ de illo habetur, prudentis arbitrio, vel in vno solo lædatur, aut lædi attentetur, estò effectus non sequatur.*

VTRVM REVELARE DELICTVM graue occultum alterius vni tantum, qui id non deteget culpa sit lethalis.

DISPVT. 29.

Caiet. 2. 2. *q.* 73. *art.* 2. *dub.* 1. cui quidam subscribunt, affirmat id non esse culpam lethalem, quādo talis ille est, qui id tacebit, neque ob eam notitiam nocumentum aliud infert ei, cuius est id delictum, vt impediendo illum ab assequutione rei alicuius, à cuius assequutione illum nō impediuisset, si notitiam eius delicti non habuisset, neque vllum aliud detrimentum ei obueniet. Exemplū adhibet Caietan. in viro & vxore, qui sibi inuicem reuelare solent delicta filiorum ac famulorum, neque tamen ea de causa cōdemnatur culpæ lethalis. Item in eo, qui confitendo peccata sua probo ac discreto confessario, ex quo nullum inde periculum imminet, indiscretè illi reuelat eum, cum quo grauia peccata commisit, aut occasione alia illi reuelat occultum delictū alterius. Item in eo, qui aliquid, ad delictum alterius attinēs, accepit per secretum commissum, ignoransque qualiter ea in re se gerere debeat, illud reuelat amico, aut viro probo ac docto, vt doceatur, qualiter ea in re se gerere debeat.

Fundamentū huius sententiæ est, quoniam cum fama sit multorum, & contraria infamia sit ēt multorum: eo quòd ex eo quòd vnus aut duo sciāt delictum

ctum occultum alicuius, non censeatur ille laborare infamia de eo delicto; sanè illud in primis non infamat eum, de quo id delictum ita detegitur: neque ex intentione aut notabiliter lędit famam illius; quoniam supponimus id non esse detectum animo nocendi & infamandi, neque, quòd vnus solùm id sciat, qui id non deteget, est læsio notabilis famæ illius: quare cum etiam supponamus, inde nullum aliud malum obuenturum esse ei, de quo id crimen est detectum, consequens profectò est, vt id non sit tanta iniuria ac detrimentum illius, vt ad culpam pertingat lethalem.

2 Contrariam sententiam affirmant quidam alij cum Dominico à Soto 5. *de iust. q.* 10. *artic.* 2. Primò, quoniam iudicium temerarium ex suo genere est culpa lethalis, vt *à Disput.* 13. explanatum comprobatumque fuit, & doctores communiter affirmant etiam Caietanus ipse: sed non minùs, nec cum minori iniuria, læditur fama proximi detegendo peccatum illius vni tantùm, à quo non aliud detrimẽtum imminet, quàm illum habere notitiam de eo crimine, habereve eam existimationem de eo peccatore, quòd id crimen commiserit, quàm lędatur iudicio temerario vni⁹ priuati de eodem crimine: ergo detegere vni tantum delictum alterius occultum ac graue, de quo formare iudicium temerarium esset culpa lethalis, culpa etiam erit lethalis. Secũdò, quoniam detegere sine iusta causa delictum occultum & graue alicuius duobus aut tribus, culpa est lethalis, vt omnes affirmant: sed aliquando aliquis meritò ægrius feret delictum ipsius venisse in notitiam hominis alicuius grauis, infamatùmve ipsum ea de re esse apud illum, vt apud principẽ, prelatum, vel apud alium virum grauem, estò inde nullum aliud ipsi detrimentũ immineat, quàm ferret crimẽ id suum manifestum fuisse duobus aut tribus aliis viris: ergo falsum est, culpam lethalem non esse, crimen alicuius occultum ac graue manifestari vni tantum, qui nulli alteri illud reuelabit, & à quo nullum aliud detrimentũ ei obueniet, qui id crimen commisit,

Vt quid de hac re quotidiana, scituq́ necessaria, sentiam, explicem, faciliusq́ in praxi intelligatur, quando in reuelatione delicti occulti ac grauis alicuius vbi tantum iudicandum sit interuenisse aut non interuenisse culpam lethalem, & quãdo res sit dubia, timendumq́ non immeritò sit culpam lethalẽ interuenisse, ac proinde necessarium ad cautelam sit de illa confiteri, nonnulla obseruanda duxi.

3 Primum est, omnes conuenire, ex rationabili ac iusta causa fas esse illud reuelare vni aut multis, quã tũ ea iusta causa postulauerit, idq́ proinde fieri tũc absq́ vllo peccato. Quæ autem iustæ sint causæ, vt id fiat *Disp.* 24. explanatum fuit.

4 Secundum est, in reuelatione criminis grauis & occulti filiorum aut famulorum, quam vxor marito facit, aut maritus vxori, imò & quam filius aut famulus facit matri aut patrifamilias domus, vel etiam quam aliquis extraneus illis facit, multum extenuare culpam, & frequentissimè omnino, ab illa excusare, nullumque proinde in ea interuenire peccatum, imò potiùs meritum, non solùm quòd fiat absque intentione nocendi famæ illorum, vt regulariter abesse solet ea praua intentio, sed etiam, quòd illi omnes subiecti sint curæ, reprehensioni, ac correctioni eius matris ac patrisfamilias dom⁹ & quòd id regulariter ordinetur in commodum ipsorum peccantium, vt domestica correctione reprehendantur ac puniantur, cohibeanturque à similibus criminibus committendis, idque fit in aliorum, qui de eadem familia sunt, exemplum ac coërcionem: & quia vir & vxor communi illa vtriusque cognitione illorum criminum mutuo consilio melius quid facto opus sit statuent, prospicientque in posterum ne simile quid ab illo & ab alijs de familia committatur: & denique quia illa sunt delicta domestica, quorum punitio & prouidere, ne iterum quid simile fiat, non ad potestates publicas, sed ad patrem & matremfamilias domus spectat, idque delictum matremfamilias contingit, in ipsius ac patris familias domus quodam modo iniuriam ac damnum redundans, qua de causa, & mater ius suo modo detegendi patri habet id delictũ, & de eo accusandi apud maritum, & vt illud puniat domestica correctione, quatenus ipsam suamque domum offendit: non minus quàm quicunque offensus delicto aliquo, quod punire ad potestates publicas spectat, ius habet de illo accusandi apud potestates publicas, petendique de illo competentem vindictam, nihil impediente quod sit occultum. Pater item tanquam eo offensus, aut dominus, ius quoque habet illud detegendi matrifamilias domus in partem pœnæ domesticę eius delicti, quod ipsos suo modo offendit. Et filij aut famuli reliqui id scientes, tanquam agentes partes patris ac matrisfamilias domus, de eo accusare seu denunciare apud matrem aut patremfamilias domus possunt, vt puniatur, & familia tota in officio contineatur: vitioque verti illis solet, si illud non manifestent, vt puniatur, ac prouideatur quid facto opus sit: neque id fieri videtur immeritò & contra rectam rationem, vt testatur consuetudo, lumenque ipsum rationis præscribere videtur: quippe cùm ad eos attineat suo modo, quicquid ad patrem aut ad matremfamilias attinet. Quare propter has omnes rationes, aut earum aliquas, non videtur damnandum culpæ lethalis, imò sæpe neque culpæ, quòd vxor similia crimina famulorum domesticorum occulta reuelet marito aut maritus vxori, imò neque quòd domesticus illa eis reuelet, & interdum etiam externus, quando non timent inde inordinatum aliquem ac peruersum effectum fore sequendum, sed solam reprehensionem ac punitionem delinquentis moderatam ac condignam, maioremque cautelam in futurum. Neque valet argumentum, fama filij aut filiæ est bonum ipsorum proprium, non minùs quàm ea bona eorundem externa diuitiarum, quæ castrensia & quasi castrensia eorum dicuntur, bona sunt propria eorum: ergo sicut nefas est matri bona illorum castrensia aut quasi castrensia ab eis auferre, & dare ea patri, & nefas est patri ea ab illis auferre, & dare matri, & multo magis nefas est aliis domesticis ea ab illis auferre, & dare illa patri aut matri, ita nefas est, nocere famæ & existimationi illorum coram patre aut matre, etiam propter eorum delicta occulta. Non, inquam, legitimum est id argumentum: quoniam sicut ex rationabili causa, quæ id postularet, fas esset lædere eorum bona castrensia, aut quasi castrensia, ita ex rationabili causa, vt puniantur domestica correctione, & contineantur in officio, prospiciaturque bono familię, fas est lędere existimationem illorum apud patrem aut matremfamilias domus, detegendo illis rationabiliter eorum delicta. Famuli quoque sub ea tacita conditione recepti censentur in domum, eisque victus, vestitus, & stipendium retribuitur, vt domesticæ correctioni subdantur, pro cuiusque eorum qualitate, & vt detegi patri ac matrifamilias domus possint ipsorum delicta, vt corrigãtur, & vt prospiciant bono totius familiæ. Non item valet hoc argumentum, meritò plus dolet filius aut famulus, reuelari ipsius delictum occultum patri aut matri, domino aut dominæ, malamque illos de ipso habere existimationem, quàm si idem delictum tribus aut quatuor aliis reuelaretur, eandemque de ipso ob id delictum haberent existimationem: ergo sicut est culpa lethalis reuelare illud tribus aliis aut quatuor, ita quoq́ est culpa lethalis, a ut

lis, aut maior culpa lethalis, vel etiam ita est culpa reuelare illud patri, matri, domino, aut dominæ. Non, inquam, valet id argumentum: quoniam in hoc secundo interueniunt multa, quæ valde extenuant culpam, aut illam omnino impediunt, efficiuntque vt laudabiliter ac cum merito id fiat: & in illo primo non eadem interueniunt, quæ ita extenuent aut excusent omnino culpam. Vbi ergo non sunt cætera paria, inualidum est id argumentum: quod validum est, quando cætera sunt paria.

5 Tertium est, multum extenuare de culpa, & interdum omnino ab illa excusare, reuelare occultum graue alterius delictum, non animo nocendi ac diffamandi, sed aliqua alia de causa, non mala, sed bona, vt ad capiendum consilium, aut etiam solatium, vt delinquens corrigatur, vt quis confiteatur suam culpam sacramentali confessione, quam aliter commodè non valet aut non scit explicare, & quòd ignoret aut non attendat id ita reuelare esse peccatum, quod si attenderet aut sciret, nequaquam faceret. Itemque quòd in Sacramento pœnitentiæ reuelatur, confessarium nulla ratione posse reuelare, neque posse vti ea cognitione, vt detrimentum aliquod inde alicui obueniat, neque auditum vnquam fuisse, nisi fortè quàm rarissimè, vix aliquem confessarium in eam culpam incidisse, vt quod in confessione agnouit, reuelaret: tanta est Dei prouidentia, assistentia, ac adiutorium ad id, vt cùm homines leues ac inconstantes esse soleant ad seruanda alia secreta, in hoc vno seruando constantissimi omnes deprehendantur, estò alijs peccatis sint obnoxij.

6 Quartum est, ex eo capite maiorem culpam cerni in iudicio temerario, maioremq; iniuriam ei fieri, de quo habetur, quàm sit culpa, quæ cernitur in detectione peccati alterius occulti, vni tantùm, qui id alijs non manifestabit, & quàm in eo fiat ei iniuria, de quo ita reuelatur: quòd maior iniuria ei fiat temere de illo concipiendo, quod ipse non fecit, aut non constat fecisse, quàm detegere & affirmare, quod omnino constat eum fecisse: sicut maior cæteris paribus est culpa, maiorque fit iniuria alicui, testimonium falsum de illo proferendo quàm detegendo verum crimen, quod ille re vera commisit.

7 His ita explicatis, ad quæstionem propositam est dicendum, culpam quidem ex suo genere lethalem esse reuelare alienum graue crimen occultum vni tantùm, estò talis is sit, de quo sit verisimile, eum alijs id non reuelaturum: nisi adsint circumstantiæ, quæ à culpa eam reuelationem excusent, aut adeò illam extenuent, vt prudentis arbitrio ad culpam lethalem non pertingat. Quando autem interueniant circumstantiæ, quæ eam detectionem, alioquin lethalem, à culpa omnino excusent, aut si non omnino à culpa illam excusent, adeò tamen culpam extenuent, vt ad lethalem non pertingat, certa regula statui non potest, sed prudentis arbitrio est relinquendum, vt spectatis circumstantijs omnibus concurrentibus, iudicet, num constet interuenisse culpam lethalem, vel num constet eam non interuenisse, vel num res dubia maneat: atque in dubio, num culpa fuerit lethalis, obligatio est sub culpa lethali de ea confiteri. Ex ijs autem, quę à nobis dicta sunt, faciliùs iudicabitur, num cõstet interuenisse culpam lethalem, vel num constet eam non interuenisse, vel num res dubia maneat.

8 Ad argumentum pro opinione Caietani dicendum est, iam *suprà initio Disputation. septima* dictum est, vt lethalis culpa iniustitiæ contra famam seu existimationem alicuius committatur, necesse non esse, quòd ita fama eo peccato lædatur, vt ille famam amittat, reddaturque infamis, sed satis esse, quòd notabiliter existimatio, quæ de illo habetur, notabiliter prudentis arbitrio, vel in vno solo, lædatur aut lædi attentetur, estò effectus non sequatur. Vnde Diuus Thomas *secunda secundæ quæstione septuagesimatertia articulo secundo*, cùm in secundo argumento dixisset, *ad rationem famæ pertinet publica notitia*, in fine responsionis ad id argumentum sic dicit: *Etiam si vni soli aliquis de absente malum dicat, corrumpit famam eius, non in toto*, (quasi scilicet infamis maneat) *sed in parte*. Ad id verò, quod vlteriùs additur, est dicendum, graue nocumentum posse inferri etiam vni tantùm detegendo graue peccatum alterius occultum, ita vt pertingat ad culpam lethalem, nisi excusetur aut extenuetur culpa ex circumstantijs à nobis explicatis: manereque posse culpam lethalem, quando absque causa reuelatur, etiam si non adsit animus infamandi, sed ex leuitate cordis, non se valendo continere, alteri id crimen reueletur. Confessarius autem, cui aliquid cum lethali aut veniali culpa detegeretur, aut quicunque alius, si præuenire posset ne detegeretur, teneretur admonere pœnitentem, aut quemcunque alium ei, volentem detegere peccatum & peccatorem occultum, nec peccatorem detegeret. Si autem culpabiliter id detegeretur antequam illum, ne id faceret, admoneret, admonere eum debet, illicitè id fecisse, & vt de culpa commissa confiteatur, nec simile quid deinceps efficiat.

Duo autem argumenta pro parte alia contraria probant quidem culpam ex suo genere esse lethalem detegere graue peccatum occultum alterius vni tantùm, quod negare non videtur intendere Caietanus; non tamen probant ex capitibus explicatis adeò sæpe extenuari eam culpam, vt vel nulla reddatur, vel vt non pertingat ad culpam lethalem.

SVMMARIVM.

1. *Si graue peccatum occultum ex auditu tantum perceptum manifestaretur, culpa non incurreretur lethalis.*
2. *Qui graue peccatum occultum alterius solùm narrat ex auditu, nisi ex modo narrandi maiorem innuat certitudinem verè illum, de quo id dicitur, id peccatum commisisse, quàm dicendo id dici, non tenetur ad restitutionem famæ, licèt ei, qui ex ore eius habent, rem putent ita se habere.*
3. *Quando peccatum graue occultum ita ex auditu narratur, vt persona fide digna referatur, quæ id assertiuè dixit, aut tales circumstantiæ addantur, vt res efficiatur persuasibilis audientibus, tunc tenetur narrans damnum famæ resarcire, ex narratione secutum.*
4. *Qui aliquid occultum ex auditu narrat, damnumq; aliquod famæ infert, quatenus causa iniusta est, vt de ea re dubitetur, aut suspicio habeatur, restituere tenetur damnum, quod ea narratione intulit, si permaneat.*

VTRVM NARRARE EX AVDITV crimen alterius occultum culpa sit lethalis.

DISPVT. 30.

Sermo est de peccato graui occulto, quod si vt certum alijs manifestaretur, culpa incurreretur lethalis, iuxta ea quæ præcedentibus Disputationibus explanata sunt: vt si de fœmina, quæ habebatur honesta, diceretur, audiui de tali fœmina eam stuprum aut adulterium commisisse. Si enim ex auditu id narretur, quod quãuis assereretur ex visu, 1

aut

aut alia ratione assereretur vt certum, nõ esset culpa lethalis, iuxta ea quæ præcedentibus Disputationibus explanata etiam sunt, facilè constat, ex tali relatione ex auditu, nisi admisceatur alia sinistra intentio lethalis, culpam lethalem non incurri.

2 Scot. *in 4. dist. 15. q. 4.* ait, qui graue peccatum occultum alicui⁹ solùm narrat ex auditu, nisi ex modo narrandi maiorem innuat certitudinem, verè illum, de quo id dicitur, id peccatum commisisse, quàm dicendo id dici, aut se id audiuisse, non teneri ad restitutionem famæ illius, estò ij, qui ex ore ipsius id dici audiunt, sibi persuadeant rem ita habere. Quoniam, inquit, ea persuasio & credulitas est ex culpa id audientium: eo quòd, qui citò credit, leuis sit corde, maleque faciat, atque in re proposita peccet id credendo, sibique id persuadendo. Neque sumpsisse eum occasionem id ita credendi, sibiq; persuadendi ex eo, quòd alius narrauerit dici, aut id audiuisse, obnoxium restitutioni eum efficiat, qui id dici narrauit: quoniã solus is restituere tenetur, qui causa est iniusta eius damni, non verò qui solùm est occasio vt ab alio detur. Addit Scotus, nisi is, qui ita ex auditu refert crimẽ graue occultum alterius, id efficit intendendo nocere famæ illius, non videri condemnandum culpæ lethalis. Tametsi subiungat, rem esse periculosam ob pusillorum scandalum: quoniam multi sunt pusilli ac leues corde ad credendum, qui audientes, facilè scandalizabuntur, fidem illis adhibendo, malumque id de eo proximo sibi persuadendo. Caiet. 2. 2. *q.* 73. *art.* 2. Adrian. *in* 4. *in quæstione de rest. famæ*, Gab. item *in* 4. *dist.* 15. *quæst.* 10. *art.* 3. *dub.* 2. & Syluest. *verb. detractio in fine*, Scoto subscribunt. Id ipsum Maior etiam facit *in* 4. *dist.* 15. *q.* 16. tametsi addat, peccare eum lethaliter, qui ex auditu coram eis similia refert, qui illa maiori cum firmitate alijs referent, parumque ab hac sententia differt Nauar. *in Man. c.* 18. *in calce n.* 49. & latiùs *c. inter verb. n.* 576. ait enim peccare lethaliter, restituereque teneri damnum famę sequutum, quando ex auditu id refert coram illis, qui illud verisimiliter credent, aut alijs maiori cum firmitate illud referent, idemque affirmat Adrian. *quodl.* 11. *lit. g.*

In contraria sententia est Sot. 5. *de iust. q.* 10. *a.* 2. asserens, eiusmodi narrantem ex auditu graue peccatum alterius occultum, restituere teneri damnum famæ sequutum, & per consequens peccare lethaliter, si damnum sequutum notabile fuit, aut periculum erat notabile damnum sequendum.

3 Nostra verò prima conclusio est: Quando peccatum graue occultum ita ex auditu narratur, vt persona fide digna referatur, quę id assertiuè dixit, aut circumstantiæ auditæ tales referantur, quæ rem creditu dignam ac persuasibilem efficiant, vel denique attentis circumstantijs concurrentibus, personæ scilicet id narrantis, modi, quo id narrauit, & alijs cõcurrentibus, res efficiatur persuasibilis audientibus, dignaque quæ ab illis credatur. Tenetur ita id narrans, tanquam vera causa iniusta illi⁹, restituere totum damnum famæ ex ea narratione sequutum, si non plus nequitia audientium concipiatur, quàm inde natum erat rationabiliter concipi: incrementum verò, cùm non ex ea narratione sit sequutum, sed ex audiẽtium nequitia, narransque non vera causa illius, sed solùm occasio fuerit, restituere non tenetur, estò permaneat. Quoniam sicut is, qui coram alijs furatur, neque aliter eos ad furandum inducit, quàm suo exemplo, restituere non tenetur, quæ alij suo exemplo permoti furantur; eo quòd exemplum nudum non fuit causa furti illorum, sed solùm occasio vt inde ad furandum mouerentur, vt *tractatu* 2. *in materia de restitutione* dictum est; ita res habet quo ad id incrementum damni famæ nequitia audientium dati. Quòd si damnum ex ea narratione sequutum, aut quod natum erat sequi, notabile erat, attenta qualitate delicti, personæ de qua narratur, & cæteris circumstantijs concurrentibus, tunc id narrans peccauit lethaliter. Idem est quo ad culpam lethalem contra caritatem, si attentis personis, quibus fuit narratum, & attentis circumstantijs alijs concurrentibus, animaduertebat, aut animaduertere debebat, illas peccaturas lethaliter, sibi persuadendo, quod dignum non erat, vt sibi persuaderent, aut alijs id ita narrando vt peccarent lethaliter. Tunc enim propter lethale scandalum, quod vitare tenebatur, & cui occasionem præbuit, peccauit contra caritatem, tum contra eos, qui ita scandalizati sunt, scandalizarive inde potuerunt: tum etiam contra proximum illum, de quo id narratum ex auditu fuit, cuius famæ ab illis alijs detrimentum fuit iniustè illatum, aut inferri ea occasione potuit. Vnusquisque enim lege caritatis tenetur sub culpa lethali vitare scandalum lethale aliorum, si commodè posset, nedum ad id scandalum occasionem non præbere. Tenetur insuper impedire damnum notabile famæ aliorum, si commode posit, non minus quàm tenetur impedire damnum illorum in bonis externis diuitiarum, si commodè posit, nedum occasionem non prӕbere eius damni. Conclusio hæc tota non alia probatione indiget, quàm quæ in illa est inserta.

Secunda conclusio. Quia proximi fama non solum læditur opinione sinistra de illo, sed etiam suspicione, quin & dubitatione de probitate illius, aut quòd notam seu maculam aliquam habeat, vt in materia de iudicio temerario *a Disp.* 13. dictum est: quæ autem ex auditu narrantur, vel quo ad mores prauos occultos, vel quo ad notam & maculam aliquam occultam, regulariter sufficiunt ad generandam dubitationem, ne res ita habeat, aut etiam suspicionem, quòd fortè ita res habet, sanè qui aliud tale occultum ex auditu narrat, damnumque aliquod famæ infert, quatenus causa iniusta est vt ea de re dubitetur, aut suspicio habeatur, restituere tenetur damnum, quod ea narratione intulit, si permaneat, licet non incrementum, cuius fuit occasio, si plus audientes conceperunt, aut etiam famam læserunt. Tenebitur verò id damnum permanens restituere sub culpa lethali aut veniali, pro quantitate eius damni permanentis, maiori vel minori. Vtrum autem id narrando peccauerit lethaliter aut solum venialiter, iudicandum est ex quantitate damni, quod natum fuit efficere, & ex scandalo audientium, quibus occasionem plus concipiendi aut plus vlterius narrandi præbuit, & ex qualitate criminis, vt si ad sodomiam, hæresim, aut aliud enorme ac læsiuum valde famæ crimen attinebat, ex qualitatéve notę ac maculę, & ex qualitate personæ, de qua id narrauit, atque ex cæteris circumstantijs concurrentibus, iuxta ea, quæ dum de iudicio temerario nobis sermo erat, explanata sunt, num, dubium temerarium, aut suspicio temeraria de eiusmodi rebus, spectata qualitate personæ de qua id dubium aut ea suspicio habetur, culpa sit lethalis. Conclusio hæc non alia etiam probatione indiget. 4

SUMMARIUM.

1. *Quid sit crimen notorium facti notorietate, & quàm multis notorium sit oportet.*
2. *Quid sit notorium notorietate iuris, quod etiam duplex est, vnum, quod tam manifesta iudicis sententia est damnatum, vt nulla poßit iam tergiuersatione celari: alterum quod probatum est iam plenè in iudicio testibus omnino sufficientibus, vt condemnatoria sententia ritè proferatur.*

3. *Publi-*

3. *Publicè infamatus de aliquo crimine dicitur, de quo licèt notorium non sit eum id crimen commisisse neque iuris neque facti notorietate, est tamen publica fama, eum id commisisse, ex verisimilibus coniecturis habens ortum.*

4. *Aliud est aliquem infamatum esse de aliqua re in domo aliqua, & aliud esse infamatum in vicinia aut populo vel regno.*

PVBLICVM CRIMEN AVT MACVLA, quæ dicantur ad examen, num absque peccato detegi de illis possint, qui de illis sunt infamati.

DISPVT. 31.

VT consequenter explicemus, quousque absque peccato liceat detegere id ignorantibus peccatum aut maculam, de quibus aliquis est infamatus, vel in loco & tempore in quibus est infamatus, vel in alijs, explicandum est, quod crimen aut macula ad eum effectum publica dicantur. Ad alium enim effectum iterum tractatu sequenti erit sermo de crimine notorio ac publico.

1 Quando aliquid eiusmodi notoriũ est facti notorietate, publicũ est ibi, vbi ita est notoriũ. Tunc autem vt iuxta *c. vestra, & c. quæsitum est, de cohabit. cleric. & mulie.* doctores communiter tradunt, aliquid notorium dicitur facti notorietate in aliquo loco, quando iam ibi nulla potest tergiuersatione celari. Ad ꝙ non satis est, quòd id ibi euidenter à quatuor aut quinq; sit cognitũ, sed requiritur vt à tot de populo, vicinia, aut communitate sit euidẽter cognitum, vt prudentis arbitrio iudicetur nõ posse iam vlla tergiuersatione celari. Ad notorietatem enim facti in primis euidentia est necessaria: quoniam opinionem constat non efficere notorium, facileq; is, de quo id multi opinarentur, atque de quo ex opinione id diceretur, tergiuersari & obijcere posset, decipi eos, qui id opinati sunt, ex falsisque præsumptionibus id concepisse & asseruisse. Neque satis est tres quatuor, aut quinq; asserere se id vidisse, euidentive cognitione id scire: quoniam licèt tot testes omni exceptione maiores sufficiãt ad id planè in iudicio probandũ: non tamẽ sufficiunt, vt id notoriũ facti notorietate dicatur ac sit: quoniam is de quo id dicitur, tergiuersari aliqua ex parte poterit id celare conando, non sine aliqua specie ne fortè res ita habeat, dicendo, eos sibi esse inimicos; idque confinxisse mutuo consilio, corruptósve esse largitionibus, aut aliqua alia ratione, vel omnes, vel eorum aliquos. Quando verò iam tot euidẽter illud cognouerunt, vt prudentis arbitrio non possit vlla tergiuersatione celari, quia nihil cum vel leui verisimilitudine potest obijci aduersus tot hominum euidentẽ notitiam, quo id celetur, dicitur notorium facti notorietate. Licèt autem Pan. *c. vestra cit. n.* 16. asseruerit, vt aliquid notorium in aliquo loco dicatur, necesse esse, vt à maiori parte viciniæ sciatur; arbitror tamen satis ad id esse, si ab octo aut à decem id euidenter agnoscatur, maximè alijs id audientibus, aut aliqua eius rei indicia cõspicientibus. Quando item vitium aliquod iuris præsumptione censeretur notorium facti notorietate, tunc qui illo ita laboraret, censeretur quoque in re proposita publicè de illo infamatus. Illud verò iuris præsumptione censetur notorium facti, quod quamuis in se euidens non sit, tale tamen iure præsumitur. Hoc modo quando publice aliquis semper habitus est filius alicuius, dicitur notorium illum esse aut fuisse filiũ illius, vt patet *c. quoniam de fil. presby. & c. per tuas de prob.* Ad eundem verò modum, quod ad rem præsentem attinet, qui publice domi mulieres retinent, quas nullus dubitat esse eorum concubinas, vel quia ex illis filios habẽt vel patentibus alijs indicijs, arbitror iuris præsumptione eos esse notorios cõcubinarios, in eo perseuerantes peccato, si tot habere eos ita concubinas conspiciant, quod sufficiunt, vt aliquid notorium facti dicatur, estò de concubitu euidentia non sit. Atque hoc est, quod velle videtur Pan. *c. vestra de cohab. cler. & mulier. n.* 6. Legas etiam Syluestr. *verb. cler.* 2. §. 4. *q.* 2. Qui autem hoc modo esset notorie in cõcubinatu, de eo longè maiori cum ratione diceretur, eum esse publicum cõcubinarium; cùm minus ad rationem publici, quàm ad rationem notorij requiratur, latiusq;, vt constat *c. tua nos de cohab. cler. & mulier.* & hoc loco, atque tractatu sequenti videbimus, ratio publici pateat, quàm pateat ratio notorij.

Aliud dicitur notoriũ, non facti notorietate, sed notorietate iuris, vt communiter doctores distinguunt iuxta *c. vestra & c. quæsitum est, de coh. cler. & mul.* quæ suprà citata sunt. Atque eiusmodi notorium iuris notorietate duplex est. Vnum est, quod tam manifesta iudicis sententia est damnatum, vt nulla possit iam tergiuersatione celari: vt quia sententia fuit publica, in remque transiuit iudicatam. Quod autem hoc modo notorium est, publicum etiam dicitur, tum simpliciter, tum etiam quod ad rem attinet, de qua nunc disputamus. 2

Alterum verò est notorium iuris notorietate, ꝙ probatum est iam plene in iudicio testibus omnino sufficientibus vt cõdemnatoria sententia rite proferatur, aut etiam ea confessione rei, quæ ad ferendam condemnatoriam sententiam omnino sufficiens sit, ita vt in neutro euentu reus possit iam vlla tergiuersatione suum crimen in eo iudicio celare. Atq;, quod hoc modo notorium est iuris notorietate, quamuis publicum sit, & dicatur iam esse in eo iudicio, ad aliosque effectus, de quibus tractatu sequenti erit sermo, ad rem tamen, de qua disputamus, non censetur publicum, nisi adiunctum simul habeat, esse etiam publicum aliquo alio ex eis modis publicatis ad rem præsentem sufficientibus, vt Disputationibus sequentibus videbimus.

Qui item damnatus est de leuiter aut de vehementer suspecto circa aliquod crimen, publice etiam est infamatus, quòd sit ita de eo crimine suspectus.

Item in re proposita publice infamatus de aliquo crimine aut macula is dicitur, vt patet *c. tua nos* citato, de quo licet notorium non sit, eum id crimen cõmisisse aut eam maculam habere, neq; iuris neq; facti notorietate, est tamen publica fama eum illud commisisse, aut eam maculam habere, hoc est, est opinio communis ex verisimilibus cõiecturis habens ortum: neq; ad eam famam aut infamiam satis est, si pauci ita opinentur aut loquantur, sed necessaria est opinio multorum prudentis arbitrio, vt ait *glossa. c. inquisitionis* §. *vl. de accus.* quam sequuntur Sot. 5. *de iust. q.* 6. *a.* 2. *& de teg. secr. mem.* 6. *q.* 6. Bar. *aut. l. de minor.* §. *plurimum, ff. de qq.* affirmauit, necesse esse vt sit maioris partis viciniæ, vniuersitatis, aut collegij, in eamque sententiam inclinant Fel. *c. inquis.* §. *vlt. cit.* & alij doctores communiter. Nec video qua ratione Nau. *c. inter verb. n.* 584. affirmauerit, Bar. aliud sentire: cùm loco citato, quod ex illo referimus, satis perspicue affirmet. 3

Nunc autem, quod ad rem præsentem attinet, quæ quotidiana est, & circa quam à multis maior lux desideratur quàm quæ à doctoribus communiter traditur, est obseruandum. Aliud esse aliquẽ infamatum esse de aliqua re in domo aliqua aut collegio, & aliud esse infamatum in vicinia, in populo, & in ciuitate aut in communitate alia populosa, vel regno. Atq; à domo aut collegio incipiendo est 4

do est obseruandum. Quamuis quo domus aut collegium maiora sunt; eo, vt in eis censeatur aliquis infamatus circa aliquam rem, requiratur plures de ea domo aut collegio id de eo opinari aut loqui, nihilominus quo maior est domus aut collegium, eo minorem partem proportionalē eius domus aut collegij sufficere id opinari aut loqui de illo, vt is infamatus circa id in ea domo aut collegio cēseatur. Verbi gratia, si domus constet ex octo fortasse ad infamiā in ea domo requiritur, vt quatuor id opinentur, vel obloquantur, aut sciant. Si verò domus aut collegium constet ex viginti, fortasse sufficient septē, aut ad summum octo. Quòd si constet ex centū, sufficient quindecim, aut ad summū viginti. Neq; ad id est necesse, vt medietas aut maior pars id opinentur: Eodē modo, dum hæc in Euorensi academia exponebam, dicebam, vt in ea vniuersitate, quæ tunc mille scholasticis constabat scholasticus aliquis cēseretur infamatus de aliqua re, sufficere viginti, aut plures, vel fortè pauciores, qui id scirent aut opinarentur; modò tamē omnes nō essent de vna domo aut collegio, aut de duabus domibus aut collegijs: nam tunc licèt id sufficeret, vt in domo aut collegio infamatus censeretur, non tamen vt in vniuersitate cēseretur ea de re infamatus. Eodem modo in vicinia, quæ ex quatuor aut quinq; domibus cōstet, in quibus quadraginta aut quadraginta quinq; sint personę, vt aliquis de vicinia illa dicatur in ea infamatus de re aliqua, satis erit, si infamia illa sit inter octo aut decē de diuersis illis domibus. Et in oppido, quod ex quadraginta domibus constet, vt aliquis in illo de re aliqua infamat⁹ esse dicatur, satis erit, si opinio de ea re sit apud viginti de eo oppido. Et quidam non ineptè docuit, vt aliquis infamatus de aliqua re cēseretur in ciuitate, quæ quinq; millibus ciuibus constat, ad min⁹ requiri vt infamia esset inter triginta sparsim de eadem ciuitate, innuens id sufficere. Vt aliquis infamatus censeatur de re aliqua in toto aliquo régno, satis est, si in curia sit infamatus aut in illustri alio loco, quo influere solent ex toto regno, & vnde fama in regnum totū facilè spargitur. Atq; vt summatim dicam, quādo iam res ita limites secreti seu occulti egreditur, vt prudentis arbitrio, attenta qualitate communitatis, in qua scitur, & comparatione cuius expenditur, an ibi de ea re is sit infamatus, iudicatur esse adeò propalata ac publica, vt moraliter attenta conditione humana sit vlterius ea res diffundenda, censendum sanè est eum, de quo ea opinio à tot iam habetur, amisisse ibi ea in re suam famam, esseque ea de re ibi infamatum. Ac sanè arbitror, ex doctrina hactenus à nobis tradita, potius arctare quàm laxare materiam hanc, praximque iudicantium, quando delicta & maculæ censenda sint iam publica, & quando censendus quis sit infamatus de illis, neque requiri tantum numerum id opinantium aut scientium, quantus à nobis explicatus est.

SVMMARIVM.

1. *Infamatus de vno crimine aut macula illicitè & cum onere restituendi, infamatur, de alio crimine etiam eiusdem speciei, poteſtque in eo interuenire culpa lethalis. Aliquando verò exigua aut nulla accedere inde poterit infamia, vt neque sit lethalis culpa crimen detegere, etiamsi falsò imponatur, neque inde restituendi obligatio sub culpa lethali consurgat.*
2. *Quando aliquis infamatus est de aliquo crimine in aliquo loco, absque culpa lethali & absque restituendi onere narrari potest id crimen aliis in eodem loco, qui id nesciunt. Si intelligatur, quando is non est per iniustitiam in eo loco infamatus; sed ipse fuit in culpa sua infamiæ, aut ordine iuris fuit infamatus.*
3. *Si verò aliquis eo loco per iniustitiam infamatus est, (quia iniustè crimen illius tunc factum est publicum) tunc verisimile est, vlteriorem lacerationem famæ illius iniustam etiam esse, cum onere restituendi.*
4. *Si extensio damni, quæ fieret post crimen iam factum eo modo publicum iniustè, prudentis arbitrio esset incrementi damni exigui, attento quòd ille iam esset infamatus de eo crimine, tunc culpa non esset lethalis ita detegere crimen nescientibus.*
5. *Si qui illud vlterius detexit post factum publicum, existimabat eum, quo cum loquebatur illud scire, tunc non peccat lethaliter id ita detegendo, neque tenetur ad restitutionem.*
6. *Qui verè commisit aliquod crimen, de quo iam infamatus est, dignus ob illud in se est, de quo illud concipiatur & proinde ea laboret infamia. At ideo tamen non est crimen eius detegendum, ob bonum commune & proximi caritatem.*
7. *Vnusquisque non est dominus famæ aut existimationis, quam alij de ipso habent: quia fama est in mentibus aliorum, & quia nullus in eo nobis iniuriam vllam facit.*
8. *Quando crimen vere est commissum, & iam publicum est effectum etiam per iniustitiam eorum, qui illud reuelatione sua iniusta publicum fecerunt, tunc non est culpa lethalis illud detegere iis in loco, vbi publicum est iam effectum, qui non sciebant.*
9. *Quando infamia alicuius in aliquo loco solùm esset rumor publicus de aliquo delicto publico ex verisimilibus coniecturis, aut suspicio non firma, tunc qui ita detegeret et id delictum, vt certum illud efficeret, peccaret contra iustitiam, cum onere restituendi.*

INFAMATVS SI QVIS SIT DE ALIqua re in loco aliquo, an ea aut alia ad infamiam eiusdem attinens, manifestari eam nescientibus licitè possit in eodem loco.

DISPVT. 32.

De hac re prima conclusio est. Infamat⁹ de vno crimine, nota, aut macula illicitè & cum onere restituendi infamatur de alio crimine, etiam eiusdem speciei, aut macula vel nota: poteſtque in eo interuenire culpa lethalis. Aliquando verò adeò exigua aut nulla accedere inde poterit infamia, vt neque sit lethalis culpa crimen detegere, etiam si falsò imponatur, neque inde restituendi obligatio sub culpa lethali consurgat. Imò verò euenire aliquando poterit, vt nulla omnino obligatio restituendi famam inde consurgat, etiam si crimen imponatur, & qui id audit, illud omnino credat. 1

Priorem partem huius cōclusionis, nempe infamatū de vno crimine, nota, aut macula, illicitè & cum restituēdi onere infamari de alio crimine, etiam eiusdem speciei aut macula, vel nota, posseque in eo interuenire culpam lethalem, affirmant Adr. *quodl.* 11. *q.* 1. *lit. h. &* 1. & doctores communiter. Probari autem potest, quoniam licèt quis amissam habeat famam circa castitatem, poterit tñ integram illam habere circa iustitiam aut circa alias virtutes eaq; de causa illicitè ac contra iustitiam infamabitur de furto aut periurio, vel alio crimine moris, qn & de macula & nota generis, scientiæ, vel artis: tātaq; iactura famæ esse poterit ea de re, vt in eo interueniat culpa lethalis, consurgatq; inde obligatio restituēdi eam iacturam ac damnum famæ iniuste datum sub culpa lethali, vt ex se satis liquet. Quin si mulier, quæ infamata semel fuit de aliquo adulterio, post tempus aliquod in aliud occultum incidat, sane tantam iacturam famę amittere ex eo poterit, quòd secundū ipsius adulteriū detegatur, vt

ea detectio culpa fit lethalis contra iustitiam, cum onere sub culpa similiter lethali illi restituẽdi eam iacturam ac damnum famæ iniustè illi datum detectione illa secundi illius adulterij, nihil impediente, quòd secundum adulterium, quod de nouo detegitur, & de quo de nouo infamatur, sit eiusdem speciei cum primo, de quo erat iam antea infamata: facileque erit plura alia similia exempla tradere.

Posterior verò eiusdem conclusionis pars, aliquando videlicet adeò exiguam aut nullam posse accedere ex ea detectione infamiam, vt neque lethalis culpa sit id crimẽ detegere, etiam si falsò imponatur, neq; inde consurgat obligatio restituendi sub culpa lethali, imò posse aliquando euenire, vt nulla omnino obligatio restituendi famam inde cõsurgat, etiam si crimen imponatur, & qui id audit, illud omnino credat: ea, inquam, posterior pars ex eo probatur, quoniã si de publica meretrice dicatur, illam aliquem admisisse, sanè estò id illi imponatur, non erit culpa lethalis, neque vlla consurget obligatio famam illi ea de causa restituendi: quippe cùm nulla inde accessio infamiæ illi accreuerit. Item, esse aliquem iam infamatum circa aliquod vitium, aut circa aliqua vitia, sanè multum conducit, vt fama illius circa alias virtutes non sit tanti momenti, quanti est fama aliorum, maximè si virtutes sint affines; ac proinde fieri poterit, vt detectio vitij, circa quod non erat infamatus, non tantum famæ illi detrahat, attenta qualitate personæ, & attentis circumstantijs alijs concurrentibus, vt ad culpam pertingat lethalem, & vt obligatio restituendi, quæ inde consurgat, sit culpa lethalis. Quando autem id ita iudicandum sit, quando non item, statui nequit certa regula, sed id prudentis arbitrio, spectatis circumstantijs omnibus concurrentibus, est relinquendum.

2 Secunda conclusio. Quando aliquis infamatus est de aliquo crimine in aliquo loco, absq; culpa lethali & absq; restituendi onere narratur id crimen alijs in eodem loco, qui id non sciunt. Conclusio hæc communis est doctorum Nau. *c. inter verba à n.* 837. D. Ant. *p. 2. tit. 8. c. 4. in princ.* Caiet. *in opusc. 17. resp. 9. resp. ad 3. dubium*, Ledesmij 2. 4. *q.* 18. *art.* 2. Soti 4. *de iust. q. 6. ar. 3. ad* 4. Maioris *in 4. dist. 15. q.* 6. & plurium aliorum.

Contrarium verò affirmant Adr. *q. de rest. famæ duob.* §§. ante responsionem ad argumenta, idemq; affirmauit Sylu. *verb. detractio n.* 2. Ducuntur. Quoniam contra caritatem est, proximi famam læsam apud id scientes lędere amplius apud id non scientes: quare, inquiunt, si læsio, quæ vlterius fit, id detegendo non scientibus, notabilis sit, ea detractio erit culpa lethalis: sin minùs, erit solùm culpa venialis. Addit verò Adrianus, lædentem eo modo famam non teneri ad restitutionem eius læsionis. Quoniam infamato non debetur fama iam ex iustitia, sed solum læsio fit vlterius contra caritatem.

Recedendum tamen non est à communi doctorum sententia. Saltem si intelligatur, quando is nõ est per iniustitiam in eo loco infamatus, sed ipse fuit in culpa suæ infamiæ, aut ordine iuris fuit infamatus. Exemplũ primi, vt quando aliquis in cõspectu multorum peccauit, & ita in causa fuit, vt ipsius peccatum esset notorium: vel quando ita incautè se gessit, totiesque culpam iterauit, vt multis opinionẽ genuerit sui delicti. Hic enim sibi ipsi abstulit famam, indignusque est effectus, vt contegatur circa id crimen apud alios eiusdem loci. Neque tunc ratio postulat, vt hominum linguæ ita se contineant, ac si crimen illius esset secretum, nec famã sua culpa ipse amisisset: quin potius commune bonum ex parte tunc efflagitat, vt peccatum illius arguatur ac detegatur in illius confusionem, atq; vt cæteri se contineant à peccatis, timeantque peccata sua publica efficere in aliorum scandalum. Ac sanè durissimum intolerabileque iugum censeretur hominũ ceruicibus impositum, si nullum crimen, quamuis publicum, detegere ijs possent, qui illud ignorarent, & quotiescunq; de eo loquerentur, attendere tenerentur, ne fortè aliquis adesset, qui illud ignoraret, ne culpam committerent, illud ignoranti reuelando. Id quod sanè neque rei natura nec humanus conuictus patiuntur, neq; est credẽdum pijssimum Deum adeò graue iugum imponere intendisse ceruicibus hominum. Quando autem aliquis ordine iuris est infamatus de crimine aliquo quia crimen illius iustè sententia iudicis est factum publicum & detectum, vt puniatur ac sciatur posthabita fama illius, satis est perspicuum licere illud detegere ijs, qui illud ignorant in eo ipso loco, in quo est ita publicum. Vtrum autem liceat illud etiam detegere in loco, in quo non est publicum, Disputatione sequenti dicetur.

Dixi suprà, *saltem si communis sententia intelligatur, quando is non est per iniustitiam in eo loco infamatus*: quoniam si per iniustitiam infamatus est, quia iniuste crimen illius fuit factum publicum; vt si cum esset secretum, aliquis aut aliqui illud reuelarunt, effeceruntque publicum; tunc maior verisimilitudo est, vlteriorem lacerationem ac læsionem famæ illius iniustam etiã esse, cum onere restituendi: Cum enim quo infamia ad plures se extendit, eo maior sit, & cum maiori iactura ac damno diffamati: atq; in eo euentu totum id damnum iniuste datum fuerit ita diffamato: consequens esse videtur, quòd quemadmodum quando aliquis patitur damnum iniustum in bonis externis diuitiarum, non solum peccantij, qui præcipuam illius partem à principio dederunt, sed etiã ij, qui idem damnum postea extenderunt, etiam si id efficiant, prioribus illis alijs prębentibus eis occasionem extensionis eius damni, tenenturque vtrique ad restitutionem damni, quod dederunt, vnusquisque eorum ad restitutionem partis, quam dedit: sic se res habeat in proposito. 3

Quòd si sententia hęc vera sit, sunt nonnulla circa eam obseruanda. Primum est, si extensio damni, quæ fieret post crimen iam factum eo modo publicum iniuste, prudentis arbitrio esset incrementi damni exigui, attento quòd ille iam esset infamatus de eo crimine, tunc culpa non esset lethalis ita detegere id crimen ijs, qui illud ignorabant, neque item inde consurgeret obligatio restituendi id damnum sub culpa lethali, sed solum sub veniali, si permaneret, restituique posset. 4

Secundùm verò est, si qui illud vlterius detexit post factum publicum, existimabat eum, quo cum ea de re loquebatur, illud scire, vel arbitrabatur, sibi licere illud nescientibus detegere postquã iam erat publicum, tunc neque lethaliter peccaret id ita detegendo, neque restituere teneretur extensionem illam damni in fama, ignorantia excusante tũ à culpa lethali, tum etiam à restituendi onere: eo quòd in eo euentu non consurgat obligatio restituendi ex parte rei acceptæ, & ab obligatione restituendi ex parte iniustæ acceptionis excuset ignorantia. 5

Dixi paulo superius, *si sententia hæc vera sit*. Quoniã in re, de qua hac & sequenti Disputatione agimus duo sunt obseruanda. Primum est, eum, qui vere commisit aliquod crimen, de quo iam est infamat⁹ dignum ob illud in se esse, de quo id concipiatur, quique proinde ea laboret infamia: quandoquidẽ non aliud de eo concipiatur, quàm quod habet natura ipsa rei, & quàm quod crimen ipseq; ob id crimen mereatur. Bonum tamen commune reipublicæ, exempliq; aliorum, & caritas eius proximi postulat, vt quamdiu res est secreta, neq; ille famã amis- 6

missam ea de re habet: id non detegatur, nisi eo cōtendēte in iudicio iustam vindictam & pœnam de eo malefactore, qui eo crimine est offēsus, iniuriāque tali crimine est passus, aut eo idem contendente, cui, iuxta præscriptū reipublicæ, concessum est agere ac prosequi iniuriam eius, qui crimine illo fuit offensus, vel, quando ita expedit reipublicę, ob criminis grauitatem ac perniciem, & damnum aliorum, aut maximā Dei offensam, republica ipsa statuente vt tunc detegatur, iudiceque Ecclesiastico aut sæculari ex præscripto eiusdē reipublicæ de illo inquirente, aut denunciare præcipiente, etiam si secretum sit, vel nisi crimen sit publicum, de quo accusare cuiuis de populo in commune bonum est concessum: semper enim commune bonum, paxq́; tranquillitas, & reipublicæ cōseruatio in bono suo statu, præferri debent bono priuato famæ alicuius, maximè quando ea est indignus, ob suumq́; crimē commeretur vt in ea puniatur, pręcipiendo, vt aut ab ijs, qui id crimen aut indicia illi⁹ sciunt, detegatur, aut facultate vt de eo accusetur, vt is delinquēs competenter puniatur, tum in fama & existimatione, quæ de illo habebatur, tum etiam in alijs illius bonis, vt fuerit dignum, communique bono expediens, atque à republica ipsa sancitum. Et deniq́; in quocunque ex illis euentibus, qui *Disp.24.* explicati sunt, fas est crimina occulta detegere, quantum causæ & fines, ob quos tunc id licet, postulant, & nō pl⁹. Atq; obserua, quòd cùm finis correctionis fraternæ seu paternæ, idve ad quod ea correctio ordinatur, sit sola emēda fratris, qui est in peccato pendente adhuc in futurum, vt ab illo cesset ac eruatur neque in illo is progrediatur vlterius: naturaque ipsa rei ordoque caritatis postulet, vt bonum ipsius spirituale cessareque à peccato prępónatur famę eiusdem, eademq; natura rei, caritas, & iustitia postulēt, vt si erui à peccato possit sine vlla iactura suę famæ, id ita fiat: si autem sine iactura famę erui non possit, eruatur cū quāta minori iactura fuerit possibile: inde ortum habuit ordo correctionis fraternæ à Christo in Euangelio præscriptus, qui de iure est naturali, vt scilic. frater, in peccato pendenti in futurū iacens, corriperetur à solo id sciente, si spes esset, quòd id sufficeret: si autem non sufficeret, adhiberetur simul vnus alius aut alter testis, antequā prælato seu Ecclesiæ in prælato denūciaretur: si autem nec id sufficeret, tunc prælato denunciaretur, &c. Cùm verò finis correctionis iudicialis non sit bonum, nec spirituale, nec aliud eius, qui deliquit, sed finis, idve ad quod ea correctio ordinatur, sit, vt delinquens competenter puniatur in satisfactionē eius, qui eo delicto fuit offensus, & in satisfactionē ac bonum reipublicæ, atque vt pax debitusque reipublicæ status conseruetur, cæteriq́; timeant & in officio contineantur, sanè correctio iudicialis non curat famam ac bonum delinquentis, sed tantùm ea est licitum præiudicare famæ eius, qui deliquit, non solùm sententia iudicis postquam delictū fuerit probatum, in pœnamque eius delicti, sed etiam vt de eo delicto accusetur à legitimo accusatore, inquiratur à iudice ex officio, detegatur ac denuncietur, testibusque comprobetur, quantum in bonum commune iure ciuili aut canonico, in Ecclesiastico vel in sæculari foro, fuerit pro qualitate delictorum præscriptum aut permissum: neque in ea læsione famæ delinquentis, quæ ea via, iuxta ordinem ac permissionem iuris, fit, vlla est culpa in foro conscientiæ, neque contra iustitiam, neque contra caritatem delinquentis, modò sinistra alia intentio non admisceatur, neq; transgresio fiat quo ad id, quod ea correctione iudiciali canonico aut ciuili iure in Ecclesiastico aut id sæculari foro est permissum, vt hæc omnia latiùs *tractatu sequenti & in materia de correctione fraterna* explanabuntur: contraiumque asserere procul dubio est aperta ignorantia, estque temere condemnare culpæ lethalis, quæ ritè in foro sæculari ac ecclesiastico iuxta præscriptum iuris, & iuxta id quod postulat commune bonum reipublicæ sæcularis & Ecclesiæ, quotidie fiunt. Vnde miror quendam virum, aliàs doctum & pium, quæ sequuntur his nostris temporibus typis mandasse: *Obijcies, reuelans secretum delictum tenetur* « *ad restitutionem famæ: sed qui manifestat & probat in iudi-* « *cio, quod probari potest duobus vel tribus testibus, non tenetur* « *ad restituēdam famam illi accusato, vt habetur lib. Ord. Reg.* « *titu.9.l.2. ergo signum est, illum non fuisse detractorem, nec* « *peccasse contra iustitiam, & consequenter non esse dicendum* « *secretum, quod duobus vel tribus testibus probari potest. Re-* « *spondeo, teneri istum ad restituendam illi famam, modo me-* « *liori, quo poterit, quia lex illa solùm respicit forum exterius,* « *ita vt iudex non compellat accusatorem, qui ita probauit de-* « *lictum alterius, ad restituendam illi famam: at in foro con-* « *scientiæ tenetur restituere, cùm verè infamauerit proximum.* « *Respondeo secundò, etiam si non teneatur, qui probauit in iu-* « *dicio crimen alterius, restituere illi famam, quia iam factum* « *est publicum, nec potest dicere illud non constare, cùm constet* « *probatione iuridica; nihilominus quando accusauit, (nisi sit* « *ex criminibus nocuis, quæ tenemur reuelare) peccauit, & fuit* « *verè infamator ac reuelator secreti.* Hæc ille. In quibus « apertè intendit, neque eum, qui legitimè in foro exteriori accusat aliquem aliquo crimine, quod ante accusationem & probationem secretum est, vt distinguitur contra publicum, neque eum, qui de eo crimine in iudicio testificatur, licitè id efficere, sed peccare in foro conscientiæ, tenerique ad restitutionem famæ talis delinquentis ea via læsæ, esseque verum detractorem: quæ omnia absurdissima planè sunt, atque si res ita haberet, iura canonica & ciuilia, praxisque Ecclesiastici & ciuilis fori, peccata lethalia contra iustitiam & cum onere restituendi fouerent, neque sine peccatis iniustitiæ puniri delicta possent eo ipso, quòd priùs nō essent publica effecta, miseraque esset conditio reipublicę, boni communis atque proborum, qui competentem vindictam de iniurijs acceptis & de alijs exigere aduersus iniquos licitè non possent, nisi priùs publicè constaret, eos illa delicta commisisse, de quibus accusari ac puniri licite possent.

Secundum obseruandum eiusmodi est. Non sicut vnusquisque est dominus bonorum externorū diuitiarum, quæ rite legitimóve titulo vt sua possidet: sic est dominus famæ, seu existimationis non malæ, quam alij de ipso habent. Tum quia fama est in mentibus aliorum estque existimatio, quam alij de nobis concipiunt, seu etiam est illos non habere malam de nobis existimationem, estò nihil de nobis de rebusque nostris cogitent: quod constat non esse bonum, cuius nos verum dominium habere possimus. Tum etiam, quemadmodum nullus iniuriam vllā in eo nobis efficit, quod male de nobis de actibusq; ac rebus nostris concipiat, malamq; proinde apud illum famam seu existimationem habeamus, quando ita res habet, vt de nobis is concipit atq́; existimat, neq́; via iniusta in eam notitiam deuenit: bonis verò, quorū nos domini sumus, nullus priuatus potest nos iuste spoliare seu priuare, etiā ob nostra delicta: vnde nullus priuat⁹ ob nostra delicta potest nos iuste spoliare ac priuare bonis nostris externis diuitiarum, neq́; vlla eorū parte, sed solus iudex per sententiā, potestásve publica, potest id efficere, si ea pœna sim⁹ digni. Tum deniq́; (præter alia) quemadmodū in bonis nostris externis diuitiarum, quorum sumus domini, estò iudex sententiam ferat, qua nos in illis puniat quo ad partem eorum, nullus tamen alius potest extendere eam pœnam ad partem aliam eorum, eam à nobis auferēdo, aut damnū in ea nobis inferendo, id. n. esset peccatum cōtra iustitiam cum onere restituendi nobis id damnum, vt omnibus est manifestum: at verò eo ipso, quòd per sententiā publicā damna-

damnati sumus de aliquo crimine, eaq; via factum est publicũ omnibus, qui eam sententiã audierunt, & qui illã cum nostra ignominia mandari exequutioni viderunt, non peccant alij priuati contra iustitiam, quin neq; contra caritatem iuxta communem & veram sententiam, id crimen, eamque sententiam & exequutionem, manifestando ijs, qui ea omnia ignorabant, eaq; ratione infamiam nostram extendendo ad multos alios, eamque augendo, minimè iussi, nec facti exequutores eius pœnæ ac dilatationis & augmenti nostræ infamiæ: ergo fama nostra non est bonum ita nostrum, vt illius simus domini, sicut domini sumus bonorum nostrorum diuitiarum.

8 Ex his duobus, quæ obseruanda duximus, dico, quamuis vnusquisque, interim dum crimen suum non est publicum, ius habeat, idq; naturale, ab ipsamet rei natura profectũ, ob rationes traditas in initio primi, quod obseruandum duximus, vt nullus præiudicet famæ illius illud reuelando alijs, exceptis vitijs, quibus id licere recta ratio ac iuris dispositio permittit, iuxta ea quę in primo, quod obseruandũ duximus, & *Disp.* 24. explicata sunt, atque adeò qui illi iuri contrauenit, non solũ peccet contra caritatem, sed etiam contra iustitiã cum onere restituendi damnũ famæ permanens, quod ita iniustè dederit: nihilominus quando crimẽ verè fuit cõmissum, iamque est publicum effectum, etiã per iniustitiam eorum, qui sua reuelatione iniusta publicum illud fecerunt, non est mihi compertum ac persuasum, culpam esse lethalem illud detegere ijs in loco vbi publicum est iam effectum, qui illud nõ sciebant, non solum contra iustitiam & cum restituendi onere, vt Adrian. concedit, sed neq; contra caritatem. Tum quoniam in eo euentu ille verè id crimen commisit, & propter illud verè ipse est dignus, de quo ea opinino, existimatio, ac notitia habeatur, illeque quo ad id non solùm non est iam integræ famæ, quasi solum ex parte habeat illã læsam, vno dumtaxat aut duobus vel tribus id scientibus, & quasi id crimen permaneat adhuc intra limites occulti, vt distinguitur contra publicum, expedietq; bono communi, aliorumq; exemplo, eam conseruari, sed simpliciter illam habet amissam, eo quod crimen id sit iam publicum effectum, atq; ex parte ad bonum cõmune spectat, vt postquam iam habet famam ita amissam ob verum suum crimen, in eo etiam id crimen puniatur, vt de illo alij loqui possint in illius ruborem & infamiam, nihil impediente, quòd ea infamia magis extendatur, vt ipse & cæteri se deinceps contineant à tali crimine patrando: ob quam causam, quando crimen est iam publicum illo modo, magis canonico & ciuili iure est licitũ de eo inquiri & denunciari, vt puniatur, nihil impediente, quòd ea ratione sit longè magis extendenda infamia eius peccatoris, quàm liceat, interim dum crimen manet occultum, vt distinguitur contra publicum, nec peccator adhuc laborat simpliciter infamia eiꝰ criminis. Tum etiam quoniam eo ipso, quòd id crimen factum est iam publicum, &, qui illud cõmisit, amissam iam quo ad illud habeat famam, non tanta iactura est famæ illius, quod ea fama, loquendo de illo, ad alios extendatur, qui illud ignorabant, vt culpa id sit lethalis contra caritatem, maximè concurrentibus simul rationibus paulò antè traditis, vt id sine culpa lethali fiat, & concurrente quod proximè subiungo. Tum demq; quoniam conuictus humanus, spectata pręsertim conditione ac fragilitate humana, & simul attentis omnibus alijs, quæ dicta sunt, non patitur, vt postquam crimen alicuius publicum est effectum, culpa sit lethalis de illo loqui coram ijs, qui illud ignorant, durumq; valde iugum, difficileq; admodum seruatu, impositum esset ceruicibus hominum, si in eo euentu cõtra caritatem peccarent lethaliter, ac proinde si semper quando crimen esset publicum, famæque notabiliter læsiuum, tenerentur homines sub culpa lethali attendere, an crimen contra iustitiam factum esset publicum, compertumq; habere non esse factum publicum contra iustitiam, vt de illo possent loqui, nõ examinato ac cognito priùs, nullum adesse qui illud ignoraret; quod non videtur credendum, de diuina bonitate ac pietate: neque video, si id esset culpa lethalis, cur non esset contra iustitiam: quoniam vel ille adhuc ius retinet, vt infamia illa ad alios non extendatur: vel non: si id ius non habet, sanè non videtur peccatum contra caritatem, sed licitum esse, si alia sinistra intentio non admisceatur, otioséq; ac vanè, ac proinde cũ peccato veniali id non fiat, non curando augmentum iacturæ, licèt non iniustæ, eius proximi, quod non contra caritatem, sed pręter & non secundùm caritatem fieret: si autem adhuc id ius retinet, sanè peccatum tunc non solum erit contra caritatem, sed etiam contra iustitiam comparatione eius proximi. Vnde quando peruersa alia intentio lethalis non interueniret, non mihi persuadeo in eo esse culpam lethalem. Neque valet illud argumentum, quando damnum iniustè datur proximo in bonis externis diuitiarum, non solum peccat is contra iustitiam cum restituendi onere, qui illud primò dat, sed etiam is, qui illud damnum postea extendit ad aliam partem diuitiarum: ergo quando damnum iniuste est datum in fama proximi reuelando crimen illius, illudq; efficiendo publicum, si postea id damnum extenditur reuelando idem crimen alijs, qui illud ignorabant, non solum peccant ij contra iustitiam cum restituendi onere: qui illud iniustè fecerunt publicum, sed etiam illi, qui postea eam infamiam extenderunt reuelando illud alijs, qui illud ignorabant. Non, inquam, valet hoc argumentum. Tum quia non ita est aliquis dominus suæ famæ, quo ad id, sicut est dominus suarum diuitiarum, vt explanatum est. Tum præcipuè, quoniam in vtroq; damno diuitiarum cernitur iniustitia: in extensione verò damni famæ reuelando crimen iam antea factum publicum ijs, qui illud ignorabant, non cernitur iniustitia, sicut cernitur in reuelatione illius sine iusta causa, antequam esset factũ publicum, vt hæc omnia etiam explicata sunt. Quando aliquis publicè esset infamatus iniustè de aliquo crimine, quod illi esset impositum, tunc qui sciret falsò fuisse impositum, peccaret contra iustitiam extendendo ad alios eam infamiam cum onere restituendi id damni incrementum: quoniam etiam incrementum infamiæ ac damni esset datum iniustè.

Illud etiam circa secundam conclusionem propositam est obseruandum, quando infamia alicuius in aliquo loco solũ esset rumor publicus de aliquo delicto ex verisimilibus coniecturis, aut suspicio vel opinio non firma, tunc qui ita detegeret id delictum, vt certũ & indubitatum illud efficeret, peccaret contra iustitiam cum onere restituendi, quo ad id incrementum, quod adhuc occultum erat, estò ipse certò sciret eum id crimen commisisse. Pro quantitate autem infamiæ, quæ inde, spectatis circumstantijs omnibus cõcurrentibus, nata fuit augeri, iudicandum erit, an culpa ad lethalem pertigerit. Et pro quantitate incrementi damni inde re ipsa sequuti tenetur restituere, iudicandumque est, num sub culpa lethali restituere illud teneatur. 9

SVMMARIVM.

1. *Quando aliquis infamatus est de aliqua re in aliquo loco, non per sententiam latam ea de re à publicis potestatibus, tunc contra iustitiam est & cum restituendi onere, tegere id in loco in quo ille de ea re non est infamatus.*

2. *Si temporis longinquitate abolita est infamia alicuius de aliquo delicto, de quo non fuit in iudicio damnatus, sanè suscitare de nouo infamiam illam iam abolitam iniuria est in eum qui temporis decursu recuperatam iam habebat famam.*
3. *An liceat manifestare in alio loco, in quo alter ea infamia non laborat, quando est sententia publica in loco aliquo de aliquo delicto damnatus.*
4. *Non est peccatum contra iustitiam neque contra caritatem detegere vitium eius, qui de illo publica sententia condemnatus est in vno loco, in aliis ad quæ ex eo loco est aliquod commercium.*
5. *Quando locus, in quo is degit, qui in alio publica sententia fuit punitus, adeò distat à loco, in quo ille laborat infamia, lethalis culpa est detegere ibi peccatum illius.*
6. *Quando aliquod crimen solùm est ita notorium iuris notorietate, quod nondum lata est sententia, qua delinquens publicè de eo damnetur, nefas est illud detegere in loco, in quo is delinquens non laborat infamia.*
7. *Quando crimen aliquod damnatur publica quidem autoritate, sed vt notitia criminis eius limites aliquos non egrediatur, tunc culpa est lethalis cum quantitate infamiæ, cum restituendi onere, eam notitiam vltra eos fines extendere.*
8. *Quando nota aliqua generis, quæ non modicum infamaret, esset occulta, neque resultaret ex sententia publica, qua aliquis antecessorum damnatus esset de crimine, ob quod ea nota in pœnam redundaret, tunc culpa est lethalis illam detegere.*

INFAMATVS QVANDO ALIQVIS est de re aliqua in aliquo loco aut tempore, an iniustè & cum restituendi onere id detegatur iis in alio loco aut tempore qui illud ignorabant.

DISPVT. 33.

QVod *Disputatione præcedente conclusione prima* est dictum, illicitum videlicet esse, infamatum de aliquo vitio aut macula, in aliquo loco, infamare de alio vitio aut macula, circa quę non laborat infamia, id detegendo in eo loco, in quo non circa illud sed circa aliud laborat infamia, æquè, imò magis habet locum, vt illicitum sit id, circa quod nullibi laborat infamia, detegere in loco, in quo neque circa aliud laborat infamia. Quare hoc loco solùm erit nobis sermo de re, circa quam infamia laborat quis in aliquo loco, an contra iustitiam & cum restituendi onere detegatur in loco, in quo is infamia circa illam non laborat.

1 Prima autem conclusio est. Quando aliquis infamatus est de aliqua re in aliquo loco, nō per sententiam latam ea de re à publicis potestatibus, tunc contra iustitiam est, & cum restituendi onere damnum famæ & detrimenta alia inde sequuta, detegere id in loco, in quo ille ea de re non est infamatus: nisi rationabilis causa occurrat, ob quam detegatur, neq; aliis neq; plus illis detegatur, quam ea causa exposcat. Si enim contrahere ille vellet matrimonium cum aliqua, quæ id crimē aut eam maculam ignoraret, indeque detrimentum illi fœminæ immineret, tunc ad vitandum damnum illius, quando alia via commodè non posset id impedire, detegi ea infamia idve vitium aut macula illi fœminæ aut suis posset, quantum satis esset ad id damnum vitandum. Idem intellige in similibus aliis euentibus. Præcipuum, quod hac conclusione asserimus, affirmat Sotus 5. *de iust. q.10. art.2.* neque video quenquam refragari. Nam Caiet. *in opusc. 17. respons. 9. resp.* quem Sotus in contrarium citat, solùm ait crimen publicum detegi illud ignorantibus posse absque vitio detractionis, non exprimendo, num solùm in loco, in quo est publicum, an verò etiam in quocunque alio. Probari autem conclusio potest, quoniam is illæsam suam famam habet in loco, in quo non est infamatus, neque per sententiam publicam punitus in ea est detectione eius criminis, vt ab aliis sciatur in pœnam & confusionem illius, vt ea ratione ille agnoscatur & caueatur, cæteriq; timore similis pœnæ ac infamiæ in officio se contineant, simileq; quid non cōmittant: ergo qui illū infamat, id detegendo in loco, in quo infamia non laborat, iniustitiam aduersus eum in eo committit, teneturq; proinde illi restituere id famę damnum, quod illi dat, cæteraque damna, si quę inde fuerint vlteriùs sequuta. Qui ergo fœminam, quæ infamia solùm laborat in familia, in qua est, quòd amores gerat, leuisq; sit cum aliquo, illam de eodē crimine extra familiam in vicinia, aut alibi in eodem oppido, vel in alio infamat, sanè contra iustitiam aduersus eam peccat, illiq; tenetur restituere id famæ damnū, & si quæ alia inde vlteriùs sint illi sequuta, quia ea de causa nubere non potest, aut non æquè bene, neq; cum eadē dote, sed cum longè maiori. Similiter, qui infamatum de aliquo vitio in aliquo solùm collegio aut cænobio, illum de eodem vitio infamat extra id collegium aut cænobium, iniustitiam vtique contra illum in eo cōmittit, ad restitutionemq; damnorum illi similiter tenetur. Eodem modo, qui infamatum solùm in vicinia, de eadem re infamat extra viciniam, contra iustitiam aduersus eum peccat, damnaq; illi ea via data restituere ei tenetur. Neque in his propositis exemplis, & in aliis similibus, ad excusandū à peccato & à restituendi onere eum, qui eo modo in alio loco infamat, sufficit, quòd si ipse id non detexisset in eo alio loco, alius de eadē domo, collegio, aut vicinia, idem similiter detexisset; (id quod videas multos in hac materia de læsione famæ & de onere eam restituendi fallere) quando enim per iustitiam futura erat eadē læsio famæ, sanè quòd ita iniustè futura esset breui per alium; neq; à restituendi onere eum excusat, qui anteuertit, eamque lęsionem ipse infert. Vniuersim enim, quando damnum iniustè datur, quod breui alius illud esset similiter daturus, neq; à peccato neque à restituendi onere eum excusat, qui anteuertit & illud dat: quoniam sicut ille alius, qui breui illud iniustè erat daturus, peccaret, restituereq; illud teneretur, si illud iniustè daret, ita peccat, tenetur que illud restituere, qui anteuertit, iniusteque illud dat. Quando autem ex rationabili causa (vt ad obuiandum scandalo, quod in audientibus generaretur) aliquis detegeret id peccatum occultum vt puniretur, quod erat in proximo, vt cum scandalo aliorum ante punitionem manifestaretur, tunc sicut non peccaret, qui ex rationabili causa id efficeret, ita neq; ad restitutionem famæ ex eadem rationabili causa eo modo læsæ teneretur: atque id est, quod Diuus Th. *in 4. dist. 19. q. 2. art. 3. ad 2.* affirmat: quare perperam id D. Tho. testimonium à quibusdam adducitur ad id confirmandum, quod proximè reiecimus atque impugnauimus. Quando item in proximo esset, vt delictum aliquod occultū iuridicè manifestaretur ac fieret publicū, tunc non esset culpa lethalis anteuertere, illudq; manifestare, quando inde nō aliud detrimentū, quam famæ, sequeretur, moraliterque esset certum breui fore iuridicè manifestandum. Quoniam in eo, quòd paulo ante sciatur, modica iniuria fit ei, cuius est tale delictum occultum.

Quod de loco est dictum, intelligendum est etiam suo modo de tempore. Si enim temporis longinquitate abolita est infamia alicuius de aliquo delicto, de quo non fuit in iudicio damnatus, sanè suscitare de nouo infamiam illam, tēporis tractu iam oblitam, iniuria atq; iniustitia est in eum, qui temporis decursu recuperatam iam habebat suam famam, qua de causa peccatum in eum committitur 2

titur

titur cum restituendi onere damnum famæ, & si quod aliud sit inde vlteriùs illi sequutum. Pro bono tamen communi licitùm est in historijs delicta publica referre, nihil impediente, quòd id obstaculo sit, ne fama temporis progressu recuperetur abolitione memoriæ illorum, & quòd infamia eorum delictorũ ad alia loca deferatur, maximè à tēpore, quo historiæ typis mandari consueuerunt, & quòd ea ratione ad multo plures homines diffundatur: licitum verò est id ob rationes, quas *in calce Disp.* 28. reddidimus. Id autem confirmat, quòd historijs sacris multa similia delicta narrātur, Spiritu sancto assistente, vt ita ab scriptoribus sacrorũ librorum id fieret. Neq; arbitror id factum fuisse, Deo id dispensante, concedente, ac ordinante, tanquam domino famæ, vitæ, & bonorum omnium, quasi autores literarum sacrarum peccarent ea delicta in eis historijs narrando, nisi Deus ad id facultatem illis dedisset, idq; illis, vt ita illud efficerent, præscripsisset: quod tamen aliqui innuunt, sentireque videntur: sed quòd id ex natura rei liceat in bonos fines, quorum aliquot *in calce Disp.* 28. *citatæ* commemorauimus.

3 Potissima controuersia circa hanc Disputationem est, quando aliquis sententia publica in loco aliquo damnatus est de aliquo delicto, num liceat illud manifestare in loco alio, in quo ille ea infamia non laborat. Sotus 5. *de iust. q.* 10. *ar.* 2. & Ledesmius 2. 4. *q.* 18. *art.* 2. citant Caietanum *opusc. c.* 17. *resp.* 9. *resp.* pro parte affirmante. Caiet. tamen id clarè non dicit, sed solùm affirmat, delicta publica dici posse absq; murmurationis peccato, non explicando, vtrum solùm liceat in loco, in quo sunt publica, an etiam in loco, in quo sunt occulta. In partem verò negantem citat Sotus Adria. *quodl.* 11. Eo tamen in loco ego id nō reperio. Ledesmius verò citat Adria. *q. de rest. famæ*, quasi ibi affirmet, illicitum id esse, indeq; consurgere obligationem restituendi famam. Ibi tamen expressè affirmat, nō consurgere obligationem restituendi, sed solùm in eo interuenire peccatum contra caritatem. Sotus *loco citato* censet, in eo non interuenire peccatum contra iustitiam, ac proinde non inde consurgere obligationem restituendi. Quoniam, inquit, ille iure publicoq; præconio mulctatus est sua fama, atq; adeò cuiq; facta est facultas id scelus propalandi. Addit tamen interuenire peccatum contra caritatē, posseq; pertingere ad culpam lethalem, tunc potissimum, quando ille eo modo infamatus emendatus iam esset, bonumq; nomen alibi recuperasset. Quibus verbis innuit, quamdiu sua emenda bonũ nomen non recuperasset, nō esse culpam lethalē eum de eodem crimine infamare in loco, in quo id crimen adhuc esset occultum. Atq; consentit Maior *in 4. dist.* 19. *q.* 2. *in fine*, vbi ait, narrare in patria vnde aliquis est oriundus, eum in loco distanti punitum fuisse ob aliquod delictum, non esse peccatum, estò id ignoraretur in eo loco natiuitatis illius: eandēq; sententiam amplectitur Nauar. *c. inter verba n.* 842. Ledesmius verò *vbi suprà* anceps est, an liceat, publicè in eo loco condemnatũ, diffamare de eodem crimine in alio loco, in quo non laborat infamia. Atq; in quo euentu interueniret culpa lethalis in eo infamando in alio loco, arbitratur oriri obligationem restituendi, quasi semper id sit peccatũ contra iustitiam, & nunquam sit contra solam caritatem. Et aduersus Sotũ sic licet argumentari: Vel in euentu, in quo affirmat interuenire peccatum cōtra solam caritatem infamando eum in loco, in quo non laborat infamia, qui publica sententia alibi est dānatus, facta est omnibus facultas in pœnam delinquentis vt diffametur eo modo; vel non. Si detur hoc secundum: ergo qui illum ita illicitè infamat, non solùm peccat contra caritatē, sed etiam contra iustitiam ita illum infamādo: quippe cùm per eam sententiam nō sit tributum ius ita illum infamandi. Si verò detur primum: cum is, qui eo modo infamat, vtatur iure iustè à republica sibi tributo in pœnam delinquentis, sanè exequutio eius iuris non erit contra caritatem, sed præter caritatem eius proximi: quippe cum id sit exequutio pœnæ iustæ facta ab eo, qui ad id ius à republica habet.

4 Vt inter tot opiniones dicā, quod sentio, sit secūda nostra cōclusio. Non est peccatum contra iustitiam, neq; contra caritatē, detegere vitiũ eius, qui de illo publica sententia cōdemnatus est in vno loco, in alijs, ad quę ex eo loco est aliquod cōmerciũ. Vt detegere in India aut Romæ delictũ illius, qui in Lusitania damnatus est sententia publica: vel detegere in qualibet Lusitaniæ parte crimen illius, de quo ille Olyssiponæ, aut etiam Euoræ, vel Conimbricæ, publica sententia fuit dānatus, vel detegere in nouo orbe eum, qui Hispali, Madriti, aut in alia parte huius regni fuit dānatus, aut è contrario: vel detegere in qualibet huius regni parte eũ, qui Madriti, Hispali, Salmanticæ, Valisoleti, Toleti, aut in alio simili oppido ex quo ad alias huius regni partes esse solet nō valdè infrequens commerciũ, fuit publicè damnatus. In hac cōclusione videntur cōsentire Caiet. Maior, Ledesmius, & Nauar. vbi suprà, ac alij. Probari aũt potest, quoniā ad id publicè dānatur ac punitur, vt delictũ illius in pœnā ac cōfusionē eiusdē sciatur, & vt ea tanta iactura famæ, quantam patitur, ipsum & reliquos id scientes cōtineat in officio, cohibeatq; à simili delicto patrando; qua de causa solent iudices eligere ad id dies, in quibus maior est frequentia, etiam exterorũ; & in tribunali Sanctę inquisitionis indici solenniter aliquot antè diebus solet dies, in quo futura est dānatio eorũ, qui ab eo Sācto tribunali dānantur ac puniuntur, vt de finitimis aut etiā à remotis locis cōueniant homines ad id spectaculũ: ergo fas est notitiam eius delicti, ac pœnæ pro eo delicto inflictæ, deriuare ad loca, ad quæ inde est aliquod cōmercium: neq; id negat Sotus, quando in loco, in quo id ignoratur, non degit is, qui ita est dānatus, recuperata iam sua fama. Confirmatur, quoniam eo ipso, quòd publicè est quis punitus pro aliquo delicto, & productus in pœnā atq; in confusionem illius, vt id delictum ab omnibus sciatur, videtur factũ sufficienter publicũ, vt notitia illius deferri licite possit ad loca omnia eius reipubl. atq; etiam ad ea, ad quæ ex ea republ. est cōmercium: imò verò id videtur esse intentum reipublicæ eo modo punientis: graueq; esset iugũ, maxime attenta fragilitate conditionis humanæ, minimeq; rationabile ac æquũ, producere aliquem eo modo in publicum, vt delictum illius in pœnam eiusdem & in exemplum aliorum sciatur, & continere linguas vniuersæ multitudinis, qui eam damnationē ac pœnam conspexerunt, ne in loca alia, in quibus id non scitur, notitia eius delicti ac pœnæ pro eo inflictæ deriuetur.

5 Tertia conclusio: Quando locus, in quo is degit, qui in alio publica sententia fuit punitus, adeò distat à loco, in quo ille laborat infamia, adeoque infrequens est commercium ab vno eorum locorum in alium, vt verisimile sit, eam infamiam ad eum locum non peruenturam, probabile iudicant Nauar. *cap. inter verba. num.* 847. & Ledesmius *vbi suprà*, culpam esse lethalem cum restituendi onere, detegere ibi peccatũ id illius, tametsi contrarium non iudicent etiam improbabile. Ac certe, quando fama delinquentis simul fuisset cum delicto cōdemnata, vt condemnetur in crimine hæreseos ac læsæ maiestatis humanæ, in quibus etiam in pœnā & odium tanti delicti descendētes aliqui innocentes condemnantur infamia, non auderem condemnare culpæ lethalis eum, qui crimen detegeret in loco distantissimo, ad quem non crederetur infamiam alia via deuenturam, & multò minus

minùs auderem illi iniungere onus restituendi. Ducor, quoniam qui id ita detegit, vtitur iure à republica concesso in pœnam iustam, atq; in odium tanti delicti, vt plus homines ab eo patrando caueant. Quando verò non directè damnatur fama delinquentis, vt quando aliquis publicè ob aliquod suum crimen flagellatur, & in alijs similibus euentibus, non caret probabilitate opinio Nauarri & Ledesmij, maximè si ille alibi infamatus mores mutasset, creuissetq; in reputatione. Non tamē adeò firmus sum in ea sententia, vt auderē iniungere in eo euentu onus restituendi famam & alia damna, si quæ inde vlteriùs essent sequuta. Tùm quia eo ipso, quòd quis est publicè dānatus & punitus de aliquo crimine, videtur in pœnam eius criminis concessum diffundere eam notitiam in aliquos absq; exceptione aliqua. Tum etiam quoniam in dubio, an ex ea detectione quis teneatur ad restitutionem famæ, melior est conditio posſidentis sua omnia bona, vt eam restituere non teneatur, id subeundo onus.

6 Quarta conclusio. Quando crimen aliquod solùm est ita notorium iuris notorietate; quod nondum lata est sententia, qua delinquens publicè de eo damnetur, nefas est illud detegere in loco, in quo is delinquens nō laborat infamia. Vt si aliquis fassus est iam crimen suum in iudicio, ita vt ferri aduersus ipsum iam posſit sententia condemnatoria, vel in iudicio est iam id crimen aduersus illum legitimè ac plenè probatum, sed nondum lata est aduersus eum sententia, nefas tunc est illud detegere in loco, in quo is delinquens non laborat infamia. Probatur conclusio. Quoniā delinquens adhuc in eo loco habet suam famam illæsam, necdumque in pœnam delictum illius est effectum publicum: ergo nefas est priuatis ante condemnatoriam sententiam lacerare in eo loco famam illius, quasi pœnam eius criminis exequendo, eaq; facultate vtendo, quæ virtute datur priuatis per sententiam publicam diffundendi notitiam in alios criminis publicè condemnati. Imò addo, neque in ciuitate, in qua aliquis prædicto modo fassus est in iudicio, suum crimen, aut est illi plenè probatum, fas est detegere crimē illud, nisi simul idem crimen alia via sit ibi publicum, vt quia laborat iam infamia circa illud, vt regulariter laborare ea solet. Ratio autem est, quoniam illis duobus modis dicitur id crimen notorium iuris notorietate, ad effectum vt ferri posſit sententia condemnatoria: non verò dicitur esse notorium populo, vt is delinquens amissam apud populum habeat famam. Atq; in hoc consentit Caiet. *in resp. 9. citata*, dum ait, per accidens posse impediri à iudice exequutionem publicationis eius criminis, qua simpliciter sit iam notorium. Quando verò moraliter esset certum, paulò pòst esse ferendam sententiam, tunc absq; culpa lethali manifestaretur id crimen, non solùm in populo, in quo ferēda est ea de causa sententia, sed etiam in distanti, in quo licitè post latam sententiam posset publicari. Ratio autē est, quoniam præuentio illa publicationis criminis illius ante latam sententiam in modicum præiudicium rei cederet, vt suprà est dictum.

7 Quinta conclusio: Quando crimen aliquod damnatur ac punitur publica quidē autoritate, sed vt notitia eius condemnationis ac criminis limites aliquos non egrediatur, tunc culpa est lethalis pro quantitate infamiæ, cum restituendi onere, eam notitiam & infamiam vltra eos fines extendere. Exemplum est in religionibus, in quibus peccata religiosorum regulariter puniuntur, vt notitia intra limites religionis contineatur: tunc enim si alia via extra religionem non sunt publica, culpa est lethalis extra religionem illa detegere, estò in religione publica sint facti ac iuris notorietate quacunq;. Vtrùm autem licitum sit ea detegere in alio cœnobio eiusdē religionis ac prouinciæ? Non auderem id condemnare culpæ lethalis, quando notoria sunt iuris notorietate per sententiam publicam: quoniam quasi vna respublica ad finem spiritualem instituti eius religionis reputātur cœnobia omnia eiusdem prouinciæ, estq; veluti commercium mutuum ex vno cœnobio in aliud. Qui tamen timorati ac interiores religiosi sunt, seriò perfectionem sectantes, Deoq; seriò placere cupientes, nescio quam spiritus contritionem ac tepiditatem sentiunt in eiusmodi rebus absque fructu audiendis, & multò magis in eis narrandis, nec sedantur, nisi de eiusmodi rebus cōfiteantur. Quando verò aliquid esset notorium facti notorietate, tam in religione quàm extra illam, tunc absq; culpa lethali narratur externis, & alijs religiosis, vt quòd aliquis egressus aut expulsus sit à religione. Quando verò aliquis religionem egrederetur, cōtinuoque regrederetur; tunc, si id esset occultum in eodem cœnobio, culpa esset lethalis id in eo cœnobio alijs detegere. Si verò esset publicum in eo cœnobio, sed occultum in cæteris eiusdem prouinciæ, culpam reputarem etiam lethalem id reuelare in aliquo alio cœnobio, in quo esset occultum.

Sexta conclusio: Quando nota aliqua generis, quę non modicum infamaret, ineptioremque redderet illa laborantem ad honores, ad munia publica, & ad alia eiusmodi, esset occulta, vt occultum distinguitur à publico, neq; resultaret ex sententia publica, qua aliquis antecessorum damnatus esset de crimine, ob quod ea nota & infamia, *ita vt in pœnam contingeret ea laborantem*, in pœnam redundaret & contingeret descendentes, tunc idem videtur dicendum de ea nota, quod de crimine non publico, cuius notitia notabiliter famam læderet, culpam scilicet esse lethalem, sine rationabili causa illam detegere, quando culpa esset lethalis crimen illud aliud sine rationabili causa detegere. Etenim is, de quo ea macula detegeretur, absq; vlla est culpa, neq; in pœnam iustam illa laborat, neq; est cur eius fama iustè tunc ea in parte lædatur. Quando autem is aliquid prætenderet, à quo ea macula illum excluderet, admonendus esset, vt ab eo desisteret, si id commodè fieri posset: quòd si desistere non vellet, detegi potest ac debet, quanta cum minori illius iactura id fieri posſit.

SVMMARIVM.

1. *Qui causa est detractionis, qua alius de quodam tertio detrahit, eam consulendo, vel ad eam excitando, vel quouis alio modo ad eam instituendo, lethaliter peccat, si detractio pertingat ad culpam lethalem.*
2. *Qui non est causa quidem detractionis, cæterùm in ea delectatur, quamuis ad restitutionem non teneatur, peccat lethaliter, si detractio sit de culpa lethali.*
3. *At qui sese detrahenti non opponit, detractionem impediendo, licet non sit causa, neque in eam consentit, peccat dupliciter, primò non impediendo peccatum detrahentis, secundò non impediendo damnum famæ proximi.*
4. *Prælati detrahentium, quoniam tenentur suos subditos corrigere, faciliùs culpam incurrunt lethalem, si subditos suos lethaliter detrahentes non cohibeant.*
5. *Prælatus non prohibens lethalem detractionem subditi sui peccat lethaliter, & tenetur ad restitutionem damni, in defectum eius qui tanquam causa magis principalis illud dedit; eo quòd ex officio tenetur etiam ab eo damno subditum protegere, si posset.*
6. *Vt verò quis peccet lethaliter non se opponendo detractioni, tria requiruntur: primum, vt damnum famæ aut in re alia, quod ex tali detractione imminet, sit notabile: secundum, vt sit spes illud vitandi: tertium, vt sine graui suo damno posſit illud impedire, attenta qualitate damni, quod ex detractione imminet.*

AVDI-

AVDIENS AC TOLERANS DEtrahentem an lethaliter peccet, & ad restitutionem teneatur.

DISPVT. 34.

Xaminandum consequenter est, num audiens & tolerans detrahentem famæ alienæ peccet, restituereq; teneatur. Atque, quod non peccet, suaderi potest, quoniam nullus tenetur plus tueri famam alterius, quàm suam propriam: sed potest quiuis sine peccato tolerare eum; qui ipsius famæ detrahit, iuxta illud Greg. *Homil.9.in Ezechielem*: *Linguas detrahentium sicut nostro studio non debemus excitare, ita per suam malitiam excitatas debemus æquanimiter tolerare, vt nobis meritum accrescat*: ergo poterit etiam absque peccato tolerare eum, qui alienæ detrahit famæ.

1 De hac re prima conclusio est. Qui causa est detractionis, qua alius de quodam tertio detrahit, eam detractionem consulendo, vel quouis alio modo ad eam excitando, vt sciscitãdo quid de illo tertio dicatur, aut ostendendo sibi gratum fore, vt quæ ad infamiam illius spectant, sibi reuelentur, & ita ad eam detractionem alliciendo ac mouendo, vel quouis alio modo ad eam influendo, lethaliter peccat, si detractio talis sit, quæ, iuxta dicta Disputationibus præcedentibus, ad culpam pertingat lethalem, teneturq; ad restitutionem damni ea detractione dati. Prior pars huius conclusionis probatur, quoniam qui concausa est culpæ lethalis, lethaliter peccat: cùm non solùm in id peccatum consentiat, sed etiam in illud influat; & digni sint morte, non solùm qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, *vt habetur ad Rom.1.* Confirmatur, quoniam hic non solùm peccat lethaliter influendo iniustè in læsionem famæ proximi, sed etiam scandalizando eum, qui iniustè illo modo detrahit, eum incitando ad id peccatum. Quo fit, vt duplici peccato lethali peccet: vno contra iustitiam in eum, cuius famæ iniustè detrahitur: & altero contra caritatem in eum, quem ad detrahendum mouet: qua de causa grauius illo peccat. Obserua tamen, si quis inuincibiliter crederet, detractionem, ad quam mouet, futuram non fore adeò grauem, vt ad culpam pertingeret lethalem, atq; præter suam spem, qui ab eo fuit incitatus, in detractionem prorumperet lethalẽ, tunc non peccaret lethaliter, excusante illum ab eo incremento culpæ ignorantia inuincibili seu probabili, & per consequens nec teneretur ad restitutionem eius partis famæ, quæ præter suam spem esset læsa, excusante similiter eum à restitutione illius eadem ignorantia probabili.

Posterior verò conclusionis pars ex eo probatur, quoniam concausa iniusta damni dati ad restitutionem illius teneretur, consentiuntque in eã Adrian. *quodl.11.q.2.* Nauar. *c.inter verba à n.541. & in Manu.c.28.n.37.* Sotus 5.*de iust.q.10.art.4.*& doctores communiter. Si tamen detractionem non imperauit, sed solùm ad eam consilio aut alia ratione incitauit absque incitati fraude, solùm tenetur ad restitutionem in eius defectũ, qui detraxit, iuxta ea quæ *tract.2. à Disp.729.* dicta sunt: vnde illo restituente, ipse ad nullam restitutionem tenetur. Si verò detractionem imperauit, aut fraude detrahentem ad detrahendum induxit, ipse tenetur principaliter ad restitutionem, & detrahens solum tenetur in defectum illius, iuxta ea quę ibid. dicta etiam sunt.

2 Secunda cõclusio. Qui detractionis non est causa, cæterum de illa delectatur, in ea complacendo quatenus proximo ea detrahitur, quamuis ad restitutionem non teneatur, peccat tamẽ lethaliter, si detractio talis sit, quæ, iuxta dicta disputationibus præcedentibus, ad culpam pertingat lethalem. Quòd ad restitutionem non teneatur, ex eo liquet, quòd ipse non sit causa damni, eaq; ratione solùm contra caritatem peccet: non secùs atque qui gaudet, furtum proximo fieri, si in illud non influat ad illud modo aliquo cooperando, solùm peccat contra caritatem, nec ad restitutionem tenetur. Quòd verò ille lethaliter peccet ex eo probatur, quòd cõsensus in lethale peccatum, in lethaleq; obiectum, culpa sit lethalis, iuxta illud ad Rom.1. *Digni sunt morte, qui consentiunt facientibus.* Dixi, *si de illa delectetur, in ea complacendo, quatenus proximo ea detrahitur*: quoniam si solum complaceat de facetia detractionis, aut quia gaudet audire ac scire illa, quæ dicuntur, nolendo proximi damnum, sanè sic complacere non est complacere in peccato & obiecto lethali, neque lethaliter is peccauit, nisi in euentibus, quos sequens conclusio explicabit.

Tertia conclusio: Qui neq; detractionis est concausa, neque in eam consentit, modo præcedente conclusione explicato, si detrahenti non se opponat, detractionem impediendo, duplici ex capite incurrere potest peccatũ. Vno, quatenus impedire potest peccatũ detrahentis, nec illud impedit. Altero verò, quatenus impedire potest damnũ famæ eius proximi, cui detrahitur, vel quodcunque aliud mortis aut alterius mali, quod inde sit natum vlterius sequi, vel ei, de quo detrahitur, vel ipsimet detrahenti, aut cuipiam alteri, nec illud impedit. Et quidem ex primo capite, vt audiens detractionem, illamque non impediens, lethaliter peccet, tria necessaria sunt: Primum est, detractionem culpam esse lethalem in detrahente. Peccata quippe venialia impedire non tenemur sub culpa lethali. Secundum est, quòd se opponendo detractioni, admonendo aut reprehendendo detrahentẽ, vel alia ratione illam impedire conando, sit spes, quòd detrahentem continebit ac præseruabit ab peccato lethali. Tertium verò, quòd id commodè possit efficere sine graui suo detrimento, attenta quantitate spei, quæ est, ea via præseruandum illum fore à culpa lethali, iuxta ea quæ in hac 2.2. in materia de correctione fraterna explanata à nobis sunt. Et quoniam tria hæc rarò concurrunt simul, rarò etiam personæ priuatæ ex eo capite peccant lethaliter se non opponendo detractioni, eamque non conando impedire, vt Diuus Thom. 2.2.*q.73.art.4.* Sotus *q.10.citata art.4.* & alij doctores meritò affirmant. 3

Prælati verò detrahentium, quoniam ex officio tenentur corrigere suos subditos, illosque à peccatis cohibere, maioremque autoritatem apud suos subditos habent, quàm alij vt eos tunc contineant, desistereque à peccato efficiant, cautioresque in futurum reddant, facilius culpam incurrent lethalem, si subditos suos lethaliter detrahentes non cohibeant ac reprehendant. Adeò verò collapsa esse poterit disciplina regularis in cænobio aliquo, & tam parum aliqui esse poterunt subditi prælato, correctionique illius, ob mores collapsos, & insolentiam toleratam multorum, vt à culpa lethali excusetur prælatus, qui aliquos viderit lethaliter detrahentes, nec se detractioni opposuerit, meritò timens, se nihil profuturum, maioraque mala fore inde sequenda. Quando autem maiora mala non timerentur, & maximè si spes esset se profuturum, teneretur sub culpa lethali se opponere detractioni, subditosque suos lethaliter detrahentes reprehendere. 4

Vtrùm autem prælatus, qui cohibere potest detractionem lethalem sui subditi, si illam non cohibeat ac impediat, non solùm peccet lethaliter, sed etiam restituere teneatur damnum famæ, & si quæ alia dãna vlterius ex ea sui subditi detractione sint sequuta. Perspicuum est, estò diceremus teneri, eum 5

eum, tamen nõ teneri nisi in defectum subditi, qui id damnũ sua detractione dedit: quippe cùm subditus, & non prælatus, præcipua causa fuerit eius damni: quare, si efficeret subditum satisfacere, aut subditus suo proprio motu satisfecisset, vel obtinuisset remissionem satisfactionis: tunc prælatus liber ab onere restituendi maneat. Quando is, cui detrahitur, esset etiam subditus eiusdem prælati vnà cum detractore, Sotus *art.* 4. *citato* ait, neq; tunc prælatum teneri illi restituere damnũ in fama, aut vlteri⁹ in re alia illi ex ea detractione sequutũ, estò potuerit illud impedire, nec impediuerit: quoniã, inquit, nõ tanta iustitia tenetur prælatus suos subditos protegere à damno in fama & in alijs rebus: quia cura prælati est cauere ne subditi peccent. Mihi verò cõtraria sententia longè verior cũ alijs videtur, illũ scil. de rigore iustitiæ teneri illi restituere id dãnum, in defectum eius, qui tanquam causa magis principalis illud dedit: eo quòd ex officio atque adeò de iustitia teneatur etiam ab eo damno subditum suum protegere, si possit: quandoquidẽ nõ solùm est rector suorum subditorum, sed iudex & custos, qui impedire ex suo munere, ac ꝑinde ex iustitia tenetur dãna omnia suorum subditorum: vnde queẽadmodum postquã id damnum iniustè est illi illatũ, tenetur de iustitia cogere alium suum subditũ, vt illud resarciat, si coram ipso ea de re cõtẽdatur, & is subditus possit illud resarcire: ita antequã inferatur, si possit illud impedire ne iniustè ei inferatur, non solùm à suo subdito, sed etiam ab extraneo, neque id efficiat, contra iustitiam peccat cum restituendi onere ex natura ipsa rei. Et idẽ dicerem de iudice sęculari, qui possit impedire damnum iniustũ in fama sibi subdito, neq; illud impediret: quoniam princeps & ministri eius ad id deputati defendere ex officio tenentur sibi subditos ac protegere eos ab omnibus damnis, etiã honoris & famæ, si possint: sicut etiam tenentur eis ius dicere, etiam quo ad ea damna iniustè ab alijs eis illata, si coram ipsis iniuriarum actione, atq; vt ipsis ea damna resarciantur, contendatur ac petatur. Quando autem subditus damnum in fama extraneo iniustè inferret, non video prelatum aut iudicem peccare contra iustitiam, sed solùm contra caritatem, non impediendo, cùm posset, ne sibi subditus id damnum extraneo inferret: quoniam non tenetur ipse ex suo munere seu de iustitia extraneo id impedire: tametsi, tanquam iudex sibi subditi, teneatur ad petitionem alterius, ius illi dicere, cogendo subditum suum resarcire damnum extraneo iniustè illatum, eumq; etiam punire pro quantitate culpæ in alterum commissæ.

Priuati si attenderent, vel præ se ferendo molestè ferre audire detractionem lethalem, vel facetia aliqua detractioni illi se opponendo, vel aliter diuertendo sermonem ad alia, vel suo discessu, aut aliqua alia ratione, se posse sine graui suo incommodo efficere, vt detrahens à culpa desisteret lethali, neque ea occasione esse sequendum, vt detrahens in grauius peccatum iræ, seu odij, vel alterius similis laberetur, tenerentur sub culpa lethali id efficere; quoniam vnusquisque sub lethali culpa tenetur impedire peccata lethalia sui proximi, si commodè possit id efficere: eo quòd vnicuique Deus mandauerit de proximo suo. Atq; hæc de primo è duobus capitibus, ex quibus conclusione tertia est dictum, aliquem peccare posse non se opponendo detractioni, eamq; impedire non conando: tametsi explicando obligationem peculiarem prælati & aliarum potestatum publicarum, nonnihil de secundo capite miscuerimus, quod ad illos eosdem attinet, vt de illis in particulari sermo ad secundum caput non rediret.

6 Vt verò ex secundo capite peccet quis lethaliter nõ se opponendo detractioni, eamq; impedire non conando, tria etiam necessaria sunt. Primum est, vt damnum famæ, aut in re alia, quod ex tali detractione imminet, sit notabile. Quando enim est leue, sicut non esset culpa lethalis illud efficere, ita longè maiori cum ratione non erit culpa lethalis illud non impedire. Imò verò cum longè grauius sit illud iniustè efficere, quàm illud ex caritate non impedire, maior latitudo dãni requiritur, vt illud ex caritate non impediens lethaliter peccet, quã requiratur vt illud iniuste efficiens peccet lethaliter.

Secundum est, vt sit spes illud vitandi. Et quidem si detractio esset falsa, etiam post detractionẽ consummatam & post damnum ea illatum, vitari seu aboleri posset ostendendo falsitatem detractionis. Si verò esset vera, cùm, iuxta scripturæ admonitionem *Ecclesiastici* 4. verbum veritatis contradicendum nõ sit vllo modo, post illã consummatam damnumq; ea illatum depelli non posset, nisi fortè apparentibus aliquibus rationibus eum excusando, de quo fit detractũ. Ante detractionem autem inceptam aut consummatam præueniri posset ne damnum daretur, aut impediri ne augeretur.

Tertium est, vt sine graui suo damno ac molestia possit illud impedire, attenta qualitate damni, quod ex detractione imminet. Sot. *art.* 4. *citato* propter hoc tertium requisitum excusat, etiam à culpa veniali, eos, qui sine magna sua verecundia opponere se non possunt detractioni lethali alicuius. Vt si (inquit) qui detrahit, sit persona valde illustris: & qui se opponere deberet, esset famulus illius, aut persona alia abiecta, quæ coram illo mutire nõ auderet: neque enim tenetur succurrere eo modo famæ proximi, aut spirituali detrahentis saluti, cum tanta sua rationabili molestia. Adde, ex tali oppositione regulariter non sperari fructum, sed potiùs timeri posse accẽdendum ira fore detrahentẽ, maioraq; mala esse sequenda: eaque de causa regulariter excusari homines, etiam à culpa veniali, non se opponendo detractioni nec conando illam impedire. Si tñ aliquis in simili aliquo euentu verisimiliter crederet ex sua oppositione detractioni lethali alterius fructũ esse sequendum, resq; esset grauior, arbitror sub lethali culpa teneretur se opponere, nihil impediente propria verecundia, quæ, suppositis his circũstantijs concurrentibus, esset tunc irrationabilis. Quòd si spes esset vitandi mortem corporalem alicuius se ita opponendo, aut simile aliud graue damnum, nullus sanè iure poterit dubitare, famulum sub reatu culpæ lethalis teneri se opponere illustrissimo cuique, etiam quando non admodum magna esset spes illud ea via vitandi, modo tamen inde non aliud damnum timeret, sed solum ageremus de superanda ea verecundia in eum finem.

Concurrentibus itaque simul tribus, quæ commemorata & explorata sunt, quiuis sub culpa lethali tenetur se opponere ac conari impedire detractionem. Sicut n. quiuis sub culpa lethali impedire tenetur damnũ proximi externarum diuitiarum, si cõmode possit: ita maiori cum ratione tenetur impedire damnum famæ, quod deterius ex suo genere est, quàm bonum diuitiarũ. Aliquo verò illorum trium deficiente, non tenetur quis sub culpa lethali se opponere detractioni: & quia rarò tria illa simul concurrunt, diuus Th. *art.* 4. *citato* & doctores communiter affirmant, rarò in eo interuenire culpam lethalem, quòd priuata persona detractioni nõ se opponat. Prælatus verò & alij, quibus ex officio incumbit impedire damna, etiam honoris & famæ, sibi subditorum, arctiùs ad id tenentur, & quousque ad restitutionem eorum damnorum teneantur, si, cum possint, ea non impediant, paulò antea fuit explicatum.

Illud admonuerim, si is, qui se opponẽdo detractioni tenetur, simul posset impedire spirituale dam-

damnum detrahentis, & damnum eius de quo detrahitur, sanè si ad vtrumque, iuxta ea quæ dicta sunt, sub culpa lethali teneatur, duplex lethale peccatum ea omissione incurrere, vnum non subueniendo saluti spirituali detrahentis, & alterum nō subueniendo damno eius, de quo detrahitur. Idemque est si in eodem euentu complaceret in detractione in euentu secundæ conclusionis propositæ.

Quia ergo, qui detractiones audit, periculis hactenus explicatis est expositus, meritò Hieronymus ad Nepotianum ait: *Caue, ne aut linguam habeas* „ *aut aures prurientes, ne aut ipse aliis detrahas, aut alios de-* „ *trahentes audias.* Quia item sæpe grauius peccat, qui detractiones audit quàm qui detrahit, vt in euentu primæ conclusionis, aut etiam in euentu secundæ, si audiens ex maiori odio complaceat in proximi detractione, quàm sit voluntas nocendi eius, qui detrahit, ait etiam Bernardus 2. *de consideratio-* „ *ne ad Eugenium. Detrahere aut detrahentem audire, quid* „ *horum damnabilius sit, non facilè dixerim.* Ac sanè, quādo audiens detractiones, aliter eas impedire aut declinare non valet sanum consiliū est, molestiam ac tristitiam præ se ferre illas audiendo: quoniam, „ vt *Prouer.* 25. habetur: *Ventus aquilo dissipat pluuias, &* „ *facies tristis linguam detrahentem.* Atq; semper estò ad præsens emenda non speretur, (modò tamen inde maius malum non timeatur) satius est se opponere detractioni, vrbanè saltem facetia aliqua detrahētem reprehendendo, vel certè tristitia vultus, aut declinando in alium locum, ostendendo detractionem non placere, quàm nihil horum præstare. Inde enim fiet, vt vitium hoc vires paulatim amittat, & vt plures illud fugiant.

Ad argumentum initio Disputationis propositum neganda est maior. Quamuis enim vnusquisque ordine caritatis pręponere, cæteris paribus, optimè possit famam suam famæ proximi sui, quādo non potest vtramque simul seruare; nihilominus extra hunc euentum arctius tenetur seruare famā proximi sui, quàm suam propriam: quoniam cedere potest iuri suo, nō subueniendo suæ propriæ famę, atq; si id ex rationabili causa efficiat, nullum in eo interuenit peccatum: at verò cedere non potest iuri alterius, quod habet, vt quiuis ex caritate teneatur ei subuenire ac impedire damnum, quod ei iniustè paratur, si commodè sine suo notabili detrimento id efficere possit.

Quousque autem fas sit aut non sit ferre nobis detrahentes, & quando cōsilium sit eos ferre, quādo non item, legenda sunt quæ *Disp.* 20. dicta sunt: quæ enim ibi circa contumeliam dicta sunt, locum etiam circa detractionem similiter habent, neque est necesse illa repetere.

SVMMARIVM.

1. *Detrahere alicui per literas priuatas aliud est, quam detrahere libellis famosis.*
2. *Quid sit libellus famosus: sub eo comprehenduntur schedulæ, quæ de aliquo crimine oculto ad iudicem deferuntur.*
3. *Si de sinistra intentione infamandi aliquem per schedulas sine causa constet, & de illarum autore, tunc ille puniendus est pœna libellum infamatorium conficientis. Si verò constet schedulas non animo infamandi esse oblatas, sed vt crimen verè commissum detegatur, tunc ille puniendus erit non quidem quod eas obtulerit, sed quod non plenè & apertè denunciauerit.*
4. *Ad crimen libelli infamatorij etiam pertinet canere composita aut referre illa, quæ in infamiam alicuius composita sunt: etiam quando signum aliquod apponitur, quo aliquid infamatorium significatur.*
5. *Qui in culpam famosi libelli incidit, culpam contra iustitiam incurrit lethalem, si infamia, quæ inde sequitur, erat grauis.*
6. *Qui libellum illum composuit aut edidit, restituere tenetur famæ læsionem inde sequutam.*

DE FAMAE DETRACTIONE FAmosis libellis.

DISPVT. 35.

DE læsione famæ iniusta, quæ facto, vt à signo distinguitur, fit, satis sunt, quæ *Disputatione* 23. diximus. Et de restitutione, quæ ob eam iniustam, famæ læsionem fieri debet, infrà suo loco erit sermo. Nunc verò prosequendo iniustam famę læsionem, quæ signis fit, peculiariter est dicendum de famosis libellis. 1

Atque quando literis priuatis, vt epistola ad priuatum aliquem missa, ita detraheretur de fama alicuius, vt ea scriptura edenda non esset, sed perinde detractio ea epistola aut chirographo facta haberet, ac si idem voce dictū significatumq; ei esset, ad quem ea epistola siue chirographus esset missus, tunc sanè ea detractio literis facta rationem libelli famosi non haberet, neq; est cur peculiariter de illa loquamur, sed cum detractione, de qua hactenus loquuti sumus, est computanda. 2

Libellus autem famosus est scriptura, siue carmine siue soluta oratione scripta, quæ infamiam alicuius continet, nondum antea alioquin publicam (quando enim res, quam ea scriptura continet, iam erat publica, non habet rationem libelli infamatorij) vt edatur publicaq; fiat, siue res ad effectū perducatur siue non, sed exposita, vt in notitiam aliorum breui aut paulatim veniat, laceretur ab aliquo, vel exuratur, aliàve ratione impediatur rem illam, siue in se falsam siue veram, in notitiam aliorum venire. Nomen libelli inde eiusmodi infamatoriis scriptis fuit impositum, quòd ea scripta esse soleāt parui libelli. Siue autem eiusmodi scriptura tanta sit, vt libellus dici possit, siue non, si infamiā cōtinet, vt diuulgetur, notaq; ea via fiat rationem retinet libelli infamatorij, de quo nunc loquimur. Neque enim est necesse, vt, à quo nomen est impositum, omnibus conueniat, quæ eo nomine significantur.

Libelli etiā famosi censentur schedulæ, quæ de aliquo crimine occulto ad iudicem vel ad prælatū deferuntur, vt pro munere suo de sibi subdito circa id crimē inquirat, ita vt nō sciatur quis eas schedulas mittat, vel quando eiusmodi schedulæ ei apponuntur supra mensam, aut in alio loco, vbi eas reperiat ac legat, ēt si in eis contineatur, quinam de ea re sciant ac testificari possint: quia enim eiusmodi schedulæ ordinantur, vt is iudex aut prælatus de eo crimine & malefactore inquirat, illudq; publicum efficiat notorietate iuris sufficiente ad illud puniēdum, atq; vt illud puniat, tales schedulæ censentur libelli famosi, quādo ex illis iuridicè procedere nō potest iudex ad inquisitionem, vt regulariter procedere non potest, vetante id iuris dispositione. Atq; de eiusmodi schedulis & libellis videtur esse sermo *c. inquisionis* §. *tertiæ, de accusationib.* quo in loco famosi libelli nuncupantur, & præcipitur vt ex eis schedulis ac libellis famosis non procedatur ad inquisitionē, estò, qui illas obtulerunt, petant vt ad inquisitionem procedatur, non detegēdo qui sint, qui id petant, & qui eas schedulas offerant. Consentiunt *l. vnica à* §. *sanè C. de famos. libell. l.* 9. *tit.* 9. *par.* 7. & affirmat Greg. Lop. *ibi glossa penult.* Quin obserua, de iure canonico, vt tractatu sequēti videbimus, estò qui eiusmodi schedulas offerrēt, sci-

se ipsos proderent, eas per se ipsos & tãquã suas offerendo iudici aut prælato, atq; petendo vt procederet ex suo officio ad inquisitionem & punitionẽ eius rei; sanè qñ crimen non esset in perniciem publicam, & de eo delinquens non laboraret infamia procedere nõ posset ad inquisitionem de eo crimine, ad illudq; via inquisitionis puniendum, estò in eis schedulis duo aut tres testes oculati, qui id scirent, nominarentur, vt ex illo eodem capite & ex aliis iuribus constat, tractatuq; sequenti dicetur. Et fortè in hoc etiam euentu loquitur §. tertiæ citat. Quando aũt crimen esset in perniciem publicam, vt si esset crimen hæreseos, aut læsæ maiestatis humanæ, aut ex illo immineret alicui subdito magnũ malum, vt si illi pararetur mors iniusta, aut aliud graue damnum, tunc qñ offerrẽtur eiusmodi schedulæ, ita vt non constaret, cuius essent, certe neque iudex credul⁹ nimis esse debet, neq; procedere potest ad inquisitionem publicam, neq; ita ad occultam, vt infamia aliqua ei sequatur, de quo id crimẽ in schedula dicitur, neq; itẽ segnis esse debet quãdo verisimilitudo aliqua est rẽ ita habere, timòrve ne forte id ita sit, vt aliquid sine præiudicio famæ denunciati, quoad fieri poterit, inquirat, vigilantiorque circa id sit, vt peccata, quæ in perniciem publicam sunt detegat ac puniat, & vt periculo & damno aliorum iniusto subueniat, impediatque ne id illis eueniat. Dum autem in Lusitania commorarer, ad quoddam cænobium delata fuit schedula quædam, sine nomine cuius ea esset: atque qui illam ianitori tradidit, continuò disparuit: in ea verò continebatur, vt inquisitoribus significaretur, quosdam de fide suspectos, contra prohibitionem tunc eis factam, parare fugere de eo regno cũ omnibus suis bonis, & quinã essent, qui id scirent, ac testificari possent. Significatum autem fuit cuidam inquisitori, eam schedulam ad id cænobium delatam esse, vt videret si quid fortè circa id facto esset opus. Ductus verò ille dispositione illa iuriũ, quæ paulo antea citauimus, reprehẽdit vllam eius schedulæ, tanquam quæ libelli infamatorij rationem haberet, habitam fuisse rationem, accessisseque ad notitiam eius schedulæ ita allatæ illi dandã, non solùm in eo euentu, sed etiam in quocunque alio ad fidem attinente. Ego autem miratus aliquantulum ea de re fui, nec dubito ex sinistra intentione eorum iurium eam illius responsionem emanasse. Licèt enim quando crimen esset tale, ad cuius inquisitionem procedi nõ posit, nisi præcedente infamia ea de re delinquẽtis, verum sit, quod ille dixit: in criminibus tñ, in quib⁹ ex indiciis quibuscunq; procedi potest ac debet, si non ad publicam inquisitionem, & ad infamandum homines, certè ad occultam aliquam indaginem, quantum caritas, prudẽtia, ordinatusque zelus boni cõmunis, spectatis circumstantiis concurrentibus, tunc dictauerit, & circa quæ crimina obortis quibuscunq; indiciis, vigilãtiores esse debent eæ publicæ potestates, quibus cura ac iurisdictio circa illa incumbit, qualia sunt crimina læsæ maiestatis diuinæ aut humanæ, sanè neq; id ita esset censendum. quod inquisitor ille hæreticæ prauitatis tunc censuit, neq; præcludendum eo modo esset ostium, ne ea notitia ad inquisitores deferretur, vt vigilãtiores circa id in particulari essent, ipsiq;met expenderent, nũ aliqua indago occulta esset circa id facienda, aut aliqua vigilantia vel cautela esset adhibenda. Euenire enim aliquando poterit, vt aliquis vel præ verecundia, vel timore alicuius mali, non audeat accedere ad id denunciandũ, vt tenetur, sed vtatur eo medio, quo id sciatur, in re valde reipublicæ vtili.

Atque in causa fidei, qui ex auditu solum aliquid norunt, denunciare præcipiuntur, vt inde vlterius occultè iuquiratur, vigilantioresq; inde circa id inquisitores hæreticæ prauitatis sunt. Eodem quoq; modo, qñ prælatis religionum similes schedulæ deferũtur circa delicta suorum subditorum, quamuis fidem eis adhibere nõ debeant. neq; iudicium temerarium de suis subditis ea tantum de causa formare debeant & multò minus aliquid efficere aut inquirere, vnde fama illorũ periclitetur; cautiores tñ & vigilantiores circa id esse debent, eo pl⁹, quo indicia alia moresq; alios eorundẽ suorum subditorum consentire magis cum eis delictis viderint, suadibilioraq; illa efficere prudẽter attẽderint, prospiciendo ac cauendo vt nõ cõmittantur, & vt, si commissa essent, in futurumq; pendere deprehendantur, paterna correctione, aut ẽt iudiciali, prout res postulauerit, corrigantur. Eodẽ præterea modo, qñ schedula similis potestati publicę deferretur parari malum iniustum sibi subdito, verisimilitudoque aut rationabilis timor esset ne fortè res ita haberet vigilans esse deberet, adhibereq; compe tẽtes cautelas teneretur, vt illud impediret, præscribente id ita recta ratione. Neq; refragantur his omnibus tria iura citata, quæ solũ prohibent publicam inquisitionem ex eiusmodi schedulis circa delicta, de quibus non est infamia & omnino procedi ex eis ad inquirendum delicta iam patrata, vt illa puniant, qñ non sunt in perniciem publicam, non verò prohibent procedi sine cuiusuis infamia ad impedienda mala, quæ suspicantur iniustè imminere & parari alijs in futurum. Circa delicta verò iam commissa, minimeque in futurum pendentia, quæ in perniciem publicam non sunt, omnibus est integrum de illis accusare prout iura permittunt, si ita ipsi velint: non verò eis permittitur offerre eiusmodi schedulas, quę rationem habent libellorum infamatoriorum, & multo minus iudicibus permittitur procedere ex eis schedulis ad inquirendum, etiam occulte, de eis criminibus, vt ea puniant: atque id solum est, quod habetur duobus iuribus posteriori loco citatis.

3 Quoad eiusmodi verò schedulas ac delationes, arbitror esse dicendum: Si de sinistra intentione infamandi sine causa constet, & de illarum autore, tũc illum puniendum esse pœna libellum infamatorium conficientis & edentis, vt ex se est notissimum, de qua pœna *infra Disp.* 39. sermo erit. Si verò constet non animo infamandi eas oblatas esse, sed vt crimen vere commissum detegatur ac puniatur; tũc, si tribunali sanctæ inquisitionis sint oblatæ, puniendus ille erit non quidem quòd illas obtulerit, neque quoad conscientiæ forum vllum est in tali oblatione peccatum, sed quòd non plane & apertè ipse, vt tenebatur, denunciauit: atque, nisi rusticitas ignorantiaque eum excuset, iudicandus erit incidisse in pœnas edicti, arbitrariaque pœna pro culpæ quantitate erit puniendus. Si verò illas obtulit bono zelo prelato aut iudici, vt malum cauerent ac impedirent in futurũ pendens, sanè neque in eo peccauit, neque vlla pœna ea de causa erit puniend⁹. Quòd si iudici ecclesiastico illas obtulerit circa delicta, quæ non sunt in perniciem publicam, ac proinde circa quæ denunciatio nõ præcipitur, & quæ non sunt publica, ita vt circa illa delinquens laboret infamia, de quibus criminibus sermo est *cap. inquisitionis citato*, tunc siue suppresso eo, cuius sunt, offerantur, siue eo tunc se manifestante, sane si de sinistro animo infamandi non constet, sed potius de bono zelo, tametsi indiscreto, non iudicarem illum pœna dignum, neque crederem interuenisse culpam lethalem, excusante illum à tanta culpa ignorãtia. Eiusmodi autem denunciationes per schedulas, suppresso eas offerente, libelli infamatorij præsumuntur, & tales puniuntur, ad petitionem eorũ, de quibus eis asseritur, commisisse eos aliquod delictum, si comperiatur,

quis

quis illas obtulerit, neque ex eis procedi potest ad inquirendum de crimine eisdem schedulis contento: atque id est, quod statuitur *l. vnica C. de famos. libell. & l. 3. tit. 9. part. 7.*

4 Ad crimen etiam infamatorij libelli pertinet, canere composita, aut illa referre, quæ in infamiam alicuius composita sunt. *Ita habetur l. lex Cornelia in fine, & l. item apud Labeonem. §. generaliter. ff. de iniuriis, & l. 3. tit. 9. part. 7.* Hoc autē intellige, quando quod canitur, aut refertur, non erat publicum & certum ita habere, & de libello infamatorio in principio huius disputationis est dictum. Quando enim fama est iam amissa, scriptura aut vox, quæ id significat, quoad quod fama est amissa, sanè vt famam non lædit, ita neque rationem habet infamatorij libelli, non incurritur.

Ego non dubito ad libellum infamatorium attinere, pœnamque pro libello infamatorio statutam incurri, quando signum aliquod apponitur quo aliquid infamatorium significatur, vt si cornua ad fores alicuius appendantur, in signum quòd vxor illius ei fecerit adulterium, aut si aliquid depingatur, quod denotet alicuius infamiam. Neque enim hæc minus infamant, quàm scripturæ affixæ, quæ idem significent, & contineant: parumque refert, num signum, quo id significatur, & in notitiā aliorum deducitur, quando antea erat occultum, scriptura sit, aut signum aliud, quod illud idem aliis significet ac manifestet, consentireque nobiscum videtur Petrus à Puteo à Iulio Clar. *lib. 5. sent. §. vlt. q. 68. n. 25.* relatus.

5 Quod ad culpam attinet, (de pœna enim pro eo crimine statuta infrà suo loco erat sermo) satis est perspicuum, eum, qui in crimine libelli famosi incidit quouis modo ex explicatis, culpam contra iustitiam incurrere lethalem, si infamia, quæ inde sequitur, aut quæ inde nata erat sequi, erat grauis. Quin simul poterit contrahere culpam contrariam iustitiæ commutatiuæ circa bonum honoris specie distinctam, si is libellus infamatorius simul etiam præiudicet honori proximi. Perspicuum etiam est, non solum eum, qui libelli famosi est cōfector, aut ad illum conficiendū quouis modo cooperatur, vel illum manifestat, vel vt vlterius manifestetur (interim dum infamia illa non est publica) est causa, peccare lethaliter, sed etiam eos omnes, qui aliquid horum efficere interius statuunt seu consentiunt. Satis item per consequens est perspicuum, quando ex libello infamatorio sequitur re ipsa infamia, aut inde etiam vlterius damna alia sequuntur, quemcunq; qui eius libelli fuit quouis modo causa, ad illum quoquo modo aut ad illius diuulgationem cooperando, teneri restituere vel ea omnia damna vel eam illorum partem, cuius ipse causa aut concausa fuit. Quare qui, postquam libellus ad notitiam aliquorum deuenit, illum aliis ostēdit, aut contenta in eo illis significauit, antequam ea res esset omnino publica, tenetur restituere eam partem infamiæ, cuius fuit causa, & si quæ alia dāna ex ea infamiæ parte sint vlterius sequuta. Qui verò consilio aut alia via ad libellum atque ad infamiam cooperatus est, modò non imperauerit, neq; deceperit exequutorem, solum tenetur ad restitutionem damnorum, quorum ita fuit concausa, in defectum exequutoris. Qui verò id imperauit, vnde ea damna sequuta sunt, aut decipiendo fuit causa vt darentur ac sequerentur, tenetur tanquam causa magis principalis ad restitutionē eorum omnium damnorum: executor verò & aliæ concausæ solùm tenentur ad restitutionem in defectum causæ illius magis principalis omnium eorum damnorum, iuxta ea quæ quoad eiusmodi omnes causas aut concausas *tract. 2. à Disp. 729.* copiosè dicta sunt.

6 Qui libellum composuit, aut edidit, restituere tenetur omnem famæ læsionem ex eo libello sequutam, & damna reliqua, si quæ inde sint etiam sequuta. Arbitror tamē eum, qui vlterius libellum diuulgauit, restituere teneri partem damni, cuius ipse ea vlteriori diuulgatione fuit causa, eumque, qui libellum composuit, aut primo edidit, non teneri ad restitutionem eius partis damni, nisi in defectū eius, qui ea vlteriori diuulgatione fuit illius causa: quoniam hic exequutor fuit eius partis dāni, neque qui libellum iniustè composuit, aut primo edidit, eam partem damni tali exequutori imperauit, sed solum cum iniuria eius, qui eo fuit infamatus, exhibuit instrumentum, quo is exequutor eam partem damni mandare exequutioni potuit, si vellet.

SVMMARIVM.

1. *Lethaliter peccat, qui inuentam memoriam peccatorum alicuius legit: idque contra iustitiam circa famam illius pro qualitate eorum quæ in ea continerentur.*
2. *Semper est peccatum literas alienas aperire, nisi adsit cōsensus saltem rationabiliter præsumptus eius ad quem mittuntur, vel eius qui mittit, vel nisi adsit rationabilis causa.*
3. *Si ex iniusta litterarum apertione damnum aliquod sequatur, tenetur aperiens illud resarcire.*
4. *Literæ alienæ aperiri possunt ex rationabili causa, etiam absque consensu.*
5. *Hostium literæ tempore belli licitè aperiuntur: item quotiescunque pro bono communi id expediret.*
6. *Priuatus quilibet potest legere literas alienas, quibus iniustè timet sibi damnum parari.*

DE APERTIONE LITERARVM alienarum. Et de legente memoriam peccatorum alterius, eave aliis diuulgante.

DISPVT. 36.

A Secundo eorum, quæ proposita sunt, incipiendo, qui inuentam memoriam peccatorum alicuius, attendens quid sit, vel antequam eam legere incipiat, vel eam legere incipiendo, non se continet ab ea non legenda, vel non vlterius legenda, lethaliter peccat contra iustitiam circa famam illius pro qualitate eorum, quæ in ea continerentur, continerive possent: maximè quoniam ea memoria ad confessionem sacramentalem eorum peccatorum solet ordinari, in cuius sacramenti præiudicium aliqua ex parte cedit ea legi. Multo verò maius peccatum erit eam memoriam aliis ostendere, vel alia ratione ea peccata aliis detegere, si quid momenti alicuius detegatur, & cum onere restituendi famam læsam, & si quæ alia damna sint sequuta, vt est notissimum. 1

Quod verò ad primum, quod propositum est, attinet, quasi ex apertione literarū alienarum infamia sequi, inter alia damna & inter alias iniurias est nata, & cognitio iniusta aliorū secretorum, soletque id crimen oriri ex suspicionibus ac iudiciis temerariis, placuit de eo hoc loco sermonem facere, in quo hac de re diceremus.

Dicendum verò est, nisi literæ alienæ aperiantur de consensu, saltem rationabiliter præsumpto, vel eius, qui illas mittit, vel eius ad quem mittuntur, vel nisi adsit rationabilis causa, cur sine eorum cōsensu aperiantur, semper esse peccatum illas aperire. Quoniam eo ipso, quòd clausæ mittuntur, vult, qui illas mittit, ab alio non legi, quàm ab eo, ad quem mittuntur, aut qui ad id vices eius, ad quem 2

mittuntur, habeat: habetque is, qui eas eo modo clausas mittit, ad id ius. Idem esset, si quis legeret scriptum aliud alienum, quod clausum non esset, sed præsumeret dominum illius non velle vt legeretur: quoniam ius ad id habet, iniuriaque illi fit, si eo illius iuri contraueniatur, maximè ad id aperiendo locum clausum, in quo id scriptum asseruatur, aut introeundo domum, vel cubiculum illius, ipso inuito, ad illud legendum. Erit vero lethalis culpa literas eiusmodi clausas vel alias eiusmodi scripturas legere, quando timeri iustè posset inde posse sequi damnum aliquod notabile, vel infamiæ, vel quodcunque aliud, aut quando timeri iustè posset, ea via deueniri posse in cognitionem alicuius rei, quam multum expediret esse occultam; aut quando meritò is, qui literas clausas mitteret, vel alia scripta asseruata haberet, multum optaret, occultum id esse, quod in eis cõtinetur. Estò enim ex apertione literarum nullum damnum sequeretur: iniuria tamen, quæ fit eas aperiendo eo præsumptè inuito cuius sunt, tanta esse potest, attenta rei qualitate, quam is occultam esse vult, vt ad culpam pertingat lethalem. Quando verò ex apertione, aut ex lectione literarum alienarum, nihil tale timeretur, tunc solùm esset culpa venialis eas aperire aut legere.

3 Atque quando ex iniusta apertione aut lectione literarum alienarum damnum aliquod sequeretur, vel famæ, vel aliud quodcunque, tunc is qui ita illius esset causa, restituere illud teneretur, vt est notissimum. Si tamen aperiendo aut legendo eas literas iniustè solùm venialiter, prçter spem sequeretur damnum aliquod, quod quiuis prudens minimè speraret, minimève timeret, tũc non consurgeret obligatio illud restituendi, excusante ignorantia inuincibili seu probabili, quemadmodum à culpa, sic etiam ab onere restituendi id damnum. Idem arbitror esse dicendum, quando ex apertione aut lectione literarũ iniusta lethaliter sequeretur damnum aliquod, quod nullus prudens sequendũ timeret. Tunc enim si nullum damnum timeri poterat, grauiusque in eo interueniebat iniuria, nulla est obligatio restituendi id damnum. Si verò dãnum timeri poterat, sed non tantum, solum erit obligatio restituendi maximum damnum, quod timeri poterat, non vero incrementum vltra illud, quod nullus prudens timere poterat, excusante vt à culpa eius incrementi, ignorantia inuincibili, sic etiam ab onere illud restituẽdi. In foro tamen exteriori, quia id damnum sequutum esset dante illo operam rei illicitæ, certe in pœnam eius antecedentis culpæ, vnde præter spem eam culpam committentis est sequutum, cogetur illud resarcire: ãte latam autem sentẽtiam resarcire illud in foro conscientiæ non tenetur.

4 Dixi suprà, semper esse peccatum literas alienas aperire, nisi de consensu saltem rationabiliter præsumpto, eius qui illas mittit, vel ad quem mittuntur, vel nisi adsit rationabilis causa cur sine eorum consensu aperiantur. Quoniam ex rationabili causa aperiri absque illorum consensu poterunt sine vllo peccato. In primis enim prælatus religiosorũ aut religiosarum, vbicunque id ita est statutum, aut quãdo id iudiciat expedire, aperire potest literas, quæ ad suos subditos mittuntur, aut quas subditi ad alios mittunt. Imo verò vbi est statutum sub culpa, aut sub censura, ne literæ mittantur, aut recipiantur, nisi aspiciente eas prius superiore, tunc qui illas accipit, aut mittit, contra formam eius statuti, in culpam incidit, aut simul etiam in censuram. Vbi vero statutum ad nullam culpam obligaret, (vt in nostra societate non obligat) non erit id peccatum lethale, nisi acceptio aut missio earum literarum lethalis culpa alioquin in se sit, vel propter scandalum, vel quod aliquid malì lethalis contineant, vel quod ad finem lethalem ordinentur:

Deinde tempore belli in locis finitimis hostium licitè aperiuntur literæ à ministris ad id deputatis. 5
Et licite similiter aperiuntur, quotiescunq; ex aliqua graui causa ita reipublicæ expedire iudicatur, bonove communi. Secreta tamen alia quæ in eis literis reperiũtur, tenentur celare eiusmodi ministri. Atq; quando certo scirent in aliquibus literis nihil contineri; quod præiudicium afferre posset reipublicę, cernerentq; periclitare alicuius famam si vlterius in eis legeretur, tenerentur desistere ab ea lectione; transireque ad aliud: quoniam legere eas literas solùm est licitum, quantum sit satis, vt bono communi prospiciatur.

6 Priuatus item licitè aperire ac legere potest eas literas alienas, quibus iniustè timet sibi damnum aliquod iniustè parari, aut malum posse inde sibi euenire, vt illud fugiat ac impediat, tantum præcise ex eis legẽdo, quantum ad id sit satis. Imo idem efficere posset, quando iustè timeret, parari proximo eis literis dãnum iniustum, aut ex illis posse ei iniuste sequi, vt illud ei ex caritate impediret. In his cunsentiunt Nauar. *in Manu.c.18.n.* 53. & D.Ant.2. *part.tit.*1.*c.*22.§.5.

SVMMARIVM.

1. *Secundum aliquos se ipsum infamans peccat lethaliter licet id faciat vt mortem effugiat, & peccat contra iustitiam comparatione communitatis cuius est pars, eaque de causa tenetur illi communitati famam restituere iniustè sibi ablatam.*
2. *Nemo se ipsum sine rationabili causa potest infamare absque peccato: quia vt prodigalitas bonorum vitium est, ita & famæ.*
3. *Infamare se ipsum si præcise spectetur quoad solam infamiam, quam ipse inde contrahit, etiam si irrationabiliter id fiat, non est ex suo genere culpa lethalis, sed venialis: quia homo dominus est sui honoris.*
4. *Si, dum quis seipsum infamat, interueniat periurium quia iureiurando erat astrictus dicere verum, sibique imposuit crimen aliquod, interuenit tum culpa lethalis periurii.*
5. *Si ex infamia alicuius sequeretur tale aliorum scandalum, quod is sub culpa lethali vitare teneretur, tunc culpa esset lethalis eum se ipsum ita infamare.*
6. *Prælatus, qui suam famam regendis suis subditis obstrictam habet, contra iustitiam peccaret se ipsum infamando: vt etiam contra iustitiam peccat, qui alienam habens familiam, aut videns pauperes grauiter indigere, bona sua proijcit in flumen.*
7. *Fieri potest, vt aliquis licitè seipsum infamet, esto videat inde euenturum, vitam ab eo esse eripiendam, modo tamen non se infamet, crimen sibi iniuste imponendo, sed detegendo crimen quod verè commisit, quodque detegere non tenebatur, & modo ad id rationabilis causa existat.*
8. *Quando aliquis sine damni periculo detegeret crimen suum verum, de quo non iuridice interrogaretur, scilicet ad euitanda notabilia tormenta: quia rationabiliter timeret, nisi id crimen ita detegeret, aliquid ei eorum esse euenturum, tunc meritò posset illud absque peccato eo modo detegere, nihil impediente infamia, quam inde contraheret.*
9. *Non licet ad euadenda tormenta aut ad mortem euitandam detegere secreta reip. quæ in notabile illius damnum vergant.*
10. *Cùm aliquis casu absque sua culpa nouit crimen alicuius secretum, vel ipsi commissum fuit aliquod secretum, non tenetur illud seruare cum periculo vitæ, sed potest illud*

illud detegere ad euadenda tormenta, etiamsi ex detectione alterius vita periclitaretur.

11. *Si ex reuelatione secreti commissi, aut quod quis casu nouit, periclitaretur vita alicuius: ex eo verò quòd celaretur, solùm honos periclitaretur vel bona externa eius, qui illud nouit, tum est prudentis arbitrio iudicandum, quidnam sequi oporteat.*
12. *Si ex reuelatione secreti solum sequeretur damnum honoris aut honorum alicuius, tunc non solum fas esset scienti tale secretum, illud reuelare ad euadendam suam vel aliorum mortem, sed etiam ad euadendum quodcunque notabile damnum honoris aut diuitiarum.*
13. *Qui per iniuriam nouit secretum alicuius, tenetur cum æquali aut cum paulo suo maiori detrimento id seruare.*
14. *Illicitum est quempiam seipsum infamare, crimen aliquod sibi imponendo, etiamsi id fiat ad euadenda grauissima tormenta aut ad mortem euadendam.*
15. *Cum quis morte est plectendus, nisi sibi crimen aliquod grauissimum imponeret, solum peccat venialiter, illud sibi imponendo, quando ex ea criminis impositione non sequitur notabile scandalum, aut notabilis iactura famæ aut bonorum.*
16. *Quando aliquis imponendo ita sibi tale crimen euaderet quidem grauia tormenta, cæterum condemnandus esset de hæresi, apostasia à fide: si verò non confiteretur id crimen illud sibi imponendo, sed tormenta sustineret, nihil horum ei esset euenturum, sed solum esset condemnandus de suspecto in fide, tunc lethaliter peccaret crimen id sibi imponendo, vt grauia fugeret tormenta.*
17. *Quando is, cui crimen hæresis, aut aliquid simile, sufficienter est probatum, vt brachio sæculari comburendus tradatur, eius esset conditionis, de quo alioquin præsumptio non esset commisisse id crimen, timendum est eum incurrere culpam lethalem, tale crimen sibi imponendo, vt mortem euaderet.*
18. *Quando aliquis, ad euadenda quæcunque tormenta crimen sibi imponit, ob quod est morte plectendus, lethaliter peccat.*
19. *Lethaliter peccaret filius, imponens sibi crimen patris, ob quod pater erat morte plectendus, vt vitam patris conseruaret, & in se transferret mortem, quam pater erat subiturus.*
20. *Peccant etiam lethaliter & ad restitutionem damni tenentur, non solum qui falso crimen notabile alicui imponunt, sed etiam qui ad mortem euadendam, quæ iniuste eis infligeretur, alios falso in æquale aut in ferè æquale discrimen adducunt.*
21. *Qui alicui imposuisset crimen, ob quod periclitaretur vita, vel ob quod sequeretur illi ac suis talis iactura famæ, vt morti similis aut fere similis esset, sanè is teneretur illud retractare cum periculo tormentorum ac vitæ, quando esset spes ea retractatione impediendae aut reparanda esse damna: quod si non esset spes talis, tunc non teneretur se retractare, sed teneretur restituere damna ita iniustè data.*
22. *Si crimen alicui impositum tale non est, vt ex illo ei mors vel aliud damnum in corpore aut fama vel diuitiis immineret, tunc imponens tenetur se retractare, si ea retractatione posset ea damna impedire vel resarcire.*
23. *Confessio criminis tormentis extorta non infamat confitentem: non intelligendo de confessione iuridice extorta.*
24. *Dissoluuntur argumenta pro opinione contraria.*

VTRVM HOMO CONTRA IVSTItiam grauiusque lethaliter peccet se ipsum illicitè infamando, quam si proximum infamaret, ad restitutionemque suæ famæ teneatur. Et simul quo vsque in tormentis obligatio sit seruare secreta aliorum, quantaque culpa sit, & cum quali restituendi onere, ad tormenta & alia detrimenta vitanda, alij crimen imponere.

DISPVT. 37.

DIximus hactenus de iustitia cõtra famam alterius. Nunc verò est examinandũ, vtrum qui seipsum infamat, iniustitiam committat, ad restitutionemq; teneatur, & quo vsque peccet, aut nõ peccet se ipsum infamando. Simul verò occasione eorum, quæ circa hæc dicenda sunt, maximè qñ aliquis se ipsum infamat, vt tormenta, mortem, vel alia mala fugiat, miscebimus sermonem, quo vsque toleranda sint tormenta aut mors, ne secreta aliena reuelentur, & quanta culpa sit, & cũ quali restituendi onere, ad tormenta & alia detrimenta vitanda, aliis crimen imponere. Hæc. n. duo posteriora seruanda in hunc locum fuerunt, vt extra suum proprium locum commodius examinarentur hoc loco occasione eius, quod priori loco est propositum.

1 Quod ergo ad primum eorum, quæ proposita sunt, attinet, quodq; proprium est huius loci, Caiet. 2. 2. q. 73. *art.* 2. *& in summa verb. detractio*, *& verb. rest. c. vlt. casu.* 2. in ea est sententia, vt affirmet, aliquẽ se ipsum infamare, etiam si id efficiat, vt tormenta aut mortem euitet, esse ex suo genere culpam lethalem contra iustitiam comparatione communitatis reipublicæ, aut ecclesiæ, cuius est pars: eaq; de causa restituere reipublicæ teneri famam ita sibi iniustè ablatam. Sui verò comparatione ait, quãuis contra iustitiam non peccet; eo quod iustitia sit ad alterum, nullusque sibi ipsi efficere iniustitiam possit, esse tamen plus quàm iniustum: quoniam se ipsum infamare est contra caritatem propriã, qua quiuis non minus se ipsum, quam suum proximũ, diligere tenetur: qua de causa, inquit, grauius peccat se ipsum infamãdo, quàm si suum proximum simili infamia afficeret. Ad hanc sententiam accedere ex parte videtur Maior *in* 4. *dist.* 15. *q.* 16. Pan. quoque *c. ex parte* 2. *de sepult. n.* 2. *ait*, lethale peccatũ esse aliquẽ seipsum infamare, eaq; de causa peccare eos lethaliter, qui in tormentis ea delicta sibi imponunt, quæ non commiserunt, esseq; illos in statu damnationis, si ante mortem eam confessionem non reuocent. Eandem sententiam innuunt Diuus Anton. *part.* 2. *tit.* 2. *c.* 2. §. 3. Felin. *c.* 1. *de testium cogn.* & quidam alij. Pro eadem sententia, quod scilicet is, qui se ipsum infamat, lethaliter peccet, citatur *glossa c.* 1. *verb. erroris* 15. *q.* 6. Ea tamẽ glossa solum loquitur, quando aliquis metu tormentorum cõfitetur errorem in fide illum approbando: in quo euentu nullus est, qui dubitet, eum peccare lethaliter.

Angelus *verb. detractio* §. *vltimo* ait, eum, qui sine metu tormentorum seipsum infamat, lethaliter peccare. Eum verò, qui metu tormentorũ se ipsum infamat, non peccare lethaliter: quia id mendaciũ est officiosum: neque postea tenetur retractare ea delicta, quæ sibi imposuit, si timeat ea de causa esse iterum torquendum, sed præeligere eũ posse mortem, vt tormenta euitet. Si autem nõ timeat ea de causa esse iterum torquendum, ait teneri retractare delicta sibi imposita. Syluest. *ver. detractio n.* 4. videtur Angelum sequi, addẽs, eum, qui ne iterũ tormentis subiiciatur, non teneri antequam sententia feratur retractare delicta, quæ sibi imposuit, teneri tamen illa publicè retractare ante mortẽ post latam sententiam.

Caietani & aliorũ opinio suaderi potest. Primò, *Ecclesiast.* 41. præcipitur, *curam habe dè bono nomine*, hoc est, de bona fama. *Curam*, inquit ibi scriptura, *habe de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi, quam mille*

mille thesauri pretiosi & magni. Et proverb.22. *Melius* »» *est nomen bonum, quam diuitiæ multæ*:ergo vnusquis- »» que tenetur conseruare suam famam, atque adeo lethaliter peccat seipsum infamando.

Secundo, Aug.1.*de Ciuit. Dei c.* 20. & refertur *c.si* »» *non licet* 23.q.3. sic ait: *Falsi testimonij non minus reus est,* »» *qui de se ipso falsum fatetur, quàm si aduersus proximum* »» *hoc faceret.* Aperteq; ibi docet Augustinus, quamuis »» octauum decalogi præceptum sub hac forma tra- »» datur, *Non dices falsum testimonium aduersus proximũ tuum*;nihilominus illlo eodẽ præcepto censeri prohibitum falsum testimonium aduersus nosmeti- »» psos cum regula diligendi proximum sit dilectio, »» qua nosipsos diligimus, dicente scriptura; *diliges proximum tuum sicut te ipsum*: cùm ergo culpa lethalis sit infamare proximum; consequens sanè est, vt culpa quoque lethalis sit, aliquem se ipsum infamare.

Tertio; idem Aug.*de bono viduitatis c.*22. & refertur *c.non sunt audiendi* 11.q.3.reprehendit eos,qui cõtenti testimonio propriæ conscientiæ coram Deo, negligebant propriam famam circa quędam vitia, quorum indicia & suspicionem præbebant,additque »» Aug.*Nobis necessaria est vita nostra, aliis fama nostra.* ergo lethaliter peccat,qui se ipsum notabiliter infamat.

Quartò,argumentatur Caiet.vnusquisque præcepto caritatis tenetur plus se ipsum diligere, quã alium, seque ipsum infamando committit iniustitiam contra communitatem, cuius est pars:ergo se ipsum infamando, nõ minus peccat lethaliter,quã peccet infamando alium, peccatq; contra iustitiã, teneturque restituere communitati damnum famæ ita datum.

Quintò,idem Caiet. argumentatur, infamare se ipsum ex suo genere est culpa lethalis, vt est ostensum: ergo esto quis id efficiat ad euitanda tormenta, erit culpa lethalis. Consequentia ex eo patet, quoniam metus mortis ac tormentorum non excusat id à culpa lethali, quod ex suo genere est tale: alioquin licitum esset fornicari ad mortem euadẽdam.

2 Sequentibus conclusionibus aperiam, quid circa ea omnia,quæ in titulo huius disputationis sunt proposita sentiam.Prima est.Infamare aliquem seipsum sine rationabili causa, peccatum est. In hac conclusione omnes consentiunt.Esset enim id prodigalitas famæ, quæ non minus est peccatum, quã peccatum sit prodigalitas bonorum externorum diuitiarum: imò verò est maius peccatum,quo famæ bonum diuitiarum bonum excedit. Dixi, *sine rationabili causa*:quoniã si ex rationabili causa quis se ipsum infamet, vt humilitatis gratia, vel ad fugiendum damnum aliquod spirituale, vel ex alia simili,& neque interueniat mandacium neq; scandalum, fiatque moderate iuxta rectam rationem, attentis circumstantiis omnibus concurrentibus, nullaque alia circumstantia interueniat, quæ eum actum inficiat,id sane nulllum erit peccatum,quin potius erit egregia virtus. Sic Augustinus, & alij Sancti,sua aliqua crimina detexerunt. Et Matthæus Apostolus,se fuisse publicanum,indeque àChristo fuisse vocatum scripsit, quod in futurum, quo ad id,suam famam maculare poterat:vt verò exaltaret Christi in ipsum misericordiam ac beneficium,illudque prædicaret, atque ad suam humilitatem,id non solum ei licuit,sed fuit etiam opus non exiguæ virtutis.Ferre verò patienter infamiam ab aliis iniustè illlatam, non se defẽdendo ex rationabili causa, multo magis esse potest licitum & frequenter Christi exemplo fit cum ingenti merito ac virtute, quando recta ratio contrarium ex aliquibus circumstantiis non postulat.Lege quæ *Disp.*2. & 20.dicta sunt.

Secunda conclusio:Infamare aliquem se ipsum, si præcise spectetur quoad solam infamiam, quam ipse inde contrahit etiam si irrationabiliter atque illicitè id fiat, non est ex suo genere culpa lethalis, sed venialis, neq; est peccatum cõtra iustitiam, eaque de causa ex illo non consurgit restituendi obligatio.Conclusio hæc est contra Caietanũ, & suo etiam modo contra alios doctores suprà citatos. Eam verò affirmant Sotus *de tegendo secreto memb.*1. *q.*3.*lib.*4.*de iust.q.*2.*art.*3.*& q.* 6. *art.* 3. *ad* 4. *& libr.* 5.*q.* 10.*art.*2.Ledesmii 2.4.*q.* 18. *art.* 2. Nau.*in Manu.c.*18. *n.*27.*& c.inter verb.* (semper loquor de Commentario Hispano) *à n.*563 Couar.1.*var.res.c.*2.*n.*8. Eandẽ sententiam tribuere possumus Adrian.*quodl.*11.*lit. n.& q.vlt.de rest.famæ.* & Diuo Thomæ *locis Disp.*2.*citatis.* 3

Probari autem potest, quoniã homo dominus est sui honoris & famæ, vt quatenus ab ipso pendet, non secus de eis disponere possit quam de bonis suis externis diuitiarum, vt *Disp.*2.copiose cõprobauimus:ergo aliquem irrationabiliter ac illicitè seipsum infamare ex ea parte, qua famę suę iacturam facit,infamiamq; incurrit, nõ est aliud quã prodigalitas, quæ non est peccatum contra iustitiam eaque de causa neque restituendi obligationem inducit;neq; item est peccatum ex suo genere lethale,sed veniale:sicut prodigalitas bonorum externorum peccatum non est ex suo genere lethale, sed veniale:aduersatur enim solum caritati,qua vnusquisq; se ac sua debet diligere: dilectio autẽ sui comparatione bonorum,quorum est dominus,& quæ neque ad salutem spiritualem, neque corporis necessaria sunt, non obligat ex suo genere sub culpa lethali, sed solum sub veniali. Atq; quamuis fama nostra sæpe reipublicæ nostrisque proximis sit necessaria; sicut & bona nostra externa diuitiarum sæpe etiam eisdem necessaria sunt, quia tamen fama nostra nõ est bonum proprium reipublicę, neque nostrorum proximorum, sed nostrum: sicut neq; bona nostra externa diuitiarum, quando illis necessaria sunt,bonum proprium sunt eorum, sed nostrum,cõsequens profectò est, vt sicut prodigalitas bonorum nostrorum diuitiarum externarũ non est peccatum contra iustitiam, etiam quando proximis ac reipublicæ necessaria sunt, eaque de causa id peccatum obligationem restituendi non inducit:ita etiam neq; prodigalitas famæ nostræ, etiam quando reipublicæ ac proximis nostris est necessaria,peccatum sit contra iustitiam, neq; vllã restituendi obligationem inducat, quod Caiet.nõ attendit. Confirmatur, quoniam qui famam alterius iniustè lædit, neque reipublicæ neq; aliis proximis tenetur ad vllam restitutionem, sed solum læso: atque si læsus illi parcat, eamque obligationem illi condonet, liber omnino ille manet à restituendi onere: ergo neq;, qui suam propriam famã irrationabiliter atque illicite lædit, ad vllam restitutionem reipublicæ aut aliis proximis tenetur:sibi autem de iustitia non tenetur; eo quòd iustitia non sit eiusdem ad se ipsum:quo fit,vt nullo modo de iustitia restituere teneatur. Verum autem prodigalitas propriæ famæ ex eo, quòd interdum in detrimẽtum cedat republicæ ac proximorum, ad culpam aliquando pertingat lethalem, ex sequentibus conclusionibus liquebit.

Tertia conclusio. Si dum quis seipsum infamat, interueniat periurium, quia iureiurãdo erat astrictus dicere verum,sibiq; imposuit crimen aliquod, tunc satis perspicuum est, interuenire culpam lethalem periurij. Si item quis se infamet iactando se de aliqua culpa lethali, in eaq; complacendo, satis etiam constat in eo interuenire culpam lethalem:quippe cùm complacentia in culpa lethali peccatum eiusdem speciei sit cum eo, in quo quis cõplacet 4

placet. Atq; de eiusmodi peccatore Psal. 51. dicitur *Quid gloriaris in malitia, qui potens in iniquitate?* si etiam alicui necessaria esset sua fama ad se continendum à culpa lethali, tunc lethalis esset culpa illam prodigere. Raro tamen in prodigalitate famæ ex hoc capite interuenit culpa lethalis. Similiter si quis se ipsum infamando se exponeret periculo vitæ, aut amissionis membri, neq; interueniret iusta causa, quæ eum à culpa lethali excusaret, tali periculo se exponendo, tunc vtique lethaliter peccaret se ipsum infamando, eo quod vnusquisq; sub culpa lethali conseruare teneatur suam propriam vitam ac membra.

5 Quarta conclusio. Si ex infamia alicuius sequeretur tale aliorum scandalum, quod is sub culpa lethali vitare teneretur, tūc culpa esset lethalis, eū seipsum ita infamare, aut nō protegere aut defendere suam famam ac innocentiam, si commodè posset. Exempla sunt. Vt si ex peccato lethali alicuius credito sequeretur imitatio aliorum. Vel si ex peccato alicuius notabiliter contemneretur, in quo ille erat religiosus, virtusve minus reputaretur in aliis probis, segnioresque notabiliter inde alii redderentur ad virtutem. Atque ob hoc exempla Aug. *de bono viduitatis c. vlt.* & refertur *c. non sunt audiendi citato*, reprehendit quosdam homines ac mulieres, qui probi ac sancti reputabantur, contēnebantq; suam famam aliquibus in rebus, quę speciem habebant mali, contenti testimonio suæ conscientiæ, aitque ibi Augustinus, *nobis necessaria est vita nostra,* (loquiturque non de corporali vita, vt aliqui malè arbitrantur, sed de recta vita quoad mores, vt ibi perspicuè patet) *aliis vero fama nostra.* Exemplum est deinde in homine, cuius fama multū reipublicæ interest, salutique aliorum spirituali, vel quia suam famam quasi obligatam aliis habet ratione muneris ac officij, ad quod bona fama est necessaria, vt euenit in prælato, vel quia licet obligatam suam famam aliis non habeat, ex eo tamen multum iuuantur proximi, famaque amissa, periret impedireturq; magnus spiritualis fructus: vt si is esset insignis concionator, aut alius ex cuius admonitionibus & exemplo alij multum iuuarentur, atque ex cuius infamia periret ac impediretur is fructus, sanè hi lethaliter peccarent se ipsos infamando, quin & non defendendo suam famam, si commodè possent sperarentque se illam conseruaturos, & alioquin perituram cum aliorum spirituali detrimento.

6 Sotus 5. *de iust. q. 10. art. 2.* ait, prælatum, qui suam famam regendis suis subditis obstrictā habet, contra iustitiam peccare se ipsum infamando; quēadmodū, inquit, contra iustitiam peccat, qui alienam habens familiā, aut videns pauperes grauiter indigere, bona sua proiiceret in flumen. Quamuis autē primum exemplum sit accommodatum: eo quòd paterfamilias de iustitia teneatur filios & vxorem alere, ac proinde proijcere eum bona sua ita in flumen, in iniuriam filiorum & vxoris cederet, sicut in iniuriam subditorum cederet prælatū se ipsum infamare cum eorundem subditorum detrimēto quo ad id, quo ad quod illis ex officio tenetur: secundum tamen exemplum sanè non est ad rem. Quoniam pauperibus non debetur subuentio ex iustitia, sed solum ex caritate: quare quatenus eo modo impediretur pauperum subuentio, non esset id peccatum contra iustitiam, sed solùm contra caritatem.

Item quamuis fatear, eam iacturā famæ prælati cedere suo modo in iniuriam suorum subditorū, non tamen dicerem consurgere inde obligationem ex iustitia restituendi illis eam famam: quoniam fama illa non est subditorum, sed prælati. Vnde si tertius aliquis famam eiusdem prælati iniustè læderet, sanè non teneretur ex iustitia restituere illā subditis, sed prælato. Si autem prælatus eam obligationem restituēdi illi remitteret, certè quamuis malè faceret, si suam famam recuperare posset cū commodo suorum subditorū, quorum adhuc esset prælatus, iniuriamq; in eo illis faceret; ille tamē aliis deobligatus omnino maneret ab onere illam ex iustitia restituendi. Quod si prælatus, vel à se vel ab alio ita infamatus, idoneus non maneret ad deinceps eos subditos regendos, teneretur munus relinquere, aliiq; prelati ipsi superiores, aut cōgregatio ipsa, si supremam in ea parte haberet quo ad id iurisdictionem, teneretur illū deponere. Si verò idoneus adhuc maneret, estò minus, quàm antea erat, non teneretur relinquere munus, neq; de iustitia teneretur restituere subditis emolumentum, quod ex maiori illa sua idoneitate essent percepturi: maximè quia prælatus non tenetur de iustitia ad optimum regimen, & ad maiorem vtilitatem & profectum suorum subditorum, quasi si in aliquo ab optimo regimine maiorique commoditate & vtilitate illorum, deficiat, contra iustitiam peccet, teneaturq; illis ad restitutionē. Pater etiam familias licèt iniuriam faceret filiis, proiiciendo bona sua in flumen, aut aliter illa destruendo, vel prodigendo, non tamen teneretur ea illis restituere: quoniam solus pater & non filij dominus illorum est, neq; ad filios pertinent ea bona nisi post mortem patris, si tunc remaneant, perseuerando illius vsq; ad eius mortem, atque tunc pertinent ad illos iuxta præscriptū legum, & prout pater voluerit eis eam partem relinquere, de qua tempore mortis liberè potest disponere. Quando infamia alicuius, siue is esset prælatus, siue aliquis alius, in illos redundaret, est distinguendum: Quoniā vel ille imponendo sibi id crimen, vel illud committendo ac confitendo, solùm est occasio infamiæ aliorum, quia inde alij occasionem sumunt reputandi alios malos, aut ad abiectè de illis sentiendum, & tunc ad nullam tenetur illis restitutionem eius infamiæ, quæ in illos redundauit: quoniam non fuit illius causa sed occasio solū. Vel fuit illius causa, saltē quia iuris dispositione infamia ex eo crimine in pœnā illius redūdat in alios ipsi coniunctos, vt in crimine hæreseos & læsæ maiestatis humanæ, aliqui ex descendentibus ex condemnato de eo crimine infames manēt & tunc tenetur illis restituere id famæ damnum, tanquam causa iniusta illius.

Quinta conclusio. Fieri potest, vt aliquis licitè se ipsum infamet, estò videat inde euenturum vitā ab eo esse eripiendam: modò tū non se infamet, crimen, quod non commisit, sibi imponendo, sed detegendo crimen quod verè commisit, quodq; detegere nō tenebatur, & modò ad id rationabilis causa existat. Exempla rem hanc dilucidam reddent. Est aliquis, qui crimen committit, propter quod dignus est morte, ignoratur tamen eum id crimen cōmisisse. Sanè si videat innocentem ob id crimen periclitari, aut duci ad patibulum, poterit licitè manifestare illum esse innocentem, seque id crimē commisisse, quando non potest alia via eripere illū à morte. Probatur, quoniā id solū est cedere iuri suo, quod habet, vt tunc non se prodat, sed potius innocentem mori permittat: neq; est id se ipsum interficere, sed est reuelare iustam causam, ob quam à publica potestate iustè interficiatur: atque est ex rationabili causa postponere famam propriam famæ innocentis, vitamque propriam vitæ innocentis, quod licitum est, maximèque meritorium, vt ex iis liquet, quæ *supra in hac 2. 2. in materia de caritate q. 26. art. 5. & tractatu præcedente Disput. 14. conclusio 3.* diximus: ergo licitum in eo euentu est, se ipsum cum periculo vitæ infamare detegendo crimen, quod verè commisit. Imò verò conclusione citata ostendim⁹, fas esse rationabili ex causa postponere vitam nostrā vitæ nocentis, vt permittere 7

nos ab iniusto aggressore interfici, ne ipsum interficiamus. Et Sotus de ratione tegendi *loco citato conclus.* 5. rectè ait, non solùm aliquem licitè posse famam suam postponere famæ proximi, detegendo crimen suum quando innocens de illo infamatur, in quo consentit etiam Ledesmius. 2. 4. *q.* 18. *art.* 2. sed etiam famæ nocentis, sustinendo patienter crimẽ, quod ipsi imponitur, ne alium detegat, qui illud commisit, vt ita iactura suæ famæ fama proximi illæsa perseueret: sicut, ait, postponi potest vita propria vitæ proximi. Obserua tamen, si fama innocentis longè plus necessaria reipublicæ esset, quàm fama nocentis; tunc contra caritatem reipublicæ ac Dei esset, permittere conseruationem propriæ famæ, vt fama illius alterius conseruaretur, vt *Disp.* 14. *citata* quoad vitæ conseruationem dictum ostensumque est.

Aliud exemplum conclusionis propositæ est. Si aliquis, qui verè crimẽ aliquod commisit, pro quo est dignus morte, subijciatur torturæ, cruciatibusve, vt veritatem confiteatur: cæterum ei torturæ subiiciatur, non seruato ordine iuris; eo quod non sit semiplena probatio, vt veritatem confiteri teneatur, neq; sint sufficiẽtia indicia, vt torturæ subijciatur: Sanè is licite se ipsum infamat, detegendo crimen, quod confiteri non tenebatur, nihil impediente quod propter illud sit morte plectẽdus. Ratio autem est, quoniam non mentitur detegendo ita crimen suum; rationabiliq; ex causa cedit iuri, quod habebat ad illud celandum; neque sibi infert in eo mortem, sed solum rationabili ex causa, ne sc. tormenta sustineat, detegit delictum, ob quod verè est dignus morte, permittitque eripi sibi vitam, quam non tenetur conseruare cum tãto suo labore ac molestia. Ita Sotus *conclus.* 5. *citata & memb.* 3. *q.* 4. *concl.* 10. *&* 5. *de iust. q.* 10. *art.* 2.

8 Contrarium verò huius secundi exempli affirmat Nauar. *in Manu. c.* 18. *n.* 29. *& c. inter verba. n.* 557. *&* 568. ductus, quòd qui in eo euentu detegit suum crimen verum, causa est suæ propriæ mortis. Hoc tamen apertè est falsum, vt proximè deduximus ac ostendimus, & constat, ex primo exemplo circa hãc quintam conclusionem proposito, in quo Nauarrus non negabit, licere detegere crimen proprium pro tuenda illo modo vita innocentis: quod tamẽ esset illicitum, si detegere suum verum crimen in eo euẽtu, in quo illud detegere non tenebatur, esset sibi ipsi esse causam mortis.

Quando autem aliquis sine mortis, aut amissionis membri periculo detegeret crimen suum verũ, de quo non iuridicè interrogatur, quia scit, quamuis illud detegat ac confiteatur, non tamen ea de causa esse interficiẽdũ, nec mutilandũ; attamen illud ita detegeret ad euadenda notabilia tormẽta, mutilationẽ, aut mortẽ; quia rationabiliter timeret, nisi id crimen ita detegeret aliquid eorum esse ei euenturũ; tunc longe maiori cum ratione posset illud absq; peccato eo modo detegere, nihil impediente infamia, quàm inde contraheret. Quoniam quemadmodum pecunia licitè posset tũc redimere ea tormenta, aut periculũ mutilationis vel mortis: sic etiam potest licite illa redimere amissione propriæ famæ: idq; non solum quoniam licet fama ex suo genere præstantior sit pecunia, ingens tamẽ copia pecuniæ superare potest in æstimatione famam aliquam; sed etiam quoniam vita integritasque illius excellentioris ordinis sunt, quàm fama.

Vt verò hoc loco, antequam vlterius progrediamur aliquid obiter de ijs inseramus, qui tormẽtis aut mortis metu iniuste coguntur detegere crimina vera, aut alia secreta aliorũ, quousq; eis liceat, aut non liceat, illa detegere ad tormenta vel mortẽ euadendum, sequentes subiiciamus conclusiones.

9 Sexta ergo conclusio in ordine est: Neq; ad euadenda quæcunq; tormenta, neq; ad mortem ipsam euadendã, fas est detegere secreta reipublicæ, quæ in notabilẽ illius perniciẽ vergãt. Vt sunt ea secreta exercit⁹, ex quorum detectione notabile periculũ exercitui aut reipublicæ immineret. Conclusionẽ hanc affirmant Sotus *de tegend. secret. memb.* 3. *q.* 4. *concl.* 6. & Nau. *c. inter verb. n.* 561. Probari autem põt, quoniam pro salute reipublicæ quiuis ciuis tenetur exponere propriã vitam, ad idq; à republica potest sub lethali culpa obligari, præsumendumq; est in euentu huius conclusionis velle eo modo obligare ad ea secreta non detegenda: ergo nefas est ad tormenta aut mortem euadenda detegere eiusmodi reipublicæ secreta. Alia autem secreta, ex quibus leue detrimentum posset reipublicæ euenire, detegere quis posset absq; culpa, ad mortẽ aut ad grauia tormenta euadenda. Quoniam non est præsumendum rempublicam velle, vt cum tanto ea scientis detrimento non detegantur: neq; respublica rationabiliter id velle posset.

Sotus *loco cit.* quem Nauarrus etiam sequitur, ait, Magistratus, iudices, scribas, & alios ministros publicos, quibus secreta publica & causę particularium ex officio committuntur, quiq; ob suum ministerium stipendia accipiunt, teneri etiam in causis particularium, tormenta, & mortem potius tolerare, quam ea secreta illorum detegant, ex quorũ manifestatione vel mors alicuius eorũ sequeretur, vel ingens aliquod damnum, vt amissionis comitatus, marchionatus, ducatus, vel alterius maioratus, vel quippiam aliud notabile. Placet autẽ nobis hæc opinio: quoniam ita postulat recta ratio; possuntq; ea officia cum eo onere concedi; pręsumendumq; est, rempublicam velle, vt ad id in eis euentibus teneãtur. Quando aũt in causis tanti momẽti probabile esset, ex ea manifestatione secretorum sequendum non esse tantum damnum, itemque qñ secreta essent rerum & causarum minoris momẽti detegi sine peccato ab eis ministris publicis posset, vt mortem, mutilationem, aut non leuia tormenta euaderent. Quoniam ratio non postulat, vt cum tanto onere teneatur similia secreta seruare, neque est credendum rempublicam ad id intendisse eos obligare: neque si intendisset, esset id rationabile & æquum.

Septima cõclusio. Quando aliquis casu absq; sua culpa nouit crimen secretum alicuius, aut aliud eiusdẽ secretũ, vel ipsi commissum fuit aliquod secretũ, non tenetur illud seruare cum periculo propriæ vitæ, membri aut grauium tormentorũ; sed licite potest illud detegere ad mortem aut grauia euadendum tormenta, etiam si ex detectione periclitetur vita alicuius. Excipio, nisi ea lege acceptasset id secretum sibi commissum, vt etiam ad mortem euadendam non posset illud detegere. 10

Priorem huius conclusionis partem affirmat Sotus *vbi supra concl.* 8. *&* 9. Nõ tñ nitor fundamento, cui ille innititur. Ait enim obligationem seruãdi eiusmodi secreta non esse ex iustitia, sed ex caritate, eaque de causa nos non teneri illa seruare cum tã graui nostro detrimẽto. Nos vero *Disp.* 3. *& trib. seqq.* satis perspicuè ostendimus obligationẽ ea seruandi esse de iustitia, eaq; de causa eum, qui illa qñ tenetur, nõ seruat, teneri ad restititutionem dãnorũ inde subsequutorũ: quod Sotus negare non potest. Neq; est verum, quod subiungit. Eodem videlicet modo nos ex caritate teneri seruare secretum quod casu nouimus, quo ex sola caritate tenemur seruare res proximorum nostrorum, quas casu inuenimus. Non, inquam, hoc est verum. Quoniam non seruando res proximorum nostrorum, habemus nos negatiuè, eaq; de causa, quando ex officio non tenemur illas seruare, nõ censemur causa detrimenti atq; amissionis earũ, quoniam nõ influimus in illarum destructionem & amissionem: At verò

verò non seruare secretum, non est habere nos négatiuè circa infamiā, aut circa alia dāna, quæ proximo ex illius reuelatione sequūtur, sed est influere in ea damna positiuè detectione eius secreti. Fūdamentum verò, cui nos nitimur, est. Quoniam, qui secretum accipit cum pacto vt illud non reuelet, non censetur se obligare cum tanto onere, vt etiam si necessarium sit illud reuelare ad euitandā propriam mortem filij aut vxoris, vel ad euadenda grauia tormēta aut mutilationem cuiusquam eorum non possit illud reuelare: maximè cùm secretum committi soleat in nullum eius emolumentum, cui sub pacto illud seruandi detegitur, sed vel leuitate illud detegentis, vel in ipsius commodum aut alicuius tertij: nullusque prudens in eo euentu acceptasset id secretum cum tāto suo onere: cum ergo ordine caritatis nullus teneatur posthabere suam propriam vitam aut suorum, vel grauem sui aut suorum corporis læsionem, vitæ alterius: consequens profectò est, vt in eo euentu neque ex iustitia neque ex caritate teneatur seruare id secretum, sed possit licitè illud detegere, nihil impediente quòd inde vita alterius periclitetur. Atque cum, quando aliquis casu absque sua culpa nouit secretum alicuius, ex natura rei non consurgat maior obligatio illud seruandi, quàm si ea lege ei reuelaretur, vt nō posset illud detegere: cōsequens sanè est, vt in eo euentu longè maiori cum ratione non teneatur illud seruare cum tanto suo onere.

Addidi posteriorem conclusionis partem, quoniam si is, cui secretum reuelatur, ea lege illud acceptaret, vt neque ad mortem euadendam detegere illud posset, sanè licitum esset tale pactum, meritoq; reuelans velle posset, non aliter reuelare illi id suum secretum, quod tanti sua referat seruari, nisi cum eo onere: quare tunc, qui ita illud acceptasset, de iustitia teneretur illud seruare, etiam si, vt illud seruaret, propriam amitteret, vitam, peccaretque lethaliter, tenereturque ad restitutionem omnium damnorum ex reuelatione illius, vt ea ratione mortem euaderet, subsequutorum, si illud reuelaret.

11 Octaua conclusio. Si ex reuelatione secreti commissi, aut quod quis casu nouit, periclitaretur vita alicuius, ex eo verò quòd celaretur, solum periclitarentur honor, aut fama, vel bona externa diuitiarum, eius, qui illud nouit: arbitror prudentis arbitrio esse iudicandum, attenta quantitate detrimenti honoris, aut famæ, vel diuitiarum, eius, qui illud nouit, & spe, quæ est vt illi id detrimentū resarciatur postea, & num iniustè vita sit illi alteri auferenda, an iustè: itemq; num secretum sit reuelatum in commodum ei⁹, qui illud secretò accepit, vel alterius, & ex reliquis circumstantiis concurrentibus est iudicandum, num cū tanto suo detrimento teneatur illud seruare, an non: qm̄, etiam si per secretum commissum illud accepisset, non censeretur cum tanto suo detrimento intendisse se obligare ad illud seruandum, si detrimentum esset magnum, & sine spe, quòd foret reparandum, nisi expresse fuisset deductum pactum, vt etiam cū tāto suo detrimento teneretur illud seruare: tunc enim validum esset id pactum, illiq; esset stādum, vt in posteriori parte huius conclusionis præcedentis dictum est. Minor verò esset obligatio ad id secretum seruandum, si casu absque sua culpa illud sciuisset, vt est satis perspicuum, dictumque ad finem prioris partis præcedentis conclusionis.

Illud tamen obserua, quando aliquis detrimentum pateretur in aliquibus suis bonis celando secretum alteri⁹, quod casu nouit, aut quod sibi fuit commissum, idque ne ex reuelatione illius alius pateretur grauius damnum, tunc, si id secretum reuelatum ei non fuit in suum commodum, sanè illū, in cuius commodum id secretum fuit seruatum vt vitaretur ei maius damnum teneri in conscientiæ foro compensare illi id damnum: imò in exteriori foro conceditur actio negotiorum gestorum ei, qui in gratiam alterius illud est perpessus aduersus eum, in cuius gratiam illud est passus, si res talis non sit, vt iusta aliqua de causa in exteriori foro nō debeat concedi talis actio, vt si interuenit aliqua culpa in eo secreto non reuelando, aut aliud simile.

Nona conclusio. Quando ex reuelatione secreti, de quo duabus præcedentibus conclusionibus habitus est sermo, solum sequeretur damnum honoris aut famæ, vel bonorum externorum diuitiarū alicuius, tunc non solum fas esset scienti tale secretum, illud reuelare ad euadendam propriam, vel suorum, aut etiā cuiusuis alterius innocētis, mortem, mutilationē, aut grauia tormenta, sed etiam ad euadendum quodcunq; notabile damnum proprium honoris, famæ, aut bonorum externorum, diuitiarum. Quantum autem damnum sustinere in eo euentu quis debeat, ne alienum reuelet secretum prudentis arbitrio est id iudicandum, attēto damno, quod proximo ex reuelatione talis secreti imminet, & attentis cæteris circumstantiis omnibus concurrentibus. Illud addo, plus damni teneri sustinere illū, qui cum pacto, vt seruaret secretū illud accepit, quam illum, qui casu id secretum nouit. Imò vero horum vtrumq; petere posse satisfactionē damni, quòd sustinuerit, vt seruaret secretum ab eo in cuius vtilitatem id secretū seruauit, idq; damnum sustinuit iuxta ea, quæ præcedente cōclusione dicta sunt. Atq; quando aliquis formaliter aut virtute se astrinxit seruare secretum sibi commissum, num petere possit compensationem dānorum, quæ, vt illud seruaret, sustinuit; & quousq;, quandoq; nū fuit expressum, in se suscipere totum onus & damnum illud seruandi, si quod inde eueniret, iudicandum est id ex circumstantiis concurrentibus, ex quibus prudentis arbitrio est expendendum, an censēdus sit velle in se suscipere id detrimentum, si eueniret, aut partē, attento quòd in ipsius commodum omnino aut ex parte fuerit id secretum illi reuelatum, aut quod ipse solicitauerit, vt sibi reuelaretur, in se suscipiendo onus illud non reuelandi, attentisque aliis circumstantiis concurrentibus. 12

Primā huius conclusionis partem, quod sc. in eo euentu fas sit reuelare id secretum ad euadēda dāna ibi commemorata, affirmat Sotus *de tegend. secr. loco cit. & 5. de iust. q. 10. art. 2.* Probari autem potest, qm̄ lege caritatis nullus tenetur vitare damna honoris, famæ, aut bonorum externorum diuitiarū proximi cum tanto suo detrimento, vt in materia de eleemosyna & aliâs sæpe dictum est. Nullus itē, cui committitur tale secretum, intendit se obligare illud seruare cum tanto suo damno, nisi ad illud cum tanto suo damno seruandū expresse se astringat: atque, qm̄ casu secretū id nouit, non maior obligatio illud seruandi consurgit ex natura rei, neq; cum maiori suo detrimento, quam si illud per secretum commissum agnouisset, imò minor tunc consurgit obligatio, vt duabus præcedentibus cōclusionibus dictum est: ergo prima pars eius conclusionis vera est. Reliquę verò partes non alia indigent probatione, quàm explanatione, quæ in eis fuit adhibita.

Decima conclusio: Qui per iniuriā nouit secretū alicuius, tenetur cum æquali aut cum paulo suo maiori detrimento id secretum seruare. Vnde si ex illius reuelatione mors alteri immineret, teneretur potius tormenta ac mortem perpeti, quā illud reuelare. Si verò ex reuelatione talis secreti solum immineret alteri damnum in honore, aut fama, vel in bonis externis diuitiarū; ipsi verò, nisi illud 13

reuelaret, immineret mors, membri amissio, vel imminerent grauia tormenta ac cruciatus, licitè quidam posset illud reuelare; attamen restituere ei proximo teneretur damna omnia ex ea reuelatione illi sequuta.

In priori huius conclusionis parte consentire videntur Sotus *vbi supra conclus.7.* & Nauar. *c. inter verba n.*561. Probari autem potest, quoniam cùm is per iniuriam atque iniustitiam sciuerit, id secretum vt verbi gratia, aperiendo illicitè alienas literas, aut via alia illicitè inquirendo crimen secretum alicuius, vel aliqua alia simili ratione, sanè tenetur seruare illum indemnē antequam damna inde illi eueniant, etiam cùm aliquali maiori suo damno, quēadmodum post eadem damna iniustè illi sequuta tenetur ea illi restituere cum ęquali aut etiam cum paulò maiori suo damno, vt *tract.2. Disp.*754. *& tractatu præcedente Disput.* 102. est dictum: ergo quando imminet mors proximo ex reuelatione talis secreti, tenetur illud seruare cum detrimento suæ propriæ vitæ; quando imminet illi aliud damnum tenetur illum seruare indemnem cum æquali aut paulò maiori suo damno.

Posteriorem verò partem eiusdem cōclusionis affirmat Nauar. *vbi supra n.*562. Potest autem probari, quoniam qua ratione nullus regulariter tenetur restituere bona famæ aut externa, cum detrimento propriæ vitæ, aut cum longe maiori suo dāno, quàm sit illud, quòd restituere tenetur, estò per iniuriā illud dederit, maximè qñ spes est quòd id proximo sine tanto suo damno restituet; vt disputationibus citatis est dictum: ita in re proposita; esto quis per iniustitiam veniret in notitiam secreti alicuius, ex cuius detectione nulli immineat vitæ periculum, sane non tamen tenetur illud seruare cum periculo propriæ vitæ; aut cum longe maiori suo detrimento, quàm sit detrimentum, quod ex illius detectione proximo suo imminet, quando pactus est illud restituere, maximè si spes sit se illum restituturum. Ratio tamem ac iustitia tunc postulant, vt proximo suo ea omnia dāna restituat, quæ sua culpa ita illi sint sequuta.

14 His ita obiter insertis, regrediamur ad infamiā, qua quis seipsum infamat, vnde digressi sumus, circa quam vndecima conclusio est: Illicitum est quēpiam seipsum infamare; crimē aliquod sibi imponendò, etiam si id fiat ad euadenda grauissima tormenta, aut ad mortem euadendam. Conclusio hæc facilis est, atq; communis omnium. Cum enim in eo, quòd crimen sibi aliquis imponat; interueniat mēdacium, quod intrinsecè malum est, nulla sane ratione fieri potest, vt aliqua de causa id liceat quare potius homo tenetur perpeti quæcunq; grauissima tormenta, mortemq; ingenti cum merito gloriæq; corona perpeti, quā Deū offendat mēdacium proferendo etiam si eo non simul seipsum infamaret. Vnde ij vincti, qui ob crimen falsum, quod negant, tormentis subiiciuntur, aut ad patibulum ducuntur morte plectendi, animandi acriter sunt, ea omnia constanter perferre, crimenque sibi nō imponere ob ingens meritum, aut cumulatissimum præmium ipsis paratum: est enim velut genus quoddam martyrij illa perpeti, ne Deum vel venialiter offendant.

Potissima verò difficultas grauisq; controuersia circa hanc materiam est, num qui, ad euadenda grauia tormenta, delictum aliquod sibi imponit, ob quod sit morte plectendus, lethaliter peccet, an non. Sotus *de tegen. secr. memb.1. q.3. conclus.* 6. licet nō omnino firmus, affirmat tamen non esse peccatum lethale, filium crimen aliquod sibi imponere, ob quod morte sit puniendus, vt ea ratione seruet vitam patris, mortemq;, quam ille erat subiturus, in se transferat. Quoniam, inquit, id mendacium nō est perniciosum, sed officiosum. *Et memb.3. q.4. ad finem conclus. vlt.* ait, estò quis, vt fugeret tormenta, falsum crimen sibi imponeret, non peccare lethaliter: quoniam id mendaciū solum esset officiosum. Ibi tñ nō explicat, vtrum idem sit, quando ob crimen, quod ita confitetur, morte esset plectendus. Tandem 5. *de iust. q.* 10. *ad finem art.2.* affirmat, non esse culpam lethalem, ad euadenda grauia tormēta confiteri crimen falsum, ob quod, qui illud confitetur, sit morte puniendus: Quoniam, inquit, nō tenetur homo cum tanto cruciatu conseruare vitam propriā: eaq; de causa permittere potest mortem breuiorem. Quare censet, id mendacium non esse perniciosum, sed officiosum. Eandem sententiam affirmat Ledesmius 2.4. *q.*18. *ar.2.* quando tormenta sunt grauia. Quando verò tormenta leuia sunt, omnes confitētur culpam esse lethalem, eum confiteri crimen; quod non commisit; & propter quod esset morte plectendus: quoniam cum tā paruo damno vnusquisque tenetur sub reatu lethalis culpæ conseruare propriam vitam.

Contrariā vero sententiam affirmat Nauar. *in Manu. c.*18. *n.*29. *& c. inter verb. n.*556. *&* 558. ductus ex eo, quòd detegere ita crimen falsum, ob quod sit is morte plectēdus, est causam esse suę mortis, quòd est culpa lethalis, neq; excusatur ex eo, quòd id fiat ad grauia tormenta euadenda. Eandem sentētiam videtur amplecti Couar. 1. *var. res c.2. in calce n.*8. & iuxta eam intelligit Panor. & alios, atq; addit, neque Sotum illam negare. Quod tñ non video cur scripserit. Licet enim Sotus nec neget, nec negare possit, si quis eo modo verè esset causa suæ mortis, peccare in eo lethaliter: videtur tamē Sotus aperte sensisse, in eo illum non esse causam suæ mortis, & ob id perspicuè asserit, illū non peccare lethaliter.

In hac re graui circa euentus aliquos, qui facile possunt euenire; sequentes subiungam conclusiones. Duodecima in ordine est. Quando quis morte 15
est plectendus, nisi sibi crimen aliquod grauissimū imponat; solum peccat venialiter illud sibi imponendo, quādo ex ea criminis illius impositione nō sequitur notabile scandalum, neque iactura notabilis famæ ac bonorum aliorū. Exemplum est accommodatum in iis, qui propter crimen hæreseos aut apostasiæ à fide, tradendi sunt brachio sæculari vt comburantur, eo quòd id crimen sit aduersus illos in tribunali sanctæ inquisitionis probatum sufficienter. Si enim aliquando forte cōtingat aliquē illorum innocētem esse, & iam res ad eas angustias deueniat, vt nisi sibi id crimen imponat, & de eo iā confessus misericordiam petat, tradendus sit brachio sæculari, tunc non peccat lethaliter sibi illud imponēdo, vt mortē euadat, sed solū peccat venialiter. Ratio autem est quoniam id crimen sibi tunc imponendo, non est sibi causa mortis, sed potius id efficiendo se ipsum eripit à corporis morte. Item quoniam in eo euentu regulariter ex eo, quod confiteatur id crimen, quod verè non commisit, & ad reconciliationem ecclesiæ tanquam de eo confessus admittatur, non generatur maius scandalum, quam generaretur ex eo, quòd publicè condemnaretur tanquam fictus & impœnitens de crimine hæreseos, aut apostasiæ à fide, & combureretur. Itemque quoniam ex eo, quòd sibi id crimē tunc imponat, non sequitur maior iactura honoris & famæ, bonorūque externorum, diuitiarum, sibi & suis, quā si illud sibi imponeret: cum similiter essent ei cōfiscanda omnia bona, si illud sibi non imponeret; & maior infamia esset suis obuentura ex eo, quod condemnatus de eo crimine tanquam fictus & impœnitens combureretur, quā ex eo; quod imponendo sibi id crimen, illudq; confitendo, reconciletur ecclesiæ: ergo mendacium illud nec sibi nec aliis est perniciosum: ac proinde neque est culpa lethalis, sed solùm venialis. Arbitrorque Nauarrum in hoc euentu non fuisse dicturum contrarium.

Decima

16 Decima-tertia conclusio. Quando aliquis imponendo ita sibi tale crimen, euaderet quidem grauia tormenta, cæterũ condemnandus esset de hæresi, aut apostasia à fide, confiscandaq; ei essent bona: si verò non confiteretur id crimen, illud sibi imponendo, sed tormenta sustineret, nihil horum ei esset euenturum, sed solum esset cõdemnandus de suspecto in fide, tunc lethaliter peccaret id crimen sibi imponendo, vt grauia fugeret tormenta, idq; præsertim si filios aut nepotes haberet. Conclusionem hanc mihi omnino persuadeo, quoniam mẽdacium illud esset proximis perniciosum, dum cũ scandalo multitudinis condemnandus esset de hæresi aut apostasia à fide. Esset item iniuriosum fidei ac religioni Christianæ, dũ non vereretur imponere sibi notã defectionis à fide à religionéve Christiana, tanquam qui aliquando crediderit falsam esse fidem, verámve nõ esse Christianã religionẽ. Esset quoq; id mendacium perniciosum valde personis omnibus sibi consanguinitate aut affinitate coniunctis, dum infamiæ notam grauissimam omnes illæ inde cõtraherent, eo magis, quo illi plus essent coniunctæ, præsertimq; esset perniciosissimum descendentibus, aut etiam ascendentibus illius, qui non solum grauiorẽ infamiæ notam contraherẽt, sed etiam quos eo suo mendacio legitimis priuaret portionibus in bonis ipsius debitis, atq; etiam alteri coniugi, si coniugatus esset: inde enim & notam grauem infamiæ contraheret, & pateretur detrimentum maximum in prole, & in bonis, tam suis, quàm filiorum, sibi cum illo communibus. Cùm autem hi omnes cedere in eo euentu nõ teneantur iuri suo, ne id detrimentum ille, imponendo sibi ipsi ea de causa tam fœdum ac nociuum crimen, ipsis inferat; consequens profectò est, vt neq; metu grauissimorum tormentorum possit illi absq; lethali culpa imponere sibi id crimen in præiudiciũ tantum fidei ac religionis Christianæ, cum tanto scandalo suorum proximorum, & cum iniuria tanta ac detrimento personarum sibi consanguinitate aut affinitate coniunctarum. Confirmatur eadem conclusio, quoniam si is idem, vt euaderet similia tormenta imponeret alicui alteri crimen aliquod, ex eo æquale aut minus detrimentum sequeretur illi, quàm sit illud, quod nullus teneretur pati id detrimentum, vt alius via illicita mortem aut tormenta euaderet: ergo in re proposita is etiã, de quo agimus, lethaliter peccat.

Petes. Vtrùm in euentu huius conclusionis, qui ita cum tanto aliorum detrimento sibi crimen imposuit, teneatur illud retractare. Respondeo, Si retractando ita suum crimen, impedire potest scandalum & damna commemorata, aut ea resarcire, teneretur vtiq; id efficere sub reatu culpæ lethalis etiam si iterum subiiciendus esset tormentis: idque sanè locum habere potest, nõ ex interuallo, saltem ante latam sententiam. Cæterum si id nihil iam inseruiat ad impedienda neque ad resarcienda damna commemorata, sed potius inseruiat vt ab eo auferatur vita, & crescat magis, quàm minuatur, dãna commemorata, vt regulariter eueniet ex interuallo ac post latam sententiam, tunc non tenetur cum tanto suo maiori detrimento, & nullo, aut ferè nullo, emolumento alio id crimen, quod sibi inique imposuit, retractare.

17 Decima-quarta conclusio. Quando is, cui crimẽ hæresis, aut apostasiæ à fide, sufficienter est probatum, vt brachio sæculari comburẽdus tradatur, eius esset conditionis, de quo alioquin præsumptio non esset commisisse id crimen; eo quòd non sit de eorum progenie, de quibus est ea suspicio; præsertim si vir esset autoritatis, sanè multum timerem, eum incurrere culpam lethalem, tale crimen sibi imponendo vt mortem euaderet, nihil impediente quòd de eodem crimine esset publicè condemnandus morteq; ob illud esset plectendus. Derogaret n. autoritati fidei catholicæ ac religioni Christianæ consentiendo in eam notam, quòd à fide defecerit deberetque potius fortiter mori summo cũ merito, quàm eo modo fidei ac religionis Christianæ autoritati derogare: semperq; de eiusmodi hominibus, qui id crimen negando fortiter moriuntur pietatis ac Christianæ religionis signa ostendẽdo, quæ vt verè catholici solent ostendere opinio apud homines manet, fortè innocenter fuisse passos eam mortem, neq; tantum scãdalum ex ea morte generatur, quantum generaretur si consentirent in notam, quæ eis imponitur, eam cõfitendo. Post confessionem autem de eo crimine ad mortem euadendam effectam, sequutamq; cõdemnatoriam sententiam, qua de eo crimine essent damnati ac reconciliati ecclesiæ, non tenerentur retractare eã confessionem. Quoniam id parum iam resarciret scandalum datum, notamq; quam fidei religioniq; Christianæ ex sua parte immisissent, essetq; ex leui causa præbere occasionem vt interficerentur, sine suo & suorum emolumento. Conclusio hæc non alia probatione indiget.

Decimaquinta conclusio. Quando aliquis, ad euadenda quæcunque tormenta, crimen sibi imponit, ob quod est morte plectendus, lethaliter peccat. Conclusionem hanc cum Nauarro, & vt videtur, cum Couar. *in calce n. 8. citati*, & alijs, quos citat, mihi persuadeo aduersus Sotum & Ledesmium. Quoniam quamuis homo non teneatur cum tanto cruciatu, quantus est, quod tormentis infertur, conseruare propriam vitam, adhibendo remedia, quæ tantos cruciatus afferant & efficiant, quantos tormenta efficiunt, possitque homo licitè mortem potius permittere, quàm talia adhibere remedia, nihilominus aliud est, nõ conseruare vitam eis remediis, illaq; non adhibere quibus conseruetur; & aliud longè diuersum est, præbere causam obiectiuam ac meritoriam mortis, illam confingendo, cũ non sit, vnde potestas publica iustè (iuxta eam confessionem falsò sibi exhibitam) moueatur ad condignam mortis pœnam imponendam, executionique mandandam, quod non est conseruare præcisè vitam, sed est causam destructionis illius verè apponere. Hoc autem neque ad fugienda tormenta esse potest licitum: neque ex tormentorum fuga cohonestatur, non solum quatenus mendacium est, quod est intrinsecè malum, nullaque ex causa potest cohonestari, sed etiam quatenus est appositio causæ obiectiuæ meritoriæ mortis, cooperatioque ad propriam mortem: Sicut enim nulla alia cooperatio ad propriam mortem iniustam in se (qualis est, de qua tunc loquimur) cohonestari ex fuga tormentorum potest, ita neque hæc, quæ verè est cooperatio ad eam mortem in se iniustam. 18

Neque aduersus hanc nostram sententiam mihi obiicias. Pari ratione peccare eum lethaliter, qui metu grauium tormentorum detegit crimen suũ verũ, de quo non iuridice interrogatur, & ob quod est morte puniendus: cuius tamen contrarium cõclusione quinta nos asseruimus. Non, inquam, id mihi obiicias. Quoniam dispar admodũ est vtrobiq; ratio, quod Nauarrus non attendit. Qui enim in hoc euentu, qui nobis obiicitur, detegit crimen suum verum, quod detegere nõ tenebatur, non dat causam obiectiuam & meritoriam suæ mortis, sed detegit, quam iam dederat, & quam contractã iam habebat, cedendo iuri suo, quod habebat ad illam non manifestandam ac occultandam, solumque apponit conditionem sine qua ob illam non erat à iudice interficiendus: quod ex rationabili causa est licitum, non solum in illo exemplo, sed etiam in illo alio in eadem conclusione adhibito, de eo, qui detegit crimen suum, ne innocens propter illud

illud interficiatur, & in quocunque alio simili. At verò in re proposita fingitur, fingendoque obiicitur causa meritoria mortis, qua iustè formaliter (sed non materialiter, eo quòd ea causa non sit, sed conficta fuerit à reo) potestas publica mouetur ad mortem infligendam: quare ea impositio sibi eius criminis cooperatio est ad eam mortem, veraque est causa illius iniusta, non secus atque qui crimen falsò alicui imponunt, propter quod iudex morte illum iustè formaliter punit, verè dicuntur ac sunt causa iniusta eius mortis.

Petes, vtrum in euentu conclusionis propositæ, postquam aliquis metu tormentorum sibi crimen imposuit, ob quod est interficiendus, teneatur sub culpa noui peccati lethalis aut cōtinuationis præcedentis illud retractare. Ad hoc respondeo: Si adhuc res sit in statu, in quo retractatio proderit ad mortem euadendam, & ad vitanda alia damna, teneri eum sub culpa lethali illud retractare, estò iterum subijciendus sit eisdem aut grauioribus tormentis. Quoniam tenetur auferre causam iniustā mortis, quam dedit, & quam dare censetur continuando, cùm possit illam auferre retractando crimen, quod sibi imposuit, neque id efficiat. Si verò res iam sit in statu, in quo retractatio nō profit ad mortē euadendam, vt quia lata est iam sententia, tunc non tenetur sub reatu culpæ lethalis illud retractare. Quoniam iam tūc ea retractatio nihil proderit ad vitam cōseruandam, & parū aut nihil proderit ad suam & suorum famā resarciēdam & regulariter neque ita ad scandalum tollendum, vt sub reatu culpæ lethalis ad eam retractationē publicam faciendā teneatur. Semper tamen consulerem, vt quando ille ad patibulum duceretur, assereret coram omnib⁹, etiam cum iureiurando, testando locum, & tempus, in quo est, rationemque, quam proximè Deo est redditurus, se nunquam id crimen commisisse, sed metu aut vi tormentorum illud fuisse fassum, sibique imposuisse. Atque ita in similibus euentibus, monitu confessariorum aut eorum, qui illos comitantur, adiuuantque ad christianè & sanctè moriendum, consueuerunt facere, qui interficiuntur ob crimen quod non commiserunt.

19 Decima sexta conclusio: Lethaliter peccaret filius, qui sibi imponeret crimen patris ob quod pater erat morte plectēdus, vt vitā patris cōseruaret, & in se transferret mortem, quam pater erat subiturus. Conclusio hæc est aduersum Sotum, qui, vt suprà relatum est contrarium asserit. Probari autem potest. Primò, quoniam si pater dignus ob id crimen est morte, vt Sotus supponit, nostraq; conclusio etiam supponit, sanè ea fraude ac mendacio in iudicio impedire exequutionem iustitiæ in eū, deludereq; eo modo publicas potestates, subijciēdo illis innocentem loco nocentis, qui dignus est ea morte, non videtur carere culpa lethali, vt satis ex se est perspicuum. Secundò, quoniam cooperari eo modo ad suam propriam mortem fingendo in iudicio causam iustam obiectiuam illius, qui verè non est, peccatum vtique est lethale, vt circa præcedentem conclusionem est ostensum: quoniam non est solum permittere propriam mortem, & vitam exponere pro patre, sed est cooperari iniustè ad ꝓpriam mortem, vt pater à iusta & commerita morte fraudulenter liberetur, quod nulla ratione potest esse licitum, sed in re ex vtraq; parte adeò graui est perspicuè culpa lethalis. Adde, si id liceret ad eripiendum patrem à morte iusta & ab eo commerita, idem liceret ad eripiendum amicum, & quēcunque alium proximum; cū pro proximo liceat rationabili ex causa exponere propriam vitam: id verò Sotus non concedet.

20 Vt verò aliquid etiam hoc loco de eis inseramus, qui mortis metu, aut tormentorum, aliis crimen imponunt, atq; de ijs, qui odio vel alia de causa idem efficiunt, decima-septima conclusio est: Lethaliter peccant, atq; ad restitutionē omnium dānorum inde sequutorum tenentur, non solùm qui odio vel pecunia corrupti, aut alia simili de causa crimen notabile alicui imopnunt, itemque illi, qui ad mortem aut tormenta euadenda, quæ iustè eis tam formaliter quam materaliter infliguntur, sed etiam illi, qui ad mortē aut grauissima tormēta euadenda, quę iniustè materialiter aut formaliter inferuntur, alios falsò in æquale aut in fere æquale discrimē adducunt. De hac cōclusione, nullus est, qui iure possit dubitare. Quoniam perspicuum est, culpam esse lethalem cum restituendi onere, odio, aut alia simili de causa, iniustè alicui imponere crimen in quo imponendo tanta cernatur iniuria, quæ ad culpam sufficiat lethalem. Perspicuum etiam est, eū, cui iustè formaliter aut materialiter infliguntur tormēta, vt fateatur verum, de quo iuridicè interrogatur, lethaliter peccare, imponendo innocenti quodcunque notabile crimen, vt ipse ea via mortem effugiat, aut vt liberetur à tormentis id reticendo, quod confiteri tenetur. Id quod, dum reus de complicibus interrogatur, facilè potest euenire detegendo aliquos innocentes, seu potius crimen illis imponendo, vt nocentes reticeat. Euenire etiam idem potest, dum reus interrogatur de suo proprio crimine, infamando alios de eodem crimine, aut de alijs criminibus, sperando se ita à morte aut à tormentis euasurum. Perspicuū item est, eum cui mors aut grauissima tormenta iniustè materialiter parantur, quia verè est innocēs; itemque eum, cui solùm formaliter iniustè parantur, quia cùm verè sit in culpa, de qua agitur, non tamen interrogatur iuridicè lethaliter peccare alios in simile, æquale, aut ferè æquale discrimen falsò adducendo vt ipse ea mala euadat. Cum enim nullus alius iustitiæ aut caritatis lege teneatur eiusmodi, vt à morte iniusta, aut á tormentis iniustis, illos liberet: consequens profectò est, ipsos lethaliter contra iustitiam peccare, alios in simile, æquale, aut ferè æquale discrimen adducendo, vt ipsi eiusmodi iniusta discrimina euadant.

Quod autem hoc loco posset in dubium vocari, est: Num quando alicui mors aut grauia tormenta iniusta materialiter aut formaliter, imminent, lethaliter is peccet, crimen aliquod alicui imponendo, ex quo non sequitur illi iactura vitæ, aut membri, aliud ve corporis damnum, sed solùm iactura honoris, famæ, aut bonorum externorum diuitiarum, idque vt ipse grauiora illa alia mala euitet, quæ ipsi iniustè imminent. Ratio verò dubitandi est, quoniam cum vnusquisque lege caritatis teneatur exponere honorem & famam ac bona externa diuitiarum pro vita corporali alterius, quādo ille alius nō potest aliter euadere mortem, mutilationē, aut grauem corporis læsionem, quæ iniustè ei imminent; consequens esse videtur, vt qui ad similia damna vitanda, crimen id alteri imponit, ex quo solùm periclitantur fama & bona externa diuitiarum illius, nullam illi iniuriam efficiat, ac proinde non peccet lethaliter id mendacium asserendo, id ve crimen illi imponendo, sed solùm venialiter. Dicendum tamen est, id esse culpam lethalem iniustitiæ. Primò quoniam honorē & famam nullus videtur teneri exponere pro vita corporali alterius: quoniam non est mendacium ad id à Deo ordinatū & collatū hominibus, vt bona externa diuitiarū ad cōseruationem vitæ á Deo ordinata sunt, ad idque creata & collata ab eo sunt hominibus in genere: & quando daremus, obligationem esse exponere honorem & famam pro vita corporali proximi id solùm esset lege caritatis, non verò lege iustitiæ: peccatum verò lethale iniustitiæ

stitiæ est, contra voluntatem alicuius, saltem præsumptam, accipere aliquid notabile ab eo autoritate priuata, quod ille solùm tenetur dare ex caritate: pauperes enim contra præsumptam voluntatem aliorum accipere non possunt autoritate propria, quod illi sola caritatis lege tenentur inter alios distribuere, atque si illud accipiant, contra iustitiam peccant ac furtum committũt: quare cùm impositione criminis falsi alicui proximo semper inferatur præiudicium famæ illius, cõsequens est, vt si notabile prẹiudicium famæ eo inferatur, culpa interueniat lethalis iniustitiæ illud illi contra voluntatem illius præsumptam imponendo, etiã si id fiat ad euadendam propriam mortem. Neque mihi objcias, ad euadẽdam mortem corporis, licitè accipi bona externa diuitiarum alicui⁹, eo inuito: cum tamen ipse solùm ex caritate teneatur ea tunc dare. Non, inquam, id mihi objcias, quoniã in materia de eleemosyna ostendimus, accipientem habere tunc ius iustitiæ ad illa accipiendum ac proinde illorum dominum peccare cõtra iustitiam, tenerique ad restitutionem damnorum subsequutorum, si resistat volenti illa accipere ad euadendam extremam vitæ necessitatem: lõgè autem aliter res se habet in alijs bonis, quæ non sunt externa diuitiarum, vt ibidem dictum est: quoniam hæc alia bona non sunt cõdita à Deo omnib⁹ quoad dominium communia, vt condita fuerunt bona externa diuitiarum prima sui constitutione. Secundò, idem probatur, quoniam nullus in eo euentu tenetur subuenire extremè indigenti ea via, nempe mentiendo, falsumque crimen sibi imponendo; & multo minus ipse, qui extremè indiget, ius habet sumenda sua autoritate tale subueniendi sibi genus, mentiendo, falsumque crimen suo proximo imponendo: ergo quicquid damni ita dat, vt suæ vitẹ suique corporis incolumitati consulat, est absque vllo iure, ac proinde contra iustitiam, eaque de causa lethaliter contra iustitiam in eo peccat, si id damnum tantum sit, vt ad culpam sufficiat lethalem, teneturque illud restituere. Illud admonuerim, quamuis malè admitteretur, illum absque culpa lethali posse id efficere cum solo veniali peccato ob mendacium, nihilominus teneri restituere damnum, quod eo modo dederit. Quoniam, qui iustè damnum dat, vt suæ extremæ necessitati consulat, tenetur illud restituere, nisi intelligat eum, qui illud patitur, contentum fore, vt illud non restituat: neque enim hic alius tenebatur de iustitia subuenire illi gratis, neque etiam de caritate, si is, qui id damnum dat, potens sit illud restituere, vt in materia de eleemosyna comprobatum fuit.

21 Decimaoctaua conclusio: Qui alicui imposuisset crimen, ob quod periclitaretur vita, membrum aut læsio notabilis corporis illius, vel ob quod sequeretur illi ac suis talis ac tanta iactura famæ & bonorum externorum diuitiarum, vt æquipararetur, aut ferè æquipararetur morti, sanè is teneretur illud retractare cum periculo tormentorum ac propriæ vitẹ, quando esset spes ea retractatione impedienda aut reparanda esse ea damna. Quòd si non esset talis spes, tunc non teneretur se retractare sed teneretur pro viribus restituere ea omnia damna ita iniustè data.

Prior pars huius conclusionis probatur, quoniam vnusquisq; tenetur restituere damna à se iniustè data; cum æquali sua iactura, atq; etiam cum paulò maiori, vt *concl.* 10. *ex tractatu* 2. *disp.* 745. *& ex tractatu* 3. *Disp.* 102. dictum est: quare si is, qui crimen imposuisset, ob quod ea damna imminerent aut data essent, sua retractatione posset illa impedire aut resarcire, teneretur id efficere, nihil impediente, quòd inde sequeretur mors ac infamia ipsius.

Hinc colligitur, si aliquis crimen hæreseos alicui imposuisset, teneri eum se ipsum retractare cũ periculo propriæ vitæ, honoris, ac famæ, etiam si ille alius mortis timore aut vi tormentorum fassus fuisset id crimen, illud sibi imponendo, neque iam vita illiùs periclitaretur. Ratio autẽ est, quoniam, vt *tractatu præcedente versus finem Disp.* 102. respondendo ad 3. argumentum pro opinione Adriani §. *illud circa argumentum, &c.* dicebamus infamia, quam ille sibi & suis contrahit, aut contraxit, cum iactura bonorum omnium externorum, vel æquantur morti, aut illam superant, cùm satius illi esset non viuere quàm viuere cum tanta miseria, vel certè parum mors tantam miseriam superat: quare, quando spes esset, ea retractatione illa omnia mala, vel omnino, vel magna ex parte, impedienda aut resarcienda, sanè ille teneretur seipsum retractare.

Posterior verò pars conclusionis ex eo probatur quoniam si retractatio profutura iam non est, vt prẹdicta damna impediantur aut resarciantur, sed potius ex illa sit sequendum, vt qui se retractat, sine vllo aut cum exiguo emolumento aliorum puniatur vitæ ac famæ amissione, satis perspicuum est, non teneri se retractare, sed solum teneri restituere pro viribus omnia damna ex ea falsi criminis impositione à se data, alijsque sequuta.

Atq; hoc maximè est attendendum pro his, qui in tribunali sanctæ inquisitionis reconciliantur, posteaque confessarijs dicunt, se mortis metu aut tormentorum imposuisse aliquibus crimina in eo sancto tribunali ob q̃ condẽnati ac puniti sunt. Cũ enim hi, si sint eiusdem nationis suspectẹ cum alijs condemnatis, quibus dicunt crimen imposuisse, suspecti in ea retractatione habeãtur, sanè propter eorum retractationem nihil de sententia iam lata mutabitur, maximè cum nõ vnius solùm testimonio lata fuerit, cautique esse soleant inquisitores hæreticæ prauitatis in attendendis circumstantijs omnibus concurrentibus, & in exactissimè examinanda veritate antequam ad condemnationem procedant: quare talis retractatio solùm inseruiet vt ipsi, qui illam efficerent, iterum comprehenderentur ac traderentur puniendi brachio sẹculari. Ex qualitate itaque eius, qui se retractaturus est, & ex alijs circumstantijs concurrentibus, iudicandũ est, num retractatio proderit, vt detegatur veritas. Et quidem quando esset spes probabilis veritatem ea retractatione comperiendam, mortemque aut infamiam alicuius impediendam, vel restituendum aliquem esse in suum honorem ac famam, & in possessionem suorum bonorum externorum, saltem quo ad suos successores, si ille iã esset defunctus, teneretur is se retractare, propter honorem & famam defuncti, suorumq; consanguineorum, & vt damnatorum bona suis saltem successoribus restituantur. Atque quamuis confessarij in eo tribunali fidẽ adhibere debeant quibuscunq; pœnitentibus pro se & contra se, vt illis cautè ac sufficienter examinatis, onerataque conscientia eorum, quando id viderint expedire vt attendant, an res ita se habeat, eis præcipiant ac iniungant, quæ, iuxta ea quæ fuerint confessi, facere tenentur, aut expediet illis iniungere, non tamen esse debent nimium creduli, sed potius cauti, ne fortè, decipiantur ab ijs, qui nationis sunt suspectæ, & quos ipsis non constat ex animo conuersos esse ad fidem: neque item esse debent plus iusto increduli, maximè quo ad ea, quæ ad id tribunal internum spectant.

Decimanona conclusio. Quando crimen alicui impositum tale non esset, vt ex illo ei immineret mors vel amissio membri, aut grauis corporis læsio, vel talis iactura famæ ac bonorum externorum, quæ morti ferè æquaretur, tunc qui illud imposuisset,

posuisset, teneretur se retractare, si ea retractatione impedire aut resarcire posset ea damna: modò tamen is, cui crimen est impositum, contentus non esset alia satisfactione: & modò ea retractatio non cederet in longè maius damnum eius, qui crimen imposuit, quàm sit damnũ, quod criminis impositione dedit. Vnde cum periculo propriæ vitæ, aut membri, vel grauis læsionis corporis, vel cũ quouis alio longè maiori damno suo proprio, quàm sit damnum quod dedit, non tenetur se retractare. Tenetur tamen alia via restituere pro viribus totum damnum à se iniustè datum. Conclusio hæc perspicua est ex dictis *tract. 2. Disp. 754. & tract. 3. Disp. 102.* citatis. Quiuis enim restituere quidem tenetur damnum à se iniustè datum, cum æquali aut cum paulò maiori suo damno ac detrimento: cum longe tamen maiori non tenetur, maximè quando alia via fieri potest compensatio: nunquamque cum periculo vitæ aut membri tenetur restituere damna, quæ longè sunt inferiora.

23 Illud hoc loco obiter circa hactenus dicta admonuerim. Doctores multos ductos *c. 1. 15. q. 6.* asserere, confessionem criminis tormentis extortam non infamare confitentem. Hoc verò bene & malè potest intelligi. Si enim intelligatur de confessione iuridicè extorta, & propter quam reus licitè condemnatur, falsum profectò est. Quoniam ita condemnatus infamis est infamia iuris & facti, in euẽtibus *Disp. 7. 8. & 9.* explicatis. Neq; asseritur contrariũ in eo capite, in quo solum est sermo de ijs, quæ metu iniusto tormentisque iniustis extorquentur, ob quæ meritò voluit ille summus Pontifex nullũ esse infamem, vt similes coactiones cessarent, quæ ministris ecclesiæ fiebant, vt patet id caput intuenti. Atq; sermo ibi est de infamia iuris, vt Caiet. *2. 2. q. 73. art. 2.* rectè affirmat. Infamiam quippe, quæ ex natura rei ex tali confessione oritur, opinionémve, quam de eo modo confitente ac imponente sibi crimen homines concipiunt, nec tollere possunt, nec intendunt iura.

24 Superest respondeamus ad argumenta pro opinione Caiet. & aliorum proposita. Ad primum itaque dicendum est, in eo loco *Ecclesiastici* 41. non tam tradi præceptum, quàm admonitionem ac saluberrimum consilium. Neque eam admonitionẽ ac consilium esse, vt aliter bonum nomen quæramus, quàm quærendo ac sectando virtutem, operaque illius exercendo, quam bonũ nomen in hoc sæculo & in futuro consequitur tanquam effectus, parsque præmij illius. Cùm enim præmisisset ibi ,, scriptura: *Væ vobis viri impij, qui dereliquistis legem Do-* ,, *mini altissimi. Et si nati fueritis, in maledictione nascemini* id est, ita vestro arbitrio derelinquendo ac transgrediendo legem Altissimi, vitamque in peccatis peragendo, efficietis vt in maledictione, qua à Deo ,, ea de causa estis maledicti, sitis nati, viuatísve: *& si* ,, *mortui fueritis,* (ita in peccatis vitam finiendo) *in ma-* ,, *ledictione* (æterna scilicet) *erit pars vestra. Omnia, quæ* ,, *de terra sunt, in terram reuertuntur: sic impij à maledicto in* ,, *perditionem,* id est, sicut quæ de terra orta sunt, in terram per mortem reuertuntur: sic impij à maledicto, quo dum viuunt maledicti ob sua crimina à Deo & ab hominibus sunt, per mortem transeũt ,, in æternam perditionem, seu damnationem. *Luctus* ,, *hominum in corpore ipsorum,* id est, tempore mortis, dum corpus deponunt, lugentur homines, tuncque in eo luctu (vt eo tempore fiebat) prædicantur ,, gesta ac virtutes eorum: *nomen autem impiorum dele-* ,, *bitur,* ac peribit, eruntque in perpetuam ignominiam & opprobrium coram Deo. Hæc, inquam, cùm ibi præmisisset scriptura, continuò subiunxit. ,, *Curam habe de bono nomine* (quale sc. est illud, quod de virtute ac sancta vita in hoc sæculo & in futuro coram Deo comparatur) *Hoc enim magis permanebit tibi,* ,, *quàm mille thesauri pretiosi & magni.* Quòd autẽ quærendum sit virtuti ac sanctæ vitæ insistendo, tanquam effectus ac pars præmij illius in hoc sæculo & in futuro, continuò subiungit scriptura, dicens: *Bonæ vitæ* (qua scilicet id bonum nomen compara- ,, tur) *numerus dierum,* (qui finiuntur breui, & cum eis ,, labor & cura in virtute exercenda, operandoque meritoriè) *bonum autem nomen permanebit in æternum.* ,, Eo itaque in loco admonet sapiens, non quidem quærere bonum nomen, quod cum hoc sæculo peribit, quale est, quod mundi gloriæq; inanis cupidi quęrunt: sed curare nos admonet bonũ nomẽ, quod in æternum manebit. Neque illud curare admonet, id insectando, perinde si quis inaniter suã quæreret vmbram insectando illam, sic enim insectantem fugeret, vt vsu euenire ijs quotidie solet, qui opera virtutum ob gloriam inanem exercent: sed curam illius habere nos admonet quærendo ac sectando virtutem vnde oritur bonum id nomen, & quam id bonum nomen consequitur.

Ex eo ergo Sacræ Scripturæ testimonio non sequitur, peccatum lethale aut veniale esse, aliquem esse suæ famæ prodigum: sed ex natura ipsa rei, attentis circumstantijs omnibus concurrentibus, est expendendum, quando prodigere famam, infamiámve sponte ac libere subire, culpa sit lethalis, quando solùm sit venialis, & quando nulla sit culpa, sed potius meritum. Illud quoque Prouerbior. 22. *Melius est nomen bonum, quam diuitiæ multæ,* de eodẽ ,, nomine bono intelligitur, quod virtutem sanctamque vitam consequitur. Additurque ibidem, *Super argentum & aurum gratia bona,* hoc est, gratum ,, esse coram Deo & hominibus ob eandem virtutem, vitæque sanctitatem.

Ad secundum dicendum est, Augustinum eo in loco solum velle vtrumque esse peccatum, & vtrũque suo modo prohibitum esse octauo decalogi præcepto: quod nos confitemur. Vnde illud verbum, non minus, non significat ibidem, quod non leuius, sed idẽ, quod sicut, seu quod perinde, quasi comparatio in eo sit, quod vtrumq; sit peccatum, non verò in quantitate & grauitate peccati: quare inde non habetur, aliquem se ipsum infamare falsum testimonium aduersus seipsum dicendo, ex suo genere esse peccatum lethale, sicut ex suo genere peccatum est falsum testimonium dicere aduersus alterum.

Ad tertium dicendum est, eo in loco esse sermonem de contemnentibus suam famam præbendo aliis occasionem suspicionis peccati lethalis cum illorum scandalo, quòd suprà est dictum esse culpam lethalem: cõtemnere vero propriam famam quando nos non præbemus occasionẽ, & quando necessariũ est illam curare ad tollendum aliorum scandalum, & vt non impediatur notabilis proximorum profectus, Sanctis esse consuetum. Paul. enim *1. ad Cor. 4.* ait: *Mihi autem pro minimo est, vt à vobis* ,, *iudicer, aut ab humano die. Pro minimo,* dixit, & non *pro* ,, *nullo*: quoniam bona fama apud homines in hoc ,, sæculo bonum aliquod est.

Ad quartum negandum est vnumquemque præcepto caritatis teneri plus se ipsum diligere, quàm alium, maximè in ijs, quæ ad vitam æternam consequendam necessaria non sunt. Aliud quippe est, posse ordine caritatis præponere dilectionem sui dilectioni proximi; aliud verò longe diuersum est, ad id teneri præcepto caritatis: atque quamuis primum sit verum, secundum tñ est falsum. Etenim meritoriè potest quis præponere vitam proximi suæ vitæ propriæ, vt dictũ est. Præterea in re, de qua disputamus, obligatio non infamandi proximum non solum est ex caritate, sed ẽt ex iustitia: obligatio verò non infamandi se ipsum est solum ex caritate: cũ verò non possit quis cedere iuri alterius, sicut

sicut cedere potest suo proprio iuri, grauius sanè multo, cæteris paribus, peccat infamando proximum, quàm infamando se ipsum. Illud verò, quod Caiet. addit, aliquem scilicet seipsum infamando, iniustitiam committere contra communitatem, cuius est pars, ostensum est falsum omnino esse.

Ad quintum negandum est, aliquem seipsum infamare esse ex suo genere culpam lethalem: contrarium quippe est à nobis ostensum. Estò autem id ex suo genere esset culpa lethalis, sicut abscindere sibi membrum ex suo genere est culpa lethalis; cùm tamen intrinsecè non sit malum, liceret sanè ex rationabili causa, qua cohonestaretur, illud efficere, qualis interdum esset fuga immanium tormentorum, aut liberare innocentem, qui ob nostrum delictum, quod ignoraretur à nobis esse patratum duceretur ad patibulum, vt ostensum supra fuit: sicut etiam ad vitam conseruandam licitum est abscindere membrum, vt tractatu præcedente fuit comprobatum.

SVMMARIVM.

1. *Repetuntur nonnulla ex antè dictis de iniuria, contumelia.*
2. *Qui alicui conuitiatur, aut aliquid dicit quod famæ illius præiudicet, ex eo quòd addat aut præmittat saluo honore qui ei debetur, non ideo impeditur aduersus eum actio iniuriarum neque excusatur à pœna.*
3. *An si aliquis verbum contumeliosum alicui in sua præsentia vel absentia dixerit, aut detractiuum famæ: isque cui hoc dictum sit, actionem iniuriarum ei intentet, ea iniuriarum actio cesset ea exceptione quòd verum dixerit, paratusque sit probare, adeò vt si id probet, alio contendente falsum esse, euadat omnino pœnam, & ita iniuriarum actio cesset.*
4. *Si quis verba ex se contumeliosa in aliquem etiam iratus proferret, censeretur irrogasse contumeliam, ac proinde agi contra eum posset de iniuriis, nisi sufficienter probaret, se illa eo animo non dixisse.*
5. *Cum duo se mutuò contumelia affecerunt, vtrique competit aduersus alterum actio iniuriarum.*
6. *Si quis in Hispania vere adulteram vocaret adulteram, aut viro eius adulterium vxoris improperet, tenetur actione iniuriarum, licèt verum sit, & punitur pro quantitate iniuriæ spectatis circumstantiis.*
7. *Quia liberi parentes, nec liberti patronos, nec descendentes ascendentes in causa criminali, aut quæ notam illis irroget, accusare possunt: inde fit, vt neque, ad euadendam pœnam iniuriæ contra illos illatam, admittantur ad probandum verum esse quod in præiudicium honoris illorum dixerunt.*
8. *Iniuria irrogatur, si gestibus aut quibuscunque motibus corporis, aut veste ad id induta, vel quauis alia ratione, aliquis aliquem imitetur, aliquid fœdum in illo denotando, vel ridiculum, quo honor eius quodammodo lædatur, & potest aduersus eiusmodi intentari actio iniuriarum.*
9. *Fœminæ fit iniuria, si illa honestè viuat, atque aliquid fiat quo pudicitia illius attentetur, verbo, scripto, nutu, ita vt id honori eius deroget, competitque pro ea actio iniuriarum patri, sponso, aut marito, pro conditione status.*
10. *Iniuriam infert, iniuriarumque actio aduersus eum competit, qui alium insequitur, vt ei noceat, aut qui illum includit in loco aliquo, aut aliquid huiusmodi facit.*
11. *Impubes non potest accusari iniuriarum, qui scilicet decimum cum dimidio annum non excesserit: at bene extra eam ætatem.*
12. *Actio iniuriarum competit etiam aduersus causas iniuriarum, vt consulentes, mandantes.*
13. *Qui sine principis autoritate vel iudicis domum moribundi ingreditur, & ibi, intuitu quòd infirmus ei aliquid debeat, bona aliqua occupat vel obsignat, amittit eo ipso debitum, & insuper, siue debitor moribundus esset siue non, soluit tantundem, ac sibi deberi dicebat hæredibus eius defuncti, & insuper tertia parte bonorum suorum à Rege confiscatur, & redditur infamis.*
14. *Qui sepulchrum defuncti violat vel rumpit, lapides inde auferendo, punitur pœna X. librarum auri fisco Regis.*
15. *Qui furantur vestes, cum quibus defuncti humati sunt, si armati id faciant, morte plectuntur: sin minus, vsque ad pœnam metalli damnantur.*
16. *Qui corpora aut ossa defunctorum violant, si humiliores sint, morte plectuntur: si honestiores, perpetuum vel deportantur, vel in metalla damnantur.*
17. *Gentilium verò & paganorum sepulchra violantur impunè.*
18. *Si quæ alia iniuria fiat defuncto, ita vt ad infamiam illius pertineat, ad illius hæredes spectat nomine proprio intentare iniuriarum actionem.*
19. *Si corpus defuncti ratione debiti à creditore sepeliri impediatur, is creditor puniebatur pœna L. librarum auri, aut si soluendo non esset, in corpore pœna arbitraria iudicis.*
20. *Quando mancipium iniuriam intulit, rationeque eius iniuriæ, quæ absque culpa domini illata fuit, iniuriarum actio competit, tunc si iniuria sufficienter compensetur punitione corporali mancipij, quæ nec mortem ei inferat neque illum in aliquo membro mutilet, tenetur tunc dominus tradere id mancipium, vt iudicis arbitrio puniatur.*

DE POENA PRO INIVRIA CONTRA honorem ac famam illata.

DISPVT. 38.

TRactatu præcedente à *Disp.* 40. occasione iniuriæ huic quarto tractatui propriæ, quando est coniuncta cum læsione, damnóve corpori illato, (quod proprium erat eius loci) diximus copiosè omnia ferè, quæ hoc loco dici poterant, quæque magis propria erant huius loci. Vnde illa hoc loco magno nos onere leuabunt, reuiderique poterunt, quo ad ea, quæ propria sunt huius loci.

Disp. 40. *citata* duplicem iniuriam cum Vlpiano distinximus. Vnam latissime sumptã, prout quicquid non iure fit, cum iuréve alterius pugnat, iniuria dicitur, quasi non iure seu contra ius alterius factum. Alteram verò presse sumptam, prout est idem, quod contumelia, ita scilicet, vt quicquid in alterius contemptum fit, seu cedit; iniusteque est factum iniuria pressè dicatur, siue ea iniuria ac contemptus coniuncta sit cum læsione ac damno corporis, vel bonorum externorum diuitiarum, siue non. Atque hæc est, quę præcise sumpta à quocunque alio damno, eóve modo præcise spectata, ad hunc quartum de iustitia tractatum pertinet, illiusque est propria, siue illata sit verbis, aut quocunque alio signo, siue facto aliquo.

Illud tamen est addendum, contumeliam pro ea iniuria pressè sumpta, huicque tractatui quarto propria, latius patêre, quàm pateat contumelia prout præcise est contra bonum honoris, vt de contumelia hactenus in hoc tractatu loquuti sumus. Quicquid enim contra famam iniuste fit, sane in contemptum & abiectionem eius, cuius est ea fama, in existimatione hominum cedit, ad iniuriamque pertinet huic tractatui propriam, de

cuius pœna actioneque iniuriarum propter illam hoc loco disputamus. Hoc duntaxat obseruato, quòd dum ea iniuria latet eum, qui illam est passus, eosque ad quos iniuriã illius prosequi iuris dispositione spectat, etiam ex officio, iuxta ea quæ *tractatu præcedente disp.* 42. dicta sunt, vt latêre solet dũ detractione est illata, quæ à tergo ei⁹ fit, de cui⁹ fama detrahitur, necdumque honorem contingit, vt ex parte suoque modo contingere videtur, eo ipso, quòd ea detractio ad notitiam illius peruenit, sanè quemadmodum in illo interim dum ad notitiam illius, aut illorum, ad quos prosequi iniuriam illius spectat, non deuenit, locum non habet intentari actionem pro ea iniuria illata, ita neq; locum habet infligendi pœnam pro ea iniuria. Itaque nobis hoc loco sermo est de pœna pro iniuria pressè sumpta, siue illata illa sit contra honorem, siue cõtra famam, & de actione iniuriarum, quæ pro iniuria, vt vtramque comprehendit, competit. Tametsi locum non habeat intentari actionem iniuriarum, & per consequens neque pœna infligi, pro iniuria contra famam illata, interim dum ea latet illum, qui eam est passus, illosque ad quos iuris dispositione pertinet iniuriam illius prosequi. Quòd verò iniuriarum actio competat, etiam quando iniuria est detractio contra solam famam, deuenitque ad notitiam diffamati habetur apertè *l.* 1. *tit.* 8. *part.* 7. illis verbis: *La otra manera es, quando dixesse mal delante muchos por palabras razonandolo mal, o infamandole de algun yerro, o denostandolo. Esso mesmo dezimos que seria, que dixesse mal del à su señor con intencion de le fazer tuerto o deshonra, o por le fazer perder su merced. Y de tal deshonra como esta puede demandar emmienda aquel, à quien la fiziere, tambien si no estuuiesse de lante, quando le fizieron la deshonra, como si estuuiesse presente.* Idem habetur *l.* 4. *eod. titul.* qui exprimit etiam si id fiat gestibus & motibus corporis in absentia. Consentit *l.* 8. *tit.* 6. *eadem part.* 7. Consentit præterea *lex item apud Labeonem* §. *conuitium ff. de iniuriis* illis verbis; *Conuitium non tantùm præsenti, verùm absenti fieri posse Labeo scribit.*

Eadem 40. *disputatione* iniuriam hoc modo sumptam distinximus in atrocem seu grauem, & in nõ atrocem seu leuem, & quid vtraque sit explanauimus.

Diximus etiam, pro iniuria eodem modo sumpta actionem iniuriarum nuncupatã concedi, seu competere. Atque ei, cui conceditur, esse integrum eligere, vel agere ciuiliter ad pœnam pecuniariam ipsimet parti læsæ applicandam, vel criminaliter ad pœnam corporalem: interdumque intentata ea criminali actione iudicem imponere reo pœnam pecuniariam, vel solam, vel vnà cum corporali, prout delicta, circumstantiam personæ, & alias concurrentes, viderit postulare: tuncque eam pecuniariam pœnam habere rationem pœnæ criminalis, neque ad partem iniuriæ affectam eam attinere, sed pertinere ad fiscum.

Diximus præterea, pœnam, quæ iniuriarum actione imponitur, esse arbitrariam, & qualiter taxanda sit, quando agitur ciuiliter ad pœnam pecuniariam parti explicandã. In aliquibus verò paucis criminibus diximus, pœnam esse ordinariam à lege statutam, quorum aliqua ibi commemorauimus, & reliqua hoc loco explicanda relinquimus. Illud vero addo, quando pœna pro aliqua iniuria est ordinaria à lege taxata, tunc solùm posse agi ad eam pœnam, neque esse integrum iniuriam passo, eive qui illius iniuriam prosequitur, agere indifferenter pro ea iniuria, ciuiliter aut criminaliter, vt maluerit.

Item *ibidem* diximus, quando iniuriarum actio intentari possit per procuratorem, & quando per procuratorem possit ad eam responderi; quando non item.

Ibidem quoq; diximus, quando iniuria est cõiuncta cum damno corporis, tunc id damnum cũ iniuria computari, facereq; accrescere iniuriæ quantitatem, neq; pro eo damno competere distinctam actionem, sed simul cum iniuria actionè iniuriarũ puniri, grauiori pœna imposita, quàm si ad solam iniuriam, sumptam præcise ab ea læsione ac damno, attenderetur. Quando verò iniuria est coniuncta cum damno in bonis externis diuitiarum, etiã cum eo quod lege Aquilia resarcitur, competere distinctas actiones, siue simul siue seorsim intentetur vna post aliam, vnam quidem ad iniuriam vindicandam, alteram verò ad damnum resarciendum, quin & vt pœna lege Aquilia pro eo delicto statuta soluatur.

Eodem tract. præced. Disp. 42. diximus, quot modis actio iniuriarum cesset ac tollatur omnino quoad iniuriam, de qua nobis hoc loco est sermo, sumptã præcisè à damno simul dato in bonis externis, ita vt intentari aut prosequi deinceps nõ possit actio pro ea iniuria ad pœnam, neque ad ciuilem neque criminalem. Dictum etiam est, quando, si remissa sit iniuria à parte offensa, procedere non possit iudex in hoc regno ex officio ad illam puniendam, siue actio antea fuerit intentata, siue non, & quando ac quousq; procedere nihilominus possit. Et quãdo pars offensa censeatur tacitè remisisse iniuriam, vt deinceps propter illam intentare non possit iniuriarum actionem. Item actionem iniuriarum non intentatam intra annum præscribi vt intentari deinceps non possit. Et quando annus ille esse debeat vtilis, & quando sit satis eum esse continuum, & num ignorati iniuriam, currere incipiat.

Eodem tract. præced. Disput. 43. explanatum etiam fuit, quando & quousque morte iniuria affecti, aut eius, qui iniuria affecit, actio iniuriarum expiret, aut non expiret.

In eodem tract. disp. 44. diximus, iniuriam, de qua hoc loco est sermo, esse crimen priuatũ, & quando priuilegium, maximè de iure Lusitano, habeat, vt quiuis de populo accusare de illa possit, & quando iudex de iure eiusdem regni possit, aut non possit, ex officio procedere ad illam puniendam. Et quibus accusare competit prosequendo suorum iniuriam. Et *disp.* 45. dictum est, qui ex eis quib⁹ præferantur, & quorũ remissio sufficiat, aut necessaria sit. Quæ sanè plus locũ habent quo ad homicidium quàm quo ad alias iniurias, circa quas, si defunctus litem fuerat contestatus, ad hæredes illius, qua tales sunt, transit ea actio, & non ad alios. Si verò iniuria facta sit defuncto post eius mortem, actio competit hæredibus & consanguineis, sed hæredes consanguineis præferuntur. De qua etiam re quædam dixeramus *eodem tractatu* 3. *Disp.* 2.

In eodem tract. Disp. 46. *conclus.* 3. *circa partem primam* dictum est, circa iniuriam, de qua est hoc loco sermo, validam esse gratuitam remissionẽ, ac transactionem, quatenus circa illam agi potest ciuiliter, non verò ad impediendum progressum iudicis ad illam puniendam, quantum est legibus ei permissum ac ordinatum vt procedat, neque item si cæptum sit agi criminaliter. Eadem verò *disputatione* & 47. *sequenti* dictum est, de consuetudine locum hodie in omnibus criminibus habere in hoc regno & in Lusitania transactionem tametsi non publicã coram tabellione ac iudice; eamque non impedire iudices procedere ex officio ad eandem, delicta in bonum commune reipublicę punienda, quatenus iuribus est eis permissum ac dispositum vt procedant.

Sunt verò hoc loco nonnulla addenda, quæ in 2
ea *disputatione* 40. *citata* reseruauimus. Atque in primis admonet Couar. 1. *var. res. c.* 11. *n.* 1. cum communi doctorum sententia, quam refert, qui conuiciũ in ali-

in aliquem conijcit, aut aliud dicit, quod famæ illius præiudicet, ex eo quòd addat, aut præmittat, saluo honore, qui ei debetur, non propterea impediri aduersus eum actionem iniuriarum neq; excusari à parte pœnæ. Cùm enim contrarium conuicio aut infamatione illa efficiat, eiꝰ, quod id verbum appositum significat, nihil appositio eius verbi excusat ab iniuria aliis verbis re ipsa illata.

3 Deinde verò est dubium, vtrum si aliquis verbũ contumeliosum alicui in sua præsentia dixerit, aut detractiuum famæ illius in præsentia, vel in absentia; isque, cuius honori aut famæ ita pręiudicatum est, actionem iniuriarum aduersus eam intẽtet, ea iniuriarum actio tollatur ac cesset ea exceptione, quod verum dixerit paratusque sit probare ita rem habere, adeò vt si probet, alio contendente falsum esse, euadat omnino pœnam, cessetq; ea iniuriarum actio, nec locũ omnino habeat. Pars
,, quæ affirmat, videtur haberi expressè *l. eum qui no-*
,, *centem ff. de iniuriis*, cuius verba sunt: *Eum, qui nocen-*
,, *tem infamauit, non esse bonum æquum ob eam rem condem-*
,, *nari. Peccata enim nocentium nota esse & oportere & ex-*
,, *pedire.* & *l. 8. tit. 6. part. 7.* quæ sic habet: *Pero si aquel,*
,, *que ouiesse infamado à otro, quisiesse prouar que era ver-*
,, *dad, lo que auia dicho, prouandolo assi, non aura pena,* &
,, *l. 1. tit. 9. eadem part. 7.* quæ ita habet: *Pero si aquel, que*
,, *deshonrasse à otro por tales palabras, o por otras semejan-*
,, *tes dellas, las otorgasse, è quisiesse mostrar que es verdad a-*
,, *quel mal que dixo del, no cae en pena ninguna si lo prouas-*
,, *se. Esto es por dos razones: La primera es, porque dixo ver-*
,, *dad, La segunda es, porque los fazedores del mal se recelen*
,, *de lo fazer, por el afrenta, è por el escarmiento, que recebi-*
,, *rian del.*

De hac re variè loquuntur doctores Panor. *c. cum de sent. & re iud. n. 26.* & cum Ioanne And. sex de hac re sententias refert. Arbitror verò in hũc modum esse distinguendum. Quoniam vel infamatur quis in iudicio ritè illum accusando, intendendóve aliquid probare, quod ad rem pertineat, aut etiam ritè se defendendo, aut excipiendo. Et tunc aduersus eum, qui ita infamauit, non competit iniuriarum actio: quoniam vsus est iure suo, ac proinde iniuriã in eo casu non intulit: modò id, quod obiecit, aut detexit, probet ita habere: aut certè intelligatur, eum iusto errore ductum, id obiecisse: nã tunc non abfuerit animus conuiciandi ac infamandi, certè formaliter iniuriam non intulit, & per consequens aduersus eum non competit iniuriarum actio ea de causa. Atque in primo euentu locum habent *l. cum qui, & lex 8. & 1. citatæ*, totumque hoc est ex se satis perspicuum, illudque simul probat *l. si quidem vers. nam si perseueret; iuncta l. si non conuitij C. de iniuriarum 1. §. is qui iure, & l. quod reipublicæ ff. de iniur.* Multò autẽ magis primũ habet locum, si à potestate publica id fiat, vt constat *leg. iniur. & aliis iuribus*, quæ glossæ vtrobique citant, adde *l. 15. & 16. tit. 9. part. 7.* Atque vt obiter hoc loco, quod sequitur, inseram. Quando aliquis extra iudicium impediret aliquem absque mendaciis, fraude ac dolo, ab aliqua re obtinenda, dicens aliquem alium esse idoneorem, aut se esse idoneorem, estò, iusto errore ductus, falleretur, tunc aduersus eum non competeret actio iniuriarum: quoniam nullam in eo iniuriam ei efficeret, quem ita impediret *l. iniuriarum 1. §. si quis de honoribus ff. de iniur. & l. 19. tit. 9. part. 7.* Vel in iudicio aliquid obiicitur, quod verè læsiuũ est honoris aut famæ, neque ad rem pertinet, aut constat, quamuis ad rem pertineret, esse falsum, quia nec probatur, nec probari potest, neque eum, qui illud obiecit, iusto errore ductum, illud obiecisse: & tunc competit aduersus ita infamantem, infamaréve intendentem, iniuriarum actio. Atque hoc est quod probant *l. si quidem, iuncta l. si non es. C. de iniur.* & consentit *l. quisquis C. de postu-*

lan. resque etiam ex se est satis rationi consentanea: neque enim occasione iudicii fas est sine iusta causa cuiusquam honorem ac famam lędere. Multò autem magis si iudex in iudicio manifestam iniuriam alicui inferret, vel verbo, vel opere, vt eum iniuste manifeste torquẽdo, vel alia ratione competeret aduersus eum iniuriarum actio, dignusq; esset maiori pœna, quam si extra iudicium & non vt potestas publica eandem iniuriam efficeret: quoniam maior culpa est, inde iniustitiam procedere, vnde iustitia procedere deberet, quàm si eadem iniuria ab eo procederet, qui non tenebatur ministrare aliis iustitiam. Ita habetur *l. nec magistratib. ff. de iniur. l. lex Iulia 1. & 2. ad leg. Iul. de vi publ. & l. 16. tit. 9. part. 7.* Vel quis extra iudicium infamatur, aut honor illius læditur, aliquid fædum ei cõuiciando. Et tunc vel id fit libello famoso, (sub illo intellige quoduis aliud signum, quod eodem modo læderet honorem ac famam, vt si cornua appenderentur alicui in signum, quòd alius adulteratus esset cum ipsius vxore, non se manifestante eo, qui ideo signum apposuit) in quo euentu, qui ita famam aut honorem lædit, non se prodit, vt cogi possit id probare, & vt si in probatione deficiat, puniatur: atque tunc, estò quod detegit, aut conuiciat, verum sit expediatque reipublicæ sciri, vt puniatur, aut vt debita cautela adhibeatur, ne id aliis noceat, sane ita per libellum famosum infamans, aut honorem lædens, punitur pœna libellum famosum conficientis, estò, postquam fuerit deprehensus, probare velit, quod is libellus continebat, verum esse. Ita habetur *l. vnica C. de famos. libell. & l. 3. titul. 6. part. 7.* De iure tamen canonico, si probauerit, quod libellus continebat, (intellige quando expediebat id sciri) non punitur pœna flagellorum, quæ pro eo crimine de iure canonico est statuta, vt habetur *c. 1. 5. q. 1.* & affirmant Panorm. *vbi supra num. 28.* & doctores communiter. Vel id extra iudicium non fit libello famoso, sed verbis, ita vt constet, quis illa dicat: atque tunc, si quod dicitur, & in quo aliquis infamatur, aut quod illi conuiciatur, sit verum, & tale probetur, si alius ea de causa actionem iniuriarum velit intentare, expediatque reipublicæ id scire, vt puniatur, quia nondum erat detectum vel punitum, aut vt remedium adhibeatur, ne alios inficiat, vt si dicatur illum esse leprosum, aut alio morbo affectum qui inficere alios possit, remediumque, ne alios inficiat, adhiberi oporteat: & tunc nõ competit aduersus illũ iniuriarum actio, si autẽ ea de causa intẽtata erat, absoluitur, qui id dixit, neq; in ea progredi aduersus illum permittitur, estò nõ recto animo fuerit id dictum ac detectũ: propter emolumentum enim, quod inde reipublicæ euenit, & quia ille vere id cõmisit, aut id habet, quod illi est dictum, noluit ius eum qui id dixit, ea de causa puniri: peccabit tamen coram Deo, si id peruerso animo efficiat. Atque hoc est quod habetur *l. cum qui. ff. de iniur. l. 8. & l. 1. citatis,* & concinit *l. iustissimos C. de offic. præf. prouin.* quæ de iudicibus, quãdo aliquid inique gesserunt, cõcedit id dici, ac obloqui, cum ab officio cessauerint, vt ad principis notitiam id deueniat ac puniantur. Quando item aliquid correctionis aut obiurgationis iustę causa ab aliquo diceretur rationabiliter alicui, qui ea obiurgatione esset dignus, ęquumque esset vt is id illi spectatis circumstantijs concurrentibus, diceret, tunc estò illius conuicio se esse affectum quereretur, intentaretq; ea de causa iniuriarum actionem, locum illa non haberet: quia rite id esset factum. Quando item aliquis intentaret obtinere aliquid, ad quod non esset idoneus, quia illegitimus, aut quia notam generis haberet, idque obijceretur, aut detegeretur, quantum satis esset ad il-

lum impediendum, tunc intentare non permitteretur ea de causa iniuriarum actionem. Vtrumque cum alijs affirmat Panor. *vbi supra numer. 29.* & consentiunt alij. Quando verò extra iudicium aliquid detegeretur aut conuiciaretur alicui, quod nō expediret rempublicam scire, vt id puniret, aut vt remedium adhiberet, vel quia, si erat crimen, iam ab ea erat punitum, vel quia non erat puniendum, vel quia non ita res habebat, tunc locum habet iniuriarum actio. Excipe nisi verum esset ac publicum & nō obijceretur in facie, ita vt contumeliæ rationem haberet, sed detegeretur alicui, qui id nō sciebat, vel ea de re aliquis loqueretur coram alijs, qui id sciebant, aut non sciebant: tunc enim, cum ille esset ea de re infamatus, non censeretur in eo lædi famam illius, & per consequens non concederetur ei iniuriarum actio ea de causa. Si tamen illi conuiciaretur in facie illud ei obijciendo, estò verum esset, & is propter illud esset punitus, rationem sanè haberet tunc contumeliæ, competeretque iniuriarū actio, vt rectè cum alijs affirmat Greg. Lop. *l. 1. citata glossa vltim.* Tametsi quando is ea de causa fuisset publicè damnatus, non censeretur id magna iniuria, nec proinde multum pœnæ ea de causa imponeretur, quando ita conuiciatus iniuriarum actionem intentare auderet. Iuxta hęc omnia admetienda sunt quæ Couar. 1. *var. res. à calce n. 4.* his de rebus tradit, in quibus non omnino cum hac nostra doctrina consentit.

4 Si quis verba ex se contumeliosa in aliquem, etiam calore iracundiæ, profert censeretur contumeliam ei irrogasse, ac proinde iniuriarum actio aduersus eum competeret, nisi ipse sufficiēter probaret, se non animo contumeliam iniuriamque inferendi illa dixisse. Vtrumque habetur *l. si non cōuicij, C. de iniur.* Ex quo iure constat, quotiescunque est sufficienter notum non animo contumelia afficiendi esse dictum, locum non habere iniuriarum actionem, estò id vere in se sit contumelia. Neque enim iniuria formaliter effici potest, sine animo illam inferendi, ac proinde estò interueniat iniuria materialiter non competit iniuriarum actio, quando constat animum iniuriam inferendi non interuenisse. Vnde *l. illud §. 1. ff. de iniur.* sic habetur: *Sanè sunt quidam, qui facere non possunt,* (iniuriam scilicet) *vt puta furiosus & impubes: qui doli capax non est. Cum enim iniuria ex affectu facientis consistat, consequens erit dicere, hos siue pulsent, siue conuicium dicant, iniuriam fecisse non videri. Itaque pati quis iniuriam, etiam si non sentiat, potest, facere nemo, nisi qui scit se iniuriam facere, etiam si nesciat cui faciat. Quare si quis per iocum percutiat, aut dum certat, iniuriarum non tenetur. Si quis hominem liberum ceciderit, dum putat seruum, in ea causa est, ne iniuriarum teneatur.* Hæc ibi. Et lex, cum seruo, statim sequens, sic habet: *Si cum seruo meo pugnum ducere vellem, in proximo te stantem inuitus percusserim, iniuriarum non teneor.* Quæ omnia perspicuè docent, sine animo iniuriam inferendi, vt locum non habet iniuria formaliter, ita neque tunc competere iniuriarum actionem. Contrà verò, si animus sit iniuria afficiendi, locus sanè est iniuriarum actioni ob rem, ob quam, secluso animo, locum ea actio non haberet. Lex enim *penult. ff. de iniur.* sic habet: *Si inferiorum dominus ædium superioris vicini fumigandi causa fumum faceret; aut superior vicinus in inferiores ædes, qui id aut proiecerit, aut infuderit, negat Labeo iniuriarum agi posse. Quod falsum puto, si tamen iniuriæ faciendæ causa immittitur.* Hæc ibi.

5 Quando duo aliqui se mutuo contumelia affecerunt, vtrique competit aduersus alterum iniuriarum actio. Credo tamen, maximè si ciuiliter vtraque actio intentetur, locum esse compensationi, vt solum quoad excessum iniuriæ vnius supra aliam locum habeat pœna. Panormitan. vbi supra *numero vigesimoquinto*, ait, si secunda iniuria dicta sit in defensionem primæ obiectæ, locum pro secunda non esse iniuriarum actioni: quoniam licitè quis se defendit. Exemplum adhibet, vt si aliquid falsum in contumeliam sit dictum, & contumelia affectus, in continenti in sui defensionem dicat, mentiris. Fortasse in Italia non adeo contumeliosum dicere mentiris, vt est in Hispania. Sanè si contumelia affectus in Hispanijs, aut vbilibet, responderet; non est ita: quamuis & hoc verbum extra eum euentum sit contumeliosum, in eo tamen euentu ad iustam defensionem contumeliosum illum non arbitrarer, adhucq; ei, qui illud diceret, competeret iniuriarum actio pro contumelia antea accepta ad integram pœnam, qua is, qui illam intulit, pro ea est dignus. Si tamen responderet, mentiris, tanta sanè est in Hispanijs eius verbi contumelia, vt frequenter non solùm æquet, sed & superet contumeliam prius acceptam, ac proinde locus erit compensationi. Atq; quamuis hæc secunda contumelia interdum superet prius acceptam, adeo tamen modicus poterit esse excessus, vt propter illud puniri non debeat, qui dixit, mentiris. Quoniam vt benè vbi supra ait Panorm. aliquem lacessitum priori contumelia, prorupisse in secundam, sanè vt extenuat culpam secundæ, ita extenuare debet pœnam, qua pro illa esset alioquin dignus. Quando autem esset multus excessus secundæ contumeliæ supra primam, aliqua pœna moderata esset afficiendus, qui secundam contumeliam protulit, non tamen tanta, quanta illi fuisset imponenda, si non lacessitus, tantum excessisset.

6 Gregor. Lopez. *leg. 1. citata, glossa vltim.* rectè ait, in hoc regno (idem in Lusitania intellige) si quis eam, quæ verè fuit adultera, adulteram appellet, aut viro illius improperet adulterium cum ipsius vxore esse commissum, quod in Hispanijs sit vocando illū *cornudo*, teneri actione iniuriarū, estò probare velit, rem ita habere, neque ad eam probationem esse admittendum, sed puniendum esse pro quantitate iniuriæ spectatis circumstantijs omnibus concurrentibus. Idem dic, si aliquam de adultera, aut aliquem de *cornudo*, à tergo infamet. Ratio autem est, quoniam crimen adulterij non punitur in his regnis, nisi ad solam accusationem mariti, & non ad accusationem cuiusuis alterius, vt tractatu pręcedente ostensum fuit, neque aliud in his regnis respublica iudicet sibi expedire. Addit verò optime Greg. Lopez, (tametsi non adeo firmus, ac par esset) quamuis si id conuiciū sit falsum, nec possit illud probare, puniendus sit vt palinodiam cantet, hoc est, se dedicat, quod nostri *desdezir se* appellant si ita iniuria affectus velit, vt in pœnā apponitur: *l. 2. titul. 9. libr. 8. ord. quæ est l. 2. titul. 10. lib. 8. noua collect.* relataque fuit *tractatu præcedente Disputat.* 40. quando tamen probare vellet conuicium esse verum, nec permitteretur id probare, præcipiendus non esset se dedicere: quoniam iniquum esset præceptum, quo alicui mentiri præciperetur; sed tunc aliter esset puniendus, & cogendus honorem ac famam compensare. Idem intellige in alijs euentibus, in quibus eadem lex præcipit conuiciantem, seu diffamantem, se dedicere. Vt si coniugatæ, quæ ante coniugium fuerat publica meretrix, quis id, postquam est coniugata, obijciat: tenetur enim illi iniuriarum propter id conuicium pœna arbitraria, vt rectè Gregor. Lopez *glossa citata* ait: non tamen tenetur neq; licitè potest se dedicere: eo quod mentiretur, cum cōuicium illud verum continuerit. In his etiam consentit Couarru. *vbi supra.* Lege etiam apud eundem *ibidem à num. 2.* autorum longam disputationem circa pœnam pecuniariam ea lege simul statutam, quoad valorem eius monetæ.

Sequen-

7 Sequentes, qui connumerantur *leg.2. tit. 9. part. 7.* non admittuntur ad probandum verum esse, quod dixerunt in præiudicium honoris & famæ, vt euadant pœnam actione iniuriarum ipsis imponendam propter eam iniuriam ab ipsis illatam. *Esto seria* (ait ea lex) *como si el hijo o el nieto o el bisnieto dixesse mal à su auuelo, o a su bisauuelo, lo el afforrado à aquel que lo afforro, o el criado à aquel que lo crio, o a aquel con quien viuio, o el sieruo a su señor, o el que viuio por seruiente familiar de alguno a soldada, a aquel con quien viuia.* Nomine autem *de su auuelo, o bisauuelo*, vtriusque textus intelliguntur, neque id solum habet locum in illis descendentibus comparatione illorum ascendentium, sed vniuersim in descendentibus comparatione quorumcunque eorum ascendentium: nomineque patroni, patrona etiam intelligitur. Vtrumque constat ex *l. quique à §. prætor ait, iunctis legibus sequentibus ff. de in ius vocando*, vbi habetur, nefas esse descendentem vocare in iudicio ascendentem quemcunque, & libertum vocare patronum aut patronum, nisi facultate ad id prius petita ac obtenta à iudice, cui prius significari debet, qua de causa vocari in iudicium debeant, & videre, num expediat facultatem ad id concedi, Et *l. sed & si §. prætor ait eod. tit.* sic habetur: *Prætor ait, in ius sine permissu meo ne quis vocetur* (ex prædictis scilicet) *Permissurus enim est, si famosa actio non sit, vel si pudorem non sugillet, qua patronus conuenitur, vel parentes, vel totum hoc facere debet causa cognita.* Consentit *lex 2. iuncta lege 1. & l. liberto ac alus eius tituli ff. de obsequiis à liberis*, & idem habetur *l. 3. titul. 2. part. 3.* Et quamuis si libertus grauem seu enormem iniuriam acceperit à patrono, aut filius iam emancipatus, patriámve egressus potestatem, à parente, agere potest aduersus illum petita prius & obtenta à iudice ad id facultate, secus autem si iniuria esset leuis, aut, estò iniuria esset grauis, si filius sub eius parentis esset potestate, vt post verba proximè relata subiungitur *§. prætor ait citat. & habetur copiosius l. prætor edixit, §. præterea, iuncta l. non solum, §. quanquam ff. de iniuriis, ac l. 3. tit. 2. part. 3.* nihilominus neque tunc libertus, aut filius emancipatus, agere potest ad pœnam corporalē patroni aut parentis, neque ad illius notam & infamiam, sed ad nudam compensationem iniuriæ actione ciuili, seu ad pœnam pecuniariam, & vt desistat à simili iniuria inferenda. Ita *glossa 1. & 2. l. hi tamen iuxta textum ibi à §. liberi ff. de accus. & iuxta l. vltim. C. de accus. & l. qui accusare §. vltim. ff. eod. tit. & habetur leg. 3. tit. 2. part. 3.* Vnde quia nec descendentes accusare possunt ascendentes, nec liberti patronos in causa criminali, aut quæ notam illis irroget, iuxta iura citata, quin neque testes esse possunt aduersus illos in eiusmodi causis, vt habetur *l. libertorum C. de testibus*, inde efficitur, vt neque, vt euadant pœnam iniuriæ contra illos illatam, admittantur ad probandum, verum esse, quod in præiudicium honoris aut famæ illorum dixerunt, vt habetur *leg. 2. tit. 9. part. 7.* Excipitur, nisi eos diffamassent de crimine læsæ maiestatis: nam tunc probare se verum dixisse admitterentur: quoniam de eo crimine accusare permittuntur etiam serui, famuli, liberi, & patroni, vt habetur *l. famosi ff. ad leg. Iul. maiest. & l. penultim. C. de accus.* Idem dicendum est, si quis aliquem de crimine hæreseos diffamasset: admitteretur enim ad id probandum: quia omnes accusare ac testificari possunt de eo crimine. Si item libertus diffamasset patronum suum de adulterio cū propria vxore talis liberti, admitteretur ad probandum id adulterium, vt habetur *l. si adulterium §. liberto ff. ad leg. Iul. de adult.* Sicut autem serui & famuli, etiam si mercede sint conducti, repelluntur ab accusatione criminali suorum dominorum, quin & puniuntur, si id facere intentent, excepto crimine læsæ maiestatis (idem intellige de crimine hæreseos, quin & de adulterio cum vxore famuli, qui non est mancipium, si maritus accuset: quoniam longe maiori cum ratione, quàm libertus, id efficere potest) vt habetur *l. penult. C. de accusationibus l. vlt. C. de delatoribus lib. 10. & l. 6. tit. 2. part. 3.* ita si diffamarūt dominos suos quo ad alia, & cum eis actione iniuriarum ea de causa agatur, non admittuntur ad probandum verum esse, quod de illis dixerunt, vt pœnam euadant, vt habetur *l. 2. tit. 9. part. 7.* relatumq́ est. Quæ autem pœnæ in hoc regno statutæ sint famulis quibuscunque, qui iniuriam dominis, quibus seruiūt, inferunt, & filijs, qui iniuria parentem afficiunt, *tract. præced. Disp. 40.* relatū fuit.

Iniuria irrogatur, ita vt aduersus illam inferentem competat iniuriarum actio, eaq́ de causa puniri debeat pœna arbitraria, siue ciuiliter, siue criminaliter aduersus eum agatur, si gestib⁹, aut quibuscunq́ motibus corporis, aut veste aliqua ad id induta, vel quauis alia simili ratione, in præsentia vel in absentia alicuius, aliquis eum imitetur, aliquid fædum in illo denotando, vel ridiculum, quo honor vel fama illius quouis modo lædatur, ruboreve illum id possit afficere, aut ad indignationem eum prouocare, si ad notitiam illius deueniat. *Ita habetur l. item apud Labeonem §. generaliter ff. de iniur. & l. 4. tit. 9. part. 7.* 8

Item iniuria alicui fœminæ fit, competitque ea de causa iniuriarum actio, tam ei, quàm patri, aut alteri in cuius potestate sub cuiusve custodia sit, sponso aut marito, si sponsa aut coniugata sit, si illa honeste viuat, atque aliquid fiat, quo pudicitia illius attētetur, verbo, scripto, nutu, aut per internuncium, vel conando blanditijs, precibus, aut alia ratione comitem illius ab illa abducere, vel illam sectando, ita vt id honori aut famę illius deroget, vel quouis aliud eo fine afficiendo. *Ita habetur l. apud Labeonem §. si quis virginem & §. tenetur. iuncta l. 1. §. omnem vers. ad dignitatem l. attentari. ff. de iniur. & l. 5. tit. 9. part. 7.* Quando autem fœmina consentiret in tali attentatione pudicitiæ illius, ei quidem iniuria non fieret, cum volenti & cōsentienti nulla fiat iniuria ac proinde illi non competeret actio illiarum actio: Tunc tamen cōpetere posset ea actio illi, sub cuius potestate aut custodia illa esset, vel sponso aut marito, qui eo ipso censerentur ea attentatione iniuria affecti, vt hæc omnia sunt notissima. Qui pudicitiam eius attentaret, quæ meretricio habitu incederet, aut eam quæ existeret in loco in quo meretrices habitant, non teneretur iniuriarū actione, estò illa vere meretrix non esset: quoniam meretrici iniuria non fit attentando eius pudicitiam, hicq́ iusto errore, ductus, quod illa esset meretrix, censetur id fecisse sibiq́ illa id imputet, quæ eo habitu incedit. Qui itē virginis ingenuæ pudicitiam attentaret, incedente illa habitu ancillari, non teneretur pœna attentantis pudicitiam ingenuæ, sed ancillæ duntaxat propter eandem rationem. Vtrumq́ habetur *l. item apud Labeonem §. si quis virginem cit. & l. 18. tit. 9. part. 7.* Item iudex si timor probabilis sit attentantem pudicitiā mulieris honestę, in ea attentatione perseueraturum, inhibere id ei debet sub aliqua pœna, idq́ vt impediat eam iniuriam, quæ pendet ac imminet in futurum. *Ita habetur l. 5. citata, iuxta varia iura, quæ* Greg. Lop. *ibi glossa vltima citat.* 9

Item iniuriam infert, iniuriarumque actio aduersus eum competit, qui alterum insequitur, vt ei noceat, aut vt illum comprehendat, aut qui illum includit in loco aliquo, aut horum aliquid facere aggreditur, aut qui domum alicuius vi late sumpta, iuxta ea quæ tractatu 2. disp. 682. explanata sunt, ingreditur, aut aliquid illius vi eadē vsurpat, aut in despectum illius aliquid illius in terram proijcit, & similibus alijs rebus. *Ita habetur l. 6. & 7. tit. 9. part. 7. l. item apud Labeonem §. 1. & §. si quis bona l. si iniu-* 10

si iniuria, & l. penul. ff. de iniur. & aliis iuribus. Hæc verò quasi in exempla sunt eò ducta, vt ex illis meilus quiuis coniiciat, in quibus euentibus iniuria interueniat, actioq; iniuriarum ratione illius competat.

11 Iniuriarum actio non competit aduersus impuberem, qui decimum ætatis annum cum dimidio non excesserit: quia non censetur ad id doli capax, (in fœmina autem, si nō excesserit nonum annum cum dimidio, iuxta ea quæ *tractatu 2. Disp. 224. §. vt ad minorem,* dicta sunt) extra illam verò ætatem cõpetere potest aduersus eum iniuriarũ actio, quia censetur doli capax. Ita colligitur ex *l. illud ff. de iniuriis. & habetur l. 8. titul. 9. part. 7.* Multum tamen à pœna & à ratione iniuriæ excusabit adeò tenera ætas, adeoque exiguum adhuc iudicium rationis. Quin & minor ætas, etiam si sit extra pubertatis annum, à parte pœnæ excusabit, iuxta ea quæ *tractatu præcedente Disp. 36.* dicta sunt. Furiosus verò, & vniuersim qui iudicio rationis carent, vt culpæ sunt expertes, ita & pœnæ, ac proinde actione iniuriarum non tenentur, vt ex se est notissimum, & habetur *l. illud & l. 8. citatis.* Illi tamẽ, sub quorum cura sunt, teneri poterunt ad damna, quę dederint, nisi competentem adhibuerint cautelam, ne ea dent, ipsorumq; culpa illa dederint. *Ita habetur l. 8. citata.* Impubes tamen quicunque, & vniuersim qui iudicio rationis carent, capaces sunt iniuriæ. *Ita habetur l. illud citata, & l. 9. titul. 9. part. 7.* agereque possunt actione iniuriarum illi sub quorum cura aut tutela sunt, vt ea iniuria puniatur. *Ita habetur l. 9. citata,* dictumque est *tractatu præcedente Disp. 2.* Quo in loco copiosè explicauimus, quibus competat actio iniuriarum ratione iniuriæ alteri factæ, vel quòd in ipsos iniuria redundet, vel quòd iniuria affecti ipsis subiaceant, sub eorumque cura sint: itemque ad quos tunc earum iniuriarum remissio pertineat: quæ sanè hoc loco non paruo onere nos leuant.

12 Iniuriarum actio competit etiam aduersus concausas eius iniuriæ, vt aduersus consulentem, mãdantem, &c. *Ita habetur l. 10. tit. 7. part. 7.* resque ex se est notissima. Et intentari iniuriarum actio potest, vel coram iudice loci, in quo iniuria fuit facta, vel coram iudice eius, qui illam intulit. *Ita habetur l. 9. titul. citato,* & constabit ex dicendis tractatu sequenti.

13 Qui sine principis aut iudicis autoritate domum moribundi ingreditur, & ibi, intuitu quod infirmus aliquid ei debeat, bona aliqua occupat, aut ea obsignat, vel molestiam infert ibi existentibus quoad hæc, amittit eo ipso debitum, si quid ei moribundus debeat, & insuper siue debitor ille esset, siue nõ, soluit tantundem ac erat illud, quod sibi deberi dicebat, hæredibus eius defuncti, & insuper amittit tertiam partem suorum omnium bonorum fisco regis, & efficitur infamis. *Ita habetur in authentico vt defuncti §. 1. & in authentica item qui domum C. de sepulchr. viol. & l. 11. titul. 9. part. 7.* Ea tamen lex aliquantulum variat à duobus iuribus citatis, quando moribundus nihil reddere debebat ei, qui tale crimen commisit: sic enim quo „ ad hunc habet: *E si por ventura el que esto fiziere, non o-* „ *uiesse deudo ninguno contra aquel doliente que assi agrauias-* „ *se, deue perder porende la tercera parte de lo que ouiere, è a-* „ *uerlo la camara del Rey, è de mas desto deue de fazer emien-* „ *da à los parientes del muerto de la deshontra que fizo à el è à* „ *ellos a bien vista del iudgador del lugar.* Fortasse puniendus tunc erit accommodatè ad dispositionem illam authenticorum, pœnaque præter confiscationem tertiæ partis bonorum, applicanda erit hæredibus ex testamento, aut ab intestato talis defuncti.

14 Pro iniuria, quæ fit defunctis, & cedit in viuos, ad quos defuncti illi pertinent, & ad quos sepulchra eorum resarcire spectat, sequentia sunt iure statuta. Qui de sepulchro alieno lapides, lateres, columnas, aut quamcunq; aliam materiã extrahit, siue illam vendat, aut aliter alienet, siue inde aliquid ædificet, punitur pœna decem librarum auri fisco Regis *l. qui sepulchra C. de sepulchr. viol. & l. 12. tit. 9. part. 2.* Quæ lex addit, si soluendo non sit, relegari ob id delictum. Quòd si iudex, sciens delictum fuisse commissum, illum non punierit, punitur ipse pœna viginti librarum auri eidem fisco Regis, vt habetur *l. si quis C. eod. tit.* Insuper, si qui eam materiam extrahit ac accipit, aliquid inde ædificet, amittit, quod ita ædificauerit: & locum, in quoid ædificauerit, siue sit dom⁹, siue villa, aut aliud prędium, fisco Regis. *Ita habetur l. 2. §. vlt. C. eod. tit. & l. 12. citata.* Insuper (quamuis iura citata id non dicant) tenetur restituere damnum integrum in eo sepulchro, vnde illa extraxit, datum, idque non solùm in exteriori actione in factum, iuxta *l. prætor ait in princip. ff. de sepulchr. viol.* actionéve ad interesse, quod includit, vnà cum lucro cessante, & æstimatione iniuriæ, vt in eadem *l. §. qui de sepulchro violato,* subiungitur, & consentit. *l. vnica C. de sententiis quæ pro eo quod interest proferuntur;* sed etiam in conscientiæ foro, estò prædictis pœnis fuerit punitus. Quòd si mancipium fuerit deprehensum demolire aut demoliuisse sepulchra, siquidem domino illius id ignorante, relegatur id mancipium: sin verò domino sciente, in metalla damnatur, vt habetur *eadem l. 2. citata.*

Qui furantur vestes aut alia, cum quibus defuncti humati sunt, si cum armis grassatorum more id efficiant, morte plectuntur: si verò sine armis, vsque ad pœnam metalli damnantur. *Ita habetur l. prætor ait §. aduersus ff. de sepulchr. viol. & l. 12 citata.* Restituere etiam in foro conscientiæ tenentur, atque ad id in exteriori foro cogi debent, si habeant vnde soluant, tum res ita furto ablatas, tum etiam si quod aliud damnum, vt eas furarentur, dederunt, iuxta ea quæ paulò antea dicta sunt. 15

Qui corpora defunctorum, aut illorum ossa, extrahunt de sepulchro, in contemptum, aut proiiciunt, aut aliter inhonorant (semper enim dolus interuenire debet, vt pœna pro delicto sepulchri violati locum habeat, vt habetur *l. prætor ait ff. de sepulchr. violat.*) Si humiliores sint, morte plectuntur: honestiores verò in perpetuum vel deportantur, vel in metalla damnantur, vel relegantur. *Ita habetur l. vlt. ff. de sepulchr. viol. & leg. 12. citata, quæ de honestioribus* sic habet: *Mas si los que esto fizieren fueren fijos* „ *dalgo, deuen ser desterrados para siepre.* Intellige iuxta *l.* „ *vlt. citatam,* etiam eos deportando, aut in metalla damnando, pro maiori vel minori grauitate delicti, iniuriæque illatæ. 16

Quòd si illi, ad quos præcipuè spectat accusare de furto rerum, cum quibus defuncti humati sunt de extractione aut inhonoratione corporum vel ossium eorundem defunctorum, quales sunt ipsorum hæredes, atque etiam consanguinei, intentare non velint accusationem criminalem ad pœnas corporales explicatas, sed ciuilem ad pœnam pecuniariam, tunc id efficere poterunt actione in factum ad interesse, quantum æstimabitur interesse totum in illo computando, quod dignum est solui pro iniuria sumpta præcisè à quocunque alio interesse: atque facta æstimatione per intentantem actionem, sequutaque moderatione & arbitrio iudicis, vt minimum delinquens condemnari debet centum aureis, ita vt excedi posſit ea summa, si ita res postulauerit, non verò minui. Quod si ad plures ea iniuria attineat, qui omnes velint accusare, iudex idoneorem, & qui plus iuris habet, eligit vt sol⁹ accuset: interesse tamen

tamen illud inter omnes illos diuiditur, quos ea iniuria contingit, pro rata damni ac iniuriæ cuiusque eorum. Quod si nullus eorum accusare velit, tunc quiuis de populo ad accusandum admittitur eo quod id crimen inter publica ad hunc effectum computetur. *Ita habetur l. prætor ait in princ. & §. qui de sepulchri ff. de sepulchr. viol. l. 14. tit. 13. part. 1. & l. 12. tit. 9. part. 7.* Atque quod ita adiudicatur hæredibus aut consanguineis defuncti ita ad eos pertinet pro ea iniuria & interesse, vt estò defunctus creditores reliquerit, nec reliquerit bona sufficientia ad illis soluendum, nihil ex ea pœna & interesse solui eis creditoribus debeat. *Ita habetur l. quæsitum est ff. de sepulchr. viol. & l. 14. tit. 13. part. 1.* Porrò cùm actio illa in factum ad interesse pœnã pecuniariam pro iniuria illata, præcisè sumpta à quocunque alio damno ac interesse, includat, sanè ea ex parte actio illa in factum criminalis est, sumpta actione criminali latè, ac proinde ea intentata, locum non habet intentari actionem criminalem pro eodem delicto ad pœnas corporales suprà explicatas, iuxta ea quæ *tractatu præced. Disp. 40. & tractatu 2. Disp. 595.* consentiunt *Greg. Lopez. l. 12. citata, verb. cien marauedis de oro,* & alij quos citat.

17 Quæ dicta sunt de pœnis pro sepulchro modis omnibus explicatis violato, intelliguntur de sepulchris Christianorum: secus autem de sepulchris hostium fidei: in illis quippe ea locum non habent, vt habetur *l. sepulchra hostium ff. de sepulchr. viol. & leg. 12. citata.* Vbi Greg. Lopez *verb. enemigos de la fe,* quærit, num liceat iudicis autoritate quærere aurum & lapides pretiosos in sepulchris antiquis Indorũ occidentalium. Atque ipse annuit. Distinguerem, Quoniam si ea sepulchra adeò antiqua sint, vt ad nullos posteros eorum, qui in illis cum eo auro aut lapidibus pretiosis humati sunt, iã ob antiquitatẽ pertineant: atque tunc rationem illa habent rerum domino vacantium, fiuntque proinde gentium, iure primo occupantis, etiam si quondam cum illis humati fuissent Christiani, quorum corpora iã nunc non inueniantur eis pretiosis rebus ornata: neque ad ea occupanda, & efficienda propria primo occupantis, necessaria est iudicis autoritas, iuxta ea quæ *tractatu 2. disputatione 53. & 55.* dicta sunt. Neque illa habere videntur rationem thesaurorum. Si autem thesaurorũ rationem haberent, tunc quoad illa standum esset dictis *tractatu 2. Disputat. 53. 55. & 56.* Si autem ea sepulchra non adeò antiqua sint, sed in eis à non multo tempore humati sint aliqui cũ eis rebus pretiosis, vel ea sepulchra ad posteros eorum pertinent, qui cum eis rebus ibi humati sunt, credo furtum esse ea bona occupare, eisq; spoliare cadauera adhuc illis ornata, cum onere illa restituendi. Quoniam autem infideles aliqui in rebuspublicis Christianis habitare permitterentur, ibique in sua secta viuere, & habere sua sepulchra; sanè quamuis illa religiosa reipsa non sint, iniuria tamen eis infidelibus fit, illa quouis ex modis explicatis violando, competitque hæredibus & consanguineis eorum, qui ibi sepulti sunt, & quorum sunt ea sepulchra, actio iniuriarũ aduersus eos violatores, vt pœna arbitraria puniantur pro qualitate eius iniuriæ. *Ita habetur l. 12. citata* satis consentaneè ad rectam rationem, naturamque ipsam rei: quoniã perinde de tali iniuria est censendum, atque de quacunque alia eis infidelibus, dum viuunt, à Christianis effecta. Arbitror quoque, si Christiani spolient cadauera illa rebus, quibuscum humatæ sunt, teneri in conscientiæ foro illa eis restituere, ad idque in exteriori foro esse cogendos, non secus ac si expoliarent similibus rebus cadauera Christianorum eisdem rebus humata atque ornata.

18 Si quæ alia iniuria fiat defuncto, vel quo ad cadauer illius, vel quouis alio modo, ita vt ad contemptum aut infamiam illius id pertineat, ad hæredes illius, qui vnum cum illo, in cuius bonis succedunt, reputantur, pertinet nomine proprio intentare iniuriarum actionem, vel criminalem vel ciuilem, vt maluerint, vt is delinquens pœna iudicis arbitraria puniatur, modo *tractatu præcedente disput. 40.* explicato. *Ita habetur l. 1. §. & si forte ff. de iniur. & l. 13. tit. 9. part. 7.* Quod & in cæteris iniurijs ad defunctum attinentibus, hactenusque commemoratis, similiter locum habet, vt scilicet hæredes nomine proprio agere possent iniuriarum, vt ex §. *citato* habetur, & consentit *l. 13. citata,* tractatuque præcedente explanatum fuit. Si autem ante aditam hæreditatem post defuncti mortem ea iniuria defuncto fiat, actio competit hæreditati iacenti, quæ defunctum tunc repræsentat, & per hæreditatem transit pòstea in hæredem, aut in hæredes, eo ipso quòd hæreditatem adeunt, vt habetur *l. 1. citata, §. quotiens, & Disputat. 2. citata* dictum etiam est.

Si corpus defuncti à creditore ratione debiti sepeliri impediatur, exequiásve fieri, *lege vltim. C. de sepulch. viol.* is creditor puniebatur pœna quinquaginta librarum auri, atque si non esset soluendo, puniebatur in corpore pœna iudicis arbitraria: quod additio in margine ad glossam vltimam ibi rectè ait, locum similiter habere quo ad alias pœnas pecuniarias pro alijs criminib[9] statutas, iuxta varia iura quæ citat. Insuper, si quid solutum esset ab hæredib[9], aut ab alijs, tali creditori, vt sepulturam aut exequias nõ impediret, aut pignora in securitatem debiti essent ei data tenebatur ea reddere: & si quæ confessiones debiti, aut obligationes, quòd ei solueretur, aut fideiussores dati, vt sepulturam & exequias non impediret, totum erat irritum & inane, resque tota redibat in statum, in quo antea erat. Postea verò *in authentica item qui domum,* post eam legem subiuncta, & apertius *in authentico vt defuncti seu funera §. si verò, iuncto §. sancimus igitur, antecedente,* vnde authentica illa sumpta fuit, sancitum fuit, vt is creditor amittat debitum atque siue defunctus id illi verè deberet, siue non, reddat tantundem hæredibus de suis bonis, ac erat id debitum, & amittat tertiam partem suorum bonorum fisco, incurratque infamiam. Et quamuis quidam, quos Gregor. Lop. *leg. 13. titul. 9. part. 7. glossa 1.* refert, dixerint eas pœnas locũ nõ habere, nisi creditor sepulturam & exequias impediat iudicis autoritate: veritas tamen est, iudicem eam facultatem concedere non posse, & omnino ac simpliciter incurri eas pœnas. *Lex 15. tit. 13. part. 1. & l. 13. tit. 9. part. 7.* quæ de hac re loquuntur, non has omnes pœnas commemorant, vt ex parte notat Greg. Lop. *l. 13. citata verb. vista del Iudgador.* 19

In authentica sed neque C. de sepulchr. viol. & in authentico vt cum de appellat. cog. §. hac autem vers. sancimus, & l. 15. tit. 13. part. 1. ac l. 13. tit. 9. part. 7. habentur ea quæ *tractatu 2. in initio disputationis 26.* diximus, quæ non huius, sed illius loci sunt germana, nefas scilicet esse intra nouem dies à morte defuncti inquietare hæredes, consanguineos, affines, aut fideiussores defuncti eósve in iudicium vocare, ob debitum defuncti, sub pœnis ibi commemoratis. Et quæ ibi subiecimus, quando est periculum, quòd defuncti bona dispareant, habetur *l. 15. citata,* consentaneè ad varia iura, quæ ibi Greg. Lopez citat, atque ad rectam rationem, quæ interpres est legum.

Quando mancipiũ iniuriam intulit, ratione que eius iniuriæ, quæ absque culpa domini illata fuit, iniuriarum actio competit, tunc si iniuria sufficienter compensetur punitione corporali mancipij, quæ nec mortem illi inferat, neque inutile membrorum 20

brorum aliquid illius reddat, tenetur domin⁹ tradere id mancipium, vt ita iudicis arbitrio puniatur: quoniam cum mancipium aliter soluendo nõ sit, locum non habet aduersus illum pœna ciuilis, nisi dominus eligat illam potius soluere, aut noxæ dare mancipium pro pœna pecuniaria, qua, agendo ciuiliter, damnandũ foret. Itaq; semper, quando dominus non tradiderit mancipium puniendũ corporaliter pro iniuria illata, tenetur vel pœnam ciuilem ac pecuniariam soluere, vel loco illius dare noxæ id mancipium. Semper enim iura permittunt domino mancipij, loco damni, ac pecuniariæ pœnæ, quam soluere ratione mancipij damnetur, eligere potius dare noxæ id mancipium, vt habetur *l. miles* §. 1. *ff. de re iud. & aliis iuribus.* Illa verò alia, quæ dicta sunt, atque ad hunc locum spectant, habentur *l. sed etsi vnus* §. *cum seruus ff. de iniur. & l.* 14. *tit.* 9. *part.* 7. eoque modo duo illa iura sunt intelligenda.

SVMMARIVM.

1. *Qui famosum libellum composuit aut edidit, itemque qui illum reperit, nec lacerauit, sed illum manifestauit, pœna capitis plectitur: præsertim quando libellus aliquid continet, quod si probaretur commisisse eum, quem is libellus de ea re infamat, puniretur pœna capitis.*
2. *Vtrùm is qui libellum reperit, nec lacerauit, sed illum manifestauit, tunc solùm puniendus sit pœna, qua punitur author talis libelli, quando de alio authore non constat: quando verò constat de alio authore, puniendus solùm erit pœna mitiori arbitraria.*
3. *Qui damnatus est, siue criminali actione siue ciuili iniuriarum, quod libellum famosum fecerit, scripserit, ediderit, aut fieri fecerit, facere non potest testamentum, & si testamentum faciat, est ipso iure nullum.*
4. *Pœna, vt sit intestabilis, si condemnetur actione ciuili aut criminali, statuitur etiam ei, qui carmen famosum composuerit aut ediderit.*
5. *In Lusitania eadem pœna punitur, qui libellum famosum repertum manifestauerit, eáve de re fuerit locutus, qua præcipitur puniri compositor vel editor.*

DE POENA OB FAMOSVM libellum.

DISPVT. 39.

1 Vid sit libellus famosus, & multa alia, quæ hoc loco dici poterant, *Disp.* 35. sunt dicta. Qui libellũ famosum composuit, scripsit, edidit, aut dolo malo fecit, vt aliquid horum fieret, itemq; qui illum reperit, nec lacerauit, exussit aut aliter cõsumpsit, sed illum manifestauit, pœna capitis plectitur. *Ita habetur l. vnica C. de famos. lib. iuncta l. lex Cornelia* §. *si quis librum, ff. de iniur.* lexque illa vnica habetur etiam 1. *q.* 5. §. *vlt.* Intelligendum tamen est, id quando libellus cõtinet aliquid, quod si probaretur commisisse eum, quem is libellus de ea re infamat, puniretur pœna capitis. Alioquin solùm puniretur ea pœna, qua ob eam rem puniendus is esset, quem de ea re in libello infamant. Ita *glossa* 1. *l. vnica citata*, hocque totum est hodie sancitum in hoc regno *l.* 3. *tit.* 9. *part.* 7. Quòd si, qui eo libello infamatur, vel solùm esset puniendus ob rem, de qua in eo libello infamatur, pœna arbitraria, vel nulla pœna arbitraria, vel minori pro iniuriæ quantitate, eaque vel corporali, vel pecuniaria prout aduersus eum ciuiliter aut criminaliter fuerit actũ, vt de cæteris iniurijs *disputatione præcedente & tractatu præcedente Disp.* 40. dictum est. Et quia vt plurimum infamati libellis famosis, ob rem de qua in eis infamantur, non essent plectendi capitis pœna, sed vel nulla, vel arbitraria, inde prouenit, quòd vt plurimum ob famosos libellos prædictis non imponatur pœna capitis, sed arbitraria, vt Iulius Clarus 5. *lib. sent. q.* 68. *n.* 25. testatur fieri esse consuetum. Prædicta autem omnia locum etiam habent, quando ex libello resultat alicui infamia, estò ille non nominetur, vt habetur *l. lex Cornelia* §. *si quis librum citato.*

Vtrùm autem is, qui libellum reperit, nec destruxit, sed manifestauit alijs, tunc solum puniendus sit pœna, qua punitur autor talis libelli, quando de alio autore non constat, quia in eo euentu ipse præsumitur autor illius, & vt talis punitur: quando verò constat de alio autore, puniendus solum erit pœna mitiori arbitraria. Multi affirmanter respondent, satisque fauent verba illa legis vnicæ citatæ; “*Si verò non statim easdem cartulas vel corruperit, vel igne consumpserit, sed vim earum manifestauerit, sciat se quasi autorem eiusmodi delicti capitali sententiæ subiugandum.* Itemque verba illa *capitis* 1. 5. *q.* 1. *Et qui eas prius inueniret, rumpat, si non vult autoris facti causam incurrere.*” Alij verò volunt, estò constet de autore, puniendum esse pœna eiusdem autoris, idque vtraque verba intendere, satisque apertè significare: rationemque esse, quoniam non minus est causa infamiæ, quàm sit autor, eum libellum, dum res adhuc erat occulta, manifestando: de horum numero est Salicet. Greg. Lopez *l.* 3. *citata* relatus, verb. *como aquel que lo hizo*, cui Greg. Lopez non repugnat. 2

Estò, quod libellus famosus continet, reipublicæ expediat sciri, & qui libellum composuit, scripsit, edidit, aut vt fieret dolo malo fecit, vel illum primò repertum non destruxerit, sed manifestauit probare velint, id ita habere, nõ audiuntur, vt pœnam euadant, vt disputatione præcedente dictum est, iuxta *legem vnicam C. de fam. libell. & l.* 3. *tit.* 9. *par.* 7. Quæ lex 3. aliam etiam rationem reddit, præter eam, quam nos disputatione præcedente reddidimus: quia scilicet infamia scripto exparsa longius multo durat, quàm quæ voce est solum prolata. Credo tamen nostram rationem, quia scilicet, qui libello infamat, occultus est, esse potissimã rationem, quam lex vnica citata innuit, dum criminis detectionem non vult admittere, nisi manifestante se accusatore. De iure tamen canonico, quando quod libellus cõtinet, reipublicæ sciri oportet, admittitur, qui illum composuit, aut repertum manifestauit, ad probandum ita habere, quod illo continetur, vt pœnam euadat: id quod disputatione præcedente dictum est.

Qui damnatus est siue criminali actione, siue ciuili iniuriarum, quòd libellum famosum fecerit, scripserit, ediderit, aut fieri fecerit, intestabilis est, hoc est, facere non potest testamentum, & si illud conficiat, est ipso iure nullum, neque ipse testis esse potest in testamento alterius. *Ita habetur l. lex Cornelia* §. *si quis librum, ff. de iniur. l. ob carmen in prin. ff. de testibus l. is cui* §. *vlt. & l. cum lege ff. de testament. & c. si testes* §. *ob carmen* 4. *q.* 3. 3

Pœna, vt sit intestabilis, si condemnetur actione ciuili aut criminali, statuitur etiam ei, qui carmen famosum composuerit aut ediderit, estò illud inscriptum non redegerit, & vt puniatur pœna arbitraria criminali aut ciuili, prout aduersus eũ fuerit factum, itemq; ei, qui libellum famosum vendendum aut emendum curauerit, dum scilicet in scriptum fuerit redactum, *l. lex Cornelia* §. *eadem pœna ff. de iniuriis & leg.* 3. *titul.* 9. *part.* 7. Tametsi *lex tertia citata* pœnam infamiæ expresserit, nihilque dixerit de pœna, vt in hoc, & in prædictis aliis euentibus, qui ea crimina commiserit, fit intestabilis. 4

Iure Lusitano *lib.* 5. *ord. tit.* 79. eadem pœna puniri præ- 5

ri præcipitur, qui libellum famosum repertum manifestauerit, eáve de re fuerit loquutus, qua præcipitur puniri, qui libellum famosum composuit aut edidit. Hunc verò ibi solùm præcipitur puniri pœna arbitraria pro quantitate iniuriæ, spectatis circumstantijs omnibus cõcurrentibus: præcipitur tamen, vt ea imponatur longè grauior, quàm si eadem infamia eidem palàm diceretur in facie.

Ibidem subiungitur, vt qui alteri retulerit, ab alio esse dictum malum aliquod de eo, (quòd Lusitanè dicunt *ir com megiricos*, & Castellani *con gismes*) eadem pœna puniatur, qua puniretur, si is ipse idem malum de illo eodem dixisset.

Iure verò canonico, qui libellum famosum cõficiunt, aut edunt, vel repertum manifestant, nisi probare velint, quæ in eo continentur, ita re habere, idque re ipsa probent, puniuntur pœna flagellorum. Intellige, quando quod in eo libello continetur, fuerit graue. Quando enim esset leue, pœna arbitraria puniretur pro quantitate delicti & iniuriæ. Illud primum habetur *c.1.q.1.*

SVMMARIVM.

1. *Vt quis famam alienam restituere teneatur, primò requiritur, vt alienam famam verè abstulerit.*
2. *Deinde requiritur, vt qui famam alienam verè læsit, contra iustitiam peccauerit eam lædendo, non solùm materialiter, sed etiam formaliter iustitiam transgrediendo.*
3. *Si quis famam proximi iniustè materialiter læsit, post ita læsam, posset resarcire illam sine suo detrimento, sanè teneretur id præstare, non solùm ex caritate, sed etiam ex iustitia.*
4. *Si is, qui famæ alterius ex ignorantia vel negligentia adeò notabile damnum intulit, vt si ignorantia a parte culpæ non excusaret, sufficeret ad culpam lethalem; restituere damnum illud integrè posset sine graui suo detrimento, vt quia crimen falsum de aliquo dixit, atque se retractando, sine graui damno suæ propriæ famæ, potest resarcire totam famam quam abstulit, tenetur procul dubio id efficere sub culpa lethali, non solùm ex caritate, sed etiam ex iustitia.*
5. *Tertiò requiritur, vt infamatus alia via famam amissam non recuperauerit.*

QVAE NECESSARIA SINT, VT quis alienam famam restituere teneatur.

DISPVT. 40.

1 Dicendum superest de restitutione honoris & famæ. Et quamuis à restitutione honoris inchoandum fuisset quia tamen in restitutione famæ, plus negotij est, ab illa erit incipiendum: permixtimque erit dicendum de restitutione honoris, quando sermo fuerit de restitutione famæ læsæ aliquo facto, quo honor simul lædi consueuit.

Quod verò ad id, quod propositum est, attinet, nonnulla necessaria sunt, vt quis famam alienam restituere teneatur. Primùm est, vt alienam famã verè abstulerit. Estò enim quis infamare alium intenderit, si tamen infamia inde non sit sequuta, quia fides ei nõ fuit adhibita, vel aliqua alia ratione, sanè obligatio restituendi famam non consurgit, estò lethaliter contra iustitiam is peccauerit. Si item fama ablata non fuit, quia vitium, quod de aliquo detectum est, aut quod illi fuit impositum, in illo non est infamia, aut nõ auget infamiam quã iam antea habebat contractam, nulla profectò in hoc consurgit obligatio restituendi famam. Vt si (iuxta ea quæ *Disp.26. & aliis* dicta sunt) de viro inhonestis amoribus dedito dicas, res cum quadam muliere habuisse, eam mulierem non detegendo, sanè siue verum siue falsum dixeris, ad nullam restitutionem ei teneris: quia nullam ab eo famam abstulisti. Idem est, si de eo, qui gaudebit talem de ipso haberi æstimationem, dicas, siue verè siue falsò, vindictam de aliquo sumpsisse, in qua interueniret culpa lethalis, aut simile aliud viri magnanimi fecisse, quod culpa esset lethalis. Vel de publica meretrice dicas, cubuisse cum aliquo, vel de publico vsurario, dedisse alicui in singulari sub vsuris, & ita de alijs similibus, quibus infamia apud audientes non accrescit ex eo, quod sinistrum aliquid de eis narres.

Secundum est, vt qui famam alienam verè læsit, contra iustitiam peccauerit eam lædendo, non solùm materialiter sed etiam formaliter iustitiam transgrediendo. Hinc in primis, qui famam proximi licitè, iuxta ea quæ *Disp.24. & alibi* dicta sunt, lędit, ad nullam restitutionem tenetur. Deinde verò, qui illicitè quidem famam alterius lædit, cæterum non contra iustitiam, sed contra solam caritatem, vt odio & animo nocendi, vel alia ratione contra solam caritatem, vtens tamen iure suo, iuxta ea quæ *Disp.14. citata & alibi* explanata sunt, ad nullam restitutionem tenetur. Longe verò maiori cum ratione ad restitutionem non tenetur, qui solà lege caritatis tenetur defendere famam proximi, se detractoribus opponendo, iuxta ea quę *Disp. 34.* dicta sunt, vel aliqua alia ratione, nec id efficit cum culpa sua lethali contra solam caritatem. 2

Item qui inuincibiliter seu probabiliter ignorans se nocere famæ proximi, aut se iniuste illi nocere, ad nullam restitutionẽ famæ, quam ita re ipsa læserit, tenetur. Quoniam in materia læsionis famæ, de qua agimus, non tenetur ratione rei acceptæ, quippe cùm ea res, quo ad id, quod de ea læsum est, non maneat: neque in euentu, de quo loquimur, tenetur ratione iniustæ acceptionis iniustæve læsionis, excusante eum ignorantia inuincibili seu probabili.

Obserua tamen, si post læsam ita iniustè materialiter famam proximi posset, qui eam modò læsit, resarcire illam sine suo detrimento, sanè teneretur id præstare, non solum ex caritate, sed etiam ex iustitia. Ratio autem est, quoniam quasi ex officio ei tunc incumbit eam resarcire: eo quod causa fuerit eius damni eo modo dati, in potestateque ipsius sit eam causam auferre, aut impedire, ne vlterius id damnum det seu continuet. Verbi gratia, iudex iuxta allegata ac probata sententiam tulit, qua aliquam absque culpa sua iniuste materialiter infamauit, quia vere ille innocens erat; sane si postea ita constet illum fuisse innocentem, vt sententia sit retractanda, publiceq; sit ei fama restituenda teneturis iudex, nõ solùm ex caritate, sed etiam ex iustitia, retractare sententiam, famamque illi restituere: idque non solùm, quia iudex est, ex suoque officio ei incumbit eam iustitiam tunc administrare, vt innocentem sibi subditum, iniuste oppressum reuelet; sed etiam quia ipse fuit, qui eam sententiam materialiter iniustam tulit, quę in causa est, vt perseuerent infamia & alia damna illi data, ipseque potest eam causam eorum damnorum auferre, ac impedire ne vlterius cadat ac cõtinuet, ac proinde veluti ex suo officio, quia ipse est, à quo emanauit, atq; adeò ex iustitia, tenetur illã auferre. Si tñ sumptus aliqui ad id essent faciendi, neque esset aliquis delinquens, qui tanquam causa illorũ iniusta teneretur eos soluere, is profectò, cui ea via fama restitueretur, teneretur eos soluere: quoniã ipsius negotium in eo ageretur, & non iudicis, qui cùm non fuerit causa eorum iniusta, ad nullam tene- 3

teneretur restitutionem. Simili modo, si priuatus aliquis dixit aut fecit aliquid, quo absque peccato suo famam alicui⁹ iniuste materialiter læsit excusante eum inuincibili ignorantia à culpa, sanè si illi constet, fuisse falsum quod bona fide dixit, seque ipsum retractando resarcire possit famam proximi teneretur de iustitia id præstare, impediendo, ne ea infamiæ causa, quam bona fide dedit, vlterius noceat ac perseueret, modò id absq; notabili suo detrimento possit efficere. Si tamen sumptus aliqui ad id essent necessarij, vel accedendo ea de causa ad aliquem locum, vel aliquos ad id conuocando, is profectò tenetur illos tunc soluere, cuius negotiũ commodumve ea in re agitur. Eodem modo, si quis licite aliquid de vno diceret, & id, absque ipsius culpa, intelligeretur de alio aut de alia, quæ infamata iniuste materialiter inde maneret, quis dubitat eum teneri de iustitia admonere eos, qui id ita malè cum detrimento famæ alterius intelligerent, non de illo id esse dictum, sed de alio aut de alia. Quando autem in hoc & in præcedente euentu damnum eo modo bona fide absque peccato datum non possit impediri auferendo eam existimationem de mentibus hominum via aliqua licita, ac proinde absque mendacio tunc ad nihil aliud is teneretur, qui absque peccato suo causa aut occasio fuit eius damni. Quoniam non tenetur ad restitutionem illius, sed solum ad id damnum impediendum aut auferendum, si commode possit.

4 Vtrùm autem, qui ignorantia, negligentia, vel inaduertentia sua culpabili quidem, cæterum non ita vt perueniat ad culpam lethalem, sed maneat intra limites venialis, damnum adeò notabile famæ alterius dedit, vt si ignorantia seu inaduertentia à parte culpæ non excusaret, sufficeret ad culpã lethalem, teneatur ad restitutionem totius eius damni sub culpa lethali, an verò solùm ad restitutionem partis illius. Respondẽdum est: Si restituere integre illud possit sine graui suo detrimento, vt quia crimen falsum de aliquo dixit, atque se retractando, sine graui damno suæ propriæ famæ aliarumque suarum rerum, potest resarcire totam famam quam abstulit, iuxta ea, quæ sequenti Disputatione dicenda sunt, aut estò verum dixerit, potest similiter sine graui suo damno, vtendo aliqua amphibologia, eam totam famam, quam abstulit, resarcire, iuxta ea quæ infrà suo loco dicenda etiam sunt, tenetur procul dubio id efficere sub culpa lethali, nõ solùm ex caritate, sed etiam ex iustitia, vt de eo proxime est dictum, qui ex ignorantia prorsus inuincibili idem damnum dedisset: lõge autem maiori cum ratione ad idem tenetur, qui ex aliqua sua culpa illud idem damnũ dedisset. Si verò non sine graui suo damno posset illud integre restituere, tunc non teneretur ad integram eius damni restitutionem sed solùm ad restitutionem partis illius, pro quantitate culpæ ac damni, nempe vel excusando illum, vel illum laudando quo ad alia, vel aliquo alio modo partem eius damni resarciendo. Ratio autem est, quoniam quando aliquis tenetur ad restitutionem solùm ex parte culpæ, vt in re proposita, sanè ex natura rei solum tenetur ad partem damni, pro quantitate culpæ, quando culpa est leuis, quæ ad lethalẽ non pertingit: neque ratio efflagitat, vt quando damnum est magnum, datumque est solùm culpa veniali, nec resarciri potest sine graui proprio damno ac iactura seu molestia; is teneatur ad integram restitutionem damni, quod ita dedit. Neque in re proposita locum habet dispositio legis Aquiliæ, de qua *tractatu 2. Disp.* 697. dictum est. Quoniam ea odiosa iuris humani dispositio supra id, quod natura rei habet, extendenda non est vltra damna, de quibus eadem dispositio loquitur: loquitur verò de solis damnis in rebus externis diuitiarum, aut etiam corporis, vt patet eam totam dispositionem intuenti. Quare neque ea, quæ ibi *Disp.* 698. neque quæ *in eodem tractatu in calce Disp.* 295. dicta sunt, cum hac nostra tradita hoc loco doctrina pugnant. Quando verò culpa damni dati circa famam ex eo solùm esset venialis, quod obiectum & quantitas damni solum esset venialis, tunc obligatio esset restituendi eam totam latitudinem damni, tametsi solum sub culpa veniali. Cessaret verò ea obligatio, quando rationabiliter præsumeretur eum, cui id damnum adeo paruum illatum esset, pro nihilo ducturum fieri eam restitutionem, ac proinde contentum fore, vt non fieret.

Tertium necessarium, vt quis alienam famam 5
restituere teneatur, est, vt infamatus alia via famã amissam non recuperauerit. Si enim alia via integram eam recuperauerit, ad nullam restitutionem is ei tenetur, qui iniustè illã læsit. Verbi gratia, infamasti aliquem de crimine aliquo, aut de aliqua nota, corã alijs: ille verò legitime se purgauit de eo crimine aut nota, ita vt delata omnino sit infamia illa; vel alius superuenit, qui contrarium affirmauit, omninoque persuasit, ita vt apud nullum maneat iam infamia de ea re: sane nõ teneris ad restitutionem, estò iniuste id feceris. Idem est, si quacunque alia ratione abolita omnino iam sit ea infamia. Neque contrarium docuit Adrian. *in 4. in q. de rest. famæ in respons. ad 2. & 3.* argumentum ex ijs, quę vltimo loco in ea q. proponit, vt illi tribuit Nauar. *in Manu. c.* 18. *n.* 43. patetque Adrianum legenti. Et quamuis Nauarrus quondam consenserit cum Adriano in eo, quod eo loco illi tribuit, iam verò hodie nobiscum consentit, vt ibidem affirmat; atque tam ipse quàm alij doctores nobiscum cõsentiunt in hoc tertio requisito. Si tamen propter eam famæ læsionem medio illo tempore, quo recuperata non fuit, damnum aliquod aliud ea de causa est passus, vt quia ea de causa expulsus fuit ab aliquo munere, aut munus aliquod non est adeptus, quod alioquin adeptus fuisset, vel damnum aliud ob eandem famæ amissionem illi obuenit, tunc id totum, etiam si fama sit integre reparata, est illi restituendum, vt ex se est satis perspicuum, & patebit ex initio Disputationis sequentis.

Item quando aliquis remissionem restitutionis famæ, quam iniuste læsit, ab eo obtinuisset, cuius erat ea fama, vel absq; dubio crederet, illum contentum fore, vt ipse eam non restitueret, quod tamen rarò eueniet, tunc obligatio non erit, de iustitia saltem, illam restituendi, & regulariter neque de caritate, iuxta ea quæ inferius dicenda sunt.

Vt ergo aliquis ad famę restitutionem teneatur necesse est concurrant simul quatuor omnia, quæ explanata sunt, alioqui verò eorum deficiente, obligatio non est famam alienam restituendi.

SVMMARIVM.

1. *Qui damnum famæ alterius iniustè intulit, simul restituere tenetur omnia alia damna inde secuta, tanquam eorum causa etiam iniusta.*
2. *Cum fama alicui iniustè est læsa ob falsum aliquod illi impositum, communis opinio est sufficienter ei restitui famam, si qui id falsum imposuit, coram illis apud quos ita est infamatus dicat se falsum ea in re dixisse, ita vt opinionem malam de proximo suo prorsus à mentibus illorum eximat.*
3. *Refelluntur obiectiones duæ in contrarium.*
4. *Quando aliquis falsum quid proximo iniustè imposuit, tenetur se retractare, quando aliter famam ei restituere*

non

non potest, neque ipse maiorem infamiam inde contrahit, teneturq; iuramento confirmare, id non ita se habuisse vt dixerat, si aliter ei fides non haberetur.

5. *Cùm crimen falsum fuit alicui impositum, sufficienter fit ei restitutio famæ iniustæ ab eo ablatæ, dicendo se fuisse mentitum, si inde alij deponant existimationem, quam de illo conceperunt.*

QVÆ RESTITVERE TENEATVR, QVI famam iniustè læsit. Et quo pacto fama restituatur ob falsum crimen aut ob falsam notam alteri imposita.

DISPVT. 41.

EVm, qui famam iniustè læsit, quamdiu id damnum manet, teneri illud restituere, notius est, quàm vt probatione indigeat. Cùm enim damnũ maius ex suo genere sit, quàm damnum in rebus externis diuitiarum: atq; hoc sub reatu interitus æterni sit restituendum, quando iniustè est datum ac permanet, vt *tractatu 2. Disp. 716.* ostensum fuit: consequens profectò est, vt & famæ damnum, quando fuit iniustè datum, estq; notabile ac permanet, sub reatu interitus æterni sit similiter restituendum.

1 Porrò, qui illud iniustè dedit, simul restituere tenetur omnia alia damna, si quæ inde secuta sint, tanquam causa illorum etiam iniusta. Vt si infamatus priuatus ea de causa fuit officio, beneficio, aut emolumento aliquo, vel id obtinere fuit impeditus, aliquámve aliam iacturam passus est, ea omnia integrè sunt ei restituenda, quantum prudentis arbitrio æstimabũtur. De qua re sermo *Disp.* 45. redibit. Quare si is, qui famam suam iniustè læsam recuperauit, damnum aliud inde passus est antequam eã recuperaret, aut in illa recuperanda ac se purgando sumptus aliquos fecit, sanè is, qui iniustè eum infamauit, ea omnia damna tenetur ei restituere, estò post recuperatam integrè suam famam ad nullam restitutionem propter illam antea iniustè læsam non teneatur. Hæc de primo eorum, quæ proposita sunt.

Quod verò ad secundum attinet, cùm duobus modis fama signo aliquo, vt voce aut scripto, alterius iniustè lędatur; vno, falsum aliquod illi imponendo: altero verò, verum aliquod de illo iniustè detegendo: *hac Disp.* & 43. est dicendum de restitutione famæ, quando falsum aliquod directè aut indirectè alteri imponitur, & *Disp.* 44. de restitutione famæ ob aliquid verũ iniustè detectum. *Disp.* verò 42. *sequenti* examinabimus, vtrùm propter infamiam, in qua is fuit à puncto, in quo iniustè fuit infamatus, vsque ad punctum, in quo fama fuit ei integrè restituta, aut in quo ipse integrè illam recuperauit, debeatur ei aliqua restitutio, an non.

2 Quando autem fama alicui iniustè est læsa ob falsum aliquod illi impositum, tunc doctores communiter affirmant, sufficienter ei restitui famam, si qui id falsum imposuit, coram illis, apud quos ita est infamatus, se falsum ea in re dixisse, ita vt opinionem illam malam de proximo suo, cuius ipse fuerat causa, prorsus à mentibus eorum depellat. Quòd si sufficienter illam depelleret, non dicendo se fuisse mentitum, sed dicendo, se postea deprehẽdisse, quod affirmauit, non ita habuisse, (in quo sanè non falsum diceret) vel simili aliqua alia loquutione, cõfirmandoq; iureiurando, si ita opus esset, quod de illo dixerat, non ita habuisse, tunc id sufficeret. Quoniam tamen tenetur restituere integrè famam, quàm læsit, efficiendo vt illi omnino eam falsam existimationem de illo depellãt: si autẽ id cõsequi potest sine iactura suę proprię famę, aut sine iactura tanta suæ famæ, quantum incurreret, dicendo se fuisse mentitum, non teneretur nec deberet affirmare se fuisse mentitum. Quando autem id aliter consequi non posset quàm affirmando se fuisse mentitum, tunc affirmare teneretur, se fuisse mentitum, idq; confirmare iureiurando, si ita necessarium esset, vt illi deponerent falsam existimationem, quam ob, suum perniciosum mendacium de proximo suo conceperunt: modò tamen ipse, affirmando se fuisse mentitum, attenta qualitate personæ, vt si ipse esset prælatus, aut nobilis, vel aliqua alia de causa magnæ existimationis, & is, de quo id falsum dixisset, infimę esset notæ & attentis cæteris circumstantiis concurrentibus, longè maiorem infamiam non incurreret, quàm esset infamia, quam illi alteri restituere teneretur: cum tanta enim maiori sua iactura non teneretur eo modo restituere minorem læsionem famæ alterius, vt ex dictis *tractatu* 2. *Disp.* 754. & *tractatu præcedente Disp.* 102. patet, sed satis esset, si eam infamiã aliter meliori modo, quo posset, restitueret, iuxta ea quæ *Disp.* 44. dicenda sunt. Cum æquali verò sua infamia, aut cũ paulo maiori: q̃ esset ea, q̃ restituere teneretur, sanè dicere teneretur se fuisse mentitũ, atque si ita opus esset vt crederetur, teneretur id confirmare iuramento, quando aliter restituere non posset famam alterius. Quoniam quando quis damnum iniustè alii dedit, tenetur id illi restituere cum suo æquali aut etiam cum aliquantulo maiori suo damno, vt *Disputationibus citatis*, & *alias sæpe* est dictum: sibiq; imputet, quòd in eas angustias se ipsum redegerit, iniustitiam aduersus proximum suum committẽdo: neq; vlla ratio aut æquitas patitur, vt innocens maneat in damno æquali, aut paulo maiori, ne ipse, qui nocens fuit, iniusteq; illud dedit, tantundem aut aliquantulũ maius subeat, in illo resarciendo ac restituendo.

Neque aduersus hoc obiicias, ordine caritatis bonum proprium eiusdem ordinis præferendum esse æquali aut minori bono alterius. Quoniam intelligendum est, id caritatis ordine licere, quando contrarium non est debitum, vt in re proposita ob iniustitiam in proximum commissam bonum famæ illius lædendo, debitum est illud ei resarcire, estò ad id sit necesse facere iacturã ęqualis aut paulo maioris boni famæ nostræ: alioquin neq; in bonis externis teneremur restituere damnum bonis proximi iniustè illatum, vt domum illius aut segetes illius iniustè exurendo: quoniam ad id necesse esset, nos æqualem aut paulo maiorem iacturam in bonis nostris externis pati: quod tamen constat esse falsum. 3

Neque rursus obiicias, restitutionem ad id ordinari, vt constituatur ęqualitas: at verò restituendo famam proximo, confitendo me fuisse mentitum in eo, quod falsò de illo dixi, ille manet cum sua integra fama, & ego maneo cum detrimento meæ famæ, quod est inæqualitas: ergo in eo euentu non teneor famam illi restituere, confitendo me fuisse mentitum. Non, inquam, hoc rursus obiicias, quoniam restitutio per se ad id ordinatur, vt ad æqualitatem satisfiat damnum ac iniustitia aduersus proximum commissa, siue ad id necessarium sit, eum, qui id damnum iniustè dedit, manere in damno æquali, vel paulo maiori, vt in exemplo eius, qui domum aut segetes alterius iniustè exussit, constat: per accidens autem est, quòd quando, qui alienum iniustè retinet, illud idem restituit, aut tantundem, in quo inde sit factus locupletior, ipse ita restituendo, in nullo maneat damno.

Quòd quando aliquis falsum aliquid proximo suo iniustè imposuit, famamque illius læsit, teneatur se retractare, quando aliter famam ei restituere non potest, neq; ipse longè maiorem infamiam 4

inde contrahit, teneaturq́ iuramento confirmare, id non ita habuisse, vt ipse dixerat, quando aliter fides ei omnino non adhibebitur, neq́ omnino depellitur opinio falsa, quam de eo proximo alij conceperant, fatentur doctores communiter: idq́ iuramentum verum atque vtile tunc & necessarium actus erit religionis ac meritorius, si qui illud adhibet, constitutus sit in gratia. Dubitant verò doctores, num quando is neque illi credetur, nisi testes adhibeat, teneatur eos adhibere, si possit, estò facturus sit ad id sumptus aliquos, modò hi sumptus non sint multum excessiui comparatione æstimationis famæ restituendæ. Nauarro *in Manu. ca.*18. *numer.* 45. durum videtur ad id astringere illum in eo euentu: quoniam confitendo se fuisse mentitum, idq́ confirmando iuramento, sufficientē causam adhibet, vt illa falsa existimatio de mentibus aliorum deponatur: imò adhibet ex sua parte maiorem causam vt depellatur, quàm fuerit illa, quam à principio dedit, vt ea falsa existimatio in mentibus eorum gigneretur: illiq́ proinde iam tunc in culpa sunt eam non depellendo, causaq́ iniusta sunt eius existimationis de primo suo, & non ille alius, qui à principio pernicioso ac iniusto suo mendacio causa fuit vt existimatio illa conciperetur. Neq́ deest, cui hæc Nauarri opinio placeat. Sotus verò loco mox citando & alij meritò affirmant, ad id illum etiam teneri. Quoniam cum fuerit à principio causa iniusta eius existimationis in damnum proximi sui, omnia efficere tenetur, quæ non cum longè maiori suo detrimento, quàm sit damnum, quod ipse iniustè proximo dedit, facere potuerit, vt ab eo damno ille eruatur, etiamsi ad id necesse sit facere sumptus aliquos, cum detrimento aliquo suorum bonorum externorum, quæ sunt inferioris ordinis, quam fama. In eo tamen video multos doctores conuenire, si ille qui confessus fuit falsum id esse, quod de proximo suo iniustè dixit, idq́ iuramento confirmauit, siue testes simul adhibuerit, siue non, quia nullos habet testes quos adhibere possit, non credatur, perseueretq́ infamia proximi illius, cuius à principio ipse fuit causa iniusta, ad nullam aliam teneri illi restitutionem: quoniam eius tunc infamiæ iam ipse nō est causa, sed causa sunt, qui eam existimationem retinent: cum temerarij iam in eo iniustiq́ sint, teneanturq́ eam à se repellere. Certè propendeo in contrariam Adriani opinionem *in* 4. *q. de rest. famæ in prin.* eum scilicet tunc teneri alia via restituere id infamiæ, quod remanet. Etenim, qui id damnū à principio iniustè dedit, nondum illud resarciuit quamuis causam adhibuerit, vnde resarciretur, nisi per iniquitatem aliorum staret: nullus autem deobligatur ab onere restituendi damnum, quod iniustè dedit, quousq́ illud re ipsa & cum effectu resarcit, estò causam adhibuerit, vnde resarciretur, nisi per alterius iniquitatem staret, qui illud continuat, causaq́ iniusta illius est. Si enim damnum dedi in bonis externis, & æstimationem eius damni mitto per meum famulum aut amicum ad eum, qui illud est passus, isq́ famulus aut amicus eam æstimationem sua culpa non restituit, sed retinet, sanè licèt is famulus aut amicus causa sit iam iniusta, quòd id damnum non tollatur, restituereq́ teneatur tum id damnum, tum etiam alia, si quæ inde vlteriùs sint secuta, ego tamen ea de causa non deobligor à restitutione eius damni, nondum reparati, cuius à principio fui causa iniusta. Dixi, me propendere in Adriani opinionem; quoniam video nonnihil esse discriminis, eo quod in re, de qua disputamus, non permanet aliud damnum, quàm quod ex eo sequitur, quòd isti iniquè nō depellant eam existimationem, vt iam tenentur: cæterum cùm ego causam illius à principio dederim, effectus sanè est partialiter à meo pernicioso mendacio adhuc emanans, quamuis sine mea noua causa, culpaque solùm eorum, qui id adhuc existimant, atque adeò illi præcipuè tenentur iam ad id damnum, & ego in illorum defectum. Quòd si vera esset quoad hoc opinio contraria opinioni Adriani, sanè ego opinionem illam Nauarri amplecterer, eum scilicet, qui sufficientem causam adhibuit, vt depelleretur illa sinistra existimatio, dicendo se esse mentitum, idq́ iuramento confirmando, nō teneri insuper adhibere testes, & multo minus sumptus ad illos adhibendos, estò qui illam sinistram existimationem conceperunt, deposituri illam non sint, nisi testes adhibeantur.

Quòd quando crimen falsum fuit alicui impositum, aut nota falsa, sufficienter fiat ei restitutio famæ iniustè ab eo ablatæ, dicendo se fuisse mentitum, si inde alij deponant falsam existimationem, quam de illo conceperunt, affirmāt Diuus Thom. 2.2.*q.*62.*art.*2. Scotus *in* 4.*dist.*15.*q.*4. Caiet. *in summa verb. restitutio c. de modo restituendi* Adri. *vbi suprà*, Nauar. *in Manu.c.*18.*n.*45. Sotus 4. *de iust.q.C.art.*3. *ad* 4. Gab. & Maior *in* 4.*dist.*15.*vterq́ q.*17. & doctores cōmuniter. Neq́ dubito id semper habuisse praxim ecclesiæ, vt scilicet, quod attinet ad talem iniustam famæ læsionem, nihil aliud in restitutionem iniungeretur. Qua eadem ratione communiter affirmant doctores, quando certò constaret, eos, coram quibus aliquis iniustè fuit infamatus de crimine aliquo, siue vero siue falso, omnino eius rei oblitos esse, ad nullam teneri eum restitutionem, qui iniustè illum infamauit, eo, quòd id damnum famæ iniustè datum iam non maneat. Idem propter eandem rationem sunt dicturi, quando omnes, coram quibus aliquis fuit iniustè infamatus, iam à vita discesserunt: quippe cum iam omnino esse desiit præterita omnis infamia ea de re.

Caiet. 2.2.*q.*62.*art.*2.*ad*.2. & quidam alij, hæc nō negando, nihilominus affirmant, quando crimen, de quo aliquis iniustè fuit infamatus, erat falsum, estò verisimile sit eos, qui longo tempore antea illud audierunt, oblitos iam esse; quia tamen id certum non est, esseque potest vt recordentur, & vt eo plus firmentur in existimatione illud verū fuisse, quo vident eum, qui illam infamiam sparsit, tanto tēpore de suis peccatis sacramētaliter cōfessum nō fuisse, nunquamq́ se ipsum retractando ea de re, famam restituisse, teneri adhuc se retractare coram illis. Quāuis autem id tutum sit, ac regulariter amplectendum propter id periculum: qñ tamen esset perexigua probabilitas eos adhuc recordari, atq́ ex retractatione sequeretur notabilis infamia ei, qui se retractare deberet, arbitror eum non teneri tunc se retractare, sed satisfacere laudando illum, quem infamauit, vel aliqua alia ratione ei compensando id infamiæ, quod certum non sit eam remanere, qua de causa eo minor compensatio illi debetur, quo minùs est certum, eam remanere. Atque eadem ratione, minor etiam restitutio debetur, quando crimen, de quo dubitatur, an adhuc maneat infamia, verum fuit, quod proinde nefas est retractare, quàm deberetur, si certum esset infamiam de illo adhuc remanere.

SVMMARIVM.

1. *Nihil restitutionis debetur, nec iniungi debet pro iniuria, quam iniustè infamatus passus est tempore toto quo infamiam sustinuit, interim dum fama illi non fuit restituta, aut interim dum infamia illa alia ratione non fuit abolita.*
2. *Refutantur duæ obiectiones in contrarium.*

VTRVM

VTRVM PRO INFAMIA, QVAM passus est is, cui fama restituitur retractatione criminis falsi, aut notæ illi impositæ, à puncto quo ita fuit infamatus, vsque ad eam restitutionem, sumpta ea infamia præcisè à quocunq; alio damno ex illa sequuto, restitutio aliqua illi debeatur.

DISPVT. 42.

Ntequam vlterius progrediamur, quod propositum est, erit examinandum. Eademq; est difficultas de quacunq; alia infamia, quam passus sit aliquis vsq; ad punctum, quo omnino fuit abolita morte, aut obliuione illorum omniũ, qui notitiam de ea re habuerunt, & de quacunq; alia infamia, quam quis sit passus vsque ad instans, quo plenè ei restituitur, num scilicet restitutio solùm debeatur pro infamia, quæ adhuc pendet in futurum, & quatenus in futurum pendet, quasi quo ad id solum rationem habeat damni permanentis: non verò debeatur restitutio pro infamia præterita, præcisè sumpta à quocunque alio damno ex illa sequuto, quasi illa, ita præcisè sumpta, rationem non habeat damni permanentis, sed retineat solum rationem iniuriæ pœna dignæ.

1 Ex dictis præcedente Disp. satis constat consonum omnino esse communi doctorum sententiæ, praxiq; ecclesiæ in confessionibus semper seruatæ, nihil restitutionis deberi, nec proinde esse iniungendum, pro iniuria: quam iniustè infamatus passus est tempore toto, quo infamiam sustinuit, interim dum fama illi non fuit restituta, aut interim dum infamia illa alia ratione non fuit abolita. Tametsi doctores omnes confiteãtur, si ex ea infamia toto illo tempore sequutum ei fuit aliquod damnum, vt quia ea de causa priuatus fuit officio, beneficio, aut emolumento alio, vel sumptus aliquos fecit, vt se purgaret, aliquódve aliud damnum, etiam lucri ea de causa cessantis, est passus, id totum esse illi restituendum. Nullus verò doctorum inter damna restituenda computat, subiacuisse iniustè infamatum toto eo tempore infamiæ illi, malamque de illo toto eo tempore habitam fuisse existimationem. Ratio autem huius praxis cõmunisque doctrinæ (licèt nullus, quod legerim, eam reddat, neque axaminet hanc difficultatem) hæc est: Quoniam illa alia verè habent rationem damni permanentis: subiacuisse verò iniustè toto illo tempore illi infamiæ ac existimationi, quæ de illo fuit habita, solum iam nunc habet rationem iniuriæ perpessæ, quæ transiuit nullo iam nũc relicto damno: vt verò *tractatu 2. Disp. 715.* pro solo damno remanente debetur restitutio, nõ verò pro iniuria sumpta præcisè à damno dato, sed illi respondet condigna pœna, quæ non debetur ante latam sententiam. Cum hac verò doctrina consentiunt, quę *tractatu præcedente Disp. 100.* & alias sæpe dicta sunt.

Neq; *Adrian. in 4. q. de rest. famæ ad 2. & 3. eorum*, quę vltimo eo in loco proponit, aliud docet. Ibi enim, concedens eum, qui diffamauit, non teneri ad famæ restitutionem, quando, qui malam de ita diffamato comceperant opinionem, ab ea mala opinione resiliunt, quòd videant, eum, qui diffamauit, in multis aliis compertum fuisse dixisse falsum hæc verba subiungit: „*Manet nihilominus, qui diffamauit, obligatus ad reparationem pro interesse medij temporis, quo diffamatus erat, siue fuerit interesse damni emergentis, siue lucri cessantis ex ea diffamatione: vt in re furtim ablata, quæ pòst restituitur.*" Hæc ille. Quo in loco perspicuè liquet, non loqui de reparatione infamiæ, quam eo tempore sustinuit. Illa quippe infamia per recuperationem famæ abolita ac resarcita fuit: non secùs atq; damnum rei furto ablatæ per restitutionem eiusdem aut alterius similis rei aboletur ac resarcitur: neq; pro iniuria, quòd caruerit sua fama toto eo tempore, debetur ei restitutio, sed iniuriæ illi pœna respondet; sicut neque pro iniuria, quòd caruerit re sua externa, quę furto ab eo fuit ablata, toto eo tẽpore, quo restituta ei nõ fuit, debetur ei restitutio aliqua. Loquitur ergo Adr. eo in loco de sola reparatione dãni emergẽtis, aut lucri cessãtis ex infamia toto eo tẽpore perpessa, si quod fortè ex ea infamia illi emersit, aut cessauit in aliq́b⁹ aliis suis bonis, vt perspicuè verba illius innuũt, & exemplũ, quod de re furto ablata adhibet: quare cũ communi aliorum doctorum sententia consentit.

Idem voluit Nauar. *in Manu. c. 18. n. 43. & 47. vers. ex eisdem causis, &c.* Vt patet expendenti verba illius. Loquitur enim de sola reparatione damni, additque: „*si quod à tempore illatæ infamiæ vsque ad eiusdem abolitionem fuit passus.*" Satis autem perspicuum est, si illum subiacuisse toto illo tempore infamiæ Nauarrus arbitraretur esse damnum permanens, esseque obligationem illud restituendi, loquuturum eum non fuisse conditionaliter, dicendo, „*si quod à tempore illatæ infamiæ vsque ad eiusdem abolitionem fuit passus:*" quoniam constaret, semper eum id damnum fuisse passum.

Arbitror autem recedendum nulla ratione esse à communi hac de re doctorum sententia hactenus à nobis explicata, communiq; ecclesiæ vsu confirmata, nouum onus introducendo restituendi aliquid iniustè infamato pro tempore, quo infamiæ subiacuit, eamq; sustinuit. Maximè quoniam id esset graue iugum ceruicibus pœnitentium iniungere, à quo non facilè eos exonerarent. Atque vt hæc communis doctorum sententia, praxi ecclesiæ cõfirmata, corroborat, quæ dicta à nobis sunt *tractatu 2. Disp. 7. 5. & tractatu 3. Disp. 100.* ita vicissim ex illa ipsa corroboratur.

Obiiciet nihilominus aliquis aduersus hanc cõmunem doctorum sententiam, aliquem subiacuisse infamiæ iniustè tempore aliquo, quousq; fama retractatione restitueretur, aut alia ratione infamia aboleretur, non esse nudam iniuriam, sed esse verum damnum, ac proinde restitutione esse necessariò in conscientiæ foro compensandum. Id verò probabit. Primò, quoniam nõ sicut res se habet in re furto ablata, esse scilicet iniuriam, & non damnum, caruisse illa tempore toto quousque fuit restituta: ita res habet in fama iniustè ablata. Fama enim est existimatio, quæ de aliquo habetur: & quemadmodum bonum hoc coalescit ac integratur ex existimatione diuersorum, cum quibus viuimus, quíve nos agnoscunt, notitiámve de nobis habent, ita coalescit ac integratur existimatione, quam de nobis habent toto tempore, quo viuimus, atq; etiam post mortem nostram: si ergo, qui nos iniustè infamat apud aliquem, aut apud aliquos, iniustè efficit nos carere parte integrante nostræ famæ, damnique proinde illius nostri est causa, teneturq; idcirco illud nobis restituere: ita qui iniustè nos carere efficit fama nostra certo aliquo tempore, iniustè efficit nos carere parte integrante nostræ famæ, estq; proinde causa illius nostri dãni, quod restituere nobis similiter tenetur: neque illud nobis ex eo resarciretur, quòd infamia aboleatur, continuarique fama nostra incipiat, qualis erat antequam id damnum nobis iniustè inferretur, aut ex eo, quòd retractatione fama nostra redeat ad statum in quo erat antequam iniustè læderetur: quippe cùm non redeat maior, quàm ante læsionem erat, vt suo augmento pars illa quoad durationem, quæ iniustè ablata ac impedita fuit, resarcitur, neque quoad durationem ad eum redeat statum, in quo erat antequam à nobis 2

iniustè auferretur: non ergo sicut res habet in re externa furto ablata, aut iniustè damno affecta ac destructa, quando restituitur, & compensatur re alia eiusdem bonitatis ac valoris, ita res habet in fama, quando infamiæ abolitione resarcitur, aut retractatione instauratur. Quando enim res externa furto ablata, iniustè ve damno affecta ac destructa, alia æquiualenti restituitur, totum, quod iniustè fuerat ablatum aut destructum, quo ad omnes suas partes restituitur ac compensatur: at verò quando infamia morte aut obliuione eorum, apud quos quis fuerat iniustè infamatus, aboletur, aut retractatione fama læsa instauratur, non redit fama integra quo ad omnes suas partes, sed perinde res habet, ac si res externa restitueretur destructa in aliqua sua parte: quod constat non sufficere ad integram ac plenam restitutionem.

Secundò, interim dum perseuerat infamia, cui⁹ aliquis iniusta fuit causa, tenetur is, qui illius fuit causa iniusta, restituere id damnum iniustè datum vt omnes concedunt: quòd si restituere illud non possit bono eiusdem generis, tenetur restituere id pecunia, aut aliqua alia ratione, vt in sequentibus dicemus: ergo dato transactoq; iam toto damno iniusto, quod infamatus sustinuit, non minùs, qui illud iniustè dedit, tenetur id totum quo ad durationẽ restituere, quàm teneretur restituere partem illius, si quæ adhuc in futurum penderet; eaque de causa, quando abolita fuit infamia morte, verbi gratia, eorũ, apud quos iniustè infamauit, transactaq; fuit tota infamia quoad durationem, quam iniustè infamatus toto tempore, quo illi vixerunt, sustinuit, non minùs est illi restituendum damnũ totum infamiæ transactum ac perpessum, quàm esset illi eidem restituenda pars quo ad durationẽ eiusdem damni, quæ adhuc in futurum penderet, restaretq; adhuc perferenda.

Fateor hæc argumenta facilè permouere quemuis doctum virum possent, vt assereret, abolita iam infamia, aut fama iã instaurata retractatione criminis falsi aut notæ impositæ, adhuc eum, qui iniustè infamauit, restituere teneri id infamiæ, quod infamatus interim sustinuit dum infamia abolita non fuit: vt & me (statim ac de hac re cogitanti occurrerunt) ancipitem reddiderunt, num hac in re discedẽdum mihi esset à communi doctorum sententia. Re tamen attentè maturèq; considerata, inclino recedendum ab ea non esse. Non solùm quòd non facilè transgredi debeamus limites, quos patres nostri maturo iudicio constituerunt: neq; sit recedendum ab vsu ecclesiæ à temporibus antiquis recepto: neq; pœnitentes sint grauandi tanto tam molesto difficiliq; onere dum cum probabilitate ab eo possunt excusari: sed etiam quoniam in vnaquaq; re, attenta ac expensa illius natura, est arbitrandum ac iudicandum, num maneat vel non maneat damnum, sed potius in nudam transierit iniuriam, ac proinde num iniungenda sit aut non sit restitutio pro illo. Res etenim externæ ad ipsarum vsum ordinantur, ac proinde interim dum non restituuntur, vel eædem numero, quæ iniustè ablatæ aut destructæ sunt, vel aliæ illis æquiualentes, vt earum similis aut æquiualens esse possit vsus, dicitur is, qui id iniustum detrimentum accepit, manere in damno à principio ei iniustè dato. Cæterum fama in virtutis testimonium ordinatur aut alterius excellentiæ, de qua est ea fama, & in emolumenta, quæ inde sunt nata oriri, attenta existimatione hominum vsuq; & institutione reipublicæ, cuius sumus partes. Neq; famæ assistentia virtuti, aut alteri excellentiæ veræ aut existimatæ, in vno tempore inseruit in aliud tempus, quin potius diuisa quo ad durationem atq; assistentiã virtuti, aut alteri excellentiæ, ad diuisionem temporis, in quo durat, transit cum ipso tempore, neq; inseruire est apta quo ad suum vsum in aliud temp⁹. Quo fit, vt fama eo modo spectata: perinde se habeat, atq; se habet sanitas corporis diuisa ad diuisionem temporis, in quo vita durat: eaque de causa, sicut, qui iniustè lædit sanitatem corporis, tenetur quidem interim dum id damnũ ac læsio perseuerat ac pendet in futurum, restituere id damnum, adhibendo quæ necessaria sunt, vt corpus ad suam naturalem dispositionem reducatur, & insuper restituere tenetur, si quæ alia damna lucri cessantis, aut damni emergentis ex ea læsione iniusta ac defectu sanitatis vlterius sunt secuta, vt si ob eum sanitatis defectum eo modo iniustè læsus non locauit operas suas, aut ab alio lucro est impeditus, vel damnum aliud ei emersit ac sustinuit: redintegrata verò sanitate, vel natura sola curante, vel simul arte adiuuante, ad nullam restitutionem læsionis ac damni corporis præteriti tenetur, vt cum Adriano & Richardo, nemine, quod sciam, refragante, *tractatu præcedente. Disp.* 88. dictum est: ita qui famã iniustè lædit, tenetur quidem interim dum id damnum durat, infamiaque in futurum pendet, restituere id damnum, adhibẽdo quę necessaria sint, vt infamia cesset, & vt existimatio de illo ad pristinum redeat statum, & insuper restituere tenetur, si quæ alia damna lucri cessantis, aut damni emergentis, ex ea infamia secuta fuerunt: at verò, redintegrata ac instaurata iã fama, vel retractatione criminis falsi, aut notæ impositæ, vel quòd alia via abolita iam sit infamia, cui causa iniusta fuerat data, sanè nulla obligatio restituendi manet id damnum famæ præteritum. Ratio autem vtrobiq; est eadem, quoniam scilicet quemadmodum in læsione corporis, redintegrata iam sanitate, nullum manet damnum, subiacuisseque antea damno corporis ad tempus, non retinet eam rationem damni permanentis, sed transit in rationem nudæ iniuriæ acceptæ, pro qua non restitutio, sed sola pœna debetur: ita in læsione famæ, instaurata iam fama, contrariæ infamiæ abolitione, nullum famæ damnum remanet subiacuisseq; infamiæ aliquando non retinet iam rationem damni permanentis, pro quo sola restitutio debetur sed transit in rationem nudam iniuriæ acceptæ, cui non restitutio, sed pœna respondet. Ac sanè est credendum, si Petrus aut Paulus, vel alius Apostolorum confessionem alicuius audisset qui confiteretur, se ante quindecim dies imposuisse alicui crimen aliquod, nihil aliud tali pœnitenti in satisfactionem præcepisset, quàm vt se ipsum coram illis retractaret, quibus id dixit, nullam aliam illi iniũgendo restitutionem pro infamia, cui ille alius eo modo iniustè infamatus integris illis quindecim diebus subiacuit, quando inde nullum aliud damnum fuit ei subsequutũ: id quod perpetuò praxim ecclesiæ seruasse non dubito.

Ad obiectionem ergo in contrarium negandũ est, subiacuisse aliquem infamiæ tempore præterito, nõ esse nudam iniuriã, absq; vlla ratione damni in eo permanentis, postquam iam instaurata est fama contrariæ infamiæ integra abolitione. Ad primam verò probationem in contrarium dicendum est, quamuis non eodem omnino modo res se habeat in re furto ablata & in fama iniustè ablata, vt benè argumẽtum probat: nihilominus infamiam solùm subire rationem damni quamdiu in futurum pendet, non verò habere rationem damni quo ad partes, quæ, diuisa ad diuisionem temporis, in quo toto perseuerat, iam transierunt, esseque desierunt: eo etenim ipso quod transeunt, habere desinunt rationem damni permanentis, sortiunturque rationem nudæ iniurię acceptę, vt de partibus sanitatis corporis, diuisæ ad diuisionem temporis, in quo toto vita durat, dictum est: ea-

est: eaq; de causa, abolita iam infamia, famaque reducta ad statum, in quo erat ante infamiam, non remanet obligatio compensandi restitutione infamiam, quæ fuit vsque ad integram famæ instaurationem: quoniam ea infamia eo ipso, quòd fluxit, rationem habere desinit damni permanentis. Quamuis ergo fama nõ redeat quoad eas suas partes, quæ iniustè fuerunt impeditæ, esseq; debuerũt in tempore præterito; redit tamen quo ad omnes partes, quas, quando redit, erat habitura: eaque de causa in nullo redit damno affecta, quemadmodũ damno affecta rediret res externa, quæ restitueretur non integra quo ad omnes suas partes. Quo fit, vt non eadem sit ratio, quod ad restituendi obligationem attinet, de partibus famę iniustè ablatę, quæ, si extitissent, impeditæq; iniustè non fuissent contraria infamia, fluxissent cum tempore, & de partibus rei externę, quę iniustè ablata aut destructa sit.

Ad secundam, concesso antecedente, neganda est consequentia, quando dato transactoque toto damno, is, qui illud iniustè est passus, non remanet in damno, vt in re proposita euenit. Quando verò pars talis damni est transacta, & pars alia pendet in futurum, ea sola quæ in futurum pendet, est restituẽda, quoniam ea sola habet iam rationem damni: non verò est restituẽda pars transacta: quoniam hæc ipso, quòd transacta est, non retinet rationem damni, sed solùm habet rationem iniurię acceptę, vt dictum explanatumque est.

Dices: Ex his sequitur, aliquem reportare commodum ex eo, quòd non restituat tempore; quo tenetur. Etenim si expectet, vt infamia aboleatur obliuione aut morte eorum, qui illam norunt, liberabitur ab onere restituendi, cui ante eam infamiæ abolitionem subiacebat. Respondeo, nullum esse absurdum, si per accidens id inde sequatur. Sicut etiam ex eo, quòd is, qui vulnus iniustè inflixit, expectet vt vulneratus per naturam perfectè sanetur, deobligatur ab onere restituendi illi damnum sanitatis amissæ, quod tamen ante sanitatem acquisitam restituere tenebatur, expensas competẽtes efficiendo ad perfectam curationem. Hæc tamen cõmoda temporalia, per accidens ita ex culpa retardandi restitutionem sequuta, coniuncta sunt cum longè maiori damno proprio spirituali. Exemplum quoq; adhiberi posset in eo, qui retardando restitutionem rerum externarum, cum iniuria, sed sine alio damno eius, cui restitutio fieri deberet, rebus, quas ita restituere teneretur, lucraretur negotiãdo: id quippe lucrum ad ipsum spectaret, idq; temporale cõmodum ex sua iniqua retardatione restitutionis reportaret, coniunctum cum longè maiori suo damno spirituali.

Quamuis autem hæc omnia ita se habeant, tutũ tamen atq; ęquum arbitror suadere pęnitentibus, maximè quando infamia sola obliuione aut morte eorum, qui notitiam de illa habebant, esse desiuit, vt laudibus infamati, quo ad alia illius laude digna, compensare conarentur infamiam, quam ille cum iniuria fuit passus, aut aliquibus beneficiis ea de causa illi impensis, vel saltem Deo offerendo, vt si illi in aliquo tenetur, id diuina ipsi Maiestas compenset, applicando illi de ipsius operibus satisfactoriis quantum viderit ad id esse satis. Non tamen affirmare auderem, pœnitentes ad hæc teneri.

SVMMARIVM.

1. *Si accusatus negando crimen suum damnum inferat famæ legitimè eum accusantis, tenetur illi restituere id damnum, vel se retractando si adhuc perseueret iudicium, aut estò iudicium sit iam absolutum: modò id posit efficere sine longè maiori suo incommodo.*

2. *Siue in iudicio siue extra iudicium crimen alicuius iniustè detegatur, atque is qui illud commisit, vt se defendat, affirmet, vel detectorem non dicere verum, vel se tale aliquid non fecisse, vnde indirectè affirmet illum non dicere verum, tenetur illi ad restitutionem famæ, si eam fortè in aliquo tunc læsit.*

3. *Qui indirectè famam accusatoris læsit, quamuis non teneatur eam illi restituere, suum retractando dictum, seque ipsum infamando, tenetur tamen illi restituere famam per verba quædam sobria.*

4. *Qui in iudicio non seruato ordine iuris accusatur & interrogatur de aliquo crimine, quod verè commisit, potest absque mendacio affirmare, se id non commisisse, licitèque id iureiurando confirmare, posito, vt illud confiteri teneatur.*

VTRVM INDIRECTE FALSVM CRImen in iudicio alicui imponens se ipsum in eo iudicio defendendo, teneatur ille ad famæ restitutionem.

DISPVT. 43.

Xemplum est, quando aliquis, qui verè crimen aliquod commisit, de eo accusatur, atque, vt se defendat, negat se id crimen commisisse: eo enim ipso virtute ac indirectè affirmat accusatorem mentiri, calumniatoremque esse. Simili modo si aduersus denunciantem aut testificantem de eo crimine illud neget, virtute ac indirectè affirmat illũ ea in re fuisse mentitum. Quęrunt ergo doctores, num qui ita se defendendo famam alterius lædit, restituere id damnum illi teneatur.

1 Est verò in hunc modum distinguendum: Quoniam vel qui eo modo accusatur, seruato ordine iuris, interrogatur, ita vt, quia iuridicè interrogatur, tenetur crimen suum cõfiteri: vel nondũ interrogatur seruato ordine iuris, ita vt crimẽ suum teneatur confiteri, iuxta ea quę tractatu sequenti explicanda sunt. Atque in primo euentu conueniunt Dd. si accusatus, negando crimen suum, damnum inferat famæ legitimè eum accusantis, teneri illi restituere id damnum, vel se retractando, si adhuc perseueret iudicium, aut estò iudicium sit iam absolutum: modò tamen tutò id posit efficere sine longè maiori suo incommodo, vt pœnæ alicuius grauis: vel quando aliter non posset, compensando id damnum aliquibus aliis bonis. Ratio autem est, quoniam cũ iniustè id damnũ dederit, eo quod iuridicè accusaretur ac interrogaretur, restituere tenetur id damnum iniustè datum. Meritò autem dictum est, si negando crimen suum, damnum inferat famę legitimè illum accusantis: quoniam si re ipsa damnum illi non inferat, vt vt plurimũ nullũ inferet, quoniam non propterea accusans, aut aduersus eum testificans, habebitur mendax aut calumniator, sed omnes intelligẽt, vel accusatum omni modo, quo põt, siue verè siue falsò, per fas vel per nefas se defendere, suscipioq; erit accusatũ mentiri: vel tales erant tunc circumstantiæ, ex quibus credatur, accusantem bona fide & absque vlla leuitate processisse ad accusandum, facileq; potuisse decipi, in quibus euentibus, vt accusans nullũ famæ suæ detrimentum incurret, ita neque accusatus ad nullam restitutionem ea de causa illi tenebitur. Ita Caiet. *2.2.q.62.art.2. & in summa verb. restitutio c. vlt. casu.1.*

In secundo verò euentu Caiet. *locis citatis* ait, siue in iudicio, siue extra iudicium, crimen alicuius iniustè detegatur, atque is, qui illud commisit vt se defendat, affirmet, vel detectorem non dicere verum, vel se tale quid non fecisse, vnde indirectè affirmet 2

firmet illum non dicere verum, teneri illi ad restitutionem famæ ita læsæ, si eam forte in aliquo tūc læsit. Si enim eam tunc non læsit, quia is, qui crimen detexit, non reputatur ab id audientibus mētitus, iuxta ea quæ in præcedenti euētu dicta sunt, non tenetur illi ad vllam restitutionem, vt est perspicuum. Solùm verò admittit Caietanus, accusatum de crimine aliquo vero, non seruato ordine iuris, posse respondere: Nego proposita. Probentur. Non asserendo falsa ea esse, aut se ea non commisisse. Addit etiam Caietanus, quamuis iniustè eo modo accusans, aut crimen alienum detegens, contra iustitiam peccet, teneaturq́ restituere accusato famam, quam ea ratione læsit: & vicissim peccet contra iustitiam accusatus eo modo, qui directè, aut indirectè dicit, accusantem non verum dixisse, teneaturq́ ei ad restitutionem famę, quam ita lęsit: locum tamen non esse compensationi, sed sibi mutuo eos teneri restituere famam læsam: censet enim in restitutione famæ locum non esse compensationi: quod tamen infrà suo loco improbabitur.

3 Scotus verò *in 4. dist. 15. q. 4.* Richardus. *ibidem art. 5. q. 3.* Adria. *q. de rest. famæ in pr. & in responsione ad 4. principale.* Syluest. *verb. rest. 3. §. 3.* Sotus 4. *de iust. q. 6. art. 3. ad 4.* Nauar. *in Ma. c. 18 n. 48.* Maior & Gabr. *vterq; in 4. dist. 15. q. 16.* affirmant eum, qui in eo secundo euentu negat, se tale crimen commisisse, aut qui falsum id esse asserit quod ipsi tribuitur (non teneri restituere famam detectori eius criminis. Ducũtur. Quoniam licet sit mentitus, atq; si iuramento id confirmauit, peccauerit lethaliter; peccatum tamen illud non est contra iustitiam: quippe cum is iure suo sit vsus suamq; famam defenderit, quam alius iniustè lacerare est aggressus: quare sicut, qui cum moderamine inculpatæ tutelæ, quia scilicet ita erat necessarium ad suam defensionem, suum occidit inuasorem, licèt odio id efficiat, lethaliterque contra caritatem peccet, ad nullam tamen restitutionem tenetur, eo quòd iustitiam non violauerit: ita res habet in proposito.

Scotus addit, nihilominus qui ita indirectè famam accusatoris læsit, quamuis non teneatur eam illi restituere suum retractando dictum, seq́ ipsum infamando, teneri tamen restituere illi famam per verba quædam sobria, vt dicendo, non existimetis illum calumniatorem: credo enim eum bonam habuisse intentionem, arbitratũq́ fuisse se probare posse suum intentum. Sotus verò, Maior, & Syluester *locis citatis* meritò aiunt: Si Sotus intelligat, illum ad id teneri de iustitia, falsum id esse. Quoniã accusatus non peccauit contra iustitiam se ita defendendo: eaq́ de causa non tenetur de iustitia ad vllam restitutionem. Si autem intelligat ex caritate, verum esse id, quando spes esset, ea via instaurandam esse famam illius. Sot⁹ tribuit Scoto affirmasse, eum, qui suum crimen negauit, de quo accusatur aut interrogatur, conseruato iuris ordine, peccasse contra rempublicam. Contrarium tamen apertè ibi Scotus affirmat.

4 Quamuis opinio Scoti, & aliorum hactenus explicata ac limitata, nobis probetur, arbitror tamē cum Ledesmio 2. 4. q. 18. *art. 2.* limitandam adhuc eam esse, vt intelligatur esse veram, quando is, cuius crimen iniustè fuit detectum, non aliter sufficienter ac tutò credit se consulere suæ propriæ famæ, quam negando, se id crimen commisisse, aut asserendo, falsum esse quod de ipso dicitur. Si enim credit, se aliter sufficienter consulere suæ famæ, vt dicendo probet, que opiicit, aut negando quæ obiiciuntur, simulq; obiicientem excusando, nō quidem de falsitate eorum, quæ dicuntur, sed de mendacio & calumnia ex parte illius, sanè contra iustitiam peccaret, restituereq́ teneretur eam famæ partem, quam eo modo excedendo in sui defensione læderet. Ratio autem est, quoniam iustitia solũ facere in defensionem propriam permittit, quantũ est satis, vt tutò quis se defendat: excessus verò est iniustus. Si tamen non occurrit hæc præmeditari ac taxare, excessusq́ non est talis ac tantus, quem quiuis facilè, si animaduertere vellet, intelligeret necessarium ad tutam defensionem non esse, sanè non auderem iniungere ita excedenti restituendi onus: quoniam redacto culpa alterius ad eas angustias defendendi tunc subitò suam famam, non facilè hæc occurunt, vt ad illa attendat, eaq́ expendat, aut excessum euitet: Adde si se ita defendendo cum eo excessu, non integrè suam famam, cōpurgauit sed suspicio aliqua apud audientes manet, ne fortè id crimen commiserit tunc compensare posse damnum, quod, se defendendo cum excessu vltra limites sibi concessos, illi alteri intulit cum damno sibi ab altero iniustè illato.

Illud in hac materia propter Sotum & alios admonuerim: Eum, qui in iudicio non seruato ordine iuris accusatur ac interrogatur de aliquo crimine, quod verè commisit, posse absque mendacio affirmare, se id non commisisse, licitèq; iureiurando id confirmare, intelligendo, vt illud confiteri teneatur. Ratio autem est, quoniam iustus iudex in eo solo euentu, in eoq́ solo sensu, interrogaret: quare responsio illa verum continet in sensu, in quo iustus iudex interrogat, interrogarève intenderet. Ei verò iudici, qui non legitimè interrogaret, non teneretur respondere ad peruersã mentē ita interrogantis, sed satis esset si responderet in sensu aliquo vero, quem ea verba haberent, respondendo ad mentem legitimè interrogantis. Hactenus de restitutione famæ, quando læditur, falsum crimen siue directè siue indirectè, alcui imponendo.

SVMMARIVM.

1. *Cum fama iniustè læditur detegendo crimen alicuius verũ, aut notã alicuius, verã, tunc fama restituenda non est retractando, quod verè fuit dictum. Sed si amphibologia aliqua ea existimatio à detegente id crimen, iniustè mētibus audientium effecta, euelli à mentibus illorum possit, ea est vtendum: euulsaq; omnino ea existimatione à mentibus illorum, sufficienter est facta restitutio illi, cuius fama iniustè fuerat læsa.*
2. *Varij modi amphibologiarum.*
3. *Amphibologiæ, statim atq; agnoscitur eis esse vsum ad restituendam famam, quando crimen verum fuit iniustè detectum, innutiles ad id omnino reddunt, vel simpliciter vel apud eos, qui id norunt, atq; agnoscere possunt.*

DE RESTITVTIONE FAMAE LAEsæ iniustè detectione criminis veri, notæve veræ alicuius.

DISPVT. 44.

Vando fama iniustè lęditur detegendo crimen alicuius verum, aut notam alicuius veram, conueniunt doctores, tunc famam restituendam non esse retractãdo, quod verè fuit dictũ: quoniam id esset mendacium, quod pro nulla re mundi est proferẽdum: eo quod sit intrinsecè malum. Conueniunt item, si amphibologiæ aliqua ea existimatio à detegente id crimen aut notam, iniustè mentibus audientium effecta, euelli à mentibus illorũ possit, ea esse vtendum: euulsaq́ omnino ea existimatione à mentibus illorũ, sufficienter esse factam restitutionem illi, cuius fama iniustè fuerat læsa. Nisi fortè ante eã famæ restaurationē ex præterita infamia subsequuta fuissēt dãna aliqua lucri cessantis aut iacturæ alicuius: tunc enim hæc ēt essent 1

essent illi restituenda. Quòd si infamia permanens est, nec eo modo euelli posset, ait *Diuus Thom. 2. 2. q.62.a.2.ad.2.* & cum eo Adrian. *quodl.11.q.5.lit.S.*& doctores communiter, non solùm in hoc euentu, sed etiam in quocunque alio, in quo sit obligatio restituendi famam, neque fama læsa posset aliter reparari, compensationem eius iniustè læsionis faciendam esse aliquibus aliis bonis prudentis arbitrio.

D. Thomas & Scotus *locis citatis*, ac quidam alij, sequentes suadent amphibologias ad famam restituendam, quando crimen verum (idem intellige de nota vera) fuit iniustè detectum, & permanet infamia. Vt detegens illis, quibus illud detexit, dicat: Malè dixi, tale vel tale de tali dicendo, iniustèque illum infamaui. Nequaquam id credatis. In his enim verbis nullum interuenit mendacium. Cùm enim peccauerit id dicendo, vtique malè id dixit. Verè item iniustè illum infamauit id de illo dicendo. In eo item, quod suadeat, vt id non credant neque mendacium interuenit, neque mali aliquid continetur.

Recentiores tamen theologi meritò obseruant, quamuis is restituendi modus sufficiens fortè esset apud aliquos rudes, quando verisimiliter crederetur, ea via depellendam omnino à mentibus eorũ esse malam illam existimationẽ, quam de eo proximo conceperant: insufficientem tamen esse apud eos, qui iudicio pollerent: hi enim cũ attenderent, famam ita restituentem non apertè asserere se falsum dixisse potiùs ea via confirmarentur verum id fuisse quod audierunt, quam ab eorum mentibus mala existimatio, quam conceperant, euelleretur. Præsertim si de hoc modo famã restituendi, quando verum crimẽ fuit detectum, notitiam aliquam habeant.

Maior. *in.4.dist.15.q.16.* hunc modum restituendi famam in hoc euentu suadet, vt qui iniustè crimen verũ detegẽdo infamauit, dicat: Quando tale quid de tali dixi, existimabam verum esse adhibita tñ postea diligentia, inueni, me malè id affirmasse.

2 Ego hunc etiam modũ aliquando suasi, vt dicat: Quod de tali dixi, ex mea sanè malitia id dixi, atque, si opus fuerit, iuramento cõfirmabo, ex mea malitia me id dixisse: vnde id omnino non credatis, talemque existimationem de mentibus vestris deponite. In quo sanè modo restituendi famã nihil mendacij continetur: quippe cum ex nequitia propria id proferentis emanauit detectio illa iniusta criminis alieni.

Alij recentiores hanc aliam amphibologiam excogitauerunt, vt cùm duplex sit veritas, sermonis, s. ac vitæ, quæ in eo est posita, vt quod operamur, cum lege Dei consentiat: & per consequens duplex etiam sit falsum, seu ẽt mendacium, vnum, quod cõtrarium est veritati sermonis, & alterum, quod contrarium est veritati vitæ, & in eo est positum, quòd cum lege Dei, non consentiat, sed ab ea discrepet, de quo nõ semel mentio fit in scripturis sacris: cùm, inquam, hæc ita sint qui crimen verum de aliquo iniustè detexit, dicat, quod de tali dixi, falsum esse comperi, aut comperi esse mendacium, vel falsum aut mendacium tunc affirmaui, intelligendo de falso aut mendacio, contrario veritati vitæ, ita vt sit sensus, id dicendo, transgressus sum legem Dei, seu peccaui: quod est verissimum. Neq; hæc amphibologia caret maxima probabilitate. Quando tamen ex ea, aut ex aliqua alia, longè maior infamia sequeretur ei, qui eo modo restituere aggrederetur famam, quã esset infamia restituẽda, obligatio non esset eo modo restituere famam, vt ex dictis disput. præcedentibus satis constat.

3 Illud circa hos omnes modos est obseruandum, statim atque agnoscatur, eis esse vsum ad restituẽdam famam, quando crimẽ verum fuit iniustè detectum, inutiles ad id omnino reddi, vel simpliciter, vel apud eos, qui id norunt aut agnoscere possunt. Atque vltimum, si introducatur, aut sciatur, præiudicium afferre ei modo restituendi famam, quando crimen fuit alicui impositum, de quo *Disp.* 41. est dictum. Quando enim quis, etiam sub iureiurando, affirmauit, se falsum aut mendacium dixisse, suspicabuntur id audientes, eum intelligere de falso aut mendacio, contrario veritati vitæ, & non veritati sermonis, nisi aliquid addatur, quo omnino constet non de veritate vitæ, sed de veritate sermonis id intelligere ac proferre.

Hac itaque de re nõ alia regula aptior potest tradi, quàm si attenta qualitate eorum, qui criminis veri, detectionem audierunt, attentisque cæteris circumstantiis concurrentibus aliqua amphibologia ex his, vel alia, quam pœnitens aut confessarius adinueniẽt, credatur euulsura sufficienter existimationem illam, cuius pœnitens iniusta fuit causa, tunc ea via pœnitens famam restituat. Si item spes sit, ea amphibologia minuendam esse infamiam, idem quoq; remedium præstetur. Reliquũ verò infamiæ quod remanserit, laudibus saltem eiusdem de aliis illius bonis ea dexteritate cõpensetur, vt tantum famæ illi ea via accrescat, vel apud eosdem, vel apud alios, quãtum quo ad illud aliud remanet illi de infamia. Atque eodem modo compensanda est fama, quotiescunque fama iniustè ablata resarciri non potest. Ita tradunt Caiet. *2.2.q.62.art.2.ad.2.* Sotus *in resp.ad.4.citata.* Nauar. *in Manu.c.18.n.45.*& alij. Est autem hic modus compensandi famam, quando resarciri non potest melior cæteris: eo quòd ad æqualitatẽ bono eiusdem generis compensetur. Quando autem neutro prædictorum modorum restitui posset, compensanda est honorẽ, reuerentiam illi exhibendo, aut alios honoris actus erga illum exercẽdo, vltra eos, quos alioquin illi exhibuisset, qui proportione quadam eam famam compensent, consonatque D. *Thom.a.2.citato* in responsione ad 1. Cùm enim honoris bonum, affine maximè sit bono famæ, quando fama bono eiusdem generis non potest omnino cõpensari, rectiùs accommodatiusque ad ipsam rei naturam compensabitur honore, quàm aliquo alio bono. Beneficiis etiam ac pecunia compensari poterit, quando alia non occurrerit via. Satisfactio autem bonis spiritualibus, vt Deo offerendo de propriis satisfactionibus pro illo, quantum sua diuina maiestas iudicauerit ad id esse satis, vel sacrificia & orationes pro illo offerendo, si ille adhuc viueret, nec contentus esset eo satisfactionis modo, non sufficeret: quoniam velut pro nihilo id ducèret, vt *tract. præcedente Disputatione octuagesimaquarta, de satisfactione in bonis spiritualibus pro damno corporis, honoris, aut famæ quæ viuo fieret*, dictũ est. Si autem iam esset defunctus, neque constaret eum esse in inferno, sufficeret sanè ea satisfactio ac restitutio. Quoniam restitutio pro eis bonis ipsi defuncto, & non hæredibus illius, est facienda: eo quòd bonum famæ & honoris transferibile non sit ad hæredes, neque hæreditario iure ad ea bona habẽt ius: defuncto verò in eo statu magis grata erit satisfactio in bonis spiritualibus, quàm in quibuscunq; aliis bonis, *vt Dis. cit.* dictum est. Si autem constaret illum esse in inferno, nulla prorsus restitutio deberetur, tam illi: quoniã iam non esset proximus, neq; in eo vllam ei efficeremus iniuriã, quàm hæredibus illius: quoniam illi ius non habent ad eam restitutionem, vt vtrumque *Disp. citata* est dictum.

SVMMARIVM.

1. *Restitutio famæ non transit ad hæredes illius, cuius iniustè fuit læsa, quasi illis debeatur, sed fieri debet defuncto, nisi constet eum esse in inferno. Intellige quoad famam defuncti læsam pacisè sumptam.*

2. *Damna lucri cessantis aut iacturæ in bonis externis, si quæ sequuta fuerunt ex infamia iniustè defuncto dum viueret illata, debentur hæredibus defuncti.*

3. *Quando aliquis qui dum vixit infamauit iniustè aliquem, eam infamiam illi non restituit, obligatio eam restituendi transit ad hæredes ipsius.*

4. *Quòd si ex læsione iniusta famæ, damna alia in bonis externis lucri cessantis aut iacturæ alicuius iniustè infamato sunt secuta: tunc, si is qui damnum famæ iniustè dedit, ea alia damna dum viueret non restituit, tenentur hæredes illius illa ei restituere, aut etiam hæredibus illius, si ille iam defunctus sit.*

VTRVM FAMÆ RESTITVTIO FIERI debeat hæredibus eius à quo iniustè ablata est, & transeat obligatio eam efficiendi ad hæredes eius, qui iniustè eam abstulit. Et quid, quoad vtrumque de damnis, quæ ex ea famæ obligatione sequuta sunt. Et quousque hæc sint restituenda.

DISPVT. 45.

1 EX dictis *in calce Disputationis præcedentis* liquet, restitutionem famæ non transire ad hæredes illius, cui iniustè fuit læsa, quasi illis debeatur: sed fieri debere defuncto, nisi constet eum esse in inferno, proximumque proinde iam non esse: nam tunc nulli debetur ea restitutio, vt *in calce disputationis præcedentis* est dictum. Intelligendum tamen est id, quo ad famam defuncti læsam præcisè sumptam. Quando enim cum defuncti fama læsa etiam esset fama filiorum eius, aut aliorum illi coniunctorum, tunc quatenus simul iniustè esset læsa fama horum, vtique ipsis restitutio deberetur, non quidem famæ defuncti, sed famæ ipsorum vnà cum defuncti fama iniustè læsæ. Item quando defunctus actionem iniuriarum intentauerat pro fama sibi læsa, liteque contestata ex hac vita discessit, tunc prosequi eam actionem ad hæredes ipsius attinet: atque, si ciuilis actio fuerat intentata, pœna pecuniaria, aut transactionem circa illam facere, ad hæredes attinet, iuxta ea quæ *tractatu præced. Disp.* 43. *& alibi* dicta sunt. Præterea quando iniuria quoad honorem & famam fuit facta defuncto post illius mortem, ad hęredes & cõsanguineos illius attinet intentare pro ea iniuria actionẽ, eamque prosequi, vt *Disp.* 38. dictum est. Illis tñ, meo iudicio, nulla restitutio pro ea infamia, quatenus defuncto est iniustè illata, debetur in foro consciẽtię, sed defuncto debetur restitutio famæ illius quamdiu infamia perseuerat. Quòd autem iniuriarium actio in foro exteriori hæredibus ac consanguineis defuncti concedatur ac competat pro ea infamia, ipsisque adiudicanda sit pęna, si ciuilis actio intentetur, idcirco ciuili iure est meritò sancitum, vt ea iniuria atque infamia defuncto impunita non maneat, essetq; qui in hac vita partes defuncti ea in re ageret: nulli verò meliùs ad id cõstitui potuerunt, quàm hæredes & consanguinei defuncti.

2 Quod verò attinet ad damna lucri cessantis, aut iacturæ in bonis externis, si quæ secuta fuerunt ex infamia iniustè defuncto dum viueret illata, illa sanè debentur hæredibus defuncti. Quoniã quemadmodum succedunt in bonis omnibus externis defuncti, ita ius ad eos transit ad bona omnia externa, quæ defuncto debebantur. Imò verò, vt ex dictis *tractatu præcedente Disputatione* 43. liquet, actio eis concedi in foro exteriori debet, vt si probẽt eam iacturam fuisse passum defunctũ in bonis suis externis ex detrimento in fama illius iniustè illato, ipsis tanquam successoribus in bonis omnibus externis defuncti soluatur, estò defunctus nullam ea de re intentasset actionem, modò tamen ea damna dum viueret non remisisset.

Vtrùm autem si aliquis, qui dum vixit aliquem iniustè infamauit, illam infamiam illi nõ restituit, obligatio eã restituendi transeat ad hęredes ipsius: 3
Adrian. *quodl.* 11. *q.* 1. *lit. S. citata*, & cum illo Nauar. *in Manu. c.* 18. *n.* 46. respondent affirmanter, aiuntque id habere locum etiam in exteriori foro. Ea verò sententia nobis probatur, iuxta ea quæ de damno corporis vitæ ac membrorum *tract. præced Disp.* 45. dicta sunt. Cùm enim fama iniustè ablata pecunia saltem restituenda sit, quando aliter non restituitur: debitumque pecuniarium ad hæredes transeat debitoris, vt scilicet illud defuncti loco iuxta vires hæreditatis restituere teneantur: cõsequens profectò est, vt hæredes eius, qui iniustè infamauit, restituere teneantur damnum famæ q; defunctus iniustè intulit, nec restituit. Cùm verò, vt ibidem dictum est, nec maior nec alia obligatio transeat ad hæredes, quàm sit illa, quam defunctus habebat, sanè sicut defunctus restituere poterat famam iniustè à se læsam, compensando eam laudibus infamati, aut honore illi exhibito, vel orationibus & propriis satisfactionibus applicatis pro infamato iam defuncto, vt disp. præced. & *tractatu præcedente Disp.* 84. dictum est, ita hæredes eius, qui iniustè infamauit, simili quoque modo satisfacere possint.

Quòd si ex læsione iniusta famæ damna alia in bonis externis lucri cessantis aut iacturæ alicuius iniustè infamato sunt sequuta, tunc constat si is, qui damnũ famæ iniustè dedit, ea alia damna dum viueret non restituit, teneri hæredes ipsius illa ei restituere, aut etiam hæredib⁹ illius, si ille iam defunctus sit. Quoniam id pecuniarium debitum in hæredes eius, qui illud dedit, transit, vt iuxta vires hæreditatis illud soluant ei, qui illud passus est, hæredibusque illius, si ille iam defunctus sit, vt cõstat ex dictis *tractatu præcedente Disp.* 43. & aliâs sæpe, neminique ea de re potest esse dubium.

Sotus 4. *de iust. q.* 6. *art.* 3. *ad* 4. ait, eum, qui verum crimen detegendo causa fuit iniusta, vt infamatus, vnà cum fama, detrimentum in bonis externis diuitiarum pateretur, teneri quidem ad restitutionem illius, sed non integrè: vt integrè teneretur, si mentiendo infamasset, atque ita infamando vlteriùs causa esset eiusdem detrimenti. Meritò à Nauarro reprehenditur *in Manu. c.* 18. *n.* 45. Quoniam cùm verum dicẽdo iniustè illum infamauerit, atq; ita iniustè illũ infamando, verè vlteriùs fuit causa iniusta totius illius alterius damni inde subsecuti, non secùs atque si mentiendo infamiam illudque aliud damnum vlteriùs iniustè dedisset, sanè ad integram restitutionem illius alterius damni iniustè vlteriùs dati tenetur, nihil impediente, quòd, cæteris paribus, grauiùs peccasset, crimen illi imponendo, quàm verum illius crimen iniustè detegendo: satis quippe est, iniustè dedisse totum id damnum, præsertim interueniente lethali culpa, vt ad integram illius restitutionem teneatur. 4

Ibidem Sotus addit, in restitutionibus faciendis detrimenti in rebus externis ex iniusta famę læsione subsecuti, pensandã esse possibilitatem eius, qui restituere tenetur. Addit. Quis quęso restituere valeat, si impedimento ei, quem diffamauit, fuit, ne Episcopatum aut egregiam cathedram amplissimámve dignitatem obtineret. Debet ergo (inquit) in hisce euentibus consilium teneri sapientium. Quòd si iis verbis Sot. intendat, nõ esse obligationẽ restituendi tantum, quantum similia damna prudentis arbitrio æstimabuntur, vt ita erant in spe, eumque, qui id damnum dedit, aliter impossibilitate deobligari ab restituenda parte damni illius, quàm si tantundem furatus esset, falsa profectò est ipsius

ipsius sententia, nobiscumque consentit Nauarrus *loco citato ad finem, n.43.* Nisi enim remissio per eum fiat, qui id damnum est passus, sanè restituere tenetur id damnum integrum: atque, si propter impossibilitatem partem aliquam non restituat, obligatio illi remanet paulatim eam restituendi postea, quando potuerit, ac si potuerit.

SVMMARIVM.

1. *Repetitis nonnullis de honore læso dicto vel facto transitio fit ad Disputationem præsentem.*
2. *Quando iniustè facto aliquo aut dicto contumelioso honor læditur, seu potius existimatio alicuius, tenetur is, qui ita existimationem iniustè læsit, restituere illi quantum id damnum permanens prudentis arbitrio æstimabitur, attenta qualitate personæ, & aliis circumstantiis. Insuper restituere illi tenetur, si inde aliud damnum lucri cessantis aut iacturæ alicuius in bonis externis diuitiarum fuit illi sequutum.*
3. *Modus in restitutione famæ iniustè læsæ is tenebitur, exhibendo infamato honorem & reuerentiam, se illi subiiciendo, veniam ab eo petendo, tantum laudis ei accumulando, vt ad æqualitatem illi honor compensetur, qui iniustè læsus est.*
4. *Si is qui contumeliam intulit, aliter non posset ad æqualitatem satisfacere in bonis honoris & famæ, quàm petendo, veniam, neq; offensus contentus esse vellet satisfactione in bonis externis, sed exigeret vt, qui iniuriam intulit, veniã ab ipso peteret, tenetur tunc is id præstare offenso, neq; satis est, si satisfacere velit in bonis externis.*
5. *Præter restitutionem ob læsionem in existimatione explicatam, non debetur alia restitutio ob id præcisè, quod contumeliosus actus fuerit contra honorem ei debitum, cui ea contumelia illata fuit.*
6. *Quando adulterium latet, ita vt soli adulteri illud sciant, nulla debetur restitutio: nisi ex eo adulterio succepta sit proles, vel id adulterium damnum aliud adiunctum habeat.*
7. *Quando contumeliosus actus est talis, vt nullum damnum corporis aut bonorum externorum relinquat, tunc estò eiusmodi actus ante faciem eius fiat, cui contumelia infertur, isve factum esse sciat, si tamen alteri factum esse ignorent, aut is ipse solus, qui eam contumeliam est passus, in causa fuerit, vt ad notitiam aliorum deuenerit, nihil ei debetur restitutionis.*
8. *Quando contumelia vni facta quasi redundet in personas illi coniunctas ob amicitiæ, consanguinitatis, aut aliam similem rationem, nulla consurgit obligatio quidquam restituendi personis coniunctis pro infamia.*

DE RESTITVTIONE FAMAE INIVstè facto aliquo læsæ. Et vniuersim de restitutione honoris iniustè læsi.

DISPVT. 46.

1 Isputatione 23. ostendimus, famam non solùm signo aliquo iniustè lædi, sed etiam facto, consurgereque obligationem eam restituendi. Diximus item in contumeliis, quando notitia quòd illatæ sint, ad alios peruenit, plus iniuria affectum æstimare iacturam famæ, quam ex eo patitur, quòd ad alios notitia deuenerit ipsi illatas esse, quam æstimet iacturam honoris, quam est passus, dum illatæ ipsi sunt. In existimatione enim eorum, ad quorum notitiam id deuenerit, prauipenderur is, qui alapa aut fuste sit percussus, aut cum cuius vxore adulterium sit commissum, vel qui aliam similem iniuriam sit passus, quousque iuxta leges huius sæculi debitam vindictam sumat, neq; coram illis apparere audebit. Hac de causa *ibidem* dicebamus, quando scientibus aliis facto aliquo aut dicto ignominioso honor alicuius læditur, cõsurgere longè maiorem obligationem restituendi famam illius, quæ simul cum honore fuit læsa, quàm honorem eodem facto aut dicto ignominioso læsum. Manet quippe, qui eam contumeliam est passus, obnoxius despectui atque sine honore in eorum existimatione, qui id norunt: quod sanè ad famam seu existimationem de illo spectat: hocque potissimum cupit resarciri. Imò verò hoc videtur esse, quod doctores restituendum esse docent, quando affirmant restituendum esse honorem iniustè læsum, seu iniustè ablatum: hoc quippe habet rationem damni permanentis in futurum ob abiectiorem ac viliorem existimationem, quæ de illo in his manet, qui id norunt, satisque consentaneè ad hoc loquitur Diuus Thomas 2.2. *q.* 62. *articul.* 2. *ad* 3. dum sic ait. *Ad tertium dicendum, quod actio contumeliam inferentis non potest fieri vt non fuerit. Potest tamen fieri vt eius effectus, scilicet diminutio dignitatis personæ in opinione hominum, reparetur per exhibitionem reuerentiæ.* Non verò doctores intelligere videntur, restituendum esse honorem quoad hoc præcisè, quod factum aliquid sit contra honorem ac reuerentiam, quæ alicui debebatur. Id enim transiuit, neque damnum in persona, quæ eo actu inhonorata fuit, reliquit, eoque ipso, quod transiuit, subire cœpit rationem solius iniuriæ sumptæ præcisè à damno dato, cui certa pœna respondet, non verò respondet vlla restituendi obligatio, vt sæpe in præcedentibus est dictum atque ostensum. Iuxta hanc ergo doctrinam dicenda sunt ea, quæ *tractatu præcedente Disp.* 88. 100. *& aliis*, in hunc locum reseruauimus.

Prima conclusio est. Quando iniustè facto aliquo aut dicto contumelioso in hoc sensu honor læditur, seu potiùs existimatio alicuius, quòd deinceps apud alios, qui id norunt, abiectior ac vilior existimatio de illo habebitur, tenetur, qui ita honorem seu potius existimationem ac famam iniustè læsit, restituere seu compensare illi, quantum id damnum prudentis arbitrio æstimabitur, attenta qualitate personæ, & attentis cæteris omnibus circumstantiis concurrentibus. Insuper restituere illi tenentur, si inde aliud damnum lucri cessantis aut iacturæ alicuius in bonis externis diuitiarum fuit illi sequutum. 2

In priori parte huius conclusionis idcirco apposita fuit pars illa; id damnum permanens: quoniam si damnum iam esset abolitum, vel morte eorum omnium, qui factam fuisse eam contumeliam nouerunt, vel obliuione, obligatio non est restituendi id damnum, quod iam non existeret, vt ex dictis præcedentibus disputationibus constat. Eadem ratione, si is, qui id fuit passus, competentem, iuxta sæculi huius leges, de illo vindictam sumpsisset, nõ censeretur manere, eaque de causa obligatio non esset illud restituendi. Adde, in eo euentu locũ esse compensationi vnius damni cũ alio, iuxta ea quæ disput. sequenti dicenda sunt. Quòd si compensatio *l. propria vindicta sumpta*, non æquaret damnum ante iniustè datum, tunc solum incrementum esset restituendum. Præterea, si contumelia priùs illata competenti pœna fuisset in exteriori foro punita, vel criminali vel ciuili, tunc damnum ea illatum non censeretur manere compensandum restitutione aut satisfactione: quoniam iam ea via esset sufficienter punitum ac compensatum. Si autem pœna manifestè non æquaret damnum datum neque ea esset contentus, qui illud accepit, tunc in conscientiæ foro solùm esset compensandus excessus damni, vt est notissimum. Illud ẽt est obseruãdum,

dum, homines regulariter pro eiusmodi dãno: ex contumelia illato, non solere aliam restitutionem ac compensationem velle, quàm eam, quam ipsi sumpserint vindicando iniuriam illatam: atque estò non audeant aut Dei timore non velint sumere vindictã, solere dedignari aliam cõpensationem ipsis fieri, maluntque suum potiùs damnum ac miseriam sustinere, quàm restitutionem ob id damnum accipere, quæ ipsis apud alios noua esset ignominia. Imò sunt multi, qui neque veniam ab ipsis peti volunt, neque per eum, qui iniuriã illos affecit, neque per tertiam personam: quoniam ægre admodum ferrent, mentionem de contumelia ipsis illata eis fieri, eoque ipso de nouo irritarẽtur ad vindictã, per se ipsos sumendam, aut certè optarẽt potiùs talẽ veniam ab eis non peti: in quo euentu cõstat, eũ, qui contumelia affecit, nihil impediente damno manente in contumeliã affecti fama, ex eaque contumelia sequuto, neque ad satisfactionem veniæ petitione esse cogendum, neque ad id teneri. Quòd si eiusmodi damnum in existimatione illius ex adulterio cum vxore illius fuit sequutum, iura impediunt transactionem circa eam iniuriam ac damnum fieri, vetantque intentari ciuilem actionem ob eam iniuriam ac damnum, solumque concedunt intentare actionem criminalem, vt ex dictis *tractatu præcedente à Disp.* 46. & rursus à *Disput.*89. liquet. Tametsi *ibidem* sit additum, permissam iam hodie ex tacito consensu ac dissimulatione principum, publicarúmve potestatum transactionem priuatam esse, hoc est, transactionem, non instrumento publico, neque coram ministris publicis, publicáve autoritate, factã, sed inter priuatos ipsos. Tametsi rarissimi sint, qui circa adulterium illam efficiant. In euentibus itaque omnibus explicatis, qui multi nec infrequentes sunt, atque etiam qñ id damnum passus restitutionem remitteret, constat, vel omnino non esse obligationem restituendi damnum in existimatione ac fama proximi iniustè contumelia datum, vel maxima ex parte cessare eam obligationẽ: ita vt, qui id dãnum iniustè dedit, non teneatur id totum restituere, sed solam partem, vt in nonnullis ex his euentibus dictum est. Illud tamen admonuerim, quando qui eam contumeliam idque damnum iniustum est passus ac sustinet, non admitteret aliam satisfactionem, credendum esse, gratum illi futurum, vt honor & reuerentia maior solita illi exhibeatur, & augeatur aliis viis fama, bonaque existimatio de illo, obsequiaque illi præstentur, dummodo ea dexteritate hæc omnia fiant, vt non sentiantur ac intelligantur fieri in recompensationem ignominiæ præteritæ, ita vt illa præteritam ignominiã in hominum memoriam reuocent. Atque ea via curare is debet, qui damnum famæ contumelia intulit, illud resarcire, si non integrè, certè ex parte, idque præcipi illi à confessariis deberet. Quatenus itaque locus & obligatio erit fieri restitutionem pro damno honoris & famæ contumelia iniustè dato, intelligenda est prior nostræ conclusionis pars: non verò quando prædictis aut aliis similibus modis cessat ea obligatio, vel omnino vel magna ex parte.

Ea itaque prior pars ita intellecta ac explanata facilè patet. Quoniam tunc fama iniustè læsa manet contumelia antecedente: eaque læsio damnum est permanens, pẽdénsve in futurum: ergo obligatio erit illud restituendi, quantum arbitrio prudẽtis æstimabitur, attentis circumstantiis omnibus concurrentibus: nisi, qui ad id alioquin ex natura ipsa rei tenetur, ex aliquo ex capitibus explicatis, vel ex alio simili, omnino aut ex parte, ab eo restituendi onere liberetur.

Ex ea priori conclusionis parte ita comprobata, explicata, ac intellecta, sequitur primò. Eum, qui alapa aut fuste alium ignominiosè percussit, aut pedibus illum conculcauit, vel barbam illius ignominiosè apprehendit, aut præscidit, vel euulsit, vel aliquo alio ignominioso facto, scientibus id aliis, contumelia illum affecit, ex natura rei, nisi ex aliquo ex capitibus explicatis, aut ex alio simili, omnino aut ex parte accusetur, teneri illi restituere, quantum æstimabitur infamia, quæ inde illi resultat: quæ sanè eo maior erit, plusque æstimabitur, quo plures eam sciunt, & quo factum fuerit ignominiosius, atque pro persona, cui ea contumelia illata, dignior ac præstantior fuerit: ex his enim, & ex cæteris omnibus circumstantiis concurrentibus, pensanda est quantitas illius, damnumque ex illa resultans, vt ad æqualitatem compensetur.

Ex eadem parte secundò sequitur, si aliquis, id aliis scientibus, adulterio aliena abutatur vxore, vel aliquo alio actu, qui cedat in mariti infamiam ac vilipendium, vel illam insectando, sinistram suspicionem generet, quæ in infamiam mariti cedat, teneri eum similiter ex natura rei marito illi restituere, quantum ea infamia æstimabitur, nisi similiter ex capitibus explicatis, aut ex alio simili, ab ea obligatione vel omnino vel ex parte excusetur. Ea autẽ infamia eo maior similiter æstimabitur, quo plures culpa eius, qui id crimen patratus est, & nouerint, & quo maritus dignior fuerit, & quo plures aliæ circumstantiæ illam aggrauantes interuenerint. Imò verò si eam mulierem inuitam insectetur, aut quamuis aliam, eaque de causa mulieri illi infamia sequatur, estò cum illa nihil inhonestum habeat, tenetur similiter ei restituere, quantum ea infamia ei æstimabitur, quin & omnia alia damna inde vlterius sequuta, *vt tractatu præcedente Disp. vlt. conclus.*10. dictum est.

Ex eadem parte tertiò sequitur, si quis vi mulierem aliquam opprimat, aut aliquid aliud ei mulieri ignominiosum cum ea, ipsa inuita aut inuoluntariè mixtè consentiente, habeat, ita vt culpa eius, qui eam iniuriam illi infert, notitia eius rei ad aliquem alium aut ad alios deueniat, teneri eum illi restituere, quantum æstimabitur infamia inde illi subsequuta, attentis circumstantiis omnibus concurrentibus.

Idem intelligendum est, quando ex quocunque alio facto aut dicto contumelioso, vt dicendo alicui, mentiris, aut aliud simile contumeliosum, infamia ac vilipendium in existimatione eorum, qui nouerunt eam contumeliam illi esse factam, ei sequitur.

Modus verò restituendi existimationem ac famam in euẽtibus explicatis, quatenus, iuxta ea quæ dicta sunt, ad id is tenebitur, qui iniustè honori ac famæ præiudicauit. Honorem ac reuerentiam infamato exhibẽdo, se illi subiiciendo, ac veniam ab illo petẽdo, laudibus illius, & aliis similibus rationibus, quatenus illi grata & vtilia hęc omnia, iuxta hactenus dicta, erant, & non quando exacerbare magis possunt, nec prodesse, tantum honoris & famæ illi accumulare atque augere, vt ad æqualitatem illi compenset honorem seu existimationem ac famam, quam iniustè læsit. Talis enim satisfaciendi modus, si ad æqualitatem id fieri possit, est optimus: eo quòd ad æqualitatem bonis eiusdẽ generis compenset damnum iniustè illatum. Quòd si is, qui honori ac famæ alterius iniustè præiudicauit, non eo modo ad æqualitatem potuerit compẽsare damnum quod dedit, & quod tenetur restituere, ob maximam læsionem in existimatione ac fama, cuius fuit causa, vt si alapa vel fuste publicè nobilem percussit, vel si ita cum vxore illius est adulteratus, vt publicum id sit factum, tunc tenetur aliis bonis compensare, quod ea alia via ad æqualitatem compensare non potuerit. Et quidem si infamatus adhuc viuat, nec contentus sit compensatione in bonis spiritualibus, vt regulariter contentus 3

tus

tus non erit, tenetur id compensare pecunia aut aliis externis bonis, si infamatus id ita velit. Plerique enim dedignabantur talem satisfactionem accipere, aut eis offerri, vt supra dictum est. In dubio tamen an infamatus tunc satisfactionem in eis bonis velit, tentandũ erit, an eam velit, vt illi significãdo, talis vult tibi satisfacere, vide quam ab eo satisfactionem velis. Atque qñ comperirietur velle eam in bonis externis, meliùs multo transactione cum illo fieret, petendo ab eo vt aliquid remitteret, & vt contentus esset tanta vel tanta satisfactione, quàm arbitrando vsque ad vltimum indiuisibile, quantum illi ad æqualitatem debeatur, vt tractatu præcedente in similibus euentibus est dictum.

4 Ledesmius 2.4.*q*.18.*art*.2.*ait*. Si is, qui contumeliam intulit, aliter non posset ad æqualitatem satisfacere in bonis honoris & famæ quàm petendo veniam, neque offensus cõtentus esse vellet satisfactione in bonis externis, sed exigeret, vt qui iniuriam intulit, veniam ab ipso peteret, teneri eum id præstare offenso, neque sufficere, si satisfacere vellet in bonis externis. Ratio autem est, quoniam satisfactio fieri debet in eodem genere bonorum, si id sit possibile, & is, cui fieri debet, contentus non sit alio genere satisfactionis, vt poterit rationabiliter nolle esse contentus. Idem innuit etiam Caiet. *dub*. 5.*cit*. Quare, inquit Ledesmius, absoluendus non erit pœnitens, qui noluerit veniam petere pro contumelia illata, quando offensus contentus non est alia satisfactione, neque qui offendit, aliter ad æqualitatem potest satisfacere in bonis honoris & famæ. Quia verò priuati religiosi bona externa nõ habent, quibus contumelias à se illatas compensent, neque regulariter aliis bonis honoris & famæ possunt eas ad æqualitatem compensare, statuit Augustinus in Regula, eos petitione veniæ teneri illas compensare: maximè quia expedit religiosos signa humilitatis exhibere, quib[9] damnum, quod per superbiam intulerunt, cõpensent. Prælati præterea ea de causa competentes alias pœnas eis imponere ob eas culpas, atque in satisfactionem offensi, debent. Quando verò iniustè infamatus defunctus iam esset, cùm ipsius bonum honoris ac famæ ad hæredes suos non transeat, sanè defuncto ipsi, & non hæredibus illius, est facienda restitutio eius læsionis. Quare cùm in eo statu plus ille gaudeat bonis spiritualibus, quàm aliis bonis, vtique in spiritualibus bonis esset ei restitutio facienda, offerendo de propriis satisfactionibus pro illo, quantum Deus iudicauerit ad id esse satis, aut offerendo pro illo orationes & sacrificia modo in præcedentibus sæpe explicato. Quod si constaret, eum esse in inferno, tunc vt non esset iam proximus noster, ita neque vlla satisfactio ei deberetur, vt etiam in superioribus sæpe est dictum.

Posterior verò cõclusionis pars, nempe si ita infamato damnum aliud in bonis externis diuitiarum lucri cessantis, aut iacturæ alicuius, ex ea infamia sit etiam sequutum, id quoque restituendum illi esse, vt si is, qui alapa aut fuste fuit percussus, ea de causa non inueniat mulierem, cum qua æque bene matrimonium contrahat, atque inueniret, si eam infamiã non esset passus: aut si mulier, quæ iacturam iniustam in honore & fama est passa, non inueniat virum, cum quo æquè benè nubat, ac si passa non esset eam infamiam: restituendam eis ẽt esse eam iacturam in bonis externis: ea, inquã, posterior conclusionis pars ab omnibus conceditur, facilèque probatur. Quoniam id damnum iniustè fuit ei datum, vna cum damno in honore & fama: ergo est illi ad æqualitatem restituendum. Quin & in exteriori foro, vnà cum reliqua iniuria iubebitur id illi compensare.

5 Secunda conclusio. Præter restitutionem ob læsionem in existimatione ac fama explicatam, non debetur alia restitutio ob id præcisè, quòd contumeliosus actus, ex quo ea læsio sequuta fuit, fuerit contra honorem ac reuerentiam ei debitam, cui ea contumelia allata fuit. Item si ex actu illo contumelioso nulla læsio relicta fuit in corpore eius, qui ea contumelia fuit affectus, quia vel non læsit, vel si lęsit, instaurata iam ea lęsio fuit per naturam, aut facilè per naturam, sine sumptibus instaurabitur, nulla restitutio ex eo capite debetur affecto ea contumelia, estò dolorem eo contumelioso actu passus sit, & estò læsionem in corpore, eo modo iam instauratam, aut quæ facilè & sine sumptibus instaurabitur, effecerit. Quo fit, vt pro adulterio cum vxore alterius, præter restitutionem læsæ existimationis ac famę mariti, quæ præcedente disputatione explicata est, non debeatur ei restitutio alia ex eo, quòd adulterium patratum fuerit contra honorem ac reuerentiam, quæ in illius vxore marito debebatur. Fit similiter, vt pro publica alapa, vel percussione fuste vel calce, præter restitutionẽ existimationis ac famæ ea percussione iniustè læsæ, de qua præcedente conclusione dictum est, non debeatur ita percusso restitutio alia ex eo, quòd hæc facta sunt contra honorem & reuerentiam illi debitam, aut eo, quòd ea percussio dolorem, aut læsionem intulerit, quæ sine sumptibus instaurata est. Idem intellige de similibus aliis contumeliosis ac ignominiosis actibus. Prior conclusionis pars ex eo probatur, quòd in eo præcisè, quòd contumeliosus actus fuerit contra honorem ac reuerentiam, quæ ea cõtumelia affecto debebatur, nullum cernitur permanens damnum, sed transiuit in nudam iniuriam, sine vllo relicto damno: pro iniuria verò sumpta præcisè à damno non debetur restitutio, sed solùm puniri potest ac debet condigna pœna, quæ ante latam sententiam non debetur, vt sæpe dictum comprobatumque est. Posterior verò pars similiter probatur, quoniam quando læsio corporis non relinquit damnum permanens, nulla debetur restitutio, vt cùm Adrian. & Richardo, nemine reclamante, *tract. præcedente Disp*. 88. *& alias sæpe* dictum est.

Tertia conclusio. Quando adulteriũ latet, ita vt soli adulteri illud sciant, nulla debetur restitutio: nisi ex eo adulterio suscepta sit proles: vel id adulterium damnum aliud adiunctum habeat, vt si adultera dono misit de bonis mariti, aut aliud simile damnum habeat adiunctum. Damna enim omnia cum illo coniuncta, aut ex illo sequuta, satis perspicuum est restituenda esse. Præcipuum verò, quod hac conclusione asserimus, probatur. Quoniam pro adulterio quatenus præcisè est contra honorem ac reuerentiam mariti, nulla debetur restitutio, vt conclusione præcedente dictum. Item nullus vnquam dixit, pro irreuerentia, quæ eum, cui fit, latet, & quæ alios etiam latet, solique cognita est eam facienti, deberi restitutionem: tale autem quoad hoc est adulterium, quod solis adulteris est notum. Vnde pro adulterio cognito à solis adulteris, præcisèque sumpto ab aliis omnibus damnis, nulla restitutio debetur. Et quoniam, quæ de hac re hoc loco addi poterant, copiosè dicta sunt *tract. præcedente Disp*. 100. non plura circa hanc conclusionem obiiciam. 6

Quarta conclusio. Quando contumeliosus actus est talis, vt nullum damnum corporis aut bonorum externorum diuitiarum relinquat, vt de alapa, de leui percussione ignominiosa fustis aut calcis, & de adulterio ac aliis similibus est dictum, tũc estò eiusmodi contumeliosus actus ante faciem ei[9] fiat, cui ea contumelia infertur, isve factum esse sciat, si tamẽ cæteri factum esse ignorent, aut is ipse solus, qui eam contumeliã est passus, in causa fuerit vt ad notitiam aliorum deuenerit, credo nihil ei vi atque in ratione restitutionis deberi. Tenetur tamen, 7

men, qui eam contumeliam intulit, curare reconciliationem cum fratre suo, veniam ab illo petendo, ac se illi humiliando, quatenus alterum non irritandum nouerit, signáq; pœnitentiæ, quòd id fecerit, ostendendo: atq; ea omnia præcipere ei debẽt confessarij. Item si in exteriori foro ob eam contumeliam ac iniuriam condemnetur pœna æquali pecuniaria, aut exilij, tenetur illam implere: si verò condemnetur pœna flagellorum, aut alia graui corporis, quamuis non teneatur eam ipse exequutioni mandare, possitq; illicitè eam euadere, si sine violentia alicui ministro publico illata possit illam effugere: eam tamen sibi illatam patienter sustinere debet.

Primum, quod hac conclusione asserimus, ex eo probatur, quoniam restitutio, vt sæpe est dictum, solùm respondet damno, in illiusque solius cõpensationem debetur: in euentu autem nostræ conclusionis contumelia illa iniustè illata nullum damnũ relinquit: quoniam non corporis, aut bonorum externorum, vt in eadem cõclusione supponimus, neque famæ: quippe cum contumelia illa illata ab aliis omnibus ignoretur, vt etiam habet eadem conclusio, vel si ea contumelia ab aliis sciatur, vt non sit culpa eius, qui illam intulit: quòd autem is illam sciat, qui eam iniustè intulit, non inducit obligationem restituendi, vt *conclusione præcedente & fusius tractatu præcedente Disp.* 100. dictum est: neque item, quòd is illam sciat, qui illam est passus, obligationem restituendi inducit: tum quia ea notitia non pertinet ad infamiam propriam ipsius: tum etiam quoniam facilè attendere potest eam contumeliam non sua culpa sibi obuenisse, sed alterius, eaque de causa non est cur ea de causa viliorem de se ipso existimationem habeat: denique neq; actus ille contumeliosus relinquit damnũ honoris: quoniam in eo præcisè, quòd sit aliquid factum contra honorem & reuerentiam, quæ alicui debebatur, nullum damnum, quod permaneat, relinquitur: sed id ita esse iniustè factum, transit in nudam iniuriam, vt *conclusione* 2. dictum est: consequens ergo est, vt in euentu conclusionis propositæ nihil vi atque in ratione restitutionis debeatur.

Secundum verò, quod eadem conclusione asserimus, de curanda scilicet reconciliatione illo modo fratris ea contumelia affecti, ex eo facilè patet, quòd lumen ipsum naturæ doceat, eum, qui causam offensionis proximo dedit, teneri pro viribus & posse illum sedare, eique reconciliari, satisfaciendo illi si quid ea de causa vi restitutionis debet, vt si offensio fuit publica & ignominiosa, quæ dãnum in fama illi reliquerit: si verò solùm illi aliquid debet in pœnam pro iniuria sine damno illata, transigendo cum illo circa eam iniuriam ac pœnam, vel iudicis sententiam expectando, vt pœnã iustè iniunctã soluat: modò illa non sit grauis corporis, quàm licitè possit fugere, iuxta id, quod in vltima parte eiusdem conclusionis subiungitur, & tractatu 5. sequenti magis explanabitur: & simul attenta qualitate offensæ, & attentis circumstantiis concurrentibus, se illi humiliando, & ab eo veniam petendo. Atq; hoc est, quod Christus docuit ac præcepit *Matth*.5. consentaneè ad id, quod natura ipsa rei caritasque postulabat, dum de contumeliis illatis agens, dixit: *Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade priùs reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum.*

Quando superior est, qui contumeliam absque damno verbo, aut facto, iniustè subdito intulit, tũc necesse non esset petere ab eo veniam. Ne, vt Augustinus in regula ait, *dum nimia seruatur humilitas, regendi frangatur autoritas.* Sed satis erit ostensione maioris beneuolentiæ, quàm esset solita illi ostẽdi, & fauore aliquo illi compensare iniuriam illatam, eumque reconciliare. Quod idem dicendum est de nobili comparatione abiecti, quem cõtumelia iniustè affecisset, & de præceptore comparatione discipuli: neque enim simpliciter tenentur veniam petere ab ipsis, quibus contumeliam intulerũt: sed satis erit aliter fauore & honore illis satisfacere, eosque sibi reconciliare. Atque hoc est, quod vult Caiet. *2.2.q.72.art.3.& in opusculo 17. responsionum 13. resp. dubio 5.* Quamuis estò priuatim, non se coram illis genuflectendo ac se humiliando, illis dicerent, parce, quod apud te excessi: ego enim video me excessisse, neque me id debuisse facere: nõ video quid autoritatis amitterent, imò potiùs existimo optimum de se ea in parte exemplum darent, subditosque ædificarent. Semper verò tenerentur ad æqualitatem damnorum illorum satisfacere, vel in honore & laudibus illius vel in aliqua alia re.

Quinta conclusio. Quando contumelia vni facta quasi redundat in personas illi coniunctas ob 8
solam consanguinitatis, aut amicitiæ, vel aliam similem coniunctionem: vt contumelia facta filio aut filiæ redundat in parentes ac fratres, arbitror nullam consurgere obligationem quicquam restituendi personis ita coniunctis pro infamia ac vilipendio, quod in ipsos per accidens redundat, iuxta ea quæ *tract. præcedente Disp. vlt.* quoad restitutionem propter stuprum dicta sunt. Neque enim damna, quæ per accidens eo modo resultant in personas coniunctas obnoxia sunt restitutioni, vt ita per accidens in personas coniunctas resultant. Lege quæ ibi dicta sunt.

SVMMARIVM.

1. *Nullus cum periculo propriæ vitæ tenetur restituere damna honoris ac famæ, quæ prudentis arbitrio longè inferiora sunt vita eius, qui eam restitutionem deberet efficere.*
2. *Sed quando cum fama proximi, eiusdem vita periclitatur, vel detrimentum honoris, arbitrio prudentis æquiparatur vitæ eius qui ea damna dedit, aut ferè illi æquiparatur, tenetur tunc qui iniustè eam infamiam intulit cum periculo propriæ vitæ eam famam restituere.*

CVM QVANTO PERICVLO AC DEtrimento teneatur famam restituere, qui illam iniustè læsit.

DISPVT. 47.

Disputatione 40. iunctis iis quæ *Disp.* 41. addita sunt, dictum est, quando obligatio non sit restituendi famam, quia vel non fuit læsa, vel non fuit iniustè læsa, vel recuperata iam est, saltẽ obligatione præteritæ infamiæ iniustè illatæ, morte vel obliuione suorum, apud quos erat ea infamia. Nunc verò *hac & duabus disputationibus sequentibus* est examinandum, permanente ac perseuerante damno famæ iniustè illato, existenteque ex natura rei obligatione illud restituendi, ex quibus causis cesset omnino aut ex parte ea obligatio, vel differri possit, restitutio, aut restitui possit in aliquo alio bono, etiam non consentiente eo, cui talis restitutio fieri debet. Tametsi euentus alios à *Disp.* 41. explicauimus, in quibus, quia restitutio fieri non potest bono eiusdem generis, aut non sine longè maiori iactura eius, qui illam facere debet, quàm sit fama restituenda, fieri possit ac debeat bono alterius rationis.

Quod ad id verò attinet, quod in titulo huius 1
disp. est propositum, quæ hoc loco dicenda erant, copiosè sunt dicta ac examinata *tract. praced. Disput.* 102. *iuncta Disp.* 754. *tractatus* 2. *& iunctis aliquibus ex vltimis conclusionibus disp.* 37. *huius* 4. *tractatus.* Ea verò

de causa

de causa breuiter duas regulas statuã *lo.cit.* præsertim *Disp.102.cit.* fusius explicatas. Prima est. Nullus cũ periculo propriæ vitæ tenetur restituere damna honoris ac famæ, quæ prudentis arbitrio longè inferiora æstimabũtur vita eius, qui eam restitutionem deberet efficere. Neque item restituere tenetur famam alienam cum periculo suæ propriæ famæ longè maioris ac pretiosioris, quàm sit fama restituenda. Tenetur tamen in vtroq; euentu pro virib⁹, & posse vel bonis eiusdem generis vel alterius generis compẽsare damnum totum, quod iniustè dedit, quantum illud hac alia via compensare potuerit. Secunda regula est. Quãdo cũ fama proximi vita eiusdẽ proximi periclitatur, vel detrimentum famæ & honoris illius, aut simul aliorum bonorum eiusdem, quòd illi iniustè illatum est, & simul fortasse per resultãtiam suis quoq; arbitrio prudentis æquiparatur vitæ eius, qui ea damna dedit, aut ferè illi æquiparatur vitę ei⁹, qui iniustè eam infamiam intulit, cum periculo propriæ vitæ eam famã restituere. Similiter, quando prę iudicium famæ iniustè illatum superat, æquatur, aut ferè æquatur iacturæ famæ, quam is, qui illud intulit, patietur, si illud restituat, sanè restituere illud tenetur cũ ea iactura suæ famæ propriæ. Exempla *locis citatis* proposita sunt. Vtraq; autem regula ex eo probatur, quoniam vnusquisq; restituere tenetur damnum à se iniustè datum, cum ęquali aut cum paulo maiori suo detrimento: non verò cum detrimento suo longè maiori: tametsi, quando longè maius detrimentum ipsi ex restitutione sequeretur, teneatur aliis viis, quantum poterit, idem integrum damnũ restituere, vt disputationibus citatis hæc omnia explanata comprobataq; sunt.

SVMMARIVM

1. *Quando infamia non redundat in tertiam personam aut in communitatem, quæ simul infamata maneat de eodem, aut in alios, qui iuris dispositione ex delicto alterius infames maneant, tunc remittente iniustè infamato obligationem restituendi, deobligatus manet is infamãs ab obligatione, qua de iustitia tenebatur restituere famam, nihil impediente quòd ea infamia redundet in detrimentum aliorum aut reipubl.*
2. *Quando restitutio honoris & famæ fieri deberet in eo ipso bono, in quo quis damnum accepit, ita quòd quasi redintegranda esset fama læsa, eaq; fama necessaria esset vel ad tollendum scandalum, vel in notabile subditorum aut reip. bonum, tum lethaliter peccaret, qui remitteret restitutionem talis famæ: nisi ex restitutione similia damna sequerentur ex parte eius, qui restituere deberet.*
3. *Quando fama eo modo non est necessaria, tunc remittere illius restitutionem nullum regulariter est peccatum, sed meritum.*
4. *Is, cui remittitur obligatio restituendi famam, non peccat, si post eam remissionem illam non restituat, nisi quãdo posset sine suo notabili damno illam restituere.*

VTRVM REMISSIO EIVS, CVI DAmnum famæ iniustè est illatum, liberet ab onere illud restituendi.

DISPVT. 28.

DVo in controuersiam circa disputationem propositam vocari possunt. Vnum est, vtrùm is, cui damnũ famę iniustè est illatum, licitè remitere restitutionem illius posit. Alterũ verò, vtrum ea remissio sit valida, ita vt, qui id damnum iniustè intulit, liber ab eo restituendo maneat, facta illi ea remissione.

Caiet. *locis initio Disp. 37. citatis*, quemadmodum affirmat, neminem licitè facere posse detrimentũ suæ propriæ famæ, quin poti⁹ id ex suo genere culpam esse lethalem, cum onere reipublicæ restituẽdi id famæ damnũ: sic quoq; dicere debet, neminẽ licitè remittere posse restitutionẽ suæ ꝓpriæ famæ: atq; si eam remittat, eã remissionem nõ deobligare eum, cui facta sit, ab onere eam famam restituendi. Ex eodem quippe fũdamento *2.2.q.62.art.2.ad.2.* affirmat, quo ad famam locum non esse compensationi: sed si duo se inuicem infament, mutuò teneri sibi inuicem restituere totã famam, quam iniustè abstulerunt. Idem ex eodem fundamento affirmat Maior *initio eiusdem Disp.37.* relatus.

Prima nostra conclusio est: Quando infamia nõ redundat in tertiam personam, aut in communitatem, quæ simul infamata maneat de eodem aut de alio crimine, aut in alios, qui iuris dispositione ex delicto alterius infames maneant, iuxta ea quæ *Disputatione 37. conclusione 4.* iunctis ijs, quæ *in calce Disp.27.* dicta sunt, tunc remittere iniustè infamato obligationem restituẽdi, deobligatus manet is, qui iniustè infamauit, ab obligatione qua de iustitia tenebatur restituere famam, nihil impediente, quòd ea infamia redundet in iniuriam ac detrimentum aliorum, aut reipublicæ, vt si iniustè infamatus erat prælatus, vel persona publica, cuius fama subditis aut reipublicæ intererat, iuxta ea quæ *Disp.37.conclus.4.citata, & Disp.46.conclus.5.* comprobata sunt. Quando autem infamia in tertiam personam aut in communitatem aliquam redundaret, quæ simul infamata de eodem aut de alio crimine maneret, vel etiam in aliquos, qui iuris dispositione manerent infames ex delicto principaliter infamati, tunc remittente eo, qui principaliter iniustè fuit infamatus, obligationem restituendi famam, licèt qui iniustè infamauit, liber maneat ab obligatione, qua de iustitia tenebatur famam illi restituere, non tamen manet liber ab obligatione, qua de iustitia item tenebatur restituere illis aliis famam, quã simul ab eis iniustè abstulit, nisi & hi quoque simul hanc etiam aliam restituẽdi obligationem remittant.

Priorem huius conclusionis partem affirmant omnes, quos *Disp.37.conclus.2.* citauimus pro opinione contraria Caietani opinioni, manifesteq; deducitur ex fundamento contrario illi, cui Caietanus nititur, quod eo in loco cõprobauimus ac stabiliuimus. Cùm enim homo dominus sit honoris sui ac famæ, nec minùs, quàm bonorum externorum diuitiarum, liberam vtriusq; habeat dispositionem: consequens profectò est, vt sicut, remittẽte illo restitutionem bonorum externorum diuitiarum, liberis manet, qui ea restituere tenebatur, ab obligatione, qua de iustitia ea restituere erat astrictus, ea quæ *tractatu 2. Disput.757.* dicta sunt, ita remittente eodem suæ famæ restitutionem, liber similiter is maneat, qui eam restituere tenebatur, à vinculo, quo de iustitia eam illi restituere erat astrictus, nihil impediente, quòd qui eam remissionem facit, malè aliquando faciat, eam remissionem efficiendo, & quod id aliquando cedat in aliqualem iniuriam ac detrimentum aliorum, quando infamia sua est propria eam remissionem concedentis, iuxta ea quæ *Disputatione 37. conclusione 4. & Disputat. 46. conclus. 5.* explanata sunt. Vt tamen ea remissio obligationis restituendi famam, eum, cui fit, deobliget à vinculo, quo de iustitia eam restituere erat astrictus, esse debet libera omnino, modo *tractatu 2. Disputatione 757. citata* copiosé explicato.

Posterior verò conclusionis pars ex eo constat, quòd

quod quando aliquis multis damnum iniustè intulit, omnibusq; de iustitia restituere tenetur, vnicuiq; id damni, quòd inde accepit, non satis est, vnum illorum remittere damnum iniustè datum etiam si is sit præcipuus, qui damnum accepit, vt qui damnum eis multis iniustè dedit, liber maneat à vinculo, quo aliis damnum ab eis acceptum restiteure tenebatur.

2 Secunda conclusio. Quando restitutio honoris & famæ fieri deberet in eo ipso bono, in quo quis damnum accepit, ita quòd quasi redintegrãda esset fama læsa, eaq; fama necessaria esset, vel ad tollendum scandalum, vel in notabile subditorum aut reipublicæ bonũ, vel deniq; ad eorum aliquid ex iis, quæ *Disp.*37 *conclus.*3.&.4. explicata sunt, tũc lethaliter peccaret, qui remitteret restitutionẽ talis famæ: nisi ex restitutione similia damna sequerentur ex parte eius, qui ea restituere deberet. Dixi, *quando restitutio fieri deberet in eo ipso bono, in quo quis damnum accepit, ita quòd quasi redintegranda esset fama læsa*: quoniam si fieri restitutio deberet in aliquibus aliis bonis, eo quòd fama in se ipsa restitui nõ posset, vt quia, crimen, quod iniustè fuit detectum, erat verum, neq; potuit deinceps palliari, tunc, qui ita in fama iniustè fuit læsus, remittere posset eius famæ restitutionem absq; peccato, nihil impediẽte, quòd ex infamia sequutum esset ac perseueraret scandalum, vel damnum ac malum aliud, quod eo restituendi modo non tolleretur. Addidi, *nisi ex restitutione similia damna sequerentur ex parte eius, qui restituere deberet*: quoniam quando æquale scandalum sequeretur ex eo, quòd is, qui infamauit, detegeret se iniustè infamasse, aut æquale aliorũ aut reipublicæ damnum, eo quòd ille etiam esset prælatus, valdèq; reipublicæ vtilis, posset iniustè infamatus, ex caritate eligere pati potiùs iacturam proprij honoris ac famæ, permittereq; ea damna, quæ inde malitia alterius sequuta sunt, quàm vt alius similem proprii honoris ac famæ iacturam pateretur, & quàm vt de nouo similia alia damna ac scandala orirentur, essetq; id profectò magni meriti coram Deo. Intelligendum tamen est hoc, nisi persona, quæ talem restituendi obligationem remitteret, aliquibus ex officio esset ꝑposita, in quorum pręiudicium eius infamia cederet, nec munus id relinqueret: tunc enim quamuis cedere posset iuri suo; non tamen cedere posset iuri sibi subditorum, eaq; de causa quando subditi ipsi, aut illi superior prælatus, cui ea in re teneretur obedire, inuiti essent, remittere sanè nõ posset eam suę famæ restitutionem, estò subditis alterius, qui eam efficere teneretur, simile detrimentum ex ea restitutione per accidens proueniret. Conclusio ita explanata probatur, quoniam cùm ea restitutio necessaria sit ad tollenda mala, quæ sub reatu culpæ lethalis tenetur is impedire, cui ea restitutio esset facienda, sanè remissio eius restitutionis culpa esset lethalis, vel contra solam caritatem, vel etiam contra iustitiam, si in aliorum præiudicium fieret, in quorũ iniuriã id cederet, & quibus ipse ex suo officio teneretur.

3 Tertia conclusio. Quando fama eo modo non est necessaria, tunc remittere illius restitutionem nullum regulariter est peccatũ, sed caritas ac meritum. Probatur, quoniam in eo non cernitur prodigalitas, sicut cernitur in laceratione propriæ famæ, antequam amittatur: sed regulariter adest rationabilis causa, cur ea remissio restitutionis concedatur, nempe vt pudori ac difficultati proximi in ea efficiẽda ac iacturę famę illius consulatur, & vt simul exerceatur patiẽtia eius, qui eam infamiã sustinet, remissionemq; illam restituendi efficit.

4 Quarta conclusio. Is, cui in euentu prioris partis primę conclusionis remittitur obligatio restituendi famã, non peccat, si post eã remissionẽ illã nõ restituat: nisi, qñ sine notabili sua molestia ac damno posset illã restituere, interessetq; notabiliter ei, cui esset facienda, illã restitui, vel necessariũ id esset ad tollendũ scãdalũ, aut ad impediendũ notabile dãnũ ꝓximi alicuius. Deniq; nõ teneretur eam restituere, nisi qñ si ipse esset alius tertius, qui famam illam non læsisset, ex caritate teneretur eo modo subuenire ei famæ. Neq; omittẽdo tunc restitutionem eiꝰ famæ, quam iniustè læserat, peccaret contra iustitiam, sed solùm contra caritatẽ. Probatur hæc cõclusio, quoniam facta ei illa remissione obligationis restituẽdi, nulla in eo manet obligatio restituẽdi de iustitia, vt cõclus. prima ostensũ est: sed perinde tenetur solùm ex caritate, atq; cæteri proximi ex caritate tenentur impedire damna suorũ proximorũ, si cõmodè possĩt: quo fit, vt cùm obligatio ex caritate solùm sit, qñ sine notabili proprio detrimento, sine notabiliq; ꝓpria molestia ꝓ quãtitate damni, qđ proximo imminet, possit illud impedire aut resarcire, verum nostra cõclusio habet.

SVMMARIVM

Illicitum est in recompensationem infamiæ, quam alius nobis iniustè intulit, illum infamare, estò ille iniquè restituere nobis nõ velit famam, quam nobis iniustè abstulit.

2. *post illatam vtrimq; iniustè infamiam, locum habet cõpensatio damni cum damno, vt nullus eorum, de iustitia teneatur restituere alteri, nisi solum excessum damni, si fortè plus infamauit, quam ab altero sit infamatus.*

3. *Qui sibi mutuò damna famæ intulerunt, tenentur sibi inuicem famam restituere non curando compensationẽ: idque de caritate, non de iustitia.*

4. *In euentibus, in quibus, cùm famæ vnius damno iniustè dato simul illatum est famæ quorundam aliorum, quod de iustitia illis restitui debeat, estò compensatio fieri posset obligationis, qua illi præcipuè restituenda erat sua fama, cum obligatione, qua is idem æquale damnum famæ teneretur illi, qui ipsi restituere tenebatur, non tamen propterea cessaret obligatio.*

5. *Quando vnus alterum iniustè infamasset, neq; vt tenebatur, vellet eam famam illi restituere, tunc iniustè infamatus, qui damnum in fama alteri non dedisset, posset in pecunia compensare damnum famæ, in quo est.*

VTRVM IN FAMA LOCVM HAbeat compensatio, ita vt deobligetur quis ab onere restituendi famam, quam iniustè læsit, quia is alius æquale famæ damnum huic iniustè intulit.

DISPVT. 46.

Caietanus & Major, vt in principio disputationis præcedentis retulimus ex illo suo fundamento, quod homo non sit dominus sui honoris ac famę asseruerant, locum non esse cõpensationi quoad famam iniustè læsam, sed vtrumq; eorum, qui se inuicem iniustè infamarũt, teneri sibi mutuò famam restituere. In contraria vero sentẽtia sunt doctores communiter, qui asseuerant hominem dominum esse sui proprij honoris ac famę.

Nostra verò prima conclusio est: Illicitum est in recompensationem infamię quam alius nobis iniustè intulit, illum infamare, estò ille iniquè restituere nobis non velit famam, quam à nobis iniustè abstulit. Tametsi licitũ nobis sit, in nostram iustam defensionem, quantum sit satis ad protegendam ac defendẽdam quin & ad recuperandam nostram famam, illum in iis infamare, quę via sũt ad nostram famam ab iniuria vindicandam. Hæc posterior conclusionis pars *Disp.*24 & alibi ostensa fuit. Prior verò ex eo est manifesta, quoniam cùm infamia alterius non sit bonum illius, quod in recompen- 1

compensationem boni ex nobis iniustè ablati nobis sumamus, sed sit solùm læsio boni alterius, sanè in eo nihil aliud cernitur, quàm vindicta, quæ est omnino illicita propria autoritate.

2 Secunda conclusio: Post illatam vtrinque iniustè infamiam locum habet cõpensatio damni cum damno, vt nullus eorum de iustitia teneatur restituere alteri nisi solùm excessum damni, si fortè plus infamauit quàm ab altero sit infamatus. Quòd si ex mutuo consensu fiat, ea damnorum compensatio, tũc estò vnus eorum alteri restituat infamiam, quàm illi intulit, hic alter non tenetur restituere infamiam, quam antea restituenti intulerat: quippe cùm iam eam illi non debebat, restitutioque ipsa facta sit beneficium in se collatum, quod de iustitia compensare non tenetur. Excipe, nisi iterum facta inter eos fuisset conuentio, quòd ea lege vnus restitueret, vt alter restituere vicissim teneretur. Quando verò non interuenit mutuus tacitus vel expressus consensus in ea recompensatione, tunc vno eorum restituente alteri famam, quam ab eo iniustè abstulerat, alter tenetur illi restituere famam, quam ab eo iniustè etiam abstulerat, nihil impediente, quòd ex sua parte compensationem intendisset ac voluisset. Ratio autem est, quoniam ea compensatio, non interueniente ad illam consensu alterius, intelligebatur sub tacita conditione, nisi alter restitueret: poteratque alter bona fide restituere, nihil sciens de compensatione, quam alius intenderat: in quo euentu æquitas ac ratio non patitur, vt qui restituit, in iactura maneat famæ, quam alter ab eo iniustè abstulerat. Prima huius conclusionis pars ex eo liquet, quoniam fama in hominum potestate ac dispositione non secus est posita, quàm in hominum potestate ac dispositione sint posita bona externa diuitiarum, maximè rerum, quarum dominium ad eos spectat, quibus ea damna iniustè sunt illata, quàm in damnis famæ. Reliquæ verò eiusdem conclusionis partes probatione alia non indigent.

3 Tertia conclusio. In euentibus, in quibus præcedente disputatione est dictum, nihil impediẽte remissione obligationis restituendi famam, teneri eum, qui eam remissionem obtinuit, famam illam ex caritate restituere, ad scandalum aut alia mala vitanda, dicendum quoque est eos, qui sibi mutuò damna famæ intulerunt, teneri sibi inuicem famam restituere, non curando compensationem. Tunc verò tenentur ad id de caritate, non verò de iustitia. Hæc conclusio satis est perspicua, quoniam vnusquisque, nihil impediente compensatione, quam alioquin efficere poterat, ex caritate tenetur vitare scandala, & impedire damna proximorum, si commodè ea impedire possit.

4 Quarta conclusio. In euentibus, in quibus cum famæ vnius damno, iniustè datum, simul illatum est famæ quorundam aliorum, quod de iustitia illis restitui debeat, iuxta dicta in posteriori parte conclusionis primæ disputationis præcedẽtis, estò compensatio fieri posset obligationis, qua illi præcipuo restituenda erat sua fama, cum obligatione, qua is idem æquale damnum famę teneretur similiter restituere illi, qui ipsi restituere tenebatur: non tamen propterea cessaret obligatio, neq; compensata censeretur, qua illis aliis restituere tenebatur damnum famæ ipsis vnà cum illo præcipuo illatum. Conclusio hæc notissima ex se est, neq; probatione indiget.

5 Quinta conclusio. Quando vnus alterum iniustè infamasset, neque vt tenebatur, vellet eam famam illi restituere, tunc iniustè infamatus, qui dãnum in fama alteri non dedisset, posset in pecunia compensare damnum famæ, in quo est, idque non solùm non soluẽdo debitum antiquum occultum, quantum ad æqualitatem sufficere iudicaretur ad competentem compentationem damni famæ, in quo est, sed etiam occultè accipiendo de nouo, quantum satis esset ad eandem compensationem: dummodo non interueniret scandalum, & aliter commodè obtinere non possit restitutionem suæ famæ, & denique dummodo interuenirent conditiones omnes requisitæ, vt licitè in conscientiæ foro fiat occulta compensatio debiti, quas *tractatu 2. Disputatione 691.* explicauimus. Conclusionem hanc affirmant Ledesmius 2. 4. *quæst.* 18. *artic.* 2. Pobari autem potest, quoniam quando aliter fieri non potest restitutio famæ, fieri debet in bonis externis, vt præcedentibus disputationibus dictum est: ergo quando is qui famam restituere tenetur, sua nequitia in aliis bonis illam non restituit, aut restituere eam in aliis bonis non potest, tenetur in bonis externis diuitiarum illam restituere: quare, si id non præstet, sitque iniustus detentor eius, quod restituere tenetur, licitum erit facere in bonis externis illius competentem compensationem, etiam occultè occupando de nouo bona externa illius, modò concurrant conditiones omnes requisitæ ad licitè autoritate propria occultam compẽsationem efficiendam. Illud vero admonuerim, cùm is, qui damnum famæ iniustè intulit, non teneatur restituere in bonis externis diuitiarum, sed sufficienter restituat in bonis honoris & famæ, vt præcedentibus disputationibus dictum est, consequẽs est, vt si, post compensationem in bonis illius externis diuitiarum effectam, ille in bonis honoris & famæ restituat, reddenda illi esse externa bona, in quibus compensatio fuerat effecta: id quod Ledesmius *vbi suprà* benè obseruat.

SVMMARIVM.

1. *Inter bona spiritualia quædam sunt naturalia, quæ immediatè non ordinantur ad fœlicitatem moralem sempiternamque beatitudinem consequendam: quædam verò sunt, quæ ad fœlicitatem moralem immediatè ordinantur, ad consequendamque fœlicitatem æternam, & de nocumento, quod prioris generis bonis infertur, idem est dicendum, quod de nocumento dato in bonis corporis.*
2. *Qui causa est iniusta damni in aliquo scientiarum aut artium, restituere ei tenetur, quantum prudentis arbitrio æstimabitur id damnum.*
3. *Qui alteri causa est peccati, tenetur ad restitutionem damni ei in spiritualibus ita datis, illum suasionibus ad pœnitentiam adducendo, vt resipiscat, atque si illæ non sufficiant, orando pro illo, & conando vt alij, qui ad id efficaciores sint, idem illi persuadeant, modò sine fructu eum non infamet apud illos.*
4. *Qui in causa fuit vt alius per ignorantiam peccaret, aut vi vel metu causa fuit peccati alicuius, tenetur de iustitia causam peccati auferre, ignorantiam ab illo depellendo: aut si vi vel metu illum in peccato detinet, liberum illum relinquendo, vt absque vi & metu à peccato desistere possit.*
5. *Qui culpa alterius ita per ignorantiam decepti, damnum in spiritualibus paterentur, certè cum iniuria ob inuoluntarium mixtum ratione ignorantiæ illud paterentur, ac proinde de iustitia teneretur ille auferre ab iis eam deceptionis causam, & illis & aliis restituere damna omnia, siue spiritualia, siue aliorum bonorum, ex ea iniusta causa ita subsequuta.*
6. *Qui alteri causa est peccati absque ignorantia, ita vt is qui peccat, prudens, & sciens peccet, ad nullam restitutionem tenetur, siue spiritualium damnorum, siue quorumcunque aliorum: quæ ei ex tali peccato sequantur, licèt exhortatione aut consilio peccati autor fuerit.*
7. *Dissoluuntur quinque argumenta contraria.*

DE IVSTITIA COMMVTATIVA *circa bona spiritualia. Et num, qui damni in bonis spiritualibus alteri est causa, ad restitutionem teneatur.*

DISPVT. 50.

EGimus huc vsque in hoc quarto tractatu de iustitia commutatiua circa bona honoris & famæ. Superest pauca de iustitia commutatiua circa bona spiritualia addamus. Cur autem hanc vltimam partem huic quarto tractatui de iustitia addendam annectendamque censuerimus, in principio huius quarti tractatus est dictum.

1 Inter bona spiritualia quædam sunt naturalia, quæ immediatè non ordinantur ad fœlicitatem moralem, sempiternamque beatitudinem consequendam, vt sunt potentiæ, scientiæ, & artes: quædam verò sunt, quæ ad fœlicitatem moralem immediatè ordinantur, ad consequendamque sempiternam fœlicitatem, vt virtutes, gratia, meritoriaq; opera. Quod autem ad bona prioris generis attinet, idem de nocumento in illis dato est dicendum, quod de nocumento dato in bonis corporis tractatu precedente dictum est. Qui enim potionibus, præstigiis, dæmonumque adiutorio, aut alia ratione, iniustè aliquem vsu rationis priuat, vel nocumentum aliud illi infert quoad vsum potentiarum animæ, ad restitutionem æstimationis illius tenetur, quantum prudentis arbitrio, attentis circumstantiis omnibus cōcurrentibus, id damnum, si permaneat, iudicabitur. Tenetur item ad restitutionem omnium aliorum damnorū, si quæ inde vlterius sint sequuta, non secus, quàm si abscinderet manum, aut aliud damnum corporis inferret. Imò verò læsio potentiarum organicarum, impeditioque iniusta vsus illarum, damnum est corporis, impeditio verò vsus potentiarum non organicarum, quamuis damnum spirituale sit, ex læsione tamen organorum potentiarum organicarum prouenit ac pendet, quatenus dū rationalis anima corpori est immersa, intellectu ac voluntate operatur dependenter à potentiis organicis, quarum læsio in potentias, quibus subministrant, redundat. Eodem verò modo puniendum est delictum, quo eiusmodi damnum infertur, inferri ve intentatur, quod tractatu præcedente explanatum est, punienda esse delicta & iniurias contra bonum corporis, quæ mortem corporis non inferunt.

2 Item qui causa est iniusta damni in aliquo scientiarum aut artium, vel quia vi, aut fraude, aliâve ratione iniustè aliquem prohibuit ab vsu aut ab acquisitione alicuius earum, vel quia sua culpa falsa pro veris docuit, vel quia, cum ex officio ac de iustitia alios docere ac instruere teneretur, negligens notabiliter in docendo ac instruendo, vt tenebatur, fuit, aut ad id erat ineptus, idq; in causa fuit, vt ij, quos de iustitia docere tenebatur, damnum paterentur in eius scientiæ aut artis acquisitione restituere eis tenetur, quantum prudentis arbitrio æstimabitur id damnum, & quantum æstimabuntur alia damna, si quæ inde sint vlterius sequuta. Quare non est cur hoc loco hac de re aliud dicamus, quàm quæ tractatu precedēte circa damna & iniurias corporis, & circa restitutionem damnorum corporis, & eorum, quæ vlterius inde sint sequuta, dicta sunt.

3 Quod verò ad bona posterioris generis attinet, Scotus 4. *distinctione* 15. *quæstione* 3. Richardus *ibidem articulo quinto, quæstione secunda*, Adrian. *de restitutione bonorum animæ*, Palud. *in* 4. *distinct.* 15. *q.* 2. *art.* 2. Gab. *eadem distinctione quæstione* 17. & Diuus Ant. *part.* 2. *cap.* 2. §. 1. affirmant, eum, qui alteri causa est peccati, illum ad id inducendo, vel quacunque alia ratione, teneri ad restitutionem damni ei in spiritualibus ita datis, illum suasionibus ad pœnitentiam adducendo, & vt resipiscat, atque si illæ ad id non sufficiant, orando pro illo, & conando vt alij qui ad id efficaciores sint, idem illi suadeant: modò tamen sine fructu eum non infamet apud illos.

Probant verò id. Primò, quoniam grauius peccat, qui damnum spirituale alicui infert, quàm qui illi damnum infert in rebus externis, vnde Anterius Papa *c. ex merito*, & Anacletus *c. deteriores* 6. *q.* 1. *Deteriores*, inquiunt, *sunt, qui vitam moresque bonorum corrumpunt, his, qui substantias aliorum prædiaque diripiunt.* Habetque id verum, ait Adrian. etiam si solo malo exemplo proximos scandalizando, illos ad peccatum inducāt: ait enim Nicolaus Papa. 11. q. 3. precipui. *Scire etiam prælati debent quia si peruersa vnquam perpetrant, tot mortibus digni sunt, quot ad subditos suos perditionis exempla transmittunt*: sed qui damnum rebus externis aliorum inferunt, tenentur illud eis restituere: ergo etiam illi, qui damnum rebus spiritualibus inferunt, etiam si solo exemplo illud eis inferant, tenentur illud eis restituere.

Secundò, qui alteri venenū propinat, quo salus eius corporis læditur, tenetur de iustitia curare quantum potuerit, vt ab eo periculo eruatur, resarcireq; ei damnum ea via illi illatum: ergo qui alterum ad peccatum inducit ac pertrahit, tenetur etiam de iustitia curare, quantum potuerit, vt ab eo lōge maiori damno eruatur, illudq; ei resarcire.

Tertiò, qui seruum corrumpit alienum, in causaque est vt ille fugiat, de iustitia tenetur domino illius de eo damno ei dato: ergo qui consilio vel malo exemplo Dei seruum corrumpit, illumq; per culpam lethalem efficit ab eo recedere, gratiamque illius amittere, simili modo tenebitur de damno spirituali ita illato. Neque refert, ait Adrianus, si peccator restitutionem damni illius remittat: quoniam Deus, qui superior est, illud non remittit: neque valet remissio inferioris contra superioris, cuius ille est, voluntatem, in cuius iniuriam id damnum redundat,

Quartò, prælati ex officio atque ex iustitia curare tenētur bonum spirituale suorum subditorum: ergo hi saltem, si subditos suos ad peccandum inducant, imò si negligentes sint in curando, ne ipsorum subditi culpam lethalem incurrant, peccant contra iustitiam, tenebunturque non solùm ex caritate, sed etiam ex iustitia, id illorum spirituale damnum resarcire, curando pro viribus & posse illorum conuersionem ac emendam.

Quintò, qui hæresim aliquam persuasit, aut aliū perniciosum errorem, omnium consensu, tenetur eos omnes, quos ita persuasit, dissuadere omni via ac ratione, qua id melius consequi possit: ergo simili modo, qui alium ad peccandum induxit, tenetur ad eam satisfactionem, vt omni via, qua id consequi possit, curet pro viribus illius conuersionem ac emendam.

Prima nostra conclusio est: Qui in causa fuit, vt alius per ignorātiam peccaret, vt vi vel metu causa fuit pecccati alicuius, & maximè si per vim, aut metū, illum adhuc in peccato detinet, tenetur de iustitia causam peccati auferre, ignorantiam & errorem quantum satis sit, ex sua parte ab illo depellendo, aut si vi vel metu illum in peccato detinet, liberum illum relinquendo, vt absque vi ac metu à peccato desistere possit. Quin & damna inde illis aut aliis secuta tenetur restituere, nisi forte aliqn̄ ipse ignorantia inuincibili excusetur à culpa eam causam peccati adhibendo, & per consequens ab obligatione restituendi damna inde sequuta.

Exemplum primum, quod ad ignorantiam attinet,

tinet,est: Vt aliquis errores in fide aut in moribus docuit,& alij, putantes errores non esse, illos sequuti sunt, freti illius autoritate aut rationibus seu inductiuis,quibus illos persuasit, sanè de iustitia tenetur contrarium illos eosdem docere, quod in se est,& quantum sufficiens iudicabitur,efficiẽdo vt,si per illos non steterit, errorem repellant. Atque restituere illis aut aliis tenetur,si quæ damna inde sint sequuta, interim dum errorem nõ depulit,saltem sufficientia adhibẽdo media, vt,si per illos non staret,depelleretur ac cessaret,eorũ ignorantia. Eo enim ipso, quòd efficeret, culpa tota imputaretur ipsis, qui in eodẽ perseuerarent errore,& non ei,qui illos antea docuit, ac proinde ipsi soli sibi ipsis imputare deberent damna, quæ inde ipsis deinceps prouenirent, ipsique soli essent causa damnorum, quæ inde aliis deinceps euenirent, vt,verbi gratiâ, ex contractu iniusto, ac proinde ipsi soli tenerentur ea restituere. Si autem,qui eos docuit, ignorantia inuincibili excusaretur,à culpa illos ita docendo, satis perspicuum est, excusari quoque ab onere restituendi damna inde eis aut alius sequuta:eo quòd non teneretur ex parte rei acceptæ, sed, si teneri deberet, illud esset ex parte iniustę acceptionis culpæve suę,qua id damnum dedisset: quam supponimus nullam.

5 Conclusio quoad ignorantiam,& quo ad exemplum propositum,probatur. Quoniam qui culpa alterius ita per ignorantiam decepti damnum in spiritualibus,aut inde etiam, vlteriùs in aliis suis bonis paterentur,certè cum iniuria ob inuoluntarium mixtum, ratione ignorantiæ,atque adeò per iniustitiam ipsis ab eo, qui ita illos decepit,illatã, illud paterentur, ac proinde de iustitia teneretur ille auferre ab eis eam deceptionis atq; erroris causam illis datam, tenereturq; de iustitia illis & aliis restituere damna omnia,siue spiritualia,siue aliorum bonorũ,ex ea iniusta causa ita subsecuta.Quare de rigore iustitiæ fortasse tũc tenebitur, aliquid etiam de satisfactionibus suis propriis offerre Deo pro parte satisfactionum culpæ illorum in amplectendis illis erroribus,quando, qui illos amplexati sunt, non fuerunt omnino ob ignorantiam excusati à culpa, quia ipsorum ignorantia non fuit inuincibilis,& quando veniam quo ad id ab illis non obtinuisset. Licèt enim ipsi etiam in culpa fuerint eos sequendo errores, imò propter solam suam propriam culpam id damnum obuenerit, teneanturque ad eam satisfactionem ratione suæ proprię culpæ,incidisse tamen in illam deceptos iniustè ab alio, interuenienteque inuoluntario mixtè ob eam ignorantiam ac acceptionem, aliquid fortassè operari debet, vt qui ita decepit,ad partem eius damni teneatur. Damnum verò amissionis gratiæ, raparari totum per pœnitentiam peccati, quo fuit amissa, potest ab eo ipso,qui id damnum sua culpa incurrit, per ipsumque stabit præsertim eo ipso,quòd qui eum decepit,causam deceptionis ex sua parte depellat.

Illud est obseruandum,estò qui absque sua culpa, excusante omnino ab ea ignoratia inuincibili, damni fuisset causa,docendo,verbi gratia, cõtractum esse licitum, quem postea cõperit iniustum, proximoque iniuriosum esse, non teneatur ad restitutionem damnorum inde subsequutorum:teneri tamen quasi ex officio atque de iustitia auferre eam causam iniustitiæ à se datam, si commodè posit,quod si nõ auferat, tunc deinceps restituere tenebitur damna,quæ ex ea causa sequuntur:quoniam licèt à principio non fuerit iniustè data formaliter,sed solùm materialiter, à puncto tñ, quo non aufertur,& cõmodè potest auferri, incipit esse causa formaliter iniusta cõparatione ei9,qui illum dedit,neq; eam aufert,cùm commodè posit atque ad id teneatur, iuxta ea ea quæ *Disp.*40. dicta sunt.

Secundum exemplum eiusdem conclusionis quo ad vim ac metum est. Siquis famulum, puellam, aut quemuis alium, per vim aut metum aliquid iniquum facere efficiat, tenetur de iustitia auferre vim aut metũ, illos in sua integra libertate relinquendo,damnumque ipsis aut aliis,ex vi, aut metu ita illato,sequuta, resarcire.Si quod autẽ damnum illi vlteriùs dent, postq; repositi sunt in sua integra libertate, vi omni ac metu prorsus sublatis,tunc ipsis solis id damnum imputabitur,&non ei,qui à principio vim aut metum intulit, ac proinde ipsi soli tenebuntur illud restituere. Quod is, qui à principio vim aut metum intulit, excusatus fuit à culpa, qui inuincibili ignorantia credidit id sibi efficere licere,tunc ipse ad restitutionem damni non tenebitur. Qui autem metu ductus illud culpabiliter dederit, quia voluntariè mixtè illlud dedit, nihil interueniente, quod eum excusaret à culpa lethali in eo dando, tunc ipse tenebitur illud restituere. Conclusio quo ad vim & metum, quo ad hocque secundum exemplum, quando culpa interuenit ex parte vim aut metum ad rem iniquam inferentis,eodem modo probatur,quo probata quoad primum exemplũ fuit. Videlicet quoniam is per iniuriam causa est iniusta omnium eorum damnorum,ac proinde causam illorum tenetur auferre,si adhuc ea causa perseuerat,teneturq; ea omnia damna ex ea causa sequuta restituere, estò aliqua eorum prouenerint culpa eius, cui ad id metus incussus est:quoniam inuoluntariè mixtè, per iniuriam metus sibi illatam, illorum fuit causa:vnde qui metum iniustè intulit, tenetur primo loco tanquam præcipua causa ad totum damnum:hic verò alius solùm ad illud tenetur in defectum causæ principalis, nisi metus fuerit valde leuis.Tunc.n.meo iudicio vterque ad illud contribuere debebit, proùt plùs aut minùs illius fuerit causa.

Secunda conclusio. Qui alteri causa est peccati absque ignorãtia,fraude,ac metu, ita quòd is,qui peccat,sciens & prudens atque absque metu ei incusso peccat, ad nullam restitutionem ei tenetur siue spiritualium damnorum, siue quorumcunq; aliorum,quę ei ex tali peccato sequantur,estò consilio atque hortatione causa eius peccati fuerit. Lege tamen caritatis, arctiùs aliquantulum tenetur eum corrigere ac conari eruere à peccato in euẽtu,in quo quiuis alius,qui eiusdem peccati esset conscius,teneretur eum orrigere ac conari eruere ab eo peccato.Probatur hæc cõclusio quoad priorem partem.Primò,quoniam volenti & consentienti non fit iniuria,ac proinde nullus contra iustitiam peccat,suadendo illi damna, quæ ipse sciẽs ac prudens vult,& quorum periculo ipse per suum liberum consensum se exponit. Quo fit, vt quemadmodum nullus Doctorum affirmat, eum, qui consilit aliquod peccatum, ex quo tertio alicui sequitur damnum aliquod iniustũ,teneri ei, qui id consilium accipit, restituere damna,quæ ex eo cõsilio ei proueniũt sed solùm teneri restituere damna illi tertio, cui ex eodem consilio damna iniusta proueniunt:idque solùm in defectum eius, qui eo consilio permotus,ea damna iniustè intulit, ita quòd si is, qui eo consilio permotus ea damna intulit,illa restituat, ipse ad nihil vtrique eorum teneatur:si verò ea non restituat, teneatur quidem ipse ea tertio illi restituere, quod locò ei9 restituerit, vt *tract.*2. *Disp.*737.ac alibi dictum est:ratioque horum omnium est, quoniam qui consilium dedit non peccauit contra iustitiam comparatione eius: qui sciens ac prudens id consilium accepit ac exequutioni mandauit,sed solùm comparatione eius, cui damna ex eo consilio illata sunt:ita in re proposita dicendum sit,eum, qui suo consilio alicui id scienti ac volenti causa fuit peccati, non teneri re-

stituere illi damna, tam spiritualia, quàm quæcunque alia, quæ ex eo peccato ei obuenerunt: eo quòd id illi suadendo, non peccauerit aduersus eum cõtra iustitiam, sed solùm contra caritatem. Secũdò, quoniam nullus ex consilio, quod alteri dat, tenetur ei ad damna, quæ ex eo consilio ei proueniunt, nisi interuenerit fraus, vt constat *l.2.§.vlt.ff. mandati*, cuius verba sunt: *Nemo ex consilio obligatur, etiam si non expediat ei, cui dabitur: quia liberum est cuique apud se explorare, an expediat sibi consilium.* Et regula *consilij, ff. de regul. iur.* Sic habet: *Consilij non fraudulenti, nulla obligatio est. Cæterum si dolus & calliditas intercesserit, de dolo actio competit.* Et regula *nullus de reg. iur. lib.6.* habet: *Nullus ex consilio, dummodo fraudulentum non fuerit, obligatur.* Quo in loco glossa in delictis id totum affirmat, quod à nobis ratione præcedente est dictum: ergo qui consilio alteri scienti ac cõsentienti causa est peccati, ad nullam restitutionem ei tenetur damnorum, quæ ex eo peccato illi obueniunt. Posterior verò pars conclusionis propositæ adeò est perspicua, vt probatione non indigeat. Quando autem & quo ordine seruato, teneatur quis ad correctionem fraternam, suo in loco in hac 2.2. explicatum fuit.

Ad primum verò argumentum in contrarium concessa maiori, si intelligatur de grauiori peccato. (Ex circumstantiis enim potest aliquando id esse minus graue peccatum, vt 1.2.*q.73.artic.*8. conferendo peccatum scandali cum peccato homicidij examinatum fuit: & idem euenire potest, si conferatur cum furto, aut cum alio delicto circa bona externa) concessa ita similiter minori, quando ea dãna, de quibus in ea est sermo, inferuntur existente inuoluntario ex parte eius: qui illud patitur, vt regulariter euenit, neganda est consequentia: eo quòd, qui spiritualia damna patitur, sciens & prudens, liberè consentiendo in peccatum ob quod ei obueniunt, illa incurrat: vnde in eo non fit ei iniustitia, quæ necessaria est, vt quis ad restitutionem ob damna data teneatur: sicut fit iniustitia ei, cui damnum, ipso inuito, sine iusta causa in rebus suis externis infertur.

Ad secundum, concesso antecedente, quoniam in eo interuenit iniustitia ex parte propinantis venenum, neganda est consequentia: quoniam in eo non interuenit iustitia: quippe cùm ea damna, volendo & consentiendo in peccatum, ad quod quis malo exemplo aut alia ratione inducitur, incurruntur.

Ad tertium, concesso antecedente: quoniam id est damnum in bonis externis domini eius mancipij, quod is dominus inuitus patitur: neganda est consequentia, si agatur de restitutione ei facienda, qui id damnum patitur: quoniam sciens ac prudens liberè consentiẽdo in peccatum, ob quod illa damna incurrit, ea patitur. Si verò de Deo agatur: vt in instantia ab Adriano subiuncta, neganda similiter est consequentia. Quoniam id non est Dei damnum, quod restituendum Deo veniat, sed est offensa ipsius, quæ pœna ab eo est punienda, estque peccatoris damnum.

Ad quartum concesso antecedente, concedenda est quoq; consequentia, quòd teneatur ex officio, & suo modo ex iustitia, curare conuersionẽ & emendam illorum, sed aliter, qñ fuerunt causa peccatorum illorum, quàm quando non fuerunt eorum peccatorum causa: & cùm ipsi subditi se possint eruere, Dei adiutorio, ab eis damnis, si velint, quando intelligunt se in eis esse, suaque voluntate scientes ac prudentes in eis iaceant, non tenentur prælati restituere eis ea damna, à quibus ipsi se possunt eruere, sed solùm tenentur ex officio, & suo modo ex iustitia illos adiuuare.

Ad quintum dicendum est, in eo euentu quando est ignorantia, etiam culpabilis, ex parte eorum, qui illos sequuntur, teneri illos, qui eos docuerunt, auferre illam, tanquam causam quam adhibuerunt, vt illi alij eos errores amplecterentur ac sequantur: tenerique ad id de iustitia, vt conclusione prima ostensum est. Quando autem illi, qui eos errores sequuntur, non ignorarent errores esse, tunc qui illos docuerunt, non tenerentur ex iustitia, ac ex caritate, arctiori tamen vinculo, quàm si illos non docuissent, eos dissuadere eo spirituali damno, vt conclusione 2. dictum etiam est.

SVMMARIVM.

1. *Variæ doctorum opiniones circa quæstionem de retrahendo aliquem à religione.*
2. *Qui eum, qui nondum professus est religionem, nec per vota simplicia est ei adstrictus, suasionibus à religione absque vi, metu, fraude, ac deceptionibus retrahit, vel ei, qui nondum religionem erat ingressus, simili modo dissuadet ingressum, ad nullam restitutionem tenetur, nec religioni nec ei, quem à religione retraxit, aut cui ingressum dissuasit, sed grauiter peccat, si absque iusta causa id faciat, non tamen peccat, si ex rationabili causa id efficiat.*
3. *Si quis absque vi ac fraude à religione eum extrahat, qui per professionem aut per vota simplicia obligatus est iam religioni, tenetur religioni ad restitutionem damni indè secuti, ad restitutionémve emolumenti, quod ea ratione religio amittit. Ad nullam verò restitutionem tenetur extracto.*
4. *Dissoluitur obiectio in contrariam partem.*
5. *Qui erat in causa, vt aliquis religionem egrediatur, de iustitiæ rigore tenetur religioni, quantum prudentis arbitrio æstimabuntur prædicta omnia damna, vt contraria bona, ad quæ religio habebat ius, erant tunc in potentia. Si potest, reducat illum iterum ad religionem: sin minus, quærat eius loco alium æquè idoneum: si nec hoc possit, ipse religionem profiteatur.*
6. *Negant nonnulli hunc teneri ingredi religionem: quia consilium ingrediendi religionem proficiscitur à propria libertate: deinde nemo inuitus ingredietur religionem.*
7. *Quando damnum permanens religioni ex ea religiosi extractione esset secutum: teneretur qui illum extraxit illud integrè resarcire, saltem compensando illud aliis bonis, vel remissionem eius damni ex religione obtinere. Quòd si vel remissionem obtineat, vel sufficienter illud resarciat reducendo egressum, aut aliquid insuper compensando, vel inducendo alium æquè vtilem, non tenetur ipse tunc religionem ingredi.*
8. *Quando is, qui prædicto modo fuit causa damni notabilis, in quo religio ob egressum sui religiosi manet, non potest illud alio modo resarcire, quàm suo ingressu, atque ipsius ingressu resarcietur omnino aut magna ex parte, tunc is tenetur eam religionem ingredi, nisi religio illi remittat id damnum ei illatum.*
9. *Dissoluuntur tria argumenta in alteram partem.*
10. *Qui absque iusta causa aliquem ab ingressu religionis impedit, aut iam ingressum inde extrahit, tenetur ad restitutionem, tum religioni, quantum æstimabuntur emolumenta, quæ religio ex ea persona poterat recipere, tum etiam impedito, auferendo ab illo impedimenta, quæ illi apposuit, liberumque omnino relinquendo, vt religionem ingrediatur, aut vt ad illam regrediatur, & insuper ei resarciendo, si quod aliud damnum sit inde ei subsecutum, quod ille per se ipsum, si velit, non possit resarcire.*
11. *Pœna excommunicationis ipso facto incurrenda statuta est in concilio Tridentino, tam cogentibus non quoscunque, sed mulieres ingredi religionem, quàm impedientibus illas volentes religionem ingredi, ab ingressu.*

NVM

NVM RETRAHENS ALIQVEM à religione ad restitutionem teneatur vel ei, quem retraxit, vel religioni.

DISPVT. 51.

1 Cotus *in 4. dist. 15. ad 2.* Palud. *ibidem q. 2. art. 2.* Maior & Gab. *ibidem vterque q. 17.* Adrian. *q. de restitutione bonorum animæ*, Diuus Ant. *part. 2. titu. 2. c. 2. §. 1.* Syluest. *verb. rest. 3. q. 1.* & alij affirmāt, non solum eum, qui extraxit professum à religione teneri ad restitutionem, tam religioni, quàm ipsi extracto, sed etiam eum, qui extraxit nouitium aut impedit ingressum ei, qui animum habebat ingrediendi religionem, teneri ad restitutionem, tā impedito, quàm religioni.

Paludanus & alij censent restitutionem religioni esse faciēdam, inducendo efficaciter extractum aut impeditum ad religionem ingrediendum, vel, si id assequi non possit, quærendo alium æquè idoneum ac vtilem religioni, quem eam ingredi persuadeat, vel, si, id etiam ad effectum perducere nō possit, religionem per se ipsum ingrediendo. Quod referunt fecisse Raymundum, Generalem meritissimum Ordinis Diui Dominici, qui propterea quòd nouitium quendam suo consilio ab eodem sanctissimo ordine extraxisset, neque illi persuadere regressum potuisset, ipse eandem ingressus est religionem, fuitq; in ea vir admodum vtilis ac insignis.

Maior quamuis in reliquis consentiat, negat tamen retrahentem teneri per se ipsum religionem ingredi: sed ait, satis esse, quādo nec persuadere potest retracto vt intret, nec inuenit alium æquè idoneum, cui ingressum loco illius persuadeat, si alia via religioni damnum, quod illi intulit, satisfaciat.

Scotus etiam, & quidam alij, quamuis consentiant, restituendum esse religioni, etiam quādo nouitius consilio aut suasione extrahitur, atq; etiam quando à proposito ingrediendi religionem is dimouetur, qui solum habebat propositum religionem intrandi: nihilominus dicunt, quia multum interest inter habere iam aliquid, & prope esse vt illud habeatur, non tantam restitutionem deberi, quando nouitius extrahitur, aut aliquis dimouetur à proposito ingrediendi religionem, quanta debetur, quando is à religione extrahitur, qui iam erat professus.

Idem Scot⁹, Gabriel, Maior, & Adrian. addunt, eum, qui nouitium extrahit, aut illum, qui propositum ingrediendi religionem habebat, ab eo proposito remouet, tunc solùm teneri ad restitutionē religioni, quando odio animòve nocēdi religioni id efficit, vel quando fraude ac dolo idem facit; secùs autem quando absque fraude ac dolo & non animo nocendi religioni id facit, argumento eorum quæ disponūtur *l. 1. §. idem aiunt. ff. de aqua. plu. arcend.* quæ *tracta. 2. Disp. 709. & 727.* relata sunt.

Extracto verò, aut impedito ab ingressu in religionem, affirmant doctores citati eo modo esse restitutionem faciendam, quod disput. præcedēte dictum est eos affirmare restitutionem faciendam esse ei, qui in culpam inductus est lethalem, nempe suadēdo retracto ingressum religionis, seu regressum ad illam, orationibusq; ad id eum adiuuando, aliosq; quærendo, qui id efficacius illi persuadeant,

2 Nostra verò prima conclusio est: Qui eū qui nōdum professus est religionem, nec per vota simplicia est ei astrictus ac obligatus, suasionibus atque aliis ad id inductiuis à religione absq; vi, metu, fraude, ac deceptionibus extrahit, vel ei, qui nondum religionem erat ingressus, simili modo dissaudet ingressum ac propositum, quod ad ingrediendum habebat, ad nullam restitutionem tenetur nec religioni, estò odio animoq; ei religioni nocēdi id efficiat, nec ei, quem ita ex religione extraxit, aut cui ingressum propositùmve ingrediendi dissuasit. Quamuis autē grauiter peccet, absq; rationabili ac iusta causa dissuadendo illi ingressum, aut suadendo illi egressum: non tamen peccat, si ex rationabili ac iusta causa vtrumuis illorum efficiat. In dubio verò, an causa sit rationabilis ac iusta ad tantum dissuadendum bonum, semper est proponendum in fauorem religionis, securiorisq; ac perfectioris status. In hac conclus. consentiunt Sotus *4. de iust. q. 6. art. 3 ad. 1.* Ledesmius *2. 4. q. 18. art. 2.* & alij.

Prima verò illius pars, quod ad hoc attinet, q; qui eo modo dissuadet ingressum, aut suadet egressum, ad nullam restitutionem teneatur religioni, probatur. Quoniam ea suasio non est aliud, quàm cooperatio ad id, quod is, cui id ita suadetur, potest absq; cuiusquam iniuria efficere: eo quòd religio nondum ad contrarium ius vllum comparauerit: cum ergo id fiat absq; vi, metu, fraude, ac deceptione, ob quam cum iniuria professio in religione aut ingressus in illam impediatur, & in eo nō contraueniatur iuri, quod ea religio habet, ad illos recipiēdos, qui se illi obligare ac tradere voluerint consequens profecto est, vt quemadmodum is, qui absq; vi, metu, ac fraude dissuadet donationē aut legatum alicui, ne illud ei efficiat, cui decreuerat illud facere, non peccat contra iustitiam, neque tenetur ad vllam restitutionem ei, cui alioquin id erat obuenturum, vt cum Adriano & plerisq; alijs *tractatu 2. Disput. 727.* ostendimus: ita in re proposita dicēdum etiam sit: cum sit vtrobiq; eadem prorsus ratio.

Quòd verò estò ea suasio fiat odio animoq; nocendi religioni, obligatio non sit quicquam ea de causa restituendi ei religioni, probatur. Quoniam, vt *eadem Disput. 727. citata*, cum eodem Adriano & cum plerisq; alijs dictum est, odium nocendique animus non inducit restituendi obligationem, quando ex eadem actione ac re, secluso eo odio, & animo nocendi, ea oblgatio non resultaret: quippe cum restituendi obligatio consurgat ex peccato contra iustitiam, non verò ex peccato contra solam caritatem. Eodem etiam in loco respondimus ad *legem 1. §. idem aiunt. ff. de aqua. plu. arcend.* atque cum eodem Adriano, & aliis diximus, dispositionem eius legis solùm habere vim post latam sententiam, neq; esse extendendam extra euentus iure quo ad id expressos. Legas quæ ibi dicta sunt.

Eadem pars conclusionis quo ad hoc, quòd neque ei debeatur restitutio, qui eo modo est à religione extractus, aut cui dissuasus religionis ingressus fuit, satis cōstat ex dictis *disp. præced. conclus. 2.* Ex consilio quippe, in quo nec fraus, nec deceptio, nec vis vlla, aut metus interuenit, nulla consurgit obligatio restituendi ei damna, quæ ei sequuta sunt, qui id consilium fuit amplexatus: eo quòd volenti & consentienti nulla facta sit iniuria. Confirmatur quoniam maius spirituale damnum infert is, qui inducit alium ad culpam lethalem, quam inferat is, qui alium inducit ad id, quòd solùm est contra consilium: cum ergo, qui eo modo inducit ad culpam lethalem, ad nullam restitutionem in ducto teneatur, vt disputatione præcedente comprobatum fuit: consequens profectò est, vt neque qui solùm eodem modo inducit ad id, quod est contra consilium, teneatur inducto ad vllam restitutionem.

Secunda verò pars, quòd scilicet grauiter peccet qui absq; rationabili ac iusta causa dissuadet alicui religionis ingressum, aut ei suadet egressum, facilè patet. Quoniam retrahere à tanto bono atq; à tam securo ac perfecto statu absq; sufficienti causa, graue sanè peccatum est, tenebiturq;, qui ita retraxit, caritatis lege suadere contrarium, si spes sit iri resarcitum, quod ita impediuit, vt conclusione secũda citata de eo dicebamus, qui alium ad peccatum induxit. Vnde grauiter peccant parentes, qui solo carnali affectu permoti absq; rationabili causa nullum non mouent lapidem, vt filios à religione, quã ingressi sunt, extrahant, lachrymis, & aliis viis conando à tam sancto proposito illos auertere. Soletque Deus illos, ac filios ita extractos, grauiter etiã in hoc sæculo punire. Videant etiam senatores regij se grauiter peccare, concedendo mandata, vt absq; rationabili causa, priùs sufficienter cognita ac examinata, extrahant & collocentur in domo aliqua, vbi acriter eorum constantia tentetur, occasioq; grauiùs, quin & causa vehementissima eis detur retrocedendi à tam sancto proposito, vim iniustam religionibus inferendo, vt ad id concedant nouitios receptos.

Tertia verò pars, illum scilicet non peccare, qui ex rationabili ac iusta causa alicui dissuadet ingressum religionis, aut egressum suadet, ex se quoq; est satis perspicua. Si enim ingressus futurus sit nociuus, attẽta qualitate eius, qui ingredi vult, & attẽtis circumstantiis concurrentibus, vel quia in religione, quam ingredi tentat, dissolutè viuitur, & est verisimile, quòd ille plus Deo seruiet extra eam religionem, quàm in illa: vel quia, qui religionem ingredi tentat, leuis est, & difficilis admodum moribus, ita vt timendum sit longè maiora mala & scãdala sequenda esse ex ingressu, & ex retrocessione, quam sit bonum, quod ex ingressu speratur, iustè ac sanctè dissuadetur ei ingressus. Memini me legisse apud Augustinum in sermone quodam ad Eremitas, id quod prudẽter sanctus ille obseruauit, & sæpe experimur, estq; præ mentis oculis in multis habẽdum. Nempe vt est proprium Dei, permittere mala, vt inde maiora alliciat bona: ita esse proprium diaboli, interdum ad bonum incitare, vt inde maiora mala sequantur. Inter iustas etiam causas religionis ingressum dissuadendi computari possunt, si qui ingredi vult, debilis admodum sit, qui continuò morietur, nec valebit sustinere labores eius religionis, quam ingredi vult, si impedimentum ad eam religionem profitendam habeat: si iustè sit timendum, quòd plus nocebit religiosis, quàm in ea religione proficiet: si parentes ipsius ac sorores admodum grauiter eo indigeant: & aliæ similes. Quæ dicta quo ad hanc tertiam partem sunt, confirmat non parum illud Christi *Lucæ* 9. Cũ enim quidam se Christo obtulisset ad illum sequẽdum in statu perfectionis, dicens: *Sequar te quocunque ieris.* Cernens Christus, illum minùs aptum ad id esse, quæsiturumque commoditates corporis, & plus impediturum suos alios discipulos, quàm illos adiuturum in statu illo perfectionis, illum ab eo proposito diuertit, nec admittere illum voluit, dicens illi; *Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos: filius autem hominis non habet, vbi caput suum reclinet*: quasi diceret, te autem non video ad tantam renunciationem rerum ad tantamque perfectionem sectandam aptum ac paratum. Continuò autem alteri, quem ad id aptum vidit, non se offerenti, illum ad id inuitando, dixit: *Sequere me*: Et cum ille respondisset: *Domine permitte mihi primum ire, & sepelire patrem meum.* Eam dilationem illi non admisit, sed ei suasit, vt illa posthabita, continuò ipsum sequeretur, dicens: *Sine vt mortui sepeliant mortuos suos; tu autem vade, & annuncia regnum Dei.* Me scilicet, vnà cum cæteris discipulis meis, in perfectionis statu sequendo, & ad ministerium annunciandi regnum Dei animarumq; saluti intentandi. Et cum continuò se alius ad id ei obtulisset, dicens: *Sequar te Domine*, addidissetq;, quasi ad id facultatem petendo: *sed permitte mihi primum renunciare his, qui domi sunt.* Significando illi, eum qui eiusmodi perfectionis statum amplecti vellet, tanquã ad eum aptus, omnino renunciare cætera omnia debere, nec ad illa respicere, se illis quouis modo implicando, dicens: *Nemo mittens manum suam ad aratrum*, in statu perfectionis animarum cultui ac profectui insistendo, *& respiciens retro*, ad terrena & sæcularia, quæ eum relinquere omnino oportet, *aptus est regno cœlorum*, hoc est, ei statui perfectionis annunciandi regnum Dei. Quæ omnia ante mentis oculos habere debent, qui ad religionem alios admittunt, & qui perfectionem in religione sequi aggrediuntur.

Secũda conclusio: Si quis absq; vi ac fraude à religione eum extrahat, qui per professionem aut 3
per vota simplicia more nostræ societatis obligatus est iam religioni, tenetur religioni ad restitutionem damni inde ei sequuti, ad restitutionémve emolumenti, quod ea ratione religio amittit. Ad nullam verò restitutionem tenetur extracto.

Posterior huius conclusionis pars ex eo est manifesta, quòd vt conclusione præcedente, & præcedente disp. conclus. 2. est probatum, ex consilio, in quo nec vis, nec metus, nec fraus, ac deceptio interuenit, nulla consurgit obligatio restituendi ei, qui id consilium est sequutus. Tenebitur tamen lege caritatis longè arctiùs, quàm alij, is qui eius damni spiritualis causa eo modo illi fuit, curare, regressum illius in religionem, illiusque conuersionem, vt duobus locis citatis de iis; qui eo modo causa sunt damni spiritualis, dictum est.

Priorem verò partem affirmant omnes, quos in principio huius disputationis citauimus. Atq; sub forma, qua est proposita, non negat eam Maior *in 4. dist. 15. q. 17. in fine.* Neq; credo illam negarent Sotus & Ledesmius *vbi suprà.* Vterque enim conclusione 7. tametsi sub dubio, confitetur, eum, qui à religione professum extrahit, qui frugi erat religioni, teneri ad restitutionem religioni damni ea de causa religioni subsequuti: vt si ille cathedram moderabatur, vnde prouentus religioni obueniebant, teneri restituere religioni, quantum prudentis arbitrio id damnum religioni illatum æstimabitur. Neque item credo eam negare Nauarrum *in Manu. c. 12. n. 44.* subscribit enim Maiori, qui illam confitetur. Probari autem potest, quoniam ille adstrictus erat religioni per vota ad parendum in omnibus iuxta regulas ac institutũ eius religionis: ergo religio ius habebat præcipiendi illi omnia, quæ essent iuxta regulas ac institutum eius religionis, atque percipiendi ex illis commoditates quascunque, quę inde euenire possent religioni, siue illæ essent bonorum externorum diuitiarum: siue honoris ac famæ religionis, siue profectus spiritualis, aut in literis, eorum qui de eadem sunt religione, & hæc omnia illi erant debita ex virtute religionis ratione votorum, quibus illi est astrict⁹, non minus quam alicui ecclesiæ debeantur ea, quæ illi per votũ reale sunt promissa, obligatio ad quæ soluenda transit ad hæredes promittentis, quando promittens, dum viueret, ea non soluit, *vt tractatu 2. Disputat. 626.* est dictum, & in materia de voto dicetur: qua de causa religio ad illa, quæ sibi ex suo professo prouenire poterant, ius quasi ex iustitia habebat: ergo qui iniquo consilio contrauenit huic iuri religionis, in causaque est, vt iis priuetur, ad quæ ita ius habebat, quæque illi prædicto modo erant debita, tenetur illi ad eorum restitutionem, non minùs, quàm quicunque alius, qui suo consilio in causa sit, ne aliquis id consequatur,

quatur, quod sibi quacunque alia ratione erat debitum, & ad quod ius habebat iustitiæ, tenetur illi ad illius restitutionem, vt *tract. 2. Disp. 727.* comprobatum est.

4 Video theologos quosdam huius nostræ ætatis ab hac conclusione, tametsi non ita verbosè comprobata, recedere non sine specie aliqua probabilitatis, ductos hac ferè ratione: Religiosus ipse professus, qui permotus eo pessimo consilio se subtrahit à religione, nō tenetur restituere religioni dāna, quæ religioni ex eo suo iniquo ac sacrilego egressu sequuntur, quatenus religionem priuat emolumentis, quæ ex ipso erat perceptura, ad quæ religio ratione votorum, quibus professus ille ei erat astrictus, habebat ius, erantq; modo explicato illi debita: ergo neq; qui eo iniquo consilio cōcausa fuit eius sacrilegi egressus, tenetur ad restitutionem religioni illorum eorundem damnorum. Cōsequentiam, licèt illi eam non probent, possumus nos probare. Tum quia religiosus ipse professus est magis præcipua causa religioni eorum damnorū, quàm sit is, qui suo consilio fuit concausa eius iniqui egressus, eorundemq; damnorum: vt enim in materia de restitutione copiosè explanatum est, exequutor damni magis præcipua causa est illius, q̄ sit consulens: si ergo religiosus ipse nō tenetur ea restituere religioni, multo minus tenebitur is, qui suo consilio concausa fuit egressus illius, eorundemq; damnorum. Tum etiam, quoniam, vt in eadem materia de restitutione explicatum fuit, consulens, quando non decipit eum, cui id consilium dedit, quo permotus damna aliqua iniustè intulit, non tenetur ad restitutionem eorum damnorum, nisi in defectum exequutoris, qui eorundem damnorum fuit causa magis præcipua, atq; si consulens in defectum exequutoris ea damna restituat, tenetur exequutor ei restituere, quod loco eius restituit: si ergo religiosus ipse non tenetur restituere religioni prædicta damna, multò minus tenebitur ea idem religioni is restituere, qui suo prauo consilio concausa religioso illi fuit eius egressus. Antecedens verò illius suæ rationis probant autores eius sententiæ. Quoniam religiosus ille professus non est per suam professionem religioni deuinctus veluti mancipium comparatione domini, cui de iustitia debentur opera mancipij atq; emolumenta, quę ex eis sunt prouentura, sed religioni est deuinctus vt filius patri: vnde Basilius *in regula de prælatis* ait, *Patres se agnoscant, non dominos.* Et Augustinus in sua regula ait: *Ille autem, qui vobis præest, non se existimet potestate dominare, sed caritate feruente fœlicem.* Et paulò inferius, *Superiori tanquam patri obediatur.* Et Christus Lucæ 22. *Principes gentium dominantur eorum, vos autem non sic.* Quia ergo religiosus professus non vt mancipium est deuinctus religioni, sed vt filius, ea quidem emolumenta, quæ ex industria & operibus religiosi obueniunt ac resultant, eo ipso quòd resultant atq; obueniunt, debentur religioni ex iustitia, ita quòd non religiosus ipse, sed religio ipsa dominium ac ius iustitiæ ad illa acquirit: qua de causa si religiosus illa prælato non offerat, sed ipse vsurpet, furtum committit: vnde Augustinus de eo religioso ait; *Est furti iudicio condemnandus.* Cęterùm eadem emolumenta, antequam resultent ac existant, non debentur à religioso ipso religioni, nisi ex obedientia atq; ex virtute religionis ratione votorum, quibus religioni est traditus & astrictus; atq; adeò debetur religioni ex hypothesi, si resultēt atq; existant: quia solus religiosus est, qui per se est religionis, tanquam illi iam per vota astrictus & effectus religionis: emolumenta verò ex illo sunt religionis, si existant, solùm religio habet ius ad illa, si existant, atq; quatenus præcipere, & iniungere obedientia potest religioso, ratione eorundem votorum, quibus religioni est astrictus, vt ea efficiat, ex quibus emolumenta illa resultent & obueniant religioni. Et quia emolumenta illa non sunt à religioso debita religioni ex iustitia, neq; aliter religio habet ad illa ius iustitiæ, quàm si illa existant, ab eoque religioso proueniant & emanent, inde prouenit, quòd si religiosus sacrilegè à religione egrediatur, ab eaque apostatet, licèt teneatur ad religionem regredi vi suorum votorum, non tamen teneatur restituere religioni emolumenta, quibus medio illo tempore apostasiæ religionem iniquè priuauit, estò postea habeat vnde illa restituat, vt si à summo Pontifice dispensationem obtineat vt maneat in sæculo, & habeat pingue beneficium, vnde emolumenta illa medij illius temporis possit resarcire: aut si regressus ad religionem, ex dispensatione eiusdem summi Pontificis habeat in religione liberam dispositionem aliquorum bonorum, non tenetur inde ea emolumenta restituere religioni, quibus eam priuauit, neque vnquam aliquis id affirmauit. Qua eadem ratione, si religiosus cathedram moderetur, vnde reditus non modici obueniant monasterio, religiosusque ille sua culpa tempore aliquo nō legat, priuetque monasterium contra prælati voluntatem emolumento eius temporis, non tenetur illud postea restituere monasterio, estò bona sibi concessa habeat, de quibus liberè possit disponere, & vnde emolumenta illa possit restituere, neque vllus vnquam id affirmauit.

Arbitror verò recedendum non esse à conclusione proposita, Licèt enim religiosus ipse de iustitia restituere nō teneatur ea emolumenta, quibus illā sacrilegè atq; inobedienter iniquè priuat, quia non cum tanto onere censetur se religioni in Dei obsequium tradere, neq; id habent, neque rationabiliter haberent ac disponerent instituta religionum, per epicheiamque legum, & quarumcunque aliarum dispositionum interpretatiuam talem, id ita est intelligendum, nihilominus, qui suo iniquo consilio permouet professum, vt religionem egrediatur, & in consequentiam vt suo egressu religionem eis emolumentis sacrilegè atque iniquè priuet, vtique causa est iniusta religioni eorum damnorum, contraueniendo iuri illi, quod religio habet, vt ea emolumenta ex suo religioso recipiat. Sicut enim si eum religiosum decipiendo suo consilio & falsis suasionibus illum extraheret à religione, causa est iniusta religioni eorundem damnorum, tenereturque proinde illa restituere religioni tanquam illorum causa iniusta, nihil impediente quòd religiosus ipse ad nullam restitutionem teneretur in illo eodem euentu, estò culpabiliter se decipere sineret, & peccaret ex eo consilio egrediendo, vt ij ipsi, cum quibus disputamus, affirmant, & postea dicetur: idemq; esset, si per metum incussum, aut vim aliquam, quę eum religiosum à culpa lethali eiusdem egressus minimè excusarēt, eum à religione extraheret, idq; propterea quòd in vtroque euentu, qui id consilium daret, eumve metum aut vim ad eum egressum inferret, contraueniret iuri, quod religio illa habet, vt ex suo religioso ea emolumenta perciperet, quod ius licèt non sit iustitiæ comparatione religiosi, est tamen longè maius, quam sit ius, q̄ quis habet, vt ea legata & donationes recipiat, quæ quis sua libera voluntate ex meráq; sua liberalitate voluerit ei efficere: cui iuri si aliquis contraueniat, impediendo ne fiant ea legata aut donationes, decipiendo illa efficere volentem, aut per vim aut metum illum à proposito illa faciendi auertendo, peccat contra iustitiam aduersus eum donatarium ac legatarium, tenetur-que illi restituere damnum priuationis inde secutæ eorum legatorum ac donationum, estò qui illa facere volebat ea non deberet, ad nullamque teneatur restitutionem, vt *tractatu 2. Disp. 727.* cum commu-

communi doctorum sententia dictum comprobatumq́; est; ita sanè res habet in proposito : qui enim iniquè professo religionis egressum persuadet, contrauenit illi iuri, quod verè habet religio recipiēdi ea emolumēta ex suo religioso, eaq́; contrauentio iuri illi ex parte ita consulentis, iniustitia est comparatione religionis illius, estò ius, cui contrauenitur, non sit iustitiæ comparatione religiosi, sed sit ius ortum habens ex virtute religionis & ex obligatione votorum: sicut qui contrauenit iuri legatarij aut donatarij, vt recipiat donationem aut legatū ab eo, qui ea ex liberalitate ei facere voluerit, contra iustitiam peccat, & ad restitutionem tenetur, estò ius illud non sit iustitiæ comparatione eius, qui ex liberalitate legare aut donare vult.

Ad argumentum verò in contrarium, concesso antecedente, neganda est consequentia. Ad primā verò consequentiæ probationem dicendum est, quod quamuis religiosus ipse sit magis præcipua causa eorum damnorum, detrimentíve illius religionis, quàm sit is, qui egressum illi consuluit, ac persuasit, nihilominus religiosus non est causa iniusta illorum, sed sacrilega solùm: consulens verò eum egressum est causa iniusta eorum damnorum, contrauenien do iniustè iuri illi religionis, estò ius illud non sit iustitiæ comparatione religiosi illius, vt dictum est. Vnde concesso antecedente eius primæ probationis neganda est consequentia : quoniam causa magis præcipua eorum damnorum, seu eius detrimenti, non est causa iniusta: qui verò egressum & in consequentiam damna illa consuluit, est causa eorum iniusta; obligatio autem restituendi oritur ex solo peccato cōtra iustitiam, quādo obligatio restituendi non est ex parte rei acceptæ, vt in re præsenti non est. Ad secundam verò probationem dicendum est, ea omnia, quę in illius antecedente continentur, vera esse, quando vterq́; contra iustitiam peccat comparatione damnorum illatorum: non verò quando solus consulens contra iustitiam peccat, vt quādo decipit executorem, ita vt exequutor ab iniustitia excusetur, aut quando quacunque alia ratione solus consulens & non exequutor contra iustitiam peccauit. Vnde cōcesso antecedente, quando vterque contra iustitiam peccauit, neganda est consequentia: quia in re præsente solus consulens peccat contra iustitiam.

5 Qui ergo iuxta tenorem prioris partis secundæ conclusionis propositæ in causa fuerit, vt aliquis religionem egrediatur, de iustitiæ rigore tenetur religioni, quantum prudentis arbitrio æstimabūtur prædicta omnia damna, vt contraria bona, ad quæ religio habebat ius, erant tunc in potentia. Autores in principio huius disputationis citati, restitutionem esse faciendam reducendo illum iterū ad religionem, vt cessent ea damna. Aut si is, qui illum extraxit, nòn possit id ab eo assequi, inducendo alium æquè idoneum, atque æquè vtilem religioni, qui eandem religionem non fuisset alioquin ingressurus, vt loco illius profiteatur. Quòd si neq́; hoc efficere possit, restituat, inquiunt, ingrediendo ac profitendo religionem loco extracti, vt fecit Raymundus.

6 Maior tamen, Nauar. Sotus, & Ledesmius *locis citatis*, quos sequuntur hodie Theologi aliqui, negant, hunc teneri ingredi religionem. Imò Sotus & Ledesmius, quos prædicti theologi sequuntur, inquiunt, neq́; teneri quærere alium, qui loco egressi relgionem ingrediatur. Primò, quoniam consiliū religionem ingrediendi nemo, nisi summa cum libertate, sequi tenetur : est quippe exequutio eius consilij perdifficilis : eo quod, qui religionem profitetur, totam suam libertatem à se in perpetuum abdicet, eaque de causa canonico iure sanctè est institutum, vt professionem antecedat annus probationis, quo ingrediens deliberet, an vires, ad id sentiat : ergo in nullo euentu tenetur quis religionem inuitus ingredi: neq́; vllus casus seu euentus mutare potest illud Christi verbum Matth. 19. *Si vis perfectus esse, vade, &c.* Sed semper id liberum est relinquendum voluntati ingredientis.

Secundò, nemo ad fidem, nisi voluntarius admittitur : ergo multo minus tenetur quis inuitus sequi consilium ingrediendi religionem.

Tertiò, quoniam obligatio restituendi in foro conscientiæ nō oritur, nisi quando, si id in foro exteriori constaret, in eodem exteriori foro secundū leges cogeretur is, de quo id constaret, restituere. Summus autem Pontifex in foro exteriori non obligaret, eum, qui alium à religione iniquè extraxisset, religionem loco extracti profiteri.

Quod attinet ad restituendi modum, tertia nostra conclusio in ordine est. qui extrahit aliquem à religione, ex cuius egressu religio nullo manet priuata emolumento, quia tantum cum eo religio insumebat, quantum emolumenti ex illo percipiebat, & quia potius religio illum adiuuabat, quàm ab eo adiuuaretur, ita vt ex illius egressu, omnib⁹ computatis, nullum detrimentum siue damnum religioni proueniat, pręsertim cum loco egressi facilè recipiat æqualem aut idoneiorem, qui non adeò leuis & inconstans sit in Dei obsequio, vt illud deserat, sed damnum est solùm egredientis, tunc is ad nullam restitutionem tenetur religioni, estò extractus idoneus religioni est. Probatur, quoniam inde nullum damnum manet in religione, saltem quod non facilè resarciat ingressum alterius ęquè idonei; cum vnumquodq́; cęnobium alere nō possit nisi certum numerum.

Quarta conclusio. Quando damnum permanēs religioni ex ea religiosi extractione esset sequutum teneretur, qui eū extraxit, illud integrè resarcire, saltem compēsando illud aliis bonis, vel remissionem eius damni ex religione obtinere. Quod si vel remissionem obtinet, vel sufficienter illud resarciat reducendo egressum aut aliquid insuper compensando, si ita necesse etiam sit pro damno medij temporis, vel inducendo alium æque vtilem ac idoneum, vel aliis suis bonis, non tenetur ipse tunc religionem ingredi. Hanc affirmant Maior & Nauar. *vbi supra*, & ex se est satis perspicua : quoniam sufficienter satisfecit damno illato : neque tenetur restituere suo ingressu, quod aliunde sufficienter restituit.

Duo admonuerim: Vnum est, si loco egressi suscipiat monasterium alium, quia habet certum numerum, quem possit alere, & propterea quod extractus recesserit, alium recipit, tunc iuxta idoneitatem de nouo recepti, compensatum erit aliquid damni antea dati, aut totum id damnum, estò absque suasione atq́; industria eius, qui damnum dedit, sit hic alius receptus: quippe cum receptus non fuisset, nisi loco egressi.

Alterum verò est, quando restitutio fieret regressu eius, qui fuerat extract⁹, tunc si monasterium in damno aliquo adhuc maneat medij temporis inter exitum & regressum, quod regressu nō resarciatur, aut propter egressum damnum aliquod maneat in futurum; quia ille non regredietur adeò vtilis: tunc eam partem damni remanentem teneri eum restituere, qui causa iniusta fuit egressus, vt est notissimum, iuxta opinionem, quam secunda cōclusione sequimur.

8 Quinta conclusio. Quandò qui prædicto modo fuit causa damni notabilis, in quo religio ob egressum sui religiosi manet, non potest alio modo illud resarcire, quàm suo ingressu, atque ipsius ingressu resarcietur omnino, aut magna ex parte, tunc is tenetur eam religionem ingredi, nisi religio illi remittat id damnum ei illatum. Hæc est doctorum, quos in principio huius disputationis citauimus:

Probari

probari autem potest, quoniam is tenetur restituere id damnum iniustè ab eo datum, vt conclusione 2. ostensum est: neque potest illud alia viâ restituere, vt supponimus, & posthac ergo tenetur hac via illud restituere: presertim cum argumenta concontrariæ opinionis non concludant.

9 Ad primum ergo dicendum est, antecedens esse verum, quando ille vel sua sponte vel sua culpa nō induxit supra se obligationem illud exequendi: si autem eam obligationem super se induxit, iam tūc non tenetur illud facere vt nudum consilium, sed vi obligationis ex præcepto vel restituendi, vel impediendi votū, quod super se induxit. Sicut enim si is vouisset religionis ingressum, nō negabit Sotus, teneri eum ingredi religionem, nihil impediente quòd Christus, dum de religionis ingressu intra limites consilij est loquutus, dixit: *Si vis perfectus esse vade, &c.* nihilque item impediente quòd ecclesia probationis annum ante professionem statuerit: ita non est cur neget, iuréve negare possit, quando sua sponte ac culpa extrahendi alium à religione super se induxit obligationem restituendi religioni grauia damna ea via iniustè ei data, neque habet aliam viam, qua eam restituat, nisi ingrediendo religionem, teneri eum illam ingredi non obstante, quòd Christus vt consilium reliquerit hominibus religionem ingredi, & quòd ecclesia id de probationis anno ante professionem statuerit.

Secundum verò argumētum si quid probat, solùm profectò est, neminē extrinseca coactione esse cogendum ingredi religionē ob maiora mala, quæ sequi possent, si eo modo extrinsecè coactus religionem ingrederetur: quemadmodum ob eādem rationem, & quia ecclesia vim cogendi in eos non habet, qui extra ecclesiam sunt, vt fidem amplectātur, ecclesiamque ingrediantur, eos ad id non cogit. Non verò id argumentum probat, illum, de quo loquimur, non teneri ingredi religionem, estò reluctantem ad id sentiat voluntatem, vt ea via id restituat, quod tenetur restituere, & quod alia via restituere non potest. Quin potius argumentum retorqueri potest ad contrarium probandum. Sicut enim quiuis profiteri tenetur catholicam fidē, nihil impediente, quòd ad id reluctantem habeat voluntatem, quoniam ad id iure diuino obligatur: ita quando aliquis sua sponte induxit super se obligationem ingrediendi religionem, quia induxit super se obligationem restituendi, quam alia via implere non potest, & ea via potest, tenetur eam ingredi, nihil impediente quòd ad id reluctantem habeat voluntatem.

Ad tertium neganda est maior. Qui enim vendidit vltra iustum pretium rigorosum, tenetur in foro conscientiæ restituere: & tamen estò id constet ac probetur in exteriori foro, non cogitur in eo restituere, nisi simul probetur excessum fuisse vltra dimidium iusti pretij: ne enim multiplicentur lites, & sequantur maiora mala, neque ciuile neque canonicum ius concedere voluerunt actionem in eo euentu, vt tractatu 2. in materia de emptione & venditione dictum est. Atque idem esse posset in re, de qua loquimur, ne si is ingredi religionem in foro exteriori cogeretur, sequerentur inde maiora mala.

10 Sexta conclusio in hac disputatione est: Qui absque rationabili ac iusta causa, vi, metu, aut deceptione, aliquem ab ingressu religionis impedit, aut iam ingressum inde extraxit, vel ante vel post professionem, aut emissa vota, tenetur ad restitutionem, tum religioni, quantum æstimabuntur emolumenta, quæ religio est ea persona poterat percipere, vt ita erant in spe: tum etiā impedito, auferēdo ab illo impedimenta, quæ ille apposuit, liberūque omnino relinquendo, vt religionem ingrediatur, aut vt ad illam regrediatur, & insuper illi resarciendo, si quod aliud damnum sit inde ei subsequutum, quod ipse per se ipsum, si velit, non possit resarcire. Prior pars quod ad eum attinet, qui iam per professionem aut per simplicia vota religioni erat astrictus, probata est conclusione 2. multoque dilucidior est, quando interuenit vis, metus, fraus, seu deceptio, illamque in hoc euentu affirmant theologi huius ætatis, qui à secunda conclusione recedunt, propter ea quæ mox subiūgemus. Quod verò ad eum attinet, qui nondum religioni erat astrictus, probatur. Quoniam licèt religio nondum ius ad ea emolumenta haberet, habebat tamen ius vt illa perciperet, si aliquis sua sponte se vellet ei astringere, religiosusque in ea fieri, cui iure contrauenitur iniustè in eo, quod aliquis mendaciis, vi, aut metu absque rationabili causa retrahatur ab ingressu in ea religione: non secùs atque contrauenitur iuri, quod vnusquisque habet vt percipiat donationes & legata ab eo, qui ex sua liberalitate voluerit ea illi conferre, si mendaciis, vi aut metu ille retrahatur à collatione earum donationum aut legatorum ipsi faciēda: quare sicut, qui ita iniustè impedit collationem donationum aut legatorum, tenetur ad restitutionem eius damni eo modo impedito sequuti, vt *tract. 2. Disp. 727.* ostendimus: sic qui modo explicato iniustè impedit aliquem ab ingressu religionis tenetur ad restitutionem religioni emolumentorum, quæ inde esset perceptura. Posterior verò conclusionis pars ex iis liquet, quæ conclusione prima disputationis precedentis dicta sunt. Is enim inuoluntariè mixtè impeditur à magno eo bono spirituali, ac proinde, qui eo modo iniustè eum impedit, tenetur auferre causam iniustè impedientem, vt is id bonum possit consequi, & insuper tenetur illud restituere, si quod aliud damnum inde fuit ei sequutum.

Illud postremò est hoc loco obseruandum, pœnam excommunicationis ipso facto incurrendam statutam esse in concilio Tridentino *sess. 25. c. 18.* de regularibus tam cogentibus, non quoscunque sed mulieres, ingredi religionem, quàm impedientibus illas volentes religionem ingredi, ab ingressu, idque his verbis: *Anathemati sancta synodus subiicit omnes & singulas personas, cuiuscunque qualitatis vel conditionis fuerint, tam clericos, quàm laicos, seculares vel regulares, atque etiam qualibet dignitate fungentes, si quomodocunque coegerint aliquam virginem, vel viduam, aut aliam quamcunque mulierem inuitam, præterquam in casibus in iure expressis, ad ingrediendum monasterium, vel ad suscipiendum habitum cuiuscunque religionis, vel ad emittendam professionem, quique consilium, auxilium, vel fauorem dederint, quique scientes eam non sponte ingredi monasterium, aut habitum suscipere, aut professionem emittere, quoquo modo eidem actui vel præsentiam, vel consensum, vel autoritatem interposuerint. Simili quoque anathemati subiicit eos, qui sanctam virginum, vel aliarum mulierum voluntatem vel capiendi, vel voti emittendi, quoquo modo sine iusta causa impediunt.* Atque hæc dicta sint de quarto hoc de Iustitia tractatu ad laudem & gloriam omnipotentis Dei Patris, Filij, & Spiritus sancti, nec non intemeratæ semper virginis Dei genitricis Mariæ. 11

FINIS.

